

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

**ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.
ΜΙΑ ΧΩΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΑΘΗΝΑ 1830 – 1922**

**THE DEVELOPMENT OF SOCIAL WELFARE IN GREECE.
A SPATIAL APPROACH TO ATHENS 1830 – 1922**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Χριστίνα Παρ. Νέζου

ΑΘΗΝΑ 2022

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

**ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.
ΜΙΑ ΧΩΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΑΘΗΝΑ 1830 – 1922**

**THE DEVELOPMENT OF SOCIAL WELFARE IN GREECE.
A SPATIAL APPROACH TO ATHENS 1830 – 1922**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Χριστίνα Παρ. Νέζου

ΑΘΗΝΑ 2022

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ: ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ Κ.Π.Ε.
(ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ)

ΑΣΗΜΙΝΑ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ: ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΠΑΝΤΕΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ Κ.Π.Ε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ Κ.Π.Ε.

Copyright © Χριστίνα Παρ. Νέζου, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*«Δεν υπάρχει συμμετρία ανάμεσα
στην ευπραγία και τη δυσπραγία.»*
Karl Raimund Popper,
Αυστριακός Φιλόσοφος (1909-1994)

*«Για την ηθική συνείδηση, ο ανθρώπινος πόνος
βαραίνει περισσότερο από την ανθρώπινη ευτυχία.»*
Ε.Π. Παπανούτσος,
Ακαδημαϊκός (1900-1982)

Το παρόν έργο αφιερώνεται:

*στη μνήμη των σεβαστών μου Γονέων,
Παρασκευά και Αριστέας Νέζου,*

*στη μνήμη του αγαπημένου μου Συζύγου,
Ευσταθίου Π. Τσάγκου,*

*στη μνήμη του εκλεκτού πρώτου επιβλέποντος Καθηγητού μου,
Ηλία Ε. Σιδηρόπουλου, Πρύτανη ΠΑΝΤΕΙΟΥ Πανεπιστημίου.*

*Επίσης σε όλους τους ενεργήτες και εθελοντές Κοινωνικής Πρόνοιας
και ειδικά του ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΡΥΘΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.*

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 1834 Όργανα άσκησης και υγείας στους δήμους
- 1834 Περιστολή Μοναστηριών
- 1853 Ίδρυμα Αρρένων Χατζηκώστα – Αθήνα
- 1855 Αμαλίοιο Ορφανοτροφείο Θηλέων – Αθήνα
- 1855 Ισιδώρειο Ορφανοτροφείο Αρρένων Ερμούπολης
- 1856 Αστυκλινική
- 1859 Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών
- 1864 Ελεήμων Εταιρεία Αθηνών
- 1872 Σχολή Απόρων Παίδων "Παρνασσός" – Αθήνα
- 1872 Εργαστήριο των Απόρων Γυναικών – Πειραιάς
- 1873 Δημοτικό Βρεφοκομείο Πάτρας
- 1874 Ζάννειο Ορφανοτροφείο Πειραιά
- 1874 Ορφανοτροφείο Αδερφών Μπαμπαγιώτου θηλέων Ερμούπολης Σύρου
- 1874 Πτωχοκομείο-Γηροκομείο (Φιλόπτωχος Εταιρεία) Ερμούπολης Σύρου
- 1874 Σχολή Απόρων Παίδων – Ερμούπολη
- 1875 Σχολή Απόρων Παίδων – Ζάκυνθος
- 1875 Παιδαγωγείο Πειραιά
- 1876 Σχολή Απόρων Παίδων – Χαλκίδα
- 1877 Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός – Αθήνα
- 1884 Ορφανοτροφείο "Μελιτεύς"
- 1886 Φυλακές Συγγρού – Αθήνα
- 1888 Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Πειραιά
- 1889 Κυριακό Σχολείο Γυναικών – Αθήνα
- 1890 Φυλακή Γυναικών – Αθήνα
- 1891 "Εφηβείον Αβέρωφ" φυλακή ανηλίκων – Αθήνα
- 1892 Άσυλο Αγίας Αικατερίνης – Αθήνα
- 1893 Άσυλο Ανιάτων – Αθήνα
- 1896 Φιλανθρωπικός Σύλλογος "Η Περιθάλπις" (συγχων. με "Άσυλο Αστέγων" 1905)
- 1901 Παπαδοπούλειο «Βρεφοκομείο Καλαμάτας»
- 1903 Εθνικό Ορφανοτροφείο Πριγκήπου – Κωνσταντινούπολη
- 1903 Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα Θηλέων – Πειραιάς
- 1906 Αμπέτειο Φιλανθρωπικό Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών - Καλλιθέα
- 1906 Ορφανοτροφείο Συμεονάκη - Σινιόσογλου – Κωνσταντινούπολη
- 1907 Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφαλάων – Αθήνα
- 1908 Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων – Αθήνα
- 1911 Λύκειο των Ελληνίδων – Αθήνα
- 1912 Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος
- 1913 Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος
- 1914 Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος
- 1914 Π.Ι.Κ.Π.Α. 1ο – Αθήνα
- 1915 Ένωση Ελληνίδων
- 1917 Υπουργείο Περιθάλψεως
- 1918 Στέγη Πατρίδος – Αθήνα

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔΠ	Αρχείο Δήμου Πειραιά
Α.Μ.	Αυτού Μεγαλειότης
Α.Ν.	Αναγκαστικός Νόμος
Β.Δ.	Βασιλικό Διάταγμα
Γ.Α.Κ.	Γενικά Αρχεία Κράτους
Δρχ	Δραχμές
Ε.Α.Π.	Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων
Ε.Ε.Σ.	Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός
Ε.Ο.Κ.Φ	Εθνικός Οργανισμός Κοινωνικής Φροντίδας
Ε.Φ.Κ.	Εθνικό Φιλανθρωπικό Κατάστημα
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
Μ.Τ.Σ.	Μετοχικό Ταμείο Στρατού
Ν.	Νόμος
Ν.Α.Τ.	Ναυτικό Ασφαλιστικό Ταμείο
Ν.Π.Δ.Δ.	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
Ν.Π.Ι.Δ.	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
Π.Ι.Κ.Π.Α.	Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντίληψης
Π.Ι.Π.	Πατριωτικό Ίδρυμα Περιθάλασσης
Π.Κ.Ε.	Πατριαρχική Κεντρική Επιτροπή
Σ.Π.Α.Π.	Σιδηρόδρομοι Πειραιώς- Αθηνών -Πελοποννήσου
Υ.Μ.	Υψίστου Μεγαλειότης
Φ	Φάκελλος
ΦΕΚ	Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβέρνησης

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στην εποχή της υψηλής τεχνολογίας, οι εικόνες ανθρώπων που υποφέρουν δυστυχώς δεν λείπουν από την καθημερινότητά μας. Ακόμα και στις πολιτισμένες κοινωνίες, «ο ανήμπορος», «ο μη έχων», «η ορφάνεια», «ο πόνος» εξακολουθούν να υφίστανται, ίσως γιατί οι άνθρωποι λόγω του σύγχρονου τρόπου ζωής είναι πολύ απασχολημένοι για να δούν γύρω τους τι συμβαίνει. Όμως θέλω να πιστεύω ότι μέσα σε κάθε ανθρώπινο πλάσμα, σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης, υπάρχει η φλόγα της αγάπης για τον συνάνθρωπό που υποφέρει. Η αγάπη μου προς τον άνθρωπο υπήρξε η αφορμή για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος.

Θεωρώ υποχρεωσή μου και από τη θέση αυτή να ευχαριστήσω τους εκλεκτούς και σεβαστούς μου Καθηγητές, τον Επιβλέποντα Καθηγητή κύριο Ιωάννη Ψυχάρη, Πρόεδρο ΤΟΠΑ, την Καθηγήτρια κυρία Ασημίνα Χριστοφόρου, Επίκουρη Καθηγήτρια και τον Ομότιμο Καθηγητή κ. Κωνσταντίνο ΓΕ. Αθανασόπουλο Μου έδωσαν την ευκαιρία να ερευνήσω την ανωτέρα ευαισθησία μου εστιάζοντας στον Ελληνικό λαό στα δύσκολα χρόνια της αναδιοργάνωσης του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους και πώς, ως λαός με ευαισθησία στα θέματα αυτά, δόμησε κι εξέλιξε την Κοινωνική Πρόνοια βρίσκοντας τρόπους άμβλυνσης των προβλημάτων που προέκυπταν σε διάφορες φάσεις της Ιστορίας μας. Επίσης, θέλω να τους ευχαριστήσω για τη στήριξη και την καθοδήγησή τους κατά την εκπόνηση του Διδακτορικού μου.

Ευχαριστίες εκφράζονται και προς τη σεβαστή μου Μητέρα και τα Παιδιά μου, που στάθηκαν στο πλευρό μου με αγάπη, καθώς και προς όλους τους εκλεκτούς μου φίλους που μου συμπαραστάθηκαν ηθικά στο όλο εγχείρημα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ	7
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	8
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	9
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	10
ΠΙΝΑΚΕΣ.....	15
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	16
ABSTRACT.....	18
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	20
ΜΕΡΟΣ Α΄	
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ:	
<i>Οι απαρχές, κοινωνιολογική προσέγγιση, κοινωνικές ανακατατάξεις</i>	24
1.1 ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	25
1.2 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ.....	29
1.3 ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΝΟΙΑ 1870-1900.....	31
1.4 ΜΕΤΡΑ ΥΓΕΙΑΣ – ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ.....	35
1.4.1 ΜΕΤΡΑ ΥΓΕΙΑΣ.....	35
1.4.2 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ.....	36
1.5 ΜΕΤΡΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ	37
1.6 ΠΡΟΝΟΙΑΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ	39
1.7 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΝ 19 ^ο ΑΙΩΝΑ	44
1.7.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	44
1.7.2 ΕΜΠΟΡΙΟ	46
1.7.3 ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΛΗΣΤΕΙΑ- ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ.....	47
1.7.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	48
1.8 ΠΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	51
1.9 Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ- ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	52
1.10 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	56

1.11 Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ : ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΓΕΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	58
1.11.1 Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ	60
1.11.2 Η ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΙΣ Η.Π.Α.	60
1.11.3 ΤΟ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ	62
1.11.4 ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΚΙΝΗΜΑ	63
1.11.5 Ο ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΦΤΩΧΩΝ	63
1.11.6 ΜΕΤΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ.....	64
1.11.7 Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ.....	65
1.12 Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΝ 19 ^ο ΑΙΩΝΑ.....	66
1.13 Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	71
1.14 Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1922	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ:	
<i>Η ίδρυση του ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους.....</i>	<i>79</i>
2.1 ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΛΟΝΔΙΝΟΥ	80
2.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ	81
2.3 ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	83
2.4 Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	85
2.5 ΠΕΡΙ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ – ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΣ	87
2.6 Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΗΜΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ	88
2.6.1 Η ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΑΡΧΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ: ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ ΠΕΤΡΑΚΗΣ	89
2.6.2 Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΗΜΑΡΧΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ: ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ.....	90
2.7 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΡΟΣΟΔΟΙ ΔΗΜΩΝ- ΔΙΑΠΥΛΙΑ ΤΕΛΗ – ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΣ.....	90
2.8 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ	95
2.9 Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ – ΔΗΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	98
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ:	
<i>Η όψη της Αθήνας κατά τον 19^ο αιώνα και ο Πειραιάς.....</i>	<i>100</i>

3.1 Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ.....	101
3.2 Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ.....	102
3.3 Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ	104
3.4 Η ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΙΣΟ ΤΟΥ 19 ^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ.....	107
3.5 Ο ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ.....	109
3.6 Ο ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	112
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ	
<i>Περίοδοι Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα (1830 – 1922)</i>	115
4.1 ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	116
4.2 Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1830 – 1909.....	117
4.2.1 ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ.....	117
4.2.2 ΟΘΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	119
4.2.3 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄ : Η ΑΠΑΡΧΗ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ	123
4.3 Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1909-1922 : ΕΠΟΧΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ	127
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ	
<i>Η πρώτη κοινωνική προστασία στην Ευρώπη το 19^ο αιώνα</i>	134
5.1 Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	135
ΜΕΡΟΣ Β΄	
ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: 1830 - 1922	140
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ:	
<i>Ιδρύματα Κοινωνικής Προστασίας</i>	141
6.1 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΡΟΝΟΙΑΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ	142
6.1.1 ΑΜΑΛΙΕΙΟΝ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΚΟΡΑΣΙΔΩΝ.....	143
6.1.2 ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑ	151
6.1.3 ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΒΡΕΦΟΚΟΜΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ	153
6.1.4 ΑΣΤΥΚΛΙΝΙΚΗ.....	157
6.1.5 ΣΧΟΛΗ ΑΠΟΡΩΝ ΠΑΙΔΩΝ «Ο ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ».....	157
6.1.6 ΜΕΤΡΑ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ.....	159

6.1.7 Π.Ι.Κ.Π.Α.....	160
6.1.8 ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ	162
6.1.9 ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΕΞΟΧΕΣ	163
6.1.10 ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	166
6.2 ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΟΥΝΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ	168
6.2.1 ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ.....	168
6.2.2 ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΩΦΑΛΛΩΝ	168
6.2.3 Η ΠΕΡΙΣΤΟΛΗ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ.....	169
6.3 ΤΑ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ	169
6.3.1 ΖΑΝΝΕΙΟ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ	170
6.3.2 ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΗΛΕΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ.....	170
6.3.3 ΑΛΛΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ	171
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ:	
<i>Η φιλανθρωπική δραστηριότητα των γυναικών.....</i>	173
7.1 ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ.....	174
7.1.1 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΑΠΟΡΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	176
7.1.2 ΚΥΡΙΑΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	178
7.1.3 ΑΣΥΛΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ.....	178
7.1.4 ΕΛΕΗΜΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ	179
7.1.5 ΑΣΥΛΟ ΑΝΙΑΤΩΝ	181
7.1.6 ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ.....	182
7.1.7. ΛΥΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ	183
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ:	
<i>Ιδρύματα Κοινωνικής Προστασίας και Περίθαλψης Θυμάτων πολέμου</i>	184
8.1 ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ	185
8.1.1 Η ΑΡΩΓΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ Ε.Ε.Σ. ΣΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ.....	186
8.1.2 Η ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΟΥ Ε.Ε.Σ. ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΔΗΜΙΩΝ.....	188
8.2 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΧΗΡΩΝ ΚΑΙ ΟΡΦΑΝΩΝ ΠΟΛΕΜΟΥ 1897	192
8.3 ΣΤΕΓΗ ΠΑΤΡΙΔΟΣ.....	192
8.4 ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΙΕΙΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	193

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ:

Ιδρύματα στην αλλοδαπή και Έλληνες Ευεργέτες196

9.1 ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ.....197

9.2 Η ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΡΦΑΝΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΑΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΚΩΧΗ.....199

9.3 ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΕΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΟΥ – ΠΕΡΑΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ.....201

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ204

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ:

Βοηθήματα – Αρχειακό υλικό Οθωνικής Περιόδου205

10.1 ΕΓΓΡΑΦΑ ΟΘΩΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΚΡΑΤΟΥΣ.....206

10.1.1 ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ: ΒΑΣΙΛΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΣΕ ΑΝΑΞΙΟΠΑΘΟΥΝΤΕΣ.....207

10.1.2 ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ: ΒΑΣΙΛΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΣΕ ΘΥΜΑΤΑ ΛΗΣΤΩΝ ΚΑΙ ΑΜΟΙΒΕΣ ΓΙΑ ΚΑΤΑΔΙΩΞΗ ΛΗΣΤΩΝ215

10.1.3 ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ: ΒΑΣΙΛΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΣΕ ΦΥΛΑΚΕΣ...216

10.1.3.1 ΦΥΛΑΚΕΣ ΑΘΗΝΑΣ216

10.1.3.2 ΦΥΛΑΚΕΣ ΝΑΥΠΛΙΟΥ.....218

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ: ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ219

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ224

ΠΗΓΕΣ.....229

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ233

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ242

Α. ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ242

Β. ΑΙΤΗΜΑΤΑ.....264

Γ. ΛΟΠΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ305

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1 Η διανομή δημόσιας και ιδιωτικής γης στην Ελλάδα	53
Πίνακας 2 Οι προστατευόμενοι φτωχοί στην Αθήνα (1856-1907)	108
Πίνακας 3. Οι προσπάθειες των ευεργετών επεκτείνονται και σε άλλα ιδρύματα....	126
Πίνακας 4. Βρέφη του Δημοτικού Βρεφοκομείου σε τροφούς υπό την υποπτεία των γιατρών σε τομείς.....	154
Πίνακας 5. Αριθμός εισαγομένων εκθέτων 1859-1865.....	155
Πίνακας 6 Αριθμός εισαγομένων εκθέτων 1870-1884.....	155
Πίνακας 7. Θνησιμότητα βρεφών 1859-1865.....	156
Πίνακας 8. Παιδική θνησιμότητα κατά φύλο 1870-1883.....	156
Πίνακας 9. Μεγάλοι ευεργέτες Ελεήμονος εταιρείας Αθηνών.	180
Πίνακας 10. Η πορεία του Υπουργείου Υγείας στο Έλληνικό Κράτος κατά την περίοδο 1833-1922.....	193

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο 19^{ος} αιώνας υπήρξε αποφασιστικής σημασίας για τη θεμελίωση των κοινωνικών δικαιωμάτων, με τις δύο πρώτες βιομηχανικές επαναστάσεις να φέρνουν μεγάλη κρίση και ανεργία επιδεινώνοντας τις συνθήκες ζωής των ασθενέστερων. Την ώρα που η Ευρώπη θεσμοθετούσε συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και την εργατική νομοθεσία για να αντιμετωπίσει την κρίση θέτοντας τις βάσεις για ένα Κράτος Πρόνοιας, η Ελλάδα μόλις έκανε τα πρώτα της βήματα ως ανεξάρτητο κράτος.

Η εμπλοκή της Ελλάδος σε μακροχρόνιους πολέμους τις προηγούμενες δεκαετίες, διαμόρφωσε ειδικές συνθήκες όσον αφορά στην ανάγκη λειτουργίας της Κοινωνικής Πρόνοιας στην χώρα. Οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες και τα ανύπαρκτα οικονομικά του κράτους δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη της κοινωνικής Πρόνοιας παρά μόνον σε έκτακτες περιπτώσεις και με την υποστήριξη των φιλανθρώπων, των αγαθοεργών και των ευεργετών. Η έλλειψη ουσιαστικά πλήρως οργανωμένης κοινωνικής μέριμνας στη χώρα μας κατά διαστήματα συνέβαλε σε διάφορες περιόδους κοινωνικής εξέλιξής της, ιδιαίτερα στην Αθήνα, με ξεχωριστά χαρακτηριστικά η κάθε μία. Για το διάστημα από την ίδρυση του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (1830) μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή (1922) και την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, λίγα είναι γνωστά για τις υπάρχουσες συνθήκες που οδήγησαν στη διαμόρφωση της Κοινωνικής Πρόνοιας. Η παρούσα διατριβή καλύπτει αυτό το κενό μελετώντας τους όρους συγκρότησης, τις ιδιαιτερότητες της διάρθρωσης και της λειτουργίας της Κοινωνικής Πρόνοιας στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος και δη στην πρωτεύουσά του, την Αθήνα, σε δύο περιόδους: α) την περίοδο 1830 – 1909, οπότε η κρατική μέριμνα στράφηκε στην περιστασιακή προστασία αναπήρων και θυμάτων πολέμου, των εγκαταλελειμμένων παιδιών, στην αντιμετώπιση των επιδημιών, στην αποκατάσταση των προσφύγων και των σεισμοπαθών, και β) την περίοδο 1909 – 1922, όπου εστιάζει στην κάλυψη μεμονωμένων κινδύνων και την αντιμετώπιση της φτώχειας.

Πέραν της διαλεύκανσης της μορφής οργάνωσης της Κοινωνικής Πρόνοιας τη δεδομένη περίοδο στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Αθήνα, σκοπός της μελέτης είναι να απαντήσει σε ποιο χρονικό διάστημα εκ των δύο είναι καλύτερα οργανωμένη,

(ιδίως επι θεμάτων φροντίδας του παιδιού από την πλευρά φορέων Κοινωνικής Πρόνοιας). Επίσης, διερευνά τόσο τα αίτια όσο και τις συνθήκες (πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές) υπό τις οποίες ασκήθηκαν οι συναφείς πολιτικές, ώστε να εξετάσει την οργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και τους φορείς της στην Ελλάδα και δη στην Αθήνα, με γνώμονα τη φροντίδα του παιδιού. Τέλος, η διατριβή αυτή θέτει ένα νέο πλαίσιο θεώρησης των κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος άνθρωπος αλλά και επιχειρεί μια κριτική αξιολόγηση των επιτευγμάτων τόσο στην Κοινωνική Πρόνοια, όσο και στα ήθη, έθιμα, στον πολιτισμό, στην πορεία των ιστορικών γεγονότων και γενικά στις αξίες πάνω στις οποίες θεμελιώθηκαν μετά από μακρά προσαρμογή οι σημερινοί θεσμοί, οι στάσεις και οι κοινωνικές αντιλήψεις στη χώρα μας.

Λέξεις- κλειδιά: Πρόνοια, Ελλάδα, ιδρύματα, 19^{ος} αιώνας, Όθωνας, Βενιζέλος.

Evolution of Social Welfare in Greece: A spatial approach. Athens 1830-1922

Christina P. Nezos

ABSTRACT

The First and Second Industrial Revolution brought about global economic and social changes which amplified poor living conditions for the underprivileged, thus defining the 19th century as the hallmark for the foundations of social rights. At the time social security systems and working laws were being developed in Europe to face the global financial crisis while setting the bases for a Welfare State, Greece was just emerging as a free country.

The conditions upon which Social Welfare was formed in Greece were a result of the many decades in war state. The socio-political conditions and the non-existent finances of the newly liberated state did not allow any room for providing social services to those in need, with the only exception of the support of philanthropists and benefactors. The lack of a fully organized social care in Greece led to periodical phases of social development especially in Athens, each of which beared its own characteristics.

From the establishment of an independent country with the signing of London Protocol in 1830 up until the Asia Minor catastrophe in 1922, followed by population exchange between Greece and Turkey, little is known on the existing conditions at that time that fashioned Social Welfare in Greece. This dissertation aims to shed light on the matter by investigating the terms of formation, the structural and operational requirements of Social Welfare in the newly formed Greek state and in its capital, Athens, in two periods: a) the years from 1830 to 1909, when the State Care was focused on the occasional protection of the disabled and war victims, abandoned children, the treatment of epidemics, the rehabilitation of refugees and earthquake victims, and b) the years from 1909 to 1922, when Social Care is focused on individual risk management and poverty alleviation.

Apart from delineating the structural form of Social Welfare in Greece during the aforementioned periods, and especially in Athens, this study will also examine at which period was optimal Social Welfare set- up achieved during 1830-1922

(focusing on child care Social Services), as well as the causes and the terms (political, social, financial, cultural) under which these social welfare policies were applied.

Finally, the outmost goal of this dissertation is to provide a critical evaluation of achievements in Social Welfare and the general values (customs, traditions, culture) that have set the foundation for institutions, attitudes and social beliefs in our country throughout a long time of adaptation and also propose a new conceptual framework for managing contemporary social problems.

Keywords: *Social Welfare, Greece, Foundations, 19th century, Othon, Venizelos.*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο άνθρωπος από την πρωτόγονη εποχή μέχρι σήμερα αντιμετωπίζει συχνά κινδύνους πολύ σοβαρούς, τους οποίους πολλές φορές δεν μπορεί μόνος του να διαχειριστεί. Η κοινωνική προστασία έρχεται λοιπόν αρωγός, για να εξαλείψει ή και να μετριάσει τις δυσκολίες και τους κινδύνους αυτούς. Η οικογένεια είναι φυσικά η πρώτη μορφή κοινωνικής προστασίας, όμως συχνά αποδεικνύεται ανεπαρκής. Πέραν του ότι είναι δυνατόν κάποιοι άνθρωποι να βρεθούν χωρίς οικογένεια, επιπλέον απαιτείται και συγκέντρωση των μελών της οικογένειας στον ίδιο τόπο, η οποία δεν είναι πάντα δυνατή. Επομένως, η συγκρότηση μιας οργανωμένης κοινωνικής προστασίας φαίνεται να είναι απαραίτητη.

Οι προηγούμενες δεκαετίες, με την εμπλοκή της Ελλάδος σε μακροχρόνιους πολέμους, διαμόρφωσαν ειδικές συνθήκες όσον αφορά στην ανάγκη λειτουργίας της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα. Αφορμή για την ανά χειράς έρευνα αποτέλεσε η έλλειψη ουσιαστικά πλήρως οργανωμένης κοινωνικής μέριμνας στη χώρα μας κατά περιόδους. Έτσι, εντοπίστηκαν διάφορες περίοδοι κοινωνικής εξέλιξής της, ιδιαίτερα στην Αθήνα.

Η παρούσα έρευνα εξετάζει την πορεία και την εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα από το 1830 έως το 1922, καθώς το 1830 στην ουσία αποτελεί την απαρχή της δημιουργίας του νεοσύστατου Ελληνικού Κράτους, ενώ το 1922 είναι το έτος της Μικρασιατικής καταστροφής και η ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, γεγονός που επέδρασε καταλυτικά στην ελληνική δημογραφία. Εστιάζει, δε, χωρικά στην περιοχή της Αθήνας, η οποία αποτελεί την πρωτεύουσα του ελληνικού Κράτους από την 18^η Σεπτεμβρίου 1834 και αποτελεί την μεγαλύτερη αστική συγκέντρωση της υπό εξέταση περιόδου. Τα διαμορφούμενα ερευνητικά ερωτήματα είναι ενδεικτικά τα εξής: α) Ποιά ήταν η οργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας κατά την υπό εξέταση χρονική περίοδο στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Αθήνα, β) σε ποιά χρονικό διάστημα αυτή είναι καλύτερα οργανωμένη, ιδίως επιθεμάτων φροντίδας του παιδιού από την πλευρά φορέων Κοινωνικής Πρόνοιας και γ) ποιοί ήταν οι λόγοι, αλλά και οι συνθήκες (πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές), κάτω από τις οποίες ασκήθηκαν οι συναφείς πολιτικές.

Στόχος της μελέτης αυτής είναι να συμβάλει στη δημιουργία ενός νέου πλαισίου για μια νέα θεώρηση των κοινωνικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος άνθρωπος. Επιπλέον, αποσκοπεί και σε μια κριτική αξιολόγηση των επιτευγμάτων τόσο στην Κοινωνική Πρόνοια, όσο και στα ήθη, έθιμα, στον πολιτισμό, στην πορεία των ιστορικών γεγονότων και γενικά στις αξίες πάνω στις οποίες θεμελιώθηκαν μετά από μακρά προσαρμογή οι σημερινοί θεσμοί, οι στάσεις και οι κοινωνικές αντιλήψεις στη χώρα μας.

Η κοινωνική ιστορία της Ελλάδας έως το 1930 ήταν ανεξερεύνητη, το υλικό που θα μας έδινε μια λεπτομερειακή εικόνα βρίσκεται στα διάφορα αρχεία της Ελλάδος και του εξωτερικού ανεπεξέργαστο, στην Ελλάδα δε είναι και εξαιρετικά δυσπρόσιτο. Ως εκ τούτου, οι πηγές των πληροφοριών για όλη αυτή την περίοδο είναι περιορισμένες. Τα κείμενα που τα τελευταία χρόνια πραγματεύονται το θέμα καλύπτουν συνήθως μικρά χρονικά διαστήματα. Χρησιμοποιείται ανέκδοτο και δημοσιευμένο υλικό της εποχής από τα Γενικά Αρχεία Κράτους, τα αρχεία του Αμαλίου Ορφανοτροφείου, του Ορφανοτροφείου Χατζηκώνστα, του Βρεφοκομείου Αθήνας, της Βιβλιοθήκης της Βουλής, Αναρρωτηρίου Πεντέλης, Ελεήμονος Εταιρείας Αθηνών, Π.Ι.Κ.Π.Α. κ.λ. Ακόμη αξιοποιούνται εσωτερικοί κανονισμοί ιδρυμάτων, ΦΕΚ, νόμοι, εγκύκλιοι, περιοδικά κι εφημερίδες της εποχής και υλικό από τον σύγχρονο τύπο που αφορά στο θέμα. Για πληρέστερη επιστημονική τεκμηρίωση ακολουθείται η μέθοδος της παράθεσης αυθεντικών κειμένων που αφορούν στα βοηθήματα των αναξιοπαθούντων εκείνης της περιόδου, τα οποία παρατίθενται στο Παράρτημα.

Μετά την περιγραφή, τον καθορισμό και την ταξινόμηση του ιστορικού υλικού επακολούθησε η πειθαρχημένη, δια της επεξεργασίας κατάταξη του υλικού, ήτοι: ποιά φαινόμενα παρουσιάζονται τον ίδιο χρόνο, ποιά φαινόμενα ακολουθούν και τί κοινό υπάρχει μεταξύ των γεγονότων και φαινομένων. Η ανάλυση και επεξεργασία μου στηρίζεται ως ένα βαθμό αποσπασματικά, λόγω έλλειψης πρωτογενούς υλικού, κι ακολουθείται η κοινωνιολογική θεωρία. Η αναζήτηση των αιτιών, των γεγονότων και των φαινομένων γίνεται μέσα στο χώρο και στο χρόνο (Χουμανίδης, 1973, σ12). Επιχειρείται επίσης μία κοινωνιολογική προσέγγιση και οικονομική ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων μέσα από μία πολιτική οπτική.

Σε διάφορες φάσεις της μελέτης χρησιμοποιείται η παραγωγική μέθοδος, σύμφωνα με την οποία μετά από ανάλυση των γεγονότων καταλήγουμε σε κάποιο συμπέρασμα. Επίσης, αξιοποιείται η συγκριτική προσέγγιση του θέματος, με

αναφορά σε άλλα κράτη όσον αφορά στην Κοινωνική Πρόνοια. Τέλος, αξιοποιείται η βιβλιογραφική μέθοδος και η πραγματική ιστορική γραφή (Βεΐκος, 1987, σ. 172).

Η έρευνα διαρθρώνεται σε 3 μέρη:

Στο πρώτο μέρος γίνεται γενικά μία σύντομη εξιστόρηση της πορείας της Κοινωνικής Πρόνοιας καθώς και του τί συνέβαινε ενδεικτικά σε άλλα μεγάλα κράτη, όπου οι πολιτικές Κοινωνικής Πρόνοιας ήταν πρωτοπόρες (κεφ. 1). Αναφέρεται η εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας από την ίδρυση του Ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου 1830 έως την επανάσταση στο Γουδί το 1909 (κεφ. 2). Σε σχέση με τα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα ειδικότερα, επιδιώκεται σε περιφερειακό επίπεδο η μελέτη της Αθήνας καθώς και τί συνέβαινε στον Πειραιά (κεφ. 3). Με αφετηρία το έτος 1909, που συμπίπτει με την έλευση του Ελευθέριου Βενιζέλου στην Αθήνα, περιγράφεται η πορεία της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα και τοπικά στην Αθήνα, σε σχέση με τα ιστορικά γεγονότα καθώς και την γενικότερη εξέλιξη του κράτους μέχρι την Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 (κεφ. 4). Το 'Α μέρος κλείνει με την περιγραφή της πρώιμης κοινωνικής προστασίας στις χώρες της Ευρώπης το 19^ο αιώνα (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Ιταλία, Ολλανδία, Ελβετία, Σουηδία, Φινλανδία).

Το δεύτερο μέρος αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια όπου επιχειρείται να αποσαφηνιστεί η οριοθέτηση της κρατικής μέριμνας από την ιδιωτική πρωτοβουλία και ο ρόλος της Εκκλησίας στην Κοινωνική Πρόνοια (Κρεμαλής, 1985,σ. 25). Γίνεται αναφορά στα ιδρύματα και στις κατηγορίες τους, στη φιλανθρωπική δραστηριότητα των γυναικών, στα ορφανοτροφεία της Κωνσταντινούπολης και στους ευεργέτες.

Το τρίτο μέρος περιλαμβάνει αρχειακό υλικό που θα φωτίσει και θα τεκμηριώσει τόσο την πραγματικότητα της εποχής, όσο και την πορεία και την εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας.

Η έρευνα κλείνει με μια κριτική προσέγγιση σχετικά με την οργάνωση της Κοινωνικής Πρόνοιας και τους φορείς της στην Ελλάδα και ειδικότερα στην περιοχή της Αθήνας, με επίκεντρο ενδιαφέροντος το παιδί. Τα συμπεράσματα που ακολουθούν ολοκληρώνουν την παρουσίαση της μελέτης και συνοδεύονται από προτάσεις στρατηγικής, πολιτικής και μέτρων.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ:

*Οι απαρχές, κοινωνιολογική προσέγγιση, κοινωνικές
ανακατατάξεις*

1.1 ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η πορεία της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα, από την ίδρυση του Ελληνικού κράτους το 1830 μέχρι και την Μικρασιατική καταστροφή το 1922, εμφανίζει ιδιαιτερότητες σε σχέση με άλλα κράτη και εφαρμοζόμενα συστήματα λόγω της διεθνούς κατάστασης αλλά και γιατί η Ελλάδα έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Αυτοί οι δύο χρονικοί σταθμοί σηματοδότησαν την ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας, τόσο με τις ανάγκες που προέκυψαν στο διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ τους, όσο και με την ίδρυση των διαφόρων ιδρυμάτων για την ανακούφιση των πληγέντων, ιδίως από τα γεγονότα του 1922.

Ο όρος «Κοινωνική Πρόνοια» χρησιμοποιείται εδώ, άλλοτε για να δηλώσει την διευρυμένη κοινωνική λειτουργία του κράτους και άλλοτε για να περιγράψει τα προγράμματα κοινωνικής περίθαλψης και προστασίας. Η πρώτη χρήση του αναφέρεται στο κράτος Πρόνοιας, την Κοινωνική Πρόνοια και το Κράτος Ευημερίας. Η δεύτερη χρήση του όρου υποδηλώνει τη θέση της κοινωνικής Πρόνοιας, που πρέπει να περιορίζεται επιλεκτικά σε εκείνους που δεν έχουν τα οικονομικά μέσα και τις δυνατότητες να καλύψουν τις ανάγκες τους. Αυτή είναι η παραδοσιακή αντίληψη της κοινωνικής προστασίας και περίθαλψης των αναξιοπαθόντων. Σύμφωνα με αυτήν, ένα ποσοστό πληθυσμού έχει πάντοτε ανάγκη από τις προνομιακές παροχές του κράτους. Κοινωνική Πρόνοια σε αυτή την περίπτωση συνιστούν οι δραστηριότητες εκείνες που στοχεύουν στην παροχή υλικής βοήθειας και ψυχοκοινωνικής συμπαράστασης από το κράτος ή άλλους φορείς (ιδιώτες, ευεργέτες, εκκλησία κ.λ.), αποκλειστικά σχεδόν σε ευπαθείς ομάδες και άτομα τα οποία από μόνα τους δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν στην κάλυψη των βασικών τους αναγκών. Βασικός πυρήνας των προγραμμάτων της Κοινωνικής Πρόνοιας είναι συνήθως η προστασία της οικογένειας, η παιδική προστασία, τα θύματα από ασθένειες και επιδημίες, το πρόβλημα της φτώχειας των αγωνιστών και των οικογενειών τους, των ορφανών παιδιών, των χηρών, των θυμάτων πολέμου και των ατόμων με ειδικές ανάγκες (ψυχικής και σωματικής υγείας) και τα διάφορα επιδόματα των ασθενέστερων οικονομικά ομάδων ή ατόμων και αναξιοπαθόντων.

Η διάσταση και το εύρος της Κοινωνικής Πρόνοιας ποικίλλει από εποχή σε εποχή και από χώρα σε χώρα ανάλογα με την ιστορία, τον πολιτισμό, τα κοινωνικά και οικογενειακά δεδομένα (Σταθόπουλος, 1995, σ. 30 -32). Στην Ελλάδα, η πορεία

της εξέλιξης της Κοινωνικής Πρόνοιας χωρίζεται στα πλαίσια της μελέτης μας σε δύο περιόδους, στην περίοδο από την ίδρυση του Ελληνικού ανεξάρτητου Κράτους μέχρι την επανάσταση στο Γουδί (Α' Περίοδος 1830 – 1909) και από την άφιξη του Ελ. Βενιζέλου μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή (Β' Περίοδος 1910 – 1922). Στα διαστήματα αυτά διαδραματίστηκαν πολλές εξελίξεις ιστορικής και πολιτικής υφής, οι οποίες είχαν συνέπειες στην οικονομία και στην κοινωνία. Τη διαδικασία εξέλιξης της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Αθήνα, θα τη δούμε μέσα από το διάβα της ιστορικής της πορείας, και μέσα από την εκβιομηχάνιση και αστικοποίηση του ελλαδικού χώρου. Το ερώτημα που τίθεται, αν θελήσει να συγκρίνει κάποιος τις δύο αυτές περιόδους, είναι αν η εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας έχει την ίδια πορεία κατά τη διάρκειά της και ποιοί είναι οι βαθύτεροι λόγοι αυτής της πορείας.

Η κοινωνική εξέλιξη του ελληνικού χώρου σε σύγκριση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης παρουσιάζει καθυστέρηση αρκετών δεκαετιών, λόγω της ιδιαίτερης μορφής εξέλιξης της Βυζαντινής και αργότερα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τον 17^ο και κυρίως τον 18^ο αιώνα ξαναρχίζει η διαδικασία κάποιας αστικοποίησης (η προηγούμενη αναφέρεται στις αρχαϊκές δομές της ελληνικής κοινωνίας) με αργούς ρυθμούς εξέλιξης, η οποία μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα δεν έχει φθάσει στις ολοκληρωμένες μορφές του Δυτικού προτύπου.

Ο ελληνικός λαός ήταν υπόδουλος επί τέσσερις αιώνες στους Τούρκους, αλλά και σε αντίστοιχους οικονομικούς και πολιτισμικούς επηρεασμούς, όπως και άλλοι λαοί του Βυζαντίου. Παράλληλα υπήρχε και ο ελληνισμός έξω από τα σύνορα του κράτους, που είχε όμως στενή επαφή με τον ελλαδικό χώρο, ανέπτυξε σταδιακά την εθνική του συνείδηση, και ολοκλήρωσε την ανεξαρτησία του και την οικονομική και πολιτισμική του αυτονόμηση διαφυλλάτοντας παράλληλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ως λαός. Έτσι, προσαρμοζόταν στις εκάστοτε συνθήκες αλλά και συμμετείχε στους οικονομικούς μηχανισμούς των κατακτητών. Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως ανεξάρτητου, οι Έλληνες του εξωτερικού έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πορεία του ελληνισμού, όχι μόνο στην εθνική του ολοκλήρωση αλλά και στην κοινωνική του εξέλιξη.

Το Ελληνικό κράτος, μετά τον απελευθερωτικό αγώνα του 1821, δεν μπορούσε να καλύψει παρά τις βασικές του μόνο ανάγκες. Μετά την συγκρότησή του ως ελεύθερο και ανεξάρτητο κράτος, η πολιτεία αναλαμβάνει να οργανώσει την κρατική μηχανή, ενώ συγχρόνως αντιμετώπιζε πλήθος προβλημάτων εξωτερικής

πολιτικής. Οι ανάγκες του λαού, που αποτελούσαν την αφετηρία εξέλιξης της Κοινωνικής Πρόνοιας, καλύπτονταν αρχικώς από εύπορους ιδιώτες επειδή τα οικονομικά του κράτους ήταν ελάχιστα και προείχε η οργάνωση του κρατικού μηχανισμού. Στην πορεία, το κράτος αναλαμβάνει μέσω των ευεργετών και των δωρεών από φίλους της Ελλάδας εντός και εκτός των συνόρων της, κάποια κοινωνική πολιτική, όχι όμως στο βαθμό που απαιτούσαν οι ανάγκες για λόγους αντικειμενικής αδυναμίας.

Η οικονομία του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους βασιζόταν στην έγγεια ιδιοκτησία και στις εμπορικές και τραπεζικές επιχειρήσεις, με όλα τα κοινωνικά στρώματα στον ελληνικό χώρο να αναπτύσσονται κάτω από την άνθιση της οικονομικής δραστηριότητας στην Ανατολική Μεσόγειο και στις χώρες της Δύσης. Ο τριτογενής τομέας (εμπόριο, τράπεζες, μεταφορές, υπηρεσίες) είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένος από το κράτος. Τα μεσαία κοινωνικά στρώματα βρίσκονται και δραστηριοποιούνται μέσα στα όρια του Ελληνικού κράτους, ενώ η πιο ισχυρή οικονομικά ομάδα της ελληνικής αστικής τάξης βρίσκεται και δρά έξω από τα ελληνικά σύνορα (στα Βαλκάνια, στη Ρωσία, στην Αίγυπτο, στη Δύση). Υπάρχει εξάρτηση των μεσαίων και μικρών στρωμάτων του ελλαδικού χώρου από το εξωελλαδικό αυτό τμήμα της ελληνικής αστικής τάξης από τον 18^ο αιώνα μέχρι το τέλος περίπου του 19^{ου}, οπότε και μεταφέρεται σημαντικό μέρος των ελληνικών κεφαλαίων και επενδύσεων στην Ελλάδα. Με τον τρόπο αυτό, εξασφαλίζεται ρόλος ηγετικός στην ελληνική οικονομία και αυτό είναι ένας σημαντικός αστικός παράγοντας για τις κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές εξελίξεις.

Οι συνήθειες κοινωνικές ομάδες της ολιγαρχίας των προυχόντων, και στη νεότερη Ελλάδα των «μεγάλων αστών», δημιουργούν μία σύγχυση στις κοινωνικές δομές. Τα οικονομικά του κράτους, που τα διαχειρίζεται η ηγετική ομάδα της αστικής τάξης και στην οποία το Ελληνικό κράτος αρκετές φορές είχε καταφύγει ως σανίδα σωτήριας, απειλούνται συνεχώς από χρεωκοπία. Επιπλέον, υπήρχε εξάρτηση από τα δυτικά κέντρα, με αποτέλεσμα η ανάπτυξη της βιομηχανίας να επιβραδύνεται. Η πρώτη αστική τάξη που διαμορφώνεται μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα στα Βαλκάνια, στις χώρες της Εγγύς Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου είναι η ελληνική αστική τάξη, η οποία βοήθησε σημαντικά στην πολιτική εξέλιξη του Ελληνικού κράτους από τον 19^ο αιώνα μέχρι τα πρόθυρα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Κύριοι σταθμοί της εξέλιξης αυτής, μετά την επανάσταση του 1821, είναι το πρώτο Σύνταγμα του 1844, η καθιέρωση του Κοινοβουλευτισμού, το κράτος Δικαίου, η πρώτη

Δημοκρατία. Σε όλες τις περιπτώσεις, η πρωτοβουλία ανήκει στους πολιτικούς μηχανισμούς των αστικών στρωμάτων, τα οποία έρχονται σε αντίθεση με τους ευνοούμενους πολιτικούς από το παλάτι. Η ίδια επιρροή αστικών στρωμάτων παρατηρείται συγχρόνως και στον ελληνισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Αιγύπτου, στα πλαίσια της τοπικής αυτοδιοίκησης και των ορθόδοξων Πατριαρχείων.

Η Ελλάδα ήταν χώρα κατα βάση αγροτική, με χαμηλό βαθμό ανάπτυξης, αλλά με πολιτικές δομές ανάλογες των σύγχρονων και προηγμένων κοινωνιών της Δύσης. Παράλληλα, υπήρχε η οικονομική και πολιτική εξάρτηση της Ελλάδος από τις Ευρωπαϊκές χώρες. Οι περισσότεροι των κατοίκων ζούσαν στην ύπαιθρο και το 65% αυτών ασχολούνταν με την γεωργία. Η ποιοτική και ποσοτική στασιμότητα της ελληνικής γεωργίας της εποχής αποδίδεται στην δομή της γαιοκτησίας. Στη νότια Ελλάδα και κυρίως στην Πελοπόννησο, η διανομή της γης τον περασμένο αιώνα και οι κληρονομικές συνήθειες της εποχής είχαν οδηγήσει σε τεμαχισμό της γης, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τη δυσκολία εξεύρεσης των απαραίτητων κεφαλαίων για νέο τεχνολογικό εξοπλισμό. Στον Βορρά και ιδιαίτερα στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία, η γη ήταν εύφορη και επικρατούσε η μεγάλη ιδιοκτησία (τσιφλίκια) όπου οι γαιοκτήμονες ήταν «απόντες» και την καλλιέργειά της είχαν στους ώμους τους οι φτωχοί κολλήγοι. Το 95% των τσιφλικιών λειτουργούσε κάτω από ένα σύστημα εκμετάλλευσης, κατά το οποίο οι γαιοκτήμονες έπαιρναν το 1/3-1/2 της ακαθάριστης παραγωγής. Τις παραμονές του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, τα τσιφλίκια αποτελούσαν το 33%-35% του συνόλου της καλλιεργήσιμης γης της Ελλάδας. Το αγροτικό πρόβλημα, το οποίο πολλές φορές οδήγησε σε κινήματα με αιτήματα όπως ο αναδάσμος της γης, είναι ένα θέμα που ξεκίνησε από το 1821 και στο οποίο δόθηκε κάποια λύση με την αγροτική μεταρρύθμιση. Την ίδια περίοδο αναπτύχθηκε και το εργατικό κίνημα, που πέτυχε την πρώτη εργατική νομοθεσία και την ίδρυση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος. Μετά το 1909, με τη νέα κατάσταση που είχε διαμορφωθεί, υπήρχαν ακόμη 2.259 τσιφλίκια, τα περισσότερα στη Θεσσαλία, Μακεδονία και την Ήπειρο. Έως το 1917, πολύ λίγα βήματα είχαν γίνει για μία αγροτική μεταρρύθμιση, παρόλο που ο Βενιζέλος ήταν υποστηρικτής της μικρής οικογενειακής ιδιοκτησίας, πράγμα που το ήθελε και η ανερχόμενη τάξη των επιχειρηματιών και που ευνοούσε έναν καπιταλιστικό τρόπο οργάνωσης της παραγωγής.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η αύξηση του πραγματικού εισοδήματος έμεινε στάσιμη και η κατάσταση της οικονομίας οδήγησε σε λαϊκές αντιδράσεις. Ιδιαίτερη σημασία έχει και η πολιτικοποίηση του στρατού, η οποία εκφράζεται με την επιβολή με στρατιωτικά κινήματα των μεταπολιτικών κυβερνήσεων του 1843, 1862, 1909 (και του 1924), διαμορφώνοντας καίρια τις πολιτικές εξελίξεις στο διάστημα αυτό. Η δυσφορία κατά της δυναστείας, οι πιέσεις που ένιωθαν τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα, οι κοινωνικές ζυμώσεις που πραγματοποιήθηκαν μετά το πραξικόπημα το 1909, η εξέγερση των αγροτών στο Κιλελέρ, ο ριζοσπαστισμός σε κύκλους των διανοούμενων, οι μεγάλες εκλογικές επιτυχίες του Βενιζέλου, η κρίση της σταφίδας (η οποία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα έφτασε να αφορά στο 70% των ελληνικών εξαγωγών), η ανεργία, οι έξοδοι των αγροτών στις πόλεις, ήταν όλα συμπτώματα μιας κοινωνικής δομής και ενός κυβερνητικού συστήματος που δεν ανταποκρινόταν στις σταθερά αυξανόμενες κοινωνικές ανάγκες και στην πολιτικοποίηση των μαζών.

Τις παραμονές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελλάδα βρισκόταν σε ένα προβιομηχανικό στάδιο εξέλιξης, με καπιταλιστικές σχέσεις μέσα στα πλαίσια ενός εμπορευματοικού καπιταλισμού αναπτυσσόμενου εντός παραδοσιακών δομών. Κάποια βιομηχανική εξέλιξη υπήρξε ανάμεσα στα 1860 και 1880, έως και το 1890, με μία υποτυπώδη βιομηχανική δραστηριότητα χωρίς συνέχεια. Από το 1914, η ανάπτυξη της βιομηχανίας επηρεάστηκε αρνητικά από τις επαναλαμβανόμενες οικονομικές και πολιτικές κρίσεις (Συλλογικό, 2008, σ. 74-76).

1.2 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ

Η περίοδος μελέτης της Κοινωνικής Πρόνοιας από το 1830-1920 στην πρωτεύουσα της Ελλάδας, την Αθήνα, θα αναλυθεί σε μικρότερες περιόδους με γνώμονα τις αναπτυξιακές προσπάθειες που οδήγησαν στην εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας.

Την **περίοδο 1834 – 1862**, τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα συμμετέχουν στην άσκηση εξουσίας και κατέχουν πολιτικές και κρατικές θέσεις. Τα κατώτερα δεν μετέχουν στη διαμόρφωση της οικονομίας ούτε και στην άσκηση εξουσίας, αλλά παραμένουν στο περιθώριο του οικονομικού γίνεσθαι της Ελλάδας όπου ζούν παρασιτικά. Από αυτήν την περίοδο και μέχρι το 1910 παρατηρείται μια ιδιαίτερη

κινητικότητα ανάμεσα σε ανώτερα και κατώτερα στρώματα, με σαφή προσανατολισμό προς την άρχουσα τάξη. Κατά τη δεκαετία του 1850 εμφανίζονται κάποια μεσοστρώματα που συμμετέχουν στη διοίκηση και τις υπηρεσίες, καθώς επίσης κατέχουν κάποιο πλούτο, κυρίως στο εμπόριο. Όμως απέχουν πολύ από το να προσεγγίσουν τα ανώτατα κοινωνικά στρώματα.

Στο ακόλουθο διάστημα **1862 – 1880**, τα οικονομικά μέτρα του Κουμουνδούρου αποβλέπουν στην ανάπτυξη του εμπορίου, της βιοτεχνίας, στην τόνωση της αγροτικής παραγωγής μικρών κλήρων, ενώ γίνονται έργα υποδομής. Προετοιμαζόταν το έδαφος για μια καπιταλιστικού τύπου ανάπτυξη. Σημαντικός παράγοντας της οικονομικής εξέλιξης της Ελλάδας και της καπιταλιστικής ανάπτυξης υπήρξαν οι ομογενείς από τις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού και τα κεφάλαιά τους στον τριτογενή τομέα παραγωγής. Τα μεσαία στρώματα είχαν αυξημένες δυνατότητες για εργασία στην Αθήνα αυτή την περίοδο, ενώ πάσχιζαν για τον αυτοπροσδιορισμό τους και την οικονομική τους άνοδο προσπαθώντας να προσεγγίσουν τα ανώτερα στρώματα που είναι η έκφραση της εξουσίας και της δύναμης. Τα κατώτερα στρώματα κάνουν αγώνα για επιβίωση στην πρωτεύουσα, μιας και απουσιάζουν οι βιομηχανικές μονάδες που θα μπορούσαν να τους εξασφαλίσουν εργασία.

Τα χρόνια από το **1880 έως το 1910**, ο Τρικούπης συνεχίζει την πολιτική του Κουμουνδούρου στα έργα υποδομής, με στόχο την βιομηχανική ανάπτυξη. Ο ίδιος ενισχύει τη μεγάλη γαιοκτησία που θα είναι ισχυρή μέχρι τις παραμονές «της αστικής» επανάστασης του 1909. Η βιομηχανία δεν ξεπερνά το στάδιο της βιοτεχνίας. Ο Τρικούπης στηρίζει τους ομογενείς, οι οποίοι συνεχίζουν να επενδύουν σε χρηματιστικές κυρίως επιχειρήσεις, ενισχύοντας τον τριτογενή τομέα παραγωγής. Μαζί με τους γαιοκτήμονες, οι ομογενείς επενδυτές ασκούν την εξουσία συνεργαζόμενοι με τις χώρες του καπιταλιστικού κέντρου. Τα μεσαία στρώματα στελεχώνουν και συντηρούν τις εμπορομεσιτικές και χρηματιστικές επιχειρήσεις προσβλέποντας σε μελλοντική άνοδο, πλούτο και εξουσία. Τα κατώτερα στρώματα, και ενώ η βιομηχανία βρίσκεται ακόμα σε εμβρυακή κατάσταση, ζουν στο περιθώριο των αποφάσεων (Σκαλτσά, 1990, σ. 643-648).

Τέλος, το **διάστημα μέχρι το 1920** έχουμε δύο σοβαρές αναπτυξιακές προσπάθειες. Η πρώτη επενδυτική προσπάθεια (**1870-1890**) ήταν η σοβαρότερη μέχρι τότε. Έχουμε έργα υποδομής- οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, διάνοιξη διώρυγας, αποξήρανση λιμνών κ.λ. Η δεύτερη μεγάλη επενδυτική προσπάθεια (**1920 – 1930**)

αφορά κυρίως στην ιδιωτική οικονομία και δίνει μια πρώτη ώθηση στην ελαφρά βιομηχανία στην Ελλάδα. Στηρίχθηκε στο φτηνό εργατικό δυναμικό από την είσοδο των προσφύγων της Μ. Ασίας, στο κεφάλαιο που προέκυψε από την εγχώρια αποταμίευση, τους άδηλους πόρους και λιγότερο σε ξένα κεφάλαια.

Γενικότερα, μπορούμε να πούμε ότι η ελληνική ανάπτυξη χρηματοδόθηκε από το πιστωτικό ελαστικό χρήμα. Αποτελεί χαρακτηριστική μορφή χρήματος για τη χρηματοδότηση της εκβιομηχάνισης υποανάπτυκτων οικονομικά χωρών, όπως η Ελλάδα, με μειονεκτική θέση στο διεθνή καταμερισμό εργασίας (Καλαφάτη, Δεμαθάς & Σακελλαρόπουλος, 1989, σ. 85, 89, 90).

1.3 ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΝΟΙΑ 1870-1900

Η εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα ακολουθεί την πορεία της γενικότερης κοινωνικοπολιτικής ιστορίας του νεοσύστατου κράτους. Ιδιαίτερα την περίοδο 1870-1900 σημειώνεται μεγάλη προνοιακή δραστηριότητα, που τώρα μάλιστα αρχίζει να προωθείται και από το ίδιο το κράτος. Σ' αυτή την αλλαγή στάσης της πολιτείας συντελούν οικονομικο-πολιτικοί και κοινωνικοί παράγοντες. Η υιοθέτηση οικονομικών προγραμμάτων, η αύξηση της αποδοτικότητας των κρατικών υπηρεσιών, οι επενδύσεις, ο εμπορικός και ο αγροτικός τομέας ήταν οι βασικοί στόχοι των κυβερνήσεων αυτής της τριακονταετίας. Σε συνδυασμό, δε, και με την κατοχύρωση συγκεκριμένων ατομικών δικαιωμάτων με το Σύνταγμα του 1864 ευνοούν την πρόοδο της Πρόνοιας, που ενισχύεται από την φιλελευθεροποίηση στη μετα-Οθωνική περίοδο, παρόλο που ο κοινοβουλευτικός βίος χαρακτηρίζεται από ασταθείς κυβερνήσεις. Επιπλέον, η Ελλάδα υφίσταται τις επιπτώσεις της εξωτερικής πολιτικής της, με αποκορύφωμα τον Ατυχή πόλεμο το 1897.

Σε αντίθεση με την Ευρώπη, το ενδιαφέρον στην Ελλάδα για το παιδί στα πλαίσια ανασυγκρότησης του κράτους ήταν ιδιαίτερα μεγάλο, ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια. Κατά την Καποδιστριακή εποχή γίνεται η σύσταση ιδρυμάτων για την περίθαλψη των ορφανών στην Αίγινα, με την προσωπική φροντίδα του Καποδίστρια, και στην Άνδρο, με την χρηματοδότηση του Καΐρη. Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια, το ορφανοτροφείο της Αίγινας άρχισε να παρουσιάζει

προβλήματα, ενώ όταν η Ελλάδα απέκτησε το πρώτο της Σύνταγμα το 1844, το ορφανοτροφείο της Αίγινας έκλεισε.

Η προνοιακή πολιτική αυτήν την περίοδο φαίνεται να έχει άμεση εξάρτηση από την οικονομική κατάσταση του κράτους. Η μεσαία τάξη των αστών συμμετέχει πιο ενεργά στην οικονομική ζωή της χώρας, γεγονός που αποτυπώνεται στη συμμετοχή τους στις διεθνείς βιομηχανικές εκθέσεις. Η δραστηριότητα των εμπόρων, επενδυτών και τεχνιτών βρίσκει σταδιακή ανταπόκριση από το επίσημο κράτος. Η αίσθηση αυτή, όμως, έχει έμμεση επίπτωση στην παιδική εργασία με τα αγόρια να συμμετέχουν στους περισσότερους παραγωγικούς κλάδους σε υποβοηθητικές θέσεις. Η επίδραση των δυτικοευρωπαϊκών αντιλήψεων οδήγησε στη θέσπιση προνοιακών ιδρυμάτων νέου τύπου, όπως οι νυκτερινές σχολές για εργαζόμενα παιδιά και τα «νηπιοτροφεία».

Το ενδιαφέρον των Οθωνικών Κυβερνήσεων επικεντρώθηκε στη Μεγάλη Ιδέα, που τελικά ενέπλεξε τη χώρα στον Κριμαϊκό Πόλεμο (1853-1856), με αποτέλεσμα να προκύψουν νέες μετεπαναστατικές ανάγκες Πρόνοιας για το παιδί. Ο τρόπος αντιμετώπισής του σημάδεψε την αντίληψη για την ευθύνη του κράτους και την Πρόνοια. Το 1855 και το 1856 ιδρύθηκαν δύο ιδιωτικά ορφανοτροφεία, το Αμαλίο για κορίτσια, με έμφαση στη σχολική μόρφωση, και το Χατζηκώνστα για αγόρια, με έμφαση στην τεχνική εκπαίδευση. Διδάσκονταν ραπτική, υποδημοτοποιία, σκυτοτομική, ξυλουργική και σιδηρουργία. Η επιλογή των τεχνών γινόταν με βάση τις ανάγκες της αγοράς και των δυνατοτήτων των ορφανών και δείχνει τις αντιλήψεις που επικρατούσαν για την επαγγελματική αποκατάσταση των παιδιών. Επίσης, το 1855 ιδρύεται στην Ερμούπολη το Ορφανοτροφείο Αρρένων – Δημοτικό Προνοιακό κατάστημα, και το 1859 ιδρύεται στην Αθήνα το Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών.

Στην περίοδο του Όθωνα έχουμε σαφώς έλλειψη προγραμματισμού στην Πρόνοια. Παρόλα αυτά, εφαρμόστηκαν αυτό το διάστημα μέτρα αξιόλογα, ιδιαίτερα στον τομέα Υγιεινής, που θεωρούνται σταθμός της ιστορικής εξέλιξης στην Ελλάδα (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 213). Οι τοπικές – δημοτικές αρχές παίρνουν πρωτοβουλία ανάλογα με τις συνθήκες του κάθε Δήμου. Η έμμεση αυτή ανάπτυξη του κράτους ως προς τη συμμετοχή του στην Πρόνοια για το παιδί κυριαρχεί σε όλη την υπόλοιπη περίοδο. Η χρηματοδότηση των προνοιακών αυτών καταστημάτων ανήκει στην ιδιωτική δραστηριότητα, τη δε διοίκηση και επίβλεψη αναλαμβάνουν οι Δημοτικές αρχές.

Τα Ιόνια νησιά, μετά την ένωσή τους με την Ελλάδα το 1864, είχαν τέσσερα ορφανοτροφεία με αρκετά ανεπτυγμένο σύστημα κοινωνικής φροντίδας ιδιαίτερα στον τομέα υγείας. Όμως τα επτανησιακά προνοιακά πρότυπα δεν γίνονται αποδεκτά από τις ελληνικές κυβερνήσεις.

Από το 1870, η Κοινωνική Πρόνοια αναπτύσσεται πιο έντονα. Η «Ελεήμων Εταιρεία Αθηνών», που είχε συσταθεί το 1864 από φιλόφιλους για την περίθαλψη των αναπήρων και των γερόντων, ίδρυσε το Πτωχοκομείο το 1872, σε οικόπεδο που παραχωρήθηκε από την ιερά Μονή Πετράκη και με χρήματα από τις συνδρομές των μελών της Ελεήμονος Εταιρείας, με συνδρομή της Α.Μ. του βασιλιά και χορηγία του Ανδρέα Συγγρού.

Ο φιλολογικός σύλλογος «Παρνασσός», μία ριζοσπαστική πρωτοβουλία, ίδρυσε την πρώτη νυκτερινή σχολή το 1872 στην Ελλάδα, για την επιμόρφωση των εργαζόμενων αγοριών. Ο «Παρνασσός» ιδρύθηκε το 1865 στο ισόγειο δωμάτιο της υπηρεσίας ενός Αθηναϊκού Αρχοντικού από τέσσερα παιδιά ηλικίας 11 έως 16 ετών, τα παιδιά του φιλομαθή αστού Π. Ι. Λάμπρου (Βοβολίνης, 1951, σ. 1-14). Η «Σχολή Απόρων Παιδιών» του Παρνασσού πρόσφερε ηθική μόρφωση και «διανοητική ανάπτυξη» σε άπορα εργαζόμενα παιδιά. Η προσπάθεια του Παρνασσού βασίζεται στην Ευρωπαϊκή ιδεολογία για την ηθική αξία της εργασίας. Συμπαραστέκονται σ' αυτήν οι προοδευτικές κοινωνικές δυνάμεις της Ελλάδας, με αποτέλεσμα να έχουμε μία νέα αντίληψη για την κοινωνική δικαιοσύνη από την πλευρά της ευθύνης του κράτους, απέναντι στη φτώχεια.

Η αρχή της ηθικής αξίας της εργασίας διαμορφώθηκε ως απόκριση στην ραγδαία οικονομική ανάπτυξη των δύο κυρίαρχων χωρών της εποχής με εδραιωμένη τη χριστιανική θρησκεία. Η μία ήταν η Αμερική, η οποία απαιτούσε τεράστιο εργατικό δυναμικό, γιατί ήταν ακόμη αχανής και παρθένα γη. Η άλλη ήταν η Αγγλία της τεχνολογικής επανάστασης, όπου οι οικονομικοί ορίζοντες ήταν απεριόριστοι. Σύντομα όμως η ηθική αρχή της αξίας της εργασίας αυτονομήθηκε από τους Διαμαρτυρόμενους και ενσωματώθηκε στη θεωρία της συγκεκριμένης οικονομικής τάξης που εξυπηρετήσε, δηλαδή τους επενδυτές, τους εμπόρους, τους αυτοδημιούργητους και ανερχόμενους αστούς. Αυτό αποτέλεσε μέρος των φιλοσοφικών και κοινωνικών ιδεολογιών που προώθησαν την ανάπτυξη της οικονομίας, της βιομηχανίας και του εμπορίου, επηρέασε δε έμμεσα τις προνοιακές προσπάθειες του περασμένου αιώνα (Κουρτίδης, 1924).

Το 1873 έχουμε την ίδρυση του Δημοτικού Βρεφοκομείου Πάτρας, ενώ το 1874 ιδρύεται το Ζάννειο Ορφανοτροφείο για αγόρια άστεγα που αλήτευαν στον Πειραιά. Στο έργο του Ορφανοτροφείου συμβάλλουν οι Δημοτικές Αρχές και η Αστυνομία. Αυτό όμως συντελεί σε μια έλλειψη δημοκρατικού κλίματος στα πλαίσια του Ιδρύματος. Το Ορφανοτροφείο Θηλέων Αδελφών Μπαμπαγιώτου στην Ερμούπολη και το Πτωχοκομείο Γηροκομείο «Άγιος Ανδρέας» στην Πάτρα ιδρύονται το 1876.

Προς το τέλος του αιώνα ιδρύονται ιδιωτικά ιδρύματα περίθαλψης άπορων ορφανών παιδιών. Ο ρόλος του κράτους παραμένει περιορισμένος και δεν έχει χαράξει μία συγκεκριμένη προνοιακή πολιτική, με βάση την οποία να μπορούν όσοι επιθυμούν να συμβάλλουν οικονομικά. Το κράτος ανέλαβε τελικά την πορεία της Πρόνοιας, με την ίδρυση του Υπουργείου Εσωτερικών το 1833, στο οποίο συγκεντρώθηκαν όλα τα στοιχεία για τα προνοιακά ιδιωτικά και δημοτικά ιδρύματα. Η ανάληψη ευθύνης της Πρόνοιας από το κράτος συνδέεται με το πρόγραμμα ανάπτυξης της οικονομίας και τη δύναμη της ανερχόμενης αστικής τάξης, όμως δεν συνδέεται με την οικονομική θεωρία των κρατών της Δυτικής Ευρώπης.

Η απομάκρυνση των πελατειακών σχέσεων και η οικονομική ανάπτυξη προωθούν την κοινωνική δικαιοσύνη. Η αντιπαράθεση υπήρχε κυρίως από αυτούς που ωφελούντο από το πελατειακό σύστημα. Σιγά σιγά όμως αυτή υποχωρεί και το τελικό τέταρτο του αιώνα έχουμε νέες κατευθύνσεις στην οικονομία. Στην Πρόνοια για το παιδί, οι συντηρητικοί αντιμετώπιζαν τους ρακένδυτους ανηλίκους ως υποψήφιους εγκληματίες και θεωρούσαν ότι με την περίθαλψη που θα τους παρείχαν θα περιοριζόταν και ο κοινωνικός κίνδυνος. Οι δύο κατευθύνσεις συνυπήρχαν.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό της κρατικής μέριμνας του 19^{ου} αιώνα ήταν το ενδιαφέρον για το παιδί, το οποίο, με την κατάλληλη μόρφωση, αποτελεί την ελπίδα του Έθνους και του Κράτους, παρόλο που η έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη του κράτους, δυσχεραίνοντας γενικά την ανάπτυξη της Πρόνοιας (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 215).

1.4 ΜΕΤΡΑ ΥΓΕΙΑΣ – ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ

1.4.1 ΜΕΤΡΑ ΥΓΕΙΑΣ

Ο Ιωάννης Καποδίστριας, πρώτος Κυβερνήτης της χώρας μετά την απελευθέρωση, άνθρωπος ευρυμαθής, με ικανότητες και οράματα, δεν μπόρεσε και δεν πρόλαβε να υλοποιήσει αξιοσημείωτες πρωτοβουλίες στον τομέα της υγειονομικής οργάνωσης. Οι υφιστάμενες αντίξοες συνθήκες, η παντελής έλλειψη συγκρότησης σε όλους τους τομείς του κράτους και η συνεχής υπονόμηση από τους αντιπάλους του τον ανάγκασαν να περιορίσει τις δραστηριότητές του, κυρίως προς την ανάδειξη διοικητικών δομών και υπηρεσιών κοινωνικής Πρόνοιας στο Ελληνικό κράτος.

Οι πρώτες συστηματικές πρωτοβουλίες για την υγειονομική οργάνωση της χώρας άρχισαν επί της βασιλείας του Όθωνα, με κύριο συντονιστή τον Βαυαρό ιατρό της βασιλικής αυλής Witmer. Το 1833 συστάθηκε η πρώτη υγειονομική υπηρεσία της χώρας που ονομάστηκε «Υγειονομικόν Τμήμα» και εντάχθηκε ως ένα από τα έξι τμήματα του νεοσύστατου Υπουργείου Εσωτερικών, με δικαιοδοσίες στον τομέα της Δημόσιας Υγείας. Παράλληλα με τις υπηρεσίες υγείας του Υπουργείου Εσωτερικών, το 1834 ιδρύθηκε και λειτούργησε το «Ιατροσυνέδριο» με αρμοδιότητες κατά κύριο λόγο συμβουλευτικές, και με το νόμο «Περί Συστάσεως Δήμου» στις 27 Δεκεμβρίου (8 Ιανουαρίου) 1833/1834 οι Δήμοι ορίζονται ως άμεσα όργανα άσκησης της Πρόνοιας και της Υγείας, παρέχοντας περίθαλψη σε φτωχούς και σε δημότες ανίκανους για εργασία (ΦΕΚ 3/1834).

Την άμεση εποπτεία της Δημόσιας Αντίληψης και Υγείας είχε το Υπουργείο των Εσωτερικών με το Βασιλικό Διάταγμα (Β.Δ.) της 3^{ης} Απριλίου 1833 της «επί των Εσωτερικών Γραμματείας» (ΦΕΚ 14/1833) και το συστατικό νόμο της 3^{ης} Ιουνίου 1846 «Περί Οργανισμών των Υπουργείων» (ΦΕΚ 14/1846), στο οποίο υπάρχει Πρόγραμμα Καταπολέμησης ασθενειών που απειλούν την υγεία των ανθρώπων. Σημαντική εξέλιξη για την υγειονομική νομοθεσία αποτελεί το Β.Δ. του 1836 «Περί εμποδισμού μεταδόσεως κοληητικών αρρωστειών» (χολέρα, λέπρα, αιγυπτιακή οφθαλμία κ.λ.) (ΦΕΚ 83/1836). Αργότερα έχουμε την έκδοση και άλλων νομοθετημάτων όπως ο νόμος ΚΒ/1845 «Περί Υγειονομικού και Ποινικάι αυτού διατάξεις» (ΦΕΚ 31/1845) και το Β.Δ. 25-11-1845 «Περί κανονισμού των υγειονομείων και λοιμοκαθαρτηρίων του Βασιλείου της Ελλάδος κ.λ. (ΦΕΚ

37/1845), ο νόμος ΚΔ 1845 «Περί διατιμήσεως των υγειονομικών και λοιπών λοιμοκαθαρτικών δικαιωμάτων» (ΦΕΚ 31/1845) και ο νόμος ΤΝΖ /1856 «Περί μαιευτικού σχολείου» βάσει του οποίου εκδίδονται διατάξεις και οδηγίες για τις κοινές γυναίκες και τους οίκους ασωτείας (ΦΕΚ 49/1856).

Επίσης, το 1890 η Πολιτεία ενδιαφέρεται για τη φροντίδα της υγείας των μαθητών με την έκδοση του Β.Δ. του 1894 «Περί του τρόπου κατασκευής των σχολείων» (ΦΕΚ 60/Β/1894) όπου δικαιώνεται το ενδιαφέρον της Πολιτείας για τις υγιεινές προδιαγραφές των σχολικών κτιρίων, καθώς και την καθιέρωση του μαθήματος της Γυμναστικής και τους Αθλητικούς Αγώνες σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης με τον νόμο ΒΚΧΑ' του 1899 (ΦΕΚ 141/1899) (Θεοδώρου & Καρακατσάνη, 2010, σ. 146).

Στα σημαντικά έργα-σταθμούς της υγειονομικής ανάπτυξης της χώρας συμπεριλαμβάνονται η ίδρυση έδρας Υγιεινής και Μικροβιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1900), η ίδρυση στο Υπουργείο Παιδείας του Γραφείου Σχολικής Υγιεινής, καθώς και ο νόμος ΓΠΛΒ/1910 «Περί Υγιεινής και ασφαλείας εργατών και ωρών εργασίας» (ΦΕΚ 319/1911) (Θωμόπουλος, 1990, σ. 160). Ωστόσο, κατά την περίοδο 1864-1914 παρατηρείται μια τελμάτωση των εξελίξεων στον χώρο της υγείας, καθώς η ανάγκη εξασφάλισης πόρων και ανθρώπινου δυναμικού για τη συγκρότηση των ενόπλων δυνάμεων επιβάλλει περικοπή πιστώσεων στον τομέα της Υγείας αλλά και σε διάφορους τομείς της κρατικής δραστηριότητας (Δαρδαβέσης, 2008α).

1.4.2 ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ

Το 1836 ιδρύεται το πρώτο νοσοκομείο Αθηνών, το «Ελπίς», από το Δήμο Αθηναίων. Προσφέρθηκαν δωρεές για την ίδρυσή του από τον Βασιλιά Βαυαρίας Λουδοβίκο, πατέρα του Όθωνα, από τον βασιλιά Όθωνα, την Βασίλισσα Αμαλία και από πολλούς άλλους.

Ο «Ευαγγελισμός» (1872) ιδρύθηκε από την Βασίλισσα Όλγα και από άλλες δωρεές όπως του Δημ. Θεοδωρίδη, για να έχουν τη δυνατότητα να εκπαιδεύονται οι νοσοκόμες που φοιτούσαν στο Νοσοκομειακό Μαιευτήριο. Το νοσοκομείο αυτό προσέφερε πολλές υπηρεσίες στον τομέα της νοσοκομειακής περίθαλψης.

Πολλά νοσοκομεία ιδρύθηκαν από τους Δήμους και από φιλανθρώπους όπως το Σωτηρία (1902), το Αρεταίειο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο (1897), το Ζάννειο

Πειραιώς (1875), ο Άγιος Ανδρέας Πατρών (1872), το Μανωλοπούλειον Πύργου Ηλείας (1892), Αιγίου, Σύρου, Τήνου, Θεσσαλονίκης (1913). Επίσης, το Δρομοκαΐτειο Φρενοκομείο Αθηνών, που είναι και το πρώτο οργανωμένο ίδρυμα για την περίθαλψη απόρων φρενοβλαβών, και το Αιγινίτειο, που ιδρύθηκε από καθηγητή Διονύσιο Αιγινίτη (1875). Η λίστα συνεχίζεται με το Νοσοκομείο Ανδ. Συγγρού (1919), το Δημόσιο Νοσοκομείο Λοιμωδών Νόσων (1912), το Λοιμωδών Νόσων Αγίας Βαρβάρας Αθηνών (1906), το Κρατικό Λεπροκομείο Σπιναλόγκας (1904), τα Απολυμαντήρια (Δημόσιο Αθηνών 1912 κ.λ.), το Δημόσιο Λυσσιατρείο Αθηνών (1914), το Πανεπιστημιακό Οφθαλμιατρείο Αθηνών (1848), το Δημόσιο Χίου (1914), ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός (1877) και το ελληνικό Ινστιτούτο Παστέρ (1919). Το πρώτο νοσοκομείο για την περίθαλψη των παιδιών ιδρύθηκε το 1900 με την ονομασία «Νοσοκομείο Παίδων Αθηνών», όπου ειδικεύθηκαν πολλοί παιδίατροι.

Τα κρατικά νοσοκομεία άρχισαν να ιδρύονται από 1922, όταν δημιουργήθηκαν και οι κατάλληλες συνθήκες λόγω αναγκών (Θωμόπουλος, 1990, σ. 161-162).

1.5 ΜΕΤΡΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Στα μέτρα διοικητικής οργάνωσης του ανεξάρτητου κράτους, η Αντιβασιλεία του Όθωνα προέβη στην πλήρη αναδιοργάνωση της Παιδείας με βάση το εκπαιδευτικό σύστημα του Μάουερερ, από την Δημοτική μέχρι την Ανώτατη Εκπαίδευση.

Η ευθύνη και η υποχρέωση για την παροχή της στοιχειώδους εκπαίδευσης βαρύνει αποκλειστικά το κράτος, ενώ υπάρχουν νομοθετικές κυρώσεις για τους γονείς που θα παρέλειπαν να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Ένα από τα πρώτα νομοθετήματα αφορούσε στην υποχρεωτική εκπαίδευση για τα Ελληνόπουλα. Το Φεβρουάριο του 1834 (ΦΕΚ 11/1834) με 83 άρθρα καθιέρωσε την υποχρεωτική «Δημοτική Εκπαίδευση», την δε διοίκηση, εποπτεία και συντήρηση των σχολείων είχαν οι Δήμοι. Με τον Ν. 31-12-1836/12-1-1837 οργανώθηκε η Μέση Εκπαίδευση και η διάρκειά της ορίστηκε στα επτά χρόνια (ΦΕΚ 87/1836). Τα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης διαιρούνται σε δύο κύκλους, τον πρώτο κύκλο αποτελούσε το Ελληνικό Σχολείο με τριετή φοίτηση, και το δεύτερο το Γυμνάσιο με τετραετή φοίτηση.

Οι πρώτες μεταρρυθμίσεις στην Παιδεία έγιναν με τον Ν. ΒΤΜΘ του 1895 (ΦΕΚ 37/1895) ο οποίος αφορά στους λειτουργούς Μέσης Εκπαίδευσης και προβλέπει δύο είδη σχολείων: α) τα νηπιαγωγεία, που είχαν 2 τάξεις όπου φοιτούσαν νήπια 4-6 ετών προαιρετικά και β) τα δημοτικά σχολεία, που διακρίθηκαν στα κοινά με τέσσερεις και στα πλήρη με έξι τάξεις. Σύμφωνα με το νόμο 240/1914 «Περί Διοικήσεως της Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΦΕΚ 97/1914), οι δάσκαλοι αποκτούν μονιμότητα και διορίζεται επιθεωρητής στη Δημοτική Εκπαίδευση στην πρωτεύουσα κάθε νομού. Κατόπιν, ο νόμος 2858/1921 (ΦΕΚ 133/1922), που αφορά στις αποδοχές του προσωπικού των σχολείων, ορίζει την αφομοίωση των κοινών σχολείων με τα πλήρη (Θωμόπουλος, 1990, σ. 164-167).

Με τα Β.Δ. υπ' αρ. 31-12-1836 (ΦΕΚ 86/1836) και Β.Δ. 22 Απριλίου 1837 (ΦΕΚ 16/1837) συστήθηκε το Πανεπιστήμιο Αθηνών για την Ανώτατη Παιδεία, και το πρώτο Πανεπιστήμιο του νέου ελληνισμού λειτούργησε για 4 χρόνια (1837-1841) στο σπίτι του Αρχιτέκτονα Κλεάνθη στους πρόποδες της Ακρόπολης. Η Πανεπιστημιακή εκπαίδευση εντάχθηκε στις ανακατανομικές προσφορές του κράτους Πρόνοιας και αποτέλεσε κατά ένα μέρος κοινωνική παροχή. Δημιουργήθηκε ένας ευρύς κοινωνικός χώρος με σκοπό τη μετάδοση της επιστήμης και την εξειδίκευση καθώς και την ορθολογική συμπεριφορά και διαμόρφωση ορθής κρίσης (Κελπανίδης, 2000, σ. 160).

Το 1843 λειτουργούσαν 252 Δημοτικά σχολεία με 28.000 μαθητές, εκ των οποίων 67 συντηρούνταν από το κράτος, 130 από τους Δήμους, 25 από φιλόμους πολίτες και 7 από τον Ιερό Ναό Ευαγγελίστριας Τήνου. Λειτουργούσαν και ανωτέρας βαθμίδας Ελληνικά Σχολεία (1854-57), τα Γυμνάσια, το Πανεπιστήμιο, η Πολυτεχνική Σχολή.

Σημαντική συμβολή στην Παιδεία παρείχαν και τα Παρθεναγωγεία, τα οποία δεν υπήρχαν πριν από την Ελληνική Επανάσταση. Η Αντιβασιλεία το 1834 ίδρυσε στο Ναύπλιο ανώτερο Παρθεναγωγείο υπό τη Διεύθυνση της Ελένης Πιτταδάκη με δώδεκα υπότροφους το 1835, και το Παρθεναγωγείο της Γαλλίδας Βολμεράνζ το οποίο μεταφέρθηκε από το Ναύπλιο στην Αθήνα κι έγινε κυβερνητικό. Το πρώτο Παρθεναγωγείο στην Αθήνα είναι το Παρθεναγωγείο Χιλλ (1864), το οποίο ιδρύθηκε από Αμερικανούς Ιεραποστόλους και είχε δώδεκα υποτρόφους, οι οποίες με την αποφοίτησή τους διορίστηκαν σε διδασκαλικές θέσεις.

Στα εκπαιδευτικά ιδρύματα συγκαταλέγονται και τα Πρότυπα Διδασκαλεία όπως ήταν το «Πρότυπον Διδασκαλείον» Αθηνών (1843) και το «Αρσάκειον» (1846-

1852), ανώτατο εκπαιδευτήριο Θηλέων στην Αθήνα από μεγάλη δωρεά του Αρσάκη και υπό την εποπτεία της «Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας» (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 155-158). Η «Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία» ιδρύθηκε με Β.Δ. στις 22 Αυγούστου 1836 με πρόταση του Ιωάννη Κοκκώνη, Γεώργιου Γεννάδιου και Ιερομόναχου Μιχ. Αποστολίδη καθώς και την συμμετοχή 37 αγωνιστών της Επανάστασης και επιφανών πολιτών. Αποτελεί κοινωφελές εκπαιδευτικό ίδρυμα με σκοπό την εξάπλωση γενικά της παιδείας, αριθμούσε στην Ελλάδα και την Τουρκία περί τα 700 μέλη το 1840, είχε κεφάλαιο 40.000 δρχ. και συντηρούσε Παρθεναγωγείο υπό τη διεύθυνση της Σεβαστής Μάνου.

Τη δεκαετία 1860-1870 λειτούργησε το Βαρβάκειο Ίδρυμα, ενώ αργότερα ιδρύθηκαν και άλλα ιδρύματα όπως η Φιλόπτωχος εν Πειραιεί Αδελφότης (1888), οι Βασιλικές Σχολές Χειροτεχνημάτων το 1902 κ.λ. Τέλος, το 1918 ιδρύεται η «Χριστιανική Αδελφότης Νέων» για τη διαπαιδαγώγηση της νεολαίας με την εφαρμογή προγραμμάτων που αναφέρονται στην ψυχαγωγία, στην εκπαίδευση, στην έκδοση περιοδικών κ.λ. Η οργάνωση ιδρύθηκε από Αμερικανούς και από μέλη της Αθηναϊκής κοινωνίας, και λειτουργεί ως ανεξάρτητο σωματείο από το 1923 με πολλές δραστηριότητες (Θωμόπουλος, 1990, σ. 169).

1.6 ΠΡΟΝΟΙΑΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τον T. H. Marshall, από τα τρία είδη πολιτικών δικαιωμάτων, τα κοινωνικά δικαιώματα του 20^{ου} αιώνα αποτέλεσαν τη βάση για την ανάπτυξη των συστημάτων κοινωνικής προστασίας (Marshall, 1965· Σακελλαρόπουλος 1999, σ. 33). Η **Κοινωνική Προστασία** βασίζεται και έχει χαρακτηριστικά αλληλεγγύης, εφόσον οι άνθρωποι που δεν βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης μπορούν να βοηθούν αποτελεσματικά. Απαιτεί συλλογική δράση και είναι απαραίτητη για την ευημερία διότι καλύπτει ανάγκες που χωρίς αυτήν δεν είναι δυνατόν να καλυφθούν. Σκοπός της κοινωνικής προστασίας είναι να μειωθούν οι κίνδυνοι για τα άτομα σε κατάσταση ανάγκης και, αν δεν μπορεί να είναι πραγματικά περιεκτική, τουλάχιστον θα πρέπει να γίνεται όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματική.

Η Πρόνοια είναι μία αξιολογική έννοια με βάση την κανονιστική προσέγγιση, διαφορετικά η Πρόνοια εξασθενεί. Η κοινωνική προστασία και οι κοινωνικές

υπηρεσίες είναι ηθικές δραστηριότητες, διότι η κοινωνική δράση διέπεται από ηθικούς κανόνες και η παροχή Κοινωνικής Πρόνοιας δεν αποτελεί εξαίρεση. Επίσης, υπάρχουν σ' αυτήν υποχρεώσεις αλληλεγγύης, που δεσμεύουν ηθικά τους ανθρώπους σε αμοιβαία υποστήριξη, ωστόσο είναι δυνατόν να συνυπάρχει και ιδιοτέλεια. Μια πρόωμη μορφή κοινωνικής προστασίας αποτελεί η φιλανθρωπία, η οποία παρέχει ως ένα βαθμό προστασία χωρίς να αναγνωρίζει σχετικά δικαιώματα, ενέχει όμως υποχρεώσεις αλληλεγγύης που δεν δεσμεύουν τον «βοηθούμενο».

Για την προέλευση του Κράτους Πρόνοιας οι επιστημονικές θεωρίες δίστανται. Ο B. Jordan υποστηρίζει ότι η κοινωνία βασίζεται τόσο στη συνεργασία όσο και στη σύγκρουση, και ότι τα προνοιακά συστήματα προέκυψαν από την επίλυση αυτών των αντιφατικών διαδικασιών (Jordan, 1987). Σύμφωνα με τη Μαρξιστική θεωρία, το Κράτος Πρόνοιας είναι αποτέλεσμα της ταξικής πάλης των εργαζομένων, των κομμάτων και των συνδικάτων τους. Άλλη άποψη υποστηρίζει ότι το κράτος Πρόνοιας δημιουργήθηκε και προωθήθηκε από τις μεσαίες τάξεις. Άλλες επιστημονικές προσεγγίσεις της προέλευσης του κράτους Πρόνοιας εστιάζουν στις πολιτικές και διοικητικές δομές (Ashford), στα πολιτικά δικαιώματα (T. Marshall), στα πολιτικά και θεσμικά πρότυπα αλλά και στην πολιτική ιστορία των κρατών (Skocpol) καθώς και στο ρόλο του μισθού από εκπροσώπους της Γαλλικής Σχολής Ρύθμισης (Boyer, Lipietz) (Σακελλαρόπουλος, 1999, σ. 33). Ο σχηματισμός του κοινωνικού κράτους λειτούργησε και ως μέσον εθνικής και εδαφικής ολοκλήρωσης, όπως επισημαίνει ο Σακελλαρόπουλος (1999, σ. 33). Συγκρίνοντας τις θεωρίες και απόψεις, διαπιστώνουμε ότι το κοινωνικό κράτος και η κοινωνική πολιτική είναι σύνθετα φαινόμενα.

Αρκετά είναι και τα μοντέλα που προτείνονται για να περιγράψουν το Κράτος Πρόνοιας. Ο Titmuss (1974) διακρίνει τρεις τύπους μοντέλων για το κράτος Πρόνοιας: α) το **υπολειμματικό μοντέλο**, όπου το κράτος παρεμβαίνει και ασκεί κοινωνική πολιτική μόνο όταν η αγορά και η οικογένεια αποτυγχάνουν να καλύψουν τις ανάγκες του ατόμου, β) το **βιομηχανικό μοντέλο**, όπου η κοινωνική πολιτική συνδέεται με την οικονομία της αγοράς και έχει επιβοηθητικό ρόλο, και γ) το **θεσμικό – αναδιανεμητικό μοντέλο**, όπου η κοινωνική πολιτική καλύπτει καθολικά και συνολικά τις ανάγκες των ατόμων έξω από την αγορά (Σακελλαρόπουλος, 1999, σ. 34).

Ο διαχωρισμός του Leibfried περιλαμβάνει 4 μοντέλα κράτους Πρόνοιας, ομαδοποιημένα κατά τις χώρες που τα εφαρμόζουν. Αυτά είναι α) τα Σκανδιναβικά

κράτη Πρόνοιας, που συμπεριλαμβάνουν τη Σουηδία, τη Νορβηγία και τη Δανία, β) τα συστήματα Bismarck (κυρίως Γερμανία και Αυστρία), γ) το μοντέλο κράτους Πρόνοιας στις Αγγλοσαξωνικές χώρες (ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστραλία) και δ) το μοντέλο στα κράτη του «Λατινικού Τόξου» (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα και Ιταλία) τα οποία παρέχουν «στοιχειώδη Πρόνοια» (Spicker, 2004, σ. 275 – 276).

Ο ορισμός του Esping – Andersen (2006) κινείται με άξονα τον βαθμό αποεμπορευματοποίησης της εργατικής δύναμης. Η εργασία στον καπιταλισμό είναι εμπόρευμα που αγοράζεται και πουλιέται στην αγορά και αποτελεί το μοναδικό εισόδημα του εργαζόμενου. Κατατάσσει τα προνοιακά καθεστώτα σε σοσιαλδημοκρατικά, φιλελεύθερα – υπολειμματικά και κορπορατιστικά. Τα **σοσιαλδημοκρατικά**, με κύριο εκπρόσωπο τη Σουηδία, θεωρούν την Πρόνοια καθολικό δικαίωμα λειτουργεί με την αρχή της πλήρους εμπορευματοποίησης των κοινωνικών παροχών, με καθοριστικό τον κεντρικό αναδιανεμητικό ρόλο του κράτους. Αντίθετα, στο **συντηρητικό – κορπορατιστικό μοντέλο** (Γερμανία, Γαλλία, Ιαπωνία κλπ.) το κράτος ασκεί επιρροή στην Πρόνοια, η κοινωνική πολιτική αναδύεται από την απασχόληση του ατόμου και παρέχεται στη βάση της ανταποδοτικότητας, με το κράτος να αντικαθιστά την αγορά στις κοινωνικές υπηρεσίες. Το μοντέλο αυτό λειτουργεί υπέρ των εργαζόμενων ατόμων και αποκλείει του μη εργαζόμενους, γι' αυτό ο ρόλος του κράτους είναι περιορισμένος. Το **φιλελεύθερο μοντέλο** (ΗΠΑ, Καναδάς, Ν. Ζηλανδία, Ιρλανδία, Αυστραλία) είναι υπολειμματικό, με περιορισμένο τον ρόλο του κράτους και εξαρτώμενο στο μέγιστο βαθμό από την οικονομία της αγοράς (Spicker, 2004, σ. 276). ευνοεί την αγορά σε βάρος των κεντρικών ρυθμίσεων και της κεντρικής αναδιανομής. Η κοινωνική παρέμβαση οδηγεί στην πόλωση του πλούτου και των κοινωνικών ανισοτήτων.

Στις χώρες της Άπω Ανατολής υπάρχει το **κομφουκιανό μοντέλο** Πρόνοιας (Ιαπωνία, Ν. Κορέα, Ταϊβάν, Χονγκ – Κονγκ κ.λπ), που συνδυάζει το συντηρητικό κορπορατισμό, την αλληλεγγύη και την επικουρικότητα χωρίς να συμμετέχουν οι εργαζόμενοι, η εκκλησία, χωρίς ισότητα, και το Laissez – faire άνευ φιλελευθερισμού (Jones, 1993· Σακελλαρόπουλος, 1999, σ. 36).

Ένα τελευταίο μοντέλο που υποστηρίζεται από τον Ferrera (1996. Σακελλαρόπουλος, 1999, σ. 36) και άλλους είναι το **νοτιο – ευρωπαϊκό μοντέλο** Πρόνοιας, όπου η κοινωνική πολιτική ασκείται από την οικογένεια κυρίως και η κεντρική αναδιανομή περιορίζεται στην παροχή συντάξεων.

Η εξελικτική πορεία του κράτους Πρόνοιας διακρίνεται σε τέσσερα στάδια (Σακελλαρόπουλος, 1999, σ. 36) . Αρχικά, το στάδιο του «πειραματισμού» (μεταξύ 1870 – 1930) χαρακτηρίζεται από βελτιωτικές νομοθετικές ρυθμίσεις για την υγεία, τη διαβίωση, την εκπαίδευση και, το σημαντικότερο, την καθιέρωση της κοινωνικής ασφάλισης. Έπεται το στάδιο της «σταθεροποίησης» (1930- 1950) όπου γίνονται αποδεκτά όλα τα προγράμματα της προηγούμενης περιόδου. Στο στάδιο «της επέκτασης» (1950-1975) ή αλλιώς η «κλασσική ή χρυσή» περίοδος του κοινωνικού κράτους, αυξάνονται οι κοινωνικές δαπάνες και συνεπώς τα κοινωνικά προγράμματα και υπηρεσίες. Το τελευταίο στάδιο, «στάδιο της κρίσης», εμπεριέχει τη γενικότερη οικονομική και κοινωνική κρίση που εκτείνεται μέχρι σήμερα (Mishra, 1984) καθώς το κράτος, τα συνδικάτα, η οικογένεια βρίσκονται σε κρίση και το κοινωνικό κράτος σε αμφισβήτηση καθ'ολοκληρίαν.

Σήμερα βιώνουμε το στάδιο κρίσης, μια εξελισσόμενη **περίοδο «αναμόρφωσης»** της κοινωνικής πολιτικής με περικοπή και περιορισμό δαπανών και μείωση του κόστους προγραμμάτων. Στόχος του νέου κοινωνικού κράτους είναι η συμβολή του στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας ώστε να εξασφαλίσει νέες θέσεις εργασίας, νέους φόρους και νέες εισφορές για την κοινωνική προστασία, και η εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και σταθερότητας. Με την προτεινόμενη πολιτική καταπολεμάται ταυτόχρονα η ανεργία και η αύξηση της απασχόλησης. Τα ανωτέρω συγκλίνουν στην προσέγγιση του J. Schumpeter για ένα κοινωνικό κράτος που θα προάγει την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Αυτό θα επιτευχθεί με την ευελιξία και την αναπροσαρμογή της αγοράς καθώς και με επενδύσεις σε τομείς όπως η εκπαίδευση, εξειδίκευση, δια βίου μάθηση κλπ., μέσω πρωτότυπων παρεμβάσεων λόγω των πόρων και της χρήσης τους (Σακελλαρόπουλος, 1999, σ. 57).

Η κοινωνική πολιτική βρίσκεται σε στενή σχέση με την οικονομία, και προβλήματα όπως ο αποκλεισμός η φτώχεια,, η εξάρτηση αφορούν όλους τους πολίτες (εργαζόμενους και μη) επιβάλλοντας την κοινωνική προστασία σε όλα τα στρώματα της κοινωνίας. Ειδικά για τους εργαζόμενους, ο εξορθολογισμός στις παροχές θα πρέπει να οδηγήσει στο να χορηγούνται σε αυτούς που έχουν ανάγκη, ούτως ώστε να εκπληρώνεται η αρχή της καθολικότητας και της επιλεκτικότητας (Σακελλαρόπουλος, 1999, σ. 57).

Η εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα μπορεί να εξεταστεί υπό το πρίσμα των διάφορων θεωριών προσέγγισής της. Σύμφωνα με τον F.N. House (1936),

η Κοινωνική Πρόνοια ορίζεται κοινωνιολογικά και κατά χρονολογική σειρά, ανάλογα με την εποχή εμφανίσεως των κοινωνικών γεγονότων.

Ο κοινωνιολογικός ρεαλισμός του Emile D. Durkheim (1858 – 1917) αναγνωρίζει την ύστατη κοινωνιολογική πραγματικότητα στην ομάδα και όχι στο άτομο. Κοινωνικό γεγονός κατά τον Durkheim είναι κάθε γεγονός που συνδέεται με την κοινωνία ή που έχει κοινωνική σημασία. Τα κοινωνικά γεγονότα υπάρχουν σαν κοινωνικά ρεύματα και έχουν τις ρίζες τους στις συλλογικές πεποιθήσεις και μορφές ενέργειας της ομάδας. Η θεωρία του Durkheim αφορά σε όλη την χρονική περίοδο της ανάπτυξης της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα, αλλά ειδικότερα στην Επανάσταση του 1821 και την έναρξη λειτουργίας του Ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους, όπου η συλλογική συνείδηση των Ελλήνων βλέπουμε ότι έδρασε δυναμικά με σκοπό την ανεξαρτησία και των άλλων Υπόδουλων Ελλήνων.

Η θεωρία του Max Weber (1864 – 1920) βασίζεται στην «αδεοτυπική μέθοδο» και διακρίνει τρεις τύπους νόμιμης εξουσίας (την χαρισματική, την παραδοσιακή και το κράτος νόμιμης εξουσίας) οι οποίοι έχουν εξελικτική ιεράρχηση από την πρώτη και καταλήγουν στην τρίτη μορφή εξουσίας. Στην περίπτωση της Ελλάδας, την περίοδο των πρώτων χρόνων έχουμε την «παραδοσιακή εξουσία», όταν Κυβερνήτης της Ελλάδας ήταν ο Ι. Καποδίστριας και στην περίοδο της βασιλείας του Όθωνα από το 1833 και του Γεωργίου Α' από το 1863. Ακολούθως, η περίοδος του Χ. Τρικούπη και του Ε. Βενιζέλου, η οποία χαρακτηρίζεται και από μια έντονη γραφειοκρατία, χρονικά τοποθετείται στην περίοδο της «ορθολογικής νομικής θεωρίας» του Max Weber από πλευράς κοινωνικών γεγονότων που αφορούν στην ελληνική κοινωνία, και ειδικότερα γεγονότων που σχετίζονται με την Κοινωνική Πρόνοια.

Στη θεωρία του οικονομικού ντετερμινισμού του Karl Marx (1818 – 1863), επίσης εξελικτική θεωρία όπως του Emmanuel Kant και του Herbert Spencer, το βασικό διαμορφωτικό στοιχείο της δομής και της ανάπτυξης της κοινωνίας είναι ο οικονομικός παράγων, ο οποίος συνίσταται κυρίως στα τεχνολογικά μέσα της παραγωγής και καθορίζει την κοινωνική οργάνωση της παραγωγής. Η περίοδος της οικονομικής και τεχνολογικής πρώτης ανάπτυξης της Ελλάδας του Χ. Τρικούπη φαίνεται να επηρεάζεται από την θεωρία του οικονομικού ντετερμινισμού. Αυτό διαφαίνεται από τη δραστηριότητα της εργατικής τάξης το διάστημα 1880 – 1910 (οπότε και άρχισαν να εμφανίζονται τα μεσαία στρώματα της αστικής τάξης όπως βιοτέχνες, έμποροι, ελεύθεροι επαγγελματίες κ.λ), που όμως μαζί με τους πρώτους Έλληνες σοσιαλιστές δεν κατάφερε να δώσει ένα οργανωμένο εργατικό κίνημα το

οποίο να διεκδικεί λύσεις προς όφελος των εργατών (Timasheff &Theodorson, 2005). Ο καταμερισμός της εργασίας, δε, και ο αντίστοιχος περιορισμός των ατόμων σε ιδιαίτερες επαγγελματικές σφαίρες μας οδηγεί στη μεταγενέστερη θεωρία των Κ. Marx και F. Engels. Οι μεταρρυθμίσεις που θεσπίστηκαν επί διακυβέρνησης Βενιζέλου δεν είχαν άμεση εφαρμογή λόγω των αντιδράσεων των βιομηχάνων και των γαιοκτημόνων, ενώ στη συνέχεια επακολούθησαν εξεγέρσεις των αγροτών και των εργατών με αποκορύφωμα την εξέγερση των αγροτών στο χωριό Κιλελέρ στις 6 Μαρτίου 1910 για τον αναδασμό της γης. Ακολουθούν οι πρώτες απεργίες των ναυτοθερμαστών του Πειραιά το 1910, των τροχιοδρομικών της Αθήνας το 1911, των τυπογράφων της Αθήνας και των καπνεργατών της Καβάλας το 1914. Όλα τα γεγονότα αυτής της περιόδου εκτιμάται ότι επηρεάζονται από τη θεωρία του Karl Marx (Timasheff &Theodorson, 2005).

Η Βιομηχανική Επανάσταση, μετά από μία μακράς διάρκειας πορεία και στασιμότητα, καθιέρωσε ένα οικονομικό σύστημα που αντικατέστησε τις δομές του παραδοσιακού φεουδαρχικού συστήματος με την ελεύθερη αγορά και την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, που περνά στα χέρια ιδιωτών. Η κοινωνική πολιτική εξαρτάται από τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που μεταβάλλονται και ως εκ τούτου μεταβάλλεται και η ίδια (Ψαλιδόπουλος, 1997, σ. 35-55).

1.7 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

1.7.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα δεν δημιουργήθηκαν στην ελληνική κοινωνία οι κατάλληλες συνθήκες που θα οδηγούσαν τη χώρα στο αντίστοιχο επίπεδο εκβιομηχάνισης των χωρών της Δ. Ευρώπης. Η Ελλάδα ήταν χώρα αγροτική, με διογκωμένο τον τριτογενή τομέα παραγωγής της οικονομίας (υπηρεσίες τουρισμού κ.λ.) και με τεράστιο κρατικό μηχανισμό. Μέχρι το 1880 δεν είχε γίνει καμιά προσπάθεια ανάπτυξης στον δευτερογενή τομέα παραγωγής (βιομηχανία). Τόσο οι Έλληνες της παροικίας όσο και οι εγχώριοι απέφευγαν τις επενδύσεις στη βιομηχανία, χρηματοδοτώντας μόνο το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο, άλλες χρηματιστηριακές επιχειρήσεις και τοκογλυφία για εύκολο και

γρήγορο κέρδος. Τα κέρδη από τις επιχειρήσεις τα επένδυναν σε ξένες αγορές ή τράπεζες στο εξωτερικό για αγορά ακινήτων ή τα έκαναν χρυσές λίρες.

Σ' αυτή την καχεξία της βιομηχανίας, αλλά και της αγροτικής οικονομίας συνέβαλε και η έλλειψη δασμολογικού προστατευτισμού των ελληνικών προϊόντων, μειώνοντας την ανταγωνιστικότητά τους. Στον αγροτικό τομέα κυριαρχούσε η μικρή και μεσαία ιδιοκτησία, με εξαίρεση την Εύβοια, την Αττική και την Θεσσαλία. Σ' αυτό συνέβαλλε και η μερική διανομή των εθνικών γαιών το 1871. Τα 2/3 των τσιφλικιών της Θεσσαλίας αγοράστηκαν από γαιοκτήμονες που κατοικούσαν στην Ελλάδα αλλά και από Έλληνες αστούς των παρούσιων. Έτσι, οι κοτζαμπάσηδες δεν απέκτησαν γη και δεν δημιούργησαν τάξη γαιοκτημόνων.

Κάθε κράτος, καθώς και η Ελλάδα από την εποχή του Καποδίστρια, ήταν εχθρικό απέναντι στις τοπικές ολιγαρχίες, που προσπάθησαν να αυτονομηθούν από την κεντρική εξουσία χρησιμοποιώντας τη μεγάλη γαιοκτησία. Ως εκ τούτου, ενισχύθηκε η μικρή και μεσαία καλλιέργεια και οι γαιοκτήμονες δεν μπορούσαν πια να αναπτύξουν τις αγροτικές ιδιοκτησίες τους. Έτσι, στράφηκαν σε άλλες μη αγροτικές δραστηριότητες, όπως η τοκογλυφία, το εμπόριο, η αγορά ακινήτων σε αστικά κέντρα ιδίως και άλλες χρηματιστηριακές δραστηριότητες.

Η αγροτική πολιτική ήταν δευτερεύον στοιχείο στην Εθνική Οικονομία. Τα κέρδη σπάνια επενδύονταν στη γεωργία, γι' αυτό δεν έχουμε εγγειοβελτιωτικά έργα και εκμηχάνιση της ελληνικής αγροτικής παραγωγής. Το ίδιο συνέβαινε και με τους Έλληνες της διασποράς που είχαν γίνει ιδιοκτήτες των τσιφλικιών της Θεσσαλίας, οι οποίοι δεν τα επέβλεπαν. Από τα κέρδη τους, ένα μεγάλο μέρος το καταλάωναν έξω από τη Θεσσαλία, ενώ πολλά τσιφλίκια παρέμεναν ακαλλιέργητα.

Η ελληνική οικονομία αυτής της εποχής περιλαμβάνει τρία κύματα οικονομικής δραστηριότητας. Το πρώτο κύμα ανόδου συμπίπτει με την προσπάθεια ανασυγκρότησης και ανόρθωσης της οικονομίας του νεοσύστατου ελληνικού Κράτους, και χαρακτηρίζεται από χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης. Η ανοδική πορεία διακόπηκε λόγω της υποαπασχόλησης των συντελεστών παραγωγής της προκαπιταλιστικής ελληνικής κοινωνίας, των γεγονότων του Κριμαϊκού Πολέμου καθώς και της σιτοδείας και της φυλλοξήρας της σταφίδας.

Το δεύτερο κύμα (1857-1894) συνέπεσε με το μονοεξαγωγικό υπόδειγμα της ελληνικής οικονομίας και τη δημιουργία δεσμών εξάρτησης με την αγορά κρατών της ανεπτυγμένης Ευρώπης. Η δε περίοδος ύφεσης της ελληνικής οικονομίας δεν ταυτίζεται με την αντίστοιχη των ετών 1871-1873 των ανεπτυγμένων βιομηχανικών

κρατών. Η ανοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας ανακόπηκε μετά την κρίση της σταφιδοπαραγωγής και την αδυναμία της εγχώριας βιομηχανίας να την περιορίσει. Την περίοδο αυτή η οικονομία είχε βραχυχρόνιες διακυμάνσεις, μη αναστρέψιμες λόγω της προκαπιταλιστικής δομής της περιόδου.

Τέλος, το τρίτο κύμα ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας συνυπάρχει χρονικά με την ανάκαμψη της οικονομίας των κρατών της ανεπτυγμένης Ευρώπης, ως αποτέλεσμα της τεχνολογίας. Η ανοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας και η δυναμική της μειώθηκαν από το 1908 μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους, περίοδο κατά την οποία η Ελλάδα δεν κατάφερε να ακολουθήσει την ανοδική πορεία των ανεπτυγμένων χωρών της Ευρώπης, εξαιτίας πολλών παραγόντων (Σαπουνάκη-Δρακάκη, 2005, σ. 38-39).

1.7.2 ΕΜΠΟΡΙΟ

Ο μικρός πληθυσμός, τα χαμηλά οικονομικά, η απουσία των μεγάλων παραγωγικών μονάδων και η περιορισμένη αγοραστική δύναμη καθήλωναν το εμπόριο ολόκληρο τον 19^ο αιώνα.

Το εμπόριο από τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας συνδέθηκε με το εξωτερικό. Τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα δημιουργήθηκε στις μεγαλύτερες πόλεις μία αξιόλογη εμπορική κίνηση, η οποία σε μεγάλο ποσοστό τροφοδοτήθηκε από τα εισαγόμενα καταναλωτικά προϊόντα. Τα εισαγόμενα προϊόντα ήταν περισσότερα από όσα εξάγονταν και αυτό ήταν σημαντικό πρόβλημα. Ως αποτέλεσμα, η σχέση ανάμεσα στην αξία των εισαγωγών και των εξαγωγών δημιουργεί σοβαρό πρόβλημα. Το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού εμπορίου το 1900-1910 αφορούσε σε γεωργικά προϊόντα (2/3 των εξαγωγών) με τη σταφίδα να κατέχει την πρώτη θέση (περίπου οι μισές εκ των συνολικών εξαγωγών), ακολουθούσε το λάδι και, μετά το 1900, το κρασί. Μικρές ποσότητες εξαγωγών γίνονταν στο βαμβάκι, στον καπνό και στα κατεργασμένα δέρματα (μέχρι το 1880 καθώς μετά εξαφανίστηκαν). Επίσης, η εξαγωγή μεταλλευτικών προϊόντων συρρικνώνεται και φτάνει το 1/5 των συνολικών εξαγωγών στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ενώ ελάχιστα ήταν γενικώς τα βιομηχανικά προς εξαγωγή προϊόντα. Όσον αφορά στις εισαγωγές, στην πρώτη θέση βρίσκονταν τα δημητριακά και ιδίως το σιτάρι, η

εγχώρια παραγωγή του οποίου δεν επαρκούσε για να καλυφθούν οι επισιτιστικές ανάγκες των κατοίκων. Επίσης εισάγονταν υφάσματα, νήματα, κ.λ.

Η Ελλάδα είχε εμπορικές συναλλαγές με τα βιομηχανικά κράτη της Δ. Ευρώπης. Η Αγγλία απορροφούσε το μεγαλύτερο ποσοστό σταφίδας και μεγάλο ποσοστό μεταλλευμάτων. Άλλα κράτη με τα οποία συναλλασσόταν η Ελλάδα ήταν η Γαλλία, το Βέλγιο και άλλα μικρά Ευρωπαϊκά κράτη. Επίσης, ισχυροί ελληνικοί εμπορικοί οίκοι είχαν εμπορικές δραστηριότητες γύρω από την Ελλάδα, όπως στη Ν. Ρωσία, στις χώρες όπου διέρχεται ο Δούναβης, στη Σμύρνη, την Αλεξάνδρεια και σε λιμάνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Σημαντικό στοιχείο της εποχής για το εμπόριο υπήρξαν και οι «εμποροπανήγυρες», στις οποίες συγκεντρώνονταν έμποροι σε ορισμένη χρονική εποχή από γειτονικές πόλεις για να πουλήσουν τα εμπορεύματά τους. Η διάρκεια αυτών ήταν 3 – 8 ημέρες και επιβάλλονταν φόροι στα εισαγόμενα εμπορεύματα (Μανσόλας, 1980, σ. 204).

1.7.3 ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΛΗΣΤΕΙΑ- ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Στην Ελλάδα, από τον 19^ο αιώνα μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα εμφανίζονταν σοβαρά προβλήματα εξαιτίας των πολέμων, των επαναστάσεων, των κινημάτων, των κοινωνικών εξεγέρσεων και μερικών κινημάτων διαμαρτυρίας (απεργίες). Η ησυχία, η τάξη και τα χρήματα απουσίαζαν, όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο ιδρυτής της Εθνικής Τράπεζας Γ. Σταύρου σε επιστολή του (Κεχαγιά, 1930, σ. 316), και αυτή η μακροχρόνια εκρηκτική κατάσταση είχε ως αποτέλεσμα μια επιχειρηματική ανασφάλεια.

Η οικονομική κρίση είχε ως αποτέλεσμα την έξαρση της εγκληματικότητας και της ανομίας (ιδίως στην ύπαιθρο), σε βαθμό που ποτέ άλλοτε κατά το παρελθόν δεν παρατηρήθηκε, όπως επιβεβαιώνεται από τον πληθυσμό των φυλακισμένων. Το πρόβλημα ήταν σοβαρό και σύνθετο, διότι η εγκληματικότητα και η ληστεία στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα είχε πάρει σοβαρές διαστάσεις, καθώς αποτελούσε και μια μορφή έκφρασης της κοινωνικής αντίδρασης. Ο εκφυλισμός της ληστείας σε καθαρά εγκληματική πράξη θα γίνει μετά το 1870. Αξιοσημείωτο ήταν ότι η ληστεία είχε συνδεθεί με την εξουσία, δηλαδή οι ληστές συνδέονταν με πολιτικά κόμματα, με

πολιτικές προσωπικότητες και πολιτικές ομάδες από τις οποίες προστατεύονταν και διατηρούσαν στενούς δεσμούς.

Στις πόλεις εξελίσσεται η κοινωνική αλλαγή και ο αστικός εκσυγχρονισμός, ενώ η εγκληματικότητα αυξάνεται. Η εγκληματικότητα και η ανομία περιορίζονται με τη σταθεροποίηση του νέου κοινωνικού σχηματισμού, ενώ οι μηχανισμοί καταστολής γίνονται περισσότερο αποδοτικοί. Αυτά όλα είχαν αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία και διήρκεσαν έντονα μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, και καθυστέρησαν τον εκσυγχρονισμό και την οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα 100 χρόνια περίπου, με αποτέλεσμα οι κεφαλαιουχικές επενδύσεις και οι επιχειρηματικές πρωτοβουλίες να παραμείνουν σε πολύ χαμηλά επίπεδα (Σακελλαρόπουλος, 2000, σ. 33, 230-237).

1.7.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Με τη Βιομηχανική Επανάσταση εγκαινιάζεται και η οικονομική ανάπτυξη με τη μορφή της συγκέντρωσης ιδιωτικού πλούτου και την αξιοποίησή του στη βιομηχανία. Τα κεφάλαια από τη ναυτιλία και το εμπόριο δεν συνέβαλαν στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, καθώς αυτές οι δραστηριότητες αρχίζουν να μαραζώνουν με την κορύφωση της Βιομηχανικής Επανάστασης το 1850. Γενικά, η βιομηχανική υπανάπτυξη είχε αντανάκλαση και στην κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού, η οποία παρέμεινε μέχρι τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο μία κατά βάση αγροτική κοινωνία, με τους μισθωτούς σε βιομηχανία και ορυχεία να αποτελούν μόλις το 10- 11% του εργατικού δυναμικού. Είναι φανερό ότι στην Ελλάδα, με βάση όλα αυτά τα χαρακτηριστικά στον οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό τομέα, δεν υπάρχει θέμα βιομηχανικής κοινωνίας μέχρι το 1922.

Η αστικοποίηση, «το φαινόμενο δηλαδή της αυξανόμενης συγκέντρωσης του πληθυσμού στις αστικές συγκεντρώσεις»¹, ευνόησε την εκβιομηχάνιση και αντίστροφα. Είχε σημαντικό ρόλο στις Ευρωπαϊκές χώρες και ιδιαίτερα στην Αγγλία, όσον αφορά και στις εξελίξεις στην ιατρική επιστήμη. Η δε ιατρική περίθαλψη συμπορεύεται με την Κοινωνική Πρόνοια και τις παροχές υπηρεσιών υγείας. Ο τριπλασιασμός της αστικοποίησης δεν προήλθε από την ανάπτυξη των ήδη

¹ Urbanisation. (χ.χ.). Στο διαδικτυακό λεξικό Le Robert., ανάκτηση από <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/urbanisation>

υπάρχοντων πόλεων αλλά από τη δημιουργία νέων μεγάλων πόλεων, όπως συνέβη σε Αγγλία, Γερμανία, Γαλλία και το Βέλγιο. Η κοινωνική πολιτική στις πόλεις ασκήθηκε από τους φιλάνθρωπους και τα φιλανθρωπικά σωματεία, με αποδέκτες τις γυναίκες, τα παιδιά και τους ηλικιωμένους (Sakellaropoulos, 1983, σ. 184-185).

Η καπιταλιστική κοινωνία στην ιδανική της μορφή, έτσι όπως διαμορφώθηκε τον 19^ο αιώνα στις σπουδαιότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες, ήταν αποτέλεσμα δύο επαναστάσεων, της αστικής και της βιομηχανικής που έλαβαν χώρα σε Γαλλία (1789) και Αγγλία (1778 – 1825) αντίστοιχα. Η αστική κατήργησε το φεουδαρχικό, προαστιακό πλαίσιο οικονομικής δραστηριότητας με άνοιγμα στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής. Η βιομηχανική δημιούργησε τις παραγωγικές δυνάμεις και τις τεχνικές που θα προωθούσαν τους νέους κοινωνικούς σχηματισμούς. Ιστορικά, η Βιομηχανική Επανάσταση είναι ένα διεθνές φαινόμενο, το οποίο ξεκίνησε από περιορισμένο χώρο και διαδόθηκε σιγά σιγά σε όλο τον κόσμο. Κατάφερε μία διπλή τομή στις κοινωνικές εξελίξεις, διότι δεν ανέτρεψε μόνο τις παραγωγικές μεθόδους της κοινωνίας αλλά μετέβαλε και την κοινωνικο-οικονομική διάρθρωση. Αν και κάθε χώρα βίωσε τις δύο επαναστάσεις διαφορετικά, εν τούτοις αναπτύχθηκαν και στις δύο καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής (Supple, 1983, σ. 195).

Η Επανάσταση του 1821, αν και δεν είχε τον χαρακτήρα, , σημείωσε την έναρξη της αστικής επανάστασης, ενώ οι αστικοί μετασχηματισμοί που εισήγαγε ολοκληρώθηκαν τον 20^ο αιώνα (Πετρόπουλος, 1997, σ. 46). Σύμφωνα με την ιστορική εξέλιξη των σχέσεων του σύγχρονου αστικού κράτους ανάμεσα στην οικονομία και την παραγωγή του 19^{ου} αιώνα, θεμελιώνεται η αντίληψη ότι το Ελληνικό κράτος κατά το μεγαλύτερο μέρος αποτελούσε το κράτος-εργοδότη (εργοδοτικό κράτος – μικτού τύπου). Η συγκρότηση των δημοσίων δομών στην Ελλάδα σε σύγκριση με την Ευρώπη είναι εντελώς αντίθετη, με το Ελληνικό κράτος να χαρακτηρίζεται από μια σημαντική υπερτροφία του κρατικού μηχανισμού, με μια πολυδαίδαλη γραφειοκρατία, δημόσιους υπαλλήλους - προνομιούχους στην ελληνική κοινωνία, στην πολιτική και στην ιδεολογία και με υψηλό ποσοστό οικονομικού κρατικού πλεονάσματος μέσω της φορολογίας.

Από το τελευταίο τρίτο του 19^{ου} αιώνα αναφερόμαστε στην εκβιομηχάνιση πλέον, την αντικατάσταση δηλαδή της παλιάς χειροτεχνικής βιοτεχνίας από τις μηχανές (Σακελλαρόπουλος, 2000, σ. 17-25, 190, 199). Το διάστημα 1880-1910 δημιουργήθηκε μια νέα κοινωνική πραγματικότητα, λόγω των σταδιακών αλλαγών

στην οικονομία. Άρχισαν να εμφανίζονται τα μεσαία στρώματα της αστικής τάξης (βιοτέχνες, ελεύθεροι επαγγελματίες, έμποροι κ.λ.) τα οποία δεν είχαν και μεγάλα περιθώρια δράσης εξαιτίας του νομικού και πολιτικού πλαισίου, που ευνοούσε την οικονομική και πολιτική ολιγαρχία. Η φορολογία, δε, που επέβαλε το Ελληνικό κράτος έπληττε περισσότερο τους αγρότες, τα μεσαία στρώματα και τους μικροαστούς. Υπήρχε γενικά μια διάχυτη απογοήτευση, λόγω της στρατιωτικής αποτυχίας του 1897 και της διάλυσης του στρατού, ο οποίος ήταν φέουδο των πριγκίπων της βασιλικής οικογένειας, καθώς και μια έντονη δυσαρέσκεια από την καταπίεση των μεσαίων στρωμάτων εξαιτίας της ασκούμενης κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής.

Η εργατική τάξη μέχρι το 1910 δεν έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στις κοινωνικές εξελίξεις του τόπου. Η συνδικαλιστική της οργάνωση δεν ξεπερνούσε το συντεχνιακό σωματείο, ενώ η πολιτική της οργάνωση ήταν ανύπαρκτη. Η έλλειψη στόχων, οι διενέξεις των σοσιαλιστών και το εχθρικό πολιτικό κλίμα στο οποίο έδρασαν οι πρώτοι Έλληνες σοσιαλιστές δεν συνέβαλαν στην ανάπτυξη ενός οργανωμένου εργατικού κινήματος, ικανού να διεκδικεί λύσεις προς όφελος των εργατών. Έτσι, το πολύ μικρό λόγω της βιομηχανικής υπανάπτυξης εργατικό δυναμικό της χώρας παρέμεινε χωρίς κοινωνικά δικαιώματα και νομική κατοχύρωση.

Η ελληνική σοσιαλιστική σκέψη αναθερμαίνεται λίγο πριν το 1909, μετά την ήττα του 1897 και την επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου. Ξεσπάει μια γενική κατακραυγή για την ανικανότητα της ολιγαρχίας και των ανακτόρων, καθώς και έντονη κριτική κατά των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δομών της χώρας. Παράλληλα, οι διανοούμενοι στην «Κοινωνιολογική Εταιρεία» (οι επονομαζόμενοι Κοινωνιολόγοι, που αργότερα θα παίξουν σημαντικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις) ενώνονται με αρχηγό τον Αλέξανδρο Παπαναστασίου και απαιτούν οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις (Πετροπουλος 1995 σ. 46).

Κάτω, λοιπόν, από αυτά τα δεδομένα έπρεπε να γίνουν μεταρρυθμίσεις. Η έλλειψη όμως πολιτικών κομμάτων που ως εκπροσώπων των πολιτών ήταν αρνητικός παράγοντας για την εξέλιξη της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της χώρας.

1.8 ΠΡΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα συνδέεται άμεσα με την πορεία της ιστορίας της. Από περιγραφές στα κείμενα αρχαίων συγγραφέων και ρητόρων (π.χ. ο «Λόγος υπέρ Αδυνάτων» του Λυσία), διαπιστώνεται ότι η Πολιτεία των αρχαίων Αθηναίων χορηγούσε επίδομα στους άπορους και ανίκανους για εργασία. Και άλλες ελληνικές πόλεις της αρχαιότητας είχαν καθιερώσει παροχές για τους ανάπηρους, τα ορφανά του πολέμου, τους άπορους. Ένα είδος κοινωνικής προστασίας θεωρείται επίσης και ο θεσμός του δημοσιεύοντος ιατρού, ο οποίος προσέφερε υπηρεσίες στους πολίτες και πληρωνόταν από την πόλη. Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι παροχές της Πολιτείας επεκτείνονταν και στον κίνδυνο της πολιτιστικής αποστέρησης, δηλαδή η Πολιτεία κάλυπτε και τα έξοδα συμμετοχής των πολιτών σε θρησκευτικές γιορτές και θεατρικές παραστάσεις, ούτως ώστε όλοι οι πολίτες να συμμετέχουν στις βασικές εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής.

Μετά τις ελληνικές πόλεις, η Ελλάδα συνδέεται με την εξέλιξη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η εξάπλωση του Χριστιανισμού δίνει ώθηση στην φιλανθρωπία. Στις χριστιανικές κοινότητες αναπτύσσεται η κοινωνική αλληλεγγύη, ιδιαίτερα στην περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας όπου αναπτύσσεται η ιδρυματική περίθαλψη (Στασινοπούλου, 1990, σ. 38 – 39) και τα μέτρα κοινωνικής προστασίας αποκτούν περισσότερο ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα (Κρεμαλής, 1991, σ. 98). Η Εκκλησία και ο Μοναχισμός ανέπτυξαν και ενθάρρυναν πολλές μορφές και δομές αλληλεγγύης, οι οποίες διευκόλυναν με αδελφική αμοιβαιότητα την ικανοποίηση ομαδικών, συντεχνιακών, συνδικαλιστικών και οικονομικών αιτημάτων (Πετρόπουλος, 1997, σ. 46). Η εκκλησιαστική φιλανθρωπία μπορεί γενικά να θεωρηθεί πρόγονος της κοινωνικής. Αργότερα, αρχίζει το κράτος να λαμβάνει μέτρα κοινωνικής προστασίας, με πρωτοπόρο την Αγγλία, η οποία θέσπισε το Πρόγραμμα Δημόσιας Αντίληψης (1536) (Ματθαίου, 1996, σ. 13, 20).

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας που ακολουθεί, δημιουργούνται Ταμεία Αλληλοβοήθειας. Σε γενικές γραμμές όμως, η ανάπτυξη της κοινωνικής Πρόνοιας καθυστερεί μέχρι την απελευθέρωση της Ελλάδας.

1.9 Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ-

ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η γη και η αγροτική μεταρρύθμιση ήταν τα πιο σημαντικά προβλήματα των νεότερων αστικών επαναστάσεων. Η μετατροπή της φεουδαρχικής ή άλλης προαστικού τύπου ιδιοκτησίας σε σύγχρονη ατομική και ελεύθερη ιδιοκτησία ήταν στο επίκεντρο όλων των μεταρρυθμίσεων. Η διαδικασία αυτή ολοκληρώθηκε με την κατάργηση των βαρών ή εμπράγματων δικαιωμάτων τρίτων πάνω στη γη.

Οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα αναφέρονται στο περιεχόμενο και στην κοινωνικοοικονομική πλευρά της γαιοκτησίας και στους ποσοτικούς προσδιορισμούς της νέας σύγχρονης ιδιοκτησίας. Ο τρόπος και ο τύπος των αγροτικών μεταρρυθμίσεων είχε μεγάλο αντίκτυπο στην εξέλιξη του καπιταλιστικού κοινωνικού μετασχηματισμού, τόσο στη βιομηχανία όσο και στον αγροτικό τομέα (Lenin, 1969, σ. 235). Η εξατομίκευση και ο εκσυγχρονισμός της γης στην Ελλάδα ολοκληρώθηκαν με αρκετές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες παρουσιάζουν πολλές ιδιομορφίες σε σύγκριση με άλλες χώρες. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της αγροτικής μεταρρύθμισης στην Ελλάδα συνοψίζονται, μεταξύ των άλλων, στα ακόλουθα:

i. Η ιδιωτικοποίηση της γης ακολούθησε μία αργή και μακροχρόνια διαδικασία που διήρκησε 100 χρόνια (τόσο για την κυριότητα όσο και για τη διανομή της γης). Από το 1821 έως το 1922, το ζήτημα της γης ήταν το επίκεντρο της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής του τόπου. Αυτή η διαδικασία διήλθε από πέντε φάσεις από τις οποίες δύο ήταν οι πιο σημαντικές.

Όπως βλέπουμε στον πίνακα 1, αντικείμενο της αγροτικής μεταρρύθμισης ήταν το μισό περίπου της καλλιεργήσιμης γης στην Ελλάδα, και περισσότερο από το 1/4 ιδιωτικοποιήθηκε πλήρως στη διάρκεια της αγροτικής μεταρρύθμισης του 1922. Αυτό το γεγονός τονίζει τη σημασία που έχουν οι αγροτικοί μετασχηματισμοί του 20^{ου} αιώνα στην εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας.

Πίνακας 1 Η διανομή δημόσιας και ιδιωτικής γης στην Ελλάδα

Περίοδος	Διανεμηθείσα έκταση (στρ.)	Συνολική καλλιεργήσιμη επιφάνεια του κράτους χωρίς βοσκές (στρ.)	Ποσοστό διανεμηθείσας έκτασης στη συνολική επιφάνεια (%)	
			A) της αντίστοιχης περιόδου	B) των ορίων κράτους 1952
α. 1834 - 1870	600.000	6.2455.00	9,6	1,9
β. 1871 - 1911	2.650.000	6.245.500*	42,4	8,6
γ. 1907 - 1914	1.858.000	12.382.500	8,5	3,5
δ. 1922 - 1938	8.641.713	24.295.000	35,5	28,0
ε. 1952 -	2.720.000	30.797.000	8,8	8,8
Σύνολο	15.669.713	30.797.000	104,8	50,8

Σημείωση: Ως συνολική καλλιεργήσιμη επιφάνεια λαμβάνεται αυτή που υπήρχε πριν από την προσάρτηση της Θεσσαλίας το έτος 1881. Αναδημοσίευση από το βιβλίο *Οι θεσμικές αιτίες για την καθυστερημένη ανάπτυξη των καπιταλιστικών σχέσεων στον ελληνικό αγροτικό χώρο. Προσεγγίσεις και υποθέσεις. Επιθεώρηση αγροτικών μελετών* του Θ. Σακελλαρόπουλου, 1986, σ. 144.

Εάν λάβουμε ως βάση τις Κυβερνήσεις του Ελληνικού κράτους κάθε ιστορικής περιόδου, τότε η μεταρρύθμιση του Κουμουνδούρου το 1871 υπερτερεί σε ριζοσπαστικότητα έναντι αυτής του 1922, επειδή η διανομή περιελάμβανε το 42,4% της καλλιεργούμενης γης. Αντίθετα, η μεταρρύθμιση του 1922 υποχωρεί σε δεύτερη θέση, διότι έγινε διανομή γης μόνο στο 35,5% των εδαφών.

ii. Η πορεία της αγροτικής μεταρρύθμισης δεν ήταν ομαλή και γραμμική. Η εξατομίκευση της ιδιοκτησίας χαρακτήρισε όλη την εξέλιξή της έως τον 20^ο αιώνα, με την επικράτηση της μικρής ή μεγάλης ιδιοκτησίας να αποτελεί αντικείμενο σφοδρών ταξικών συγκρούσεων.

Η πρώτη μεταρρύθμιση το 1871 του Κουμουνδούρου έχει τα χαρακτηριστικά της μεταρρύθμισης «από τα πάνω». Η κρατική γη πέρασε από την κρατική ιδιοκτησία στα χέρια των καλλιεργητών της και το μικρό αγροτικό νοικοκυριό έγινε η τυπική μονάδα της αγροτικής οικονομίας. Η προσάρτηση της Θεσσαλίας το 1881 ανέκοψε προσωρινά την πορεία της μεταρρύθμισης. Η τεράστια ειδική πολιτική και οικονομική επιρροή των μεγάλων γαιοκτημόνων και τσιφλικάδων οδηγούσε τις εξελίξεις στην αναγνώριση της μεγάλης ιδιοκτησίας της γης ως τυπικής μορφής αγροτικής εκμετάλλευσης. Η αγροτική ανάπτυξη προς στιγμινή έπαιρνε τον πρωσικό δρόμο.

Στη μεταρρύθμιση του 1922 επιβάλλεται το ριζοσπαστικό μοντέλο. Αυτό οφείλεται στις νέες αστικές πολιτικές δυνάμεις που αναδείχθηκαν μετά το 1909. Στην αποτυχία του πρωσικού τύπου μεταρρυθμίσεων, ρόλο έπαιξαν οι εξωαγροτικές οικονομικές συνθήκες, οι οποίες διευκόλυναν αυτή την εξέλιξη, καθώς και η απουσία δυναμικού βιομηχανικού τομέα για να απορροφά τον αγροτικό υπερπληθυσμό, δηλαδή τους κολίγους ή τους πρόσφυγες. Η ριζοσπαστική δημοκρατική μεταρρύθμιση τελικά κατέστη δυνατή λόγω της απουσίας ισχυρών καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής στον αστικό βιομηχανικό χώρο. Έτσι, η δημοκρατικότητα της ελληνικής μεταρρύθμισης ήταν περισσότερο ένδειξη γενικότερης κοινωνικοοικονομικής καθυστέρησης, παρά προόδου.

iii. Ένα άλλο μέρος της γης, όχι μεγάλο, διέφυγε για διάφορους λόγους της ιδιωτικοποίησης και παρέμεινε κάτω από ένα μικτό ιδιοκτησιακό καθεστώς μέχρι και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στον πίνακα 1 παρατηρούμε ότι μόλις το 8,8% της καλλιεργήσιμης γης διανεμήθηκε το 1952, ένα σημαντικό μέρος της γης διέφυγε της διανομής ως εκκλησιαστική περιουσία. ενώ θεσμοί όπως η μπάσταινα διατηρήθηκαν έως τις τρεις – τέσσερις τελευταίες δεκαετίες. Είναι φανερό ότι υπολείμματα μιας προαστικής γαιοκτησίας επέζησαν των μεταρρυθμίσεων και διατηρήθηκαν για περισσότερο διάστημα και, κατά κάποιον τρόπο, νόθευσαν τις αστικές ρυθμίσεις και τις σχέσεις που επέβαλε η μεταρρύθμιση του 1922 στον ελληνικό αγροτικό χώρο (Σακελλαρόπουλος, 1986, σ. 14 κ.ε.).

Η έναρξη ουσιαστικών αστικών μετασχηματισμών συμπίπτει με την Επανάσταση του 1821 και την ίδρυση του νέου Ελληνικού κράτους. Ωστόσο, ούτε η Επανάσταση του 1821 ούτε η ελληνική κοινωνία της επόμενης ημέρας μπορούν να χαρακτηριστούν ως αστικές, παρά φαίνεται να συντελείται εκείνη την περίοδο μια «νόθα» -κατά πολλούς- αστικοποίηση (Σακελλαρόπουλος, 1986, σ. 14-15 κ.ε.), η οποία περιλαμβάνει τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση καθιερώθηκε η νομική ισότητα των πολιτών, η ελευθερία των επαγγελμάτων, η ασφάλεια των πολιτών, των συναλλαγών, της ιδιοκτησίας, η κατάργηση φόρων οθωμανικής προέλευσης κ.λ., ενώ το πρόβλημα της γης έμεινε άλυτο.

Οι αστικοί μετασχηματισμοί κατά τη δεύτερη φάση (1850-1881) γίνονται «από πάνω», χωρίς εξεγέρσεις και επαναστάσεις. Ορόσημα της περιόδου αυτής στην Ελλάδα είναι η προώθηση της ιδιωτικοποίησης και διανομής της γης με νόμους (περί μεταγραφής, υποθήκης, παραχώρησης φθαρτών κτημάτων 1850–1871), η εισαγωγή του νέου φιλελεύθερου δασμολόγιου (1857) με βάση το οποίο καταργήθηκαν οι

εξαγωγικοί δασμοί κ.λ., η κατάργηση του φόρου της δεκάτης (1880) και η προσάρτηση των Ιονίων νήσων (1864) και της Θεσσαλίας (1881). Παράλληλα, έγιναν αστικές μεταρρυθμίσεις στον ελληνικό χώρο υπό τουρκική κατοχή, όπως οι μεταρρυθμίσεις Τανζιμάτ (1857) και περί γαιών (1858) που καταργούν τους παλαιούς φεουδαλικούς θεσμούς. Επιπλέον, καταργείται και η τάξη των επαχθών, που έπαιρναν ένα μέρος του αγροτικού υπερπροϊόντος, κατοχυρώνεται η νομική θρησκευτική και πολιτική ισότητα και σημειώνεται μεγάλη πρόοδος στην ιδιωτικοποίηση του γαιοκτητικού καθεστώτος. Οι ανωτέρω αστικοί μετασχηματισμοί γίνονται αποδεκοί και από τον εκτός Ελλάδος ελληνισμό ως αναγκαίοι.

Η τρίτη και τελευταία φάση της αστικής επανάστασης γίνεται με το στρατιωτικό κίνημα στο Γουδί, το 1909, τις νέες πολιτικές δυνάμεις και την ολοκλήρωση της εθνικής ενοποιητικής προσπάθειας. Η Ελλάδα διπλασιάζεται, η αγροτική μεταρρύθμιση λύνει οριστικά το πρόβλημα της γης, το φορολογικό σύστημα αναμορφώνεται και ψηφίζεται προστατευτικό δασμολόγιο για την εσωτερική βιομηχανία. Η φάση αυτή συνδέεται με τον Ελ. Βενιζέλο και το Κόμμα των Φιλελεύθερων, ενώ περνά μια δεκαετία μέχρι να υλοποιήσει τους στόχους της εξαιτίας των Βαλκανικών πολέμων, του Α' Παγκοσμίου πολέμου κ.λ. Έτσι, οι αστικοί μετασχηματισμοί ολοκληρώνονται κατά τη δεκαετία του 1920.

Γενικότερα, η θεσμική αλλαγή αστικού τύπου στην Ελλάδα έχει τα χαρακτηριστικά μιας σταδιακής μεταβολής, κατά την οποία δεν είχαμε τα αντίστοιχα «κύματα» βιομηχανικής ανάπτυξης όπως σε άλλες χώρες, όπου οι αντίστοιχες μεταρρυθμίσεις είχαν ήδη ξεκινήσει από το 1821 και το 1871. Η αγροτική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα λειτούργησε εναντίον της ανάπτυξης των καπιταλιστικών τάσεων στη γεωργία, γιατί επιβράδυνε σημαντικά τη συγκέντρωση γαιοκτησίας. Κύρια χαρακτηριστικά της μεταρρύθμισης αυτής είναι χρονικές καθυστερήσεις 50–100 ετών, ο πολυτεμαχισμός της γης, η δημιουργία μικρών κλήρων και η παράδοση στους μηχανισμούς της αγοράς (Στεφανίδης, 1948, σ. 196-197,315). Οι αγροτικές μεταρρυθμίσεις του 1871 και του 1922 είχαν δημοκρατικό χαρακτήρα και μετέβαλαν τους περισσότερους αγρότες σε ιδιοκτήτες εμποδίζοντας έτσι την προλεταριοποίησή τους. Ο αποσπασματικός χαρακτήρας αυτών των θεσμικών μετασχηματισμών και η διστακτικότητα χαρακτήριζε όλες τις μεταρρυθμίσεις και οι εσωτερικές συνθήκες ανέστειλαν όλες τις επενδυτικές πρωτοβουλίες καθυστερώντας την ανάπτυξη της χώρας. Το αλτρωτικό ζήτημα και η ταμειυτική πολιτική του κράτους ήταν τα πιο ισχυρά εμπόδια για τον θεσμικό εκσυγχρονισμό, ενώ παρατηρείται στην Ελλάδα

καθυστέρηση της εξέλιξης του καπιταλισμού έως τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, όταν τα άλλα κράτη είχαν ήδη μπει στο μονοπωλιακό στάδιο ανάπτυξης τους (Σακελλαρόπουλος, 1991, σ. 349).

Τελικά, μπορούμε να πούμε ότι στην Ελλάδα δε μεσολάβησε «καθαρή» πολιτική αστική επανάσταση όπως στη Δυτική Ευρώπη. Ο αστικός μετασχηματισμός σε επίπεδο θεσμικού πλαισίου έγινε όχι επαναστατικά αλλά εξελικτικά, με ρήξεις στη διάρκεια ενός αιώνα περίπου, και κατά τον οποίο είναι αμφίβολο αν έγινε πλήρης αυτονομία της οικονομίας από το κράτος. Η θεσμική προσέγγιση έχει αναπτυξιακή διάσταση και προοπτική. Διάφοροι ερευνητές εστιάζουν στην ιστορία και στην κοινωνική ανάλυση, προτείνοντας περαιτέρω έρευνα των κοινωνικών στρωμάτων που συμμετείχαν στην ανατροπή. Στην Ελλάδα, ο Ι. Κορδάτος και ο Ν. Σβορώνος προσεγγίζουν την αστική επανάσταση με διπλό τρόπο: αφενός μεν δίνοντας βάρος στα αίτια των κοινωνικών συγκρούσεων και αφετέρου ερευνώντας το γενικό θεσμικό πλαίσιο της εποχής. Κατά αυτούς, η αστική επανάσταση στην Ελλάδα ήταν μία συνεχής διαδικασία που κράτησε σχεδόν 100 χρόνια (Κορδάτος, 1973· Σβορώνος, 1983). Άλλοι πιστεύουν ότι το 1909 αποτελεί την μία και μοναδική αστική επανάσταση (Μουζέλης, 1978), ενώ ο Σβορώνος (1983) χαρακτηρίζει την εξέγερση στο Γουδί ως «μισοτελειωμένη επανάσταση», γιατί της χρεώνει τη μη λύση του αγροτικού και του εθνικού ζητήματος. Η σταδιακή εξέλιξη της αστικής επανάστασης συμπυκνώνεται από τον Ν. Σβορώνο (1983, σ. 235) στο ακόλουθο απόσπασμα:

Όλη η κοινωνική και πολιτική ιστορία της Ελλάδος έως τον Β' παγκόσμιο πόλεμο χαρακτηρίζεται από μια συνεχή άνοδο της αστικής τάξης, που αποκτά σταδιακά τη συνείδηση μιας αυτόνομης κοινωνικής τάξης και προσπαθεί να κατακτήσει την καθοδήγηση της εθνικής ζωής.

1.10 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Κατά τους νεότερους χρόνους (18^{ος} και 19^{ος} αιώνας), η ανάπτυξη του εμπορίου και της βιομηχανίας στην Ευρώπη συνοδεύεται από ταυτόχρονη παρακμή των φεουδαρχικών θεσμών, με απαρχή αυτών των εξελίξεων τη Γαλλική Επανάσταση. Το γενικότερο βιοτικό επίπεδο έχει ανοδική τάση, όμως με την κατάργηση των μεσαιωνικών συντεχνιών οι εργαζόμενοι μένουν απροστάτευτοι σε δύσκολες κοινωνικο-οικονομικές διακυμάνσεις. Η εκβιομηχάνιση συνδέεται με την

εμφάνιση κρίσεων μαζικής ανεργίας, που οδηγούν τους εργάτες σε κατάσταση απελπισίας (Πανουτσοπούλου, 1984, σ.74), προκαλώντας μαζική μετακίνηση από τα χωριά στις πόλεις και χαλάρωση της παραδοσιακής οικογενειακής αλληλεγγύης.

Παράλληλα, εμφανίζονται τα πρώτα ταμεία αλληλοβοήθειας στις εργατικές ενώσεις και οι ιδιωτικές ασφαλίσεις, ενώ αναγνωρίζεται με βάση την ισότητα των πολιτών το δικαίωμα της αποζημίωσης κατά το Αστικό Δίκαιο και οι εργοδότες ασφάλιζαν τους εργάτες σε ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρείες για τον κίνδυνο εργατικού ατυχήματος. Λίγο αργότερα εμφανίζονται και τα οικογενειακά επιδόματα. Ο Γουλιέλμος Α' στη Γερμανία στο 1881 διακηρύσσει, με το διάγγελμα που είχε συντάξει ο Bismarck, ότι μία από τις υποχρεώσεις του κράτους είναι και η προστασία των Γερμανών πολιτών όταν αυτοί βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης. Με το διάγγελμα αυτό, ο Bismarck συνιστούσε την ψήφιση νόμου κοινωνικής ασφάλισης για ασθένεια, αναπηρία κ.λ., τονίζοντας ότι ο νόμος αυτός δεν πρέπει να έχει την έννοια της ελεημοσύνης αλλά να είναι δικαίωμα των εργαζομένων (Θωμόπουλος, 1990, σ. 84-85).

Γενικά, η ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους συνδέεται με τις τάσεις της βιομηχανικής κοινωνίας σε τεχνικοοικονομικό επίπεδο. Στη σύγχρονη κοινωνία, ο άνθρωπος έχει περισσότερες απαιτήσεις από το οργανωμένο σύνολο και ιδιαίτερα από την κορυφαία μορφή οργάνωσης του κράτους γιατί οι δυνατότητες συλλογικής παρέμβασης σε διάφορους τομείς (υγείας, οικονομίας κλπ.) είναι μεγάλες και αυξανόμενες, ενώ οι περισσότερες πλευρές της ζωής του ανθρώπου επηρεάζονται σε μικρό βαθμό από τον ίδιο τον άνθρωπο.

Η κοινωνική προστασία διευρύνεται περνώντας από τρία στάδια, με αντίστοιχες προσαρμογές του Δικαίου. Το πρώτο στάδιο χαρακτηρίζεται από προνοιακά μέτρα που αφορούν τους απόκληρους της κοινωνίας και συνδέεται με το Ποινικό Δίκαιο. Το δεύτερο στάδιο απευθύνεται στην βιομηχανική εργατική τάξη και συνδέεται με το Εργατικό Δίκαιο, και το τρίτο στάδιο, η Κοινωνική Προστασία, απευθύνεται σε ολόκληρο τον πληθυσμό και συνδέεται με το Δημόσιο Δίκαιο.

Η διαμόρφωση του Κοινωνικού Κράτους Δικαίου αποτελεί την υπέρβαση της αντίθεσης μεταξύ κράτους και κοινωνίας, μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού χώρου και Δικαίου, όπως επίσης και μεταξύ πολιτικής και οικονομίας, η οποία ήταν το θεμέλιο της κρατούσας ιδεολογίας και πολιτικής οργάνωσης κατά τον 19^ο αιώνα (Κασιμάτης, 1980, σ. 24-138). Το κράτος δεν πρέπει να βασίζεται στην ατομική πρωτοβουλία διότι είναι αδύνατο να δημιουργηθεί κοινωνική αρμονία στηριζόμενη μόνον στην

θέληση του ατόμου. Έτσι, μεταβάλλεται ο προορισμός του κράτους και έχουμε το «Κράτος Πρόνοιας», το οποίο βασίζεται στην αρχή της «Κοινωνικής Αλληλεγγύης» και ως φορέας της «Ευθύνης για την κοινωνία» εφαρμόζει θετικά μέτρα για την βελτίωση της θέσης και την εξάλειψη των δυσμενών συνθηκών για όσους έχουν ανάγκη προστασίας. Επίσης, εξασφαλίζει την συμμετοχή τους σε όλα τα αγαθά του πολιτισμού καθώς και τους προφυλάσσει από κάθε μορφή εκμετάλλευσης.

Τα μέτρα για την προστασία του πληθυσμού διαφέρουν ανά χώρα. Κάθε μέτρο έχει σχέση με τις κοσμοθεωρητικές αντιλήψεις που ισχύουν σε κάθε χρονική περίοδο, με τον πολιτισμό, την γεωγραφική θέση της χώρας και την οικονομία της καθώς και με την μόρφωση του λαού και την κοινωνική εξέλιξη της χώρας. Στην Ευρώπη, όπου υπάρχει μεγαλύτερη δυστυχία από την Αμερική, υπάρχουν μέτρα κοινωνικής προστασίας με την ανάπτυξη της εργατικής νομοθεσίας και της Κοινωνικής Ασφάλισης. Αντίθετα, στην Αμερική παρατηρείται μικρότερης κλίμακας ανάπτυξη της εργατικής νομοθεσίας και της Κοινωνικής Ασφάλισης, με περισσότερη έμφαση να δίνεται στην ανάπτυξη της Κοινωνικής Εργασίας. Τελικά στην Ευρώπη επικρατεί το Κοινωνιολογικό στοιχείο, ενώ στην Αμερική το Ψυχολογικό στοιχείο.

Συνοψίζοντας, η αλλαγή στο Δίκαιο τον 19^ο αιώνα βελτιώνει την Κοινωνική Προστασία, ειδικά ως προς το εργατικό δυναμικό, τα πρόσωπα που χρήζουν προστασίας και ως προς τις μεθόδους που εφαρμόζονται (Θωμόπουλος, 1990, σ. 84-85).

1.11 Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ :

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΓΕΝΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στα μέσα του 18^ο αιώνα άρχισε στην Αγγλία μια εξέλιξη, η οποία μετέτρεψε αυτή τη χώρα σε κέντρο της σύγχρονης τεχνολογίας. Αυτή η εξέλιξη οδήγησε στην εκμηχάνιση της παραγωγής, ένα φαινόμενο που ήταν μέχρι τότε άγνωστο στην Ιστορία. Η εκμηχάνιση, μετά από αλλεπάλληλες δομικές και λειτουργικές βελτιώσεις, έδωσε τη θέση της στην εκβιομηχάνιση και αυτή με τη σειρά της το έναυσμα για τη Βιομηχανική Επανάσταση.

Η Βιομηχανική Επανάσταση συντίθεται από ένα σύστημα τεχνικών, οικονομικών και κοινωνικών ανακατατάξεων, οι οποίες μετασχημάτισαν τις Ευρωπαϊκές κοινωνίες από αγροτικές σε βιομηχανικές. Το νέο αυτό οικονομικό σύστημα οδήγησε τους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής σε οικονομική άνθιση ενώ τους εργαζόμενους σε οικονομική εξαθλίωση. Σε αυτή τη σύγκρουση συμφερόντων το κράτος τήρησε αρχικά ουδέτερη στάση, στη συνέχεια όμως, μέσα από κοινωνικές ανακατατάξεις και επαναστατικές εκρήξεις και με τη σταδιακή άνοδο των σοσιαλιστικών κινημάτων, υιοθέτησε ένα παρεμβατικό ρόλο αναδιανομής του πλούτου.

Η οικονομία της Ευρώπης στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ήταν κατά βάση αγροτική. Στον δευτερογενή τομέα παραγωγής τα περισσότερα προϊόντα συνέχιζαν να παράγονται σε μικρά εργαστήρια ή στα σπίτια των τεχνικών. Στον πρωτοβιομηχανικό Ευρωπαϊκό κόσμο οι παραγωγικές μονάδες ήταν διάσπαρτες. Οι περισσότερες βρίσκονταν στην Αγγλία και οι λιγότερες στην υπόλοιπη Ευρώπη. Αυτές οι παραγωγικές «βιομηχανικές» μονάδες ήταν η αφετηρία ενός νέου παραγωγικού συστήματος, του εργοστασιακού συστήματος. Τα χαρακτηριστικά αυτού του συστήματος ήταν α) η υποκατάσταση του ανθρώπου από την μηχανή σε πολλούς τομείς της παραγωγικής διαδικασίας, β) η αντικατάσταση των παραδοσιακών μορφών ενέργειας (υδατόπτωση, αιολική ενέργεια κ.λ.) από νέες, ιδιαίτερα από τον γαιάνθρακα, και γ) η χρήση νέων και άφθονων πρώτων υλών, ιδιαίτερα ανόργανων. Όλα τα ανωτέρω αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά του ιστορικού φαινομένου που ονομάστηκε Βιομηχανική Επανάσταση και εκδηλώθηκε στην Αγγλία.

Διάφορες εφευρέσεις και επιτεύγματα τεχνολογίας, στην Αγγλία αρχικά και εν συνεχεία σε πολλές χώρες της Ευρώπης και των ΗΠΑ, είχαν ως αποτέλεσμα να αυξηθούν κατακόρυφα η παραγωγικότητα και το κατά κεφαλήν εισόδημα πληθυσμών σε διάφορες χώρες. Η οικονομική ανάπτυξη σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των επιστημών και της τεχνολογίας προκάλεσε πρόσθετες επενδυτικές ανάγκες και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την θεαματική αύξηση του πληθυσμού, ιδιαίτερα της Ευρώπης.

1.11.1 Η ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑ

Οι επαναστατικές αλλαγές στην τεχνολογία και στην οργάνωση της βιομηχανικής παραγωγής προέκυψαν αρχικά στην Αγγλία. Η πρώτη εκβιομηχάνιση της παραγωγής έγινε στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας, καθώς το τελευταίο τέταρτο του 18^{ου} αιώνα αυξήθηκε πολύ η ζήτηση των βαμβακερών υφασμάτων με ταυτόχρονη όμως αδυναμία των παραγωγών και των εμπόρων να ικανοποιήσουν τις ανάγκες της ζήτησης αυτής. Η πρόοδος της τεχνολογίας έδωσε τη λύση και ώθησε την αύξηση της παραγωγής υφασμάτων, και παράλληλα αποτέλεσε το έναυσμα για τη δημιουργία και άλλων εφευρέσεων με αποκορύφωμα την ατμομηχανή.

Οι κατάλληλες συνθήκες που επικρατούσαν την περίοδο εκείνη στην Αγγλία επέτρεψαν τη γένεση της βιομηχανικής εποχής. Αρχικά, διέθετε τα απαραίτητα κεφάλαια για επενδύσεις από την συσσώρευση πλούτου που προήλθε από εμπορικές δραστηριότητες. Υπήρχε, επίσης, το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό καθώς και πλούτος από την εκμετάλλευση της εποχής κοινοτικών γαιών από τους μεγάλους γαιοκτήμονες. Διέθετε, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα κράτη της Ευρώπης, ελεγχόμενες πηγές πρώτων υλών και αγορές για τα βιομηχανικά προϊόντα της στις αποικίες της, καθώς και απαραίτητο εμπορικό στόλο για την ασφαλή μεταφορά τους. Σε αυτό συνέβαλε το ανεπτυγμένο πλωτό και οδικό της συγκοινωνιακό σύστημα καθώς και μεγάλες ποσότητες γαιάνθρακα που τα μέσα της εποχής επέτρεπαν την εξόρυξή του. Τέλος, το ανεπτυγμένο πιστωτικό της σύστημα και η νομοθεσία της ευνοούσε την λειτουργία της αγοράς, με τον ιδιωτικό τομέα να έχει αναλάβει την εκβιομηχάνιση του δευτερογενούς τομέα παραγωγής στην Αγγλία.

1.11.2 Η ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΙΣ Η.Π.Α.

Η αλματώδης οικονομική άνοδος της Αγγλίας υποχρέωσε και τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες να στραφούν προς την ίδια αναπτυξιακή κατεύθυνση, καθώς τα αγγλικά βιομηχανικά προϊόντα απειλούσαν να καταστρέψουν τις παλαιές βιομηχανίες των ηπειρωτικών χωρών της Ευρώπης. Η Βιομηχανική Επανάσταση ήταν ένα κοσμοϊστορικό γεγονός, το οποίο μεταμόρφωσε όλο το

πλαίσιο της οικονομίας. Η διάδοσή της σε άλλες χώρες έδωσε διαφορετικές ιστορικές εμπειρίες, οι οποίες, ωστόσο, δεν αναίρεσαν την κυριαρχία της βιομηχανίας σε παγκόσμια κλίμακα. Η εκβιομηχάνιση σε χώρες όπως το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία και η Βόρεια Ιταλία επιτεύχθηκε με καθυστέρηση, κυρίως επειδή δεν υπήρχαν οι παράγοντες και οι συνθήκες που είχαν αναπτυχθεί στην Αγγλία. Μαζί με την Αγγλία και τις ΗΠΑ, οι χώρες αυτές αποτέλεσαν τον βιομηχανικό πυρήνα του κόσμου και το κέντρο ενός παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Προϋποθέσεις για την ομαλή λειτουργία αυτού του παγκόσμιου συστήματος ήταν η ειρήνη, η ελευθερία του διεθνούς εμπορίου και η οικονομική ηγεμονία των χωρών του πυρήνα του στον υπόλοιπο κόσμο, με το χρυσό να αποτελεί την βάση του συστήματος. Το παγκόσμιο αυτό οικονομικό σύστημα κατέρρευσε με την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1914.

Η Βιομηχανική Επανάσταση εγκαθίδρυσε ένα οικονομικό σύστημα που αντικατέστησε το παραδοσιακό στατικό φεουδαρχικό σύστημα με την ελεύθερη αγορά και την ατομική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής. Η κοινωνική διαστρωμάτωση διαφοροποιήθηκε σε σύγκριση με το παρελθόν, όπου όλοι οι υπήκοοι του φεουδάρχη ήταν φτωχοί, ενώ τώρα και άλλα στρώματα είχαν τη δυνατότητα να ζήσουν πλουσιότερη ζωή. Το κεφαλαιοκρατικό αυτό σύστημα εμφανίζεται κατ' αρχήν στην Μ. Βρετανία και εξαπλώνεται στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης.

Η Μ. Βρετανία αποτελεί το πρώτο «βιομηχανικό εργαστήριο» της οικουμένης, και -κατά τον Marx- την χώρα που έδειχνε σε άλλες οικονομικά υπανάπτυκτες χώρες την εικόνα του μέλλοντός τους. Οι εργάτες, πρώην γεωργοί διωγμένοι από τους αγρούς που καλλιεργούσαν λόγω των περιφράξεων στην Αγγλία (1750-1819), άκουγαν με ενδιαφέρον τις μεταρρυθμιστικές, ριζοσπαστικές και συνδικαλιστικές ιδέες της καθεστηκυίας τάξης και προσδοκούσαν κοινωνικές μεταβολές και ριζικές μεταρρυθμίσεις στην οικονομία. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά εργάζονταν όλοι και έπρεπε τώρα να υποταχθούν σε μία γενικότερη «πειθαρχία» που επέβαλλαν οι μηχανές, οι οποίες προκαλούσαν μείωση των εργατικών χεριών, δηλαδή αύξηση της ανεργίας. Η ολοήμερη εργασία, που συχνά έφτανε τις 16 ώρες το εικοσιτετράωρο, αποτελεί έναν επιπλέον επιβαρυντικό παράγοντα καθώς διεξαγόταν υπό ανθυγιεινές συνθήκες (Pollock, 1985, σ. 259).

Τον 19^ο αιώνα, το «εργατικό ζήτημα» και η έντονη ταξική αντιπαράθεση οδήγησαν στην διατύπωση πολλών επιχειρημάτων για την άσκηση κοινωνικής

πολιτικής, με αποτέλεσμα την καταγραφή και ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων. Με την άνοδο του βιομηχανικού καπιταλισμού του περασμένου αιώνα, η κοινωνική προστασία που διαμορφώθηκε δεν έπαιξε τον ίδιο σοβαρό ρόλο που κατείχε στις προβιομηχανικές κοινωνίες. Το γνωστικό αντικείμενο της κοινωνικής πολιτικής μεταβάλλεται ανά εποχή με βάση τις οικονομικές θεωρίες, κι επομένως η κοινωνική πολιτική εστιάζει αυτήν τη φορά στην άμβλυνση των ανισοτήτων που προκαλεί ο βιομηχανικός καπιταλισμός της εποχής, με τις αναδιανεμητικές πολιτικές της (κοινωνική ασφάλιση, υγεία, επιδόματα ανεργίας, εκπαιδευτική πολιτική κ.λ.) να περιορίζουν αποτελεσματικά τους κοινωνικούς κινδύνους της Βιομηχανικής εποχής (Σακελλαρόπουλος, 2000, σ. 288).

1.11.3 ΤΟ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

Η οργάνωση των Συνδικάτων υπήρξε στόχος των αγωνιζόμενων εργατών από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Οι πρώτες βίαιες εξεγέρσεις σημειώθηκαν στην Αγγλία και αργότερα στην ηπειρωτική Ευρώπη εναντίον της εισαγωγής μηχανών στα εργοστάσια, σε μερικές δε περιπτώσεις σημειώθηκαν επιθέσεις από εργάτες κατά των επιχειρήσεων. Στην Αγγλία, οι εξεγερμένοι ονομάστηκαν «λουντίνες» από το όνομα του θρυλικού ηγέτη του κινήματός τους, Λούντ.

Στην υπόλοιπη Ευρώπη, τα Συνδικάτα δεν κατάφεραν να οργανωθούν και να γίνουν αποτελεσματικά παρά μετά το 1850. Οι συνδικαλιστές προχώρησαν περισσότερο στην Αγγλία: τεχνίτες και ειδικευμένοι εργάτες στα μέσα της δεκαετίας του 1820 συνενώθηκαν σε οργανισμούς, «φιλικές εταιρίες» αμοιβαίας βοήθειας και ασφάλισης, και «συνεργατικές» ή «συνεταιριστικά καταστήματα» που έριχναν τις τιμές παραγκωνίζοντας τους μεσάζοντες. Μέχρι το 1831 υπήρχαν περίπου 500 συνεργατικές εταιρίες στην Αγγλία με 20 χιλιάδες μέλη. Το 1834, το Μεγάλο Εθνικό Ενοποιημένο Συνδικάτο της Μεγάλης Βρετανίας και της Ιρλανδίας διακήρυξε ότι οι εργάτες, για να αναγκάσουν την άρχουσα τάξη να τους παραχωρήσει ένα ανεκτό επίπεδο ζωής, ήταν έτοιμοι να ακινητοποιήσουν τα πάντα στη χώρα με γενική απεργία (Burns, 2006, σ. 101,102).

1.11.4 ΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΚΙΝΗΜΑ

Η βιομηχανική κοινωνία στην Ευρώπη και στην Αμερική χαρακτηρίστηκε από μία έξαρση φεμινιστικών κινημάτων με αίτημα οι γυναίκες να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους άνδρες, δεδομένης της μέχρι τότε καταπίεσης που υφίσταντο από αυτούς. Το πρώτο φεμινιστικό φυλλάδιο περιελάμβανε θέματα «διεκδίκησης των δικαιωμάτων των γυναικών» (1792). Στη Νέα Υόρκη, η Elisabeth Cady Stanton συγκάλεσε το 1848 την πρώτη Συνέλευση για τα δικαιώματα των Γυναικών και διακήρυξε μία λίστα δικαιωμάτων για τις γυναίκες. Στην Βρετανία, οι λεγόμενες «σουφραζέτες» προκάλεσαν αναταραχές συχνά με βίαιο τρόπο για να διεκδικήσουν δικαίωμα ψήφου για τις γυναίκες. Παράλληλα, οι φεμινίστριες συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη κινημάτων κατά του αλκοολισμού και της ποτοαπαγόρευσης στις ΗΠΑ (Burns, 2006, σ. 101,102).

1.11.5 Ο ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΦΤΩΧΩΝ

Στις αρχές του αιώνα, το αυξανόμενο οικονομικό κόστος της ανακούφισης των φτωχών σε συνδυασμό με τις εξεγέρσεις των εργαζομένων (που ήταν αρκετά πυκνές γύρω στο 1830) και την αλλαγή των αντιλήψεων που επηρεάστηκαν από συγγραφείς και στοχαστές της εποχής (κυρίως του Jeremy Bentham και Thomas Robert Malthus) οδήγησαν σε μια σταδιακή πίεση για αλλαγή διαχείρισης της ρύθμισης του φαινομένου της φτώχειας.

Η Βασιλική Επιτροπή που συγκροτήθηκε 1832 έκανε πρόταση για την αναθεώρηση του Νόμου περί Φτωχών, το 1834. Οι κυριότερες μεταρρυθμίσεις επέρχονταν στα εξής σημεία: (Merrien, 1996, σ. 126, 127)

1) Έδιναν το ελάχιστο της οικονομικής ανακούφισης, με τον όρο ο αποδέκτης να βρίσκεται προ του κινδύνου του θανάτου από την πείνα.

2) Η οικονομική αυτή ανακούφιση έπρεπε να είναι μικρότερη από το κατώτατο ημερομίσθιο.

3) Προκειμένου να εξασφαλιστεί μια ευρύτερη χρηματοδοτική βάση, οι Ενορίες θα ομαδοποιούνταν με διοικητική μεταρρύθμιση σε Ενώσεις του νόμου περί Φτωχών (600 Ενώσεις για 15.000 Ενορίες), και οι Επιστάτες θα διασφάλιζαν μια εθνική ομοιομορφία.

4) Η ανακούφιση θα δινόταν σε αρρώστους και στους άνω των 60 ετών.

Το αποτέλεσμα αυτών των ρυθμίσεων δημιούργησε μια νέα κατάσταση όπου, αν και απετράπη η εκμετάλλευση του προηγούμενου καθεστώτος, δεν εκπονήθηκε ένα σχέδιο που θα άμβλυε την απελπισία των φτωχών. Τα ξεχωριστά καταστήματα για όσους βρίσκονταν στην εξαθλίωση δεν υλοποιήθηκαν και παρέμειναν μικτά με τους πένητες μετά το 1834. Η μείωση των εξόδων του δημοσίου για κοινωνικές παροχές με το Νόμο του 1834 επιστεγάζει την έμφαση που δινόταν στην ευθύνη του ατόμου να φροντίζει τον εαυτό του και τους δικούς του, ιδίως μετά το 1860 που οι οικονομικές διακυμάνσεις αυξήθηκαν και εξελίχθηκαν σε οξύτατο πρόβλημα του καπιταλισμού.

Η διοικητική μεταρρύθμιση απέτυχε, όπως δείχνουν οι συνεχείς προσπάθειες αναθεώρησης της. Έως το τέλος του αιώνα διατηρήθηκε στην Αγγλία μία διαμάχη μεταξύ Κεντρικής Κυβέρνησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης που δεν συνέβαλε στην ανακούφιση από τη φτώχεια. Το καθεστώς που υπήρχε μέχρι το 1834 εγκαταλείφθηκε, με αποτέλεσμα οι εργαζόμενοι να περιέλθουν σε δυσμενέστερη μοίρα. Κάτω από αυτές τις συνθήκες κατέστη αναγκαία και η διάκριση μεταξύ εξαθλίωσης (pauperism) και φτώχειας (ανεπαρκή μέσα), η διάκριση αυτή διαδραμάτισε σοβαρό ρόλο στις προσπάθειες των μεταρρυθμίσεων που έθεσαν νέες βάσεις στην αντιμετώπιση του φαινομένου της φτώχειας προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

1.11.6 ΜΕΤΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ

Οι μπενθαμικοί νομοθέτες² του 1834 θέσπισαν μια νομοθεσία που θα περιορίζε την εξαθλίωση, δίνοντας την ευκαιρία στο άτομο να μπορεί να αναπτύσσει και να διαμορφώνει ελεύθερα την προσωπικότητά του. Δεν προέβλεψαν, όμως, τίποτα συγκεκριμένο για τα παιδιά, τους αρρώστους και τους ηλικιωμένους. Με μικρά βήματα, και σε αραιά χρονικά διαστήματα, άρχισαν να λαμβάνονται μέτρα για την παιδεία, τη δημόσια υγεία, τους φιλανθρωπικούς ομίλους και τα συνδικάτα, έτσι ώστε ο Checkland το 1875 να μιλάει για «κοινωνικό κολλεκτιβισμό» στην Αγγλία. Παρ' όλο που ο βιομηχανικός καπιταλισμός θριάμβευε

² Jeremy Bentham (1748-1832), Άγγλος νομομαθής, φιλόσοφος, νομικός και κοινωνικός μεταρρυθμιστής. Η φιλοδοξία του Μπένθαμ ήταν η δημιουργία του «Πανόμιου» (Pannomion), ενός πλήρους ωφελιμιστικού κώδικα νόμων. Με βάση την αρχή του ωφελιμισμού, μία πράξη είναι αποδεκτή υπό την προϋπόθεση ότι τείνει να προσφέρει την μεγαλύτερη ευτυχία. Ως ευτυχία εννοείται η ευχαρίστηση και η απουσία πόνου.²

και η παραγωγή αυξανόταν, ο πλούτος δεν διανεμόταν δίκαια και η φτώχεια μέγαλου μέρους του πληθυσμού παρέμενε.

Στις σημαντικές μεταρρυθμίσεις μετά το 1860 συμπεριλαμβάνονται το δικαίωμα ψήφου στους τεχνίτες των πόλεων (1867) και στους αγρότες (1884), η αύξηση της δωρεάν υποχρεωτικής παιδείας (νόμος Foster's Education Act, 1870) και η διεύρυνση των υπηρεσιών Δημόσιας Υγείας (νόμος Public Health Act, 1872). Επιπρόσθετα, δημοσιεύτηκαν έρευνες των Booth και Rowntree για τη φτώχεια και αναπτύχθηκε το πνεύμα του «νέου συνδικαλισμού», όπου το κράτος έπρεπε να αναλάβει το έργο των φιλανθρωπικών οργανώσεων. Στο πολιτικό προσκήνιο έρχεται να προστεθεί στο κόμμα των φιλελεύθερων και το κόμμα των Εργατικών (Independent Labour Party, ιδρυθέν το 1893 από τον K. Hardie), οι βουλευτές του οποίου αγωνίζονταν με ειρηνικά μέσα υπέρ της εργατικής τάξης.

Οι πιο προωθημένοι μεταρρυθμιστές στο κόμμα των φιλελεύθερων ήταν ο David Lloyd George και ο Winston Churchill. Πίστευαν ότι, ενώ το κόμμα τους είχε συμβάλλει σημαντικά στην πολιτική συνειδητοποίηση των πολιτών, δεν είχε κάνει τα αντίστοιχα βήματα για την εξασφάλιση της οικονομικής τους προκοπής. Οι φιλελεύθεροι δεν επικροτούσαν σοσιαλιστικά μέτρα αναδιανομής του πλούτου, αλλά ήταν ανοιχτοί σε προτάσεις ασφάλισης των εργαζομένων ή ενός ελαχίστου ορίου ευημερίας το οποίο θα είχε δικαίωμα να απολαύσει κάθε πολίτης. Το 1920 η ασφάλιση κατά της ανεργίας κάλυπτε όλους τους εργαζόμενους. Με τον Νόμο του 1911 δίνονταν μέχρι το 1930 βοηθήματα σε αναξιοπαθείς ad hoc, όμως η οικονομική κρίση κατέρριψε οριστικά την άποψη ότι η ανεργία αντιμετωπίζεται μέσω της ασφάλισης (Ψαλιδόπουλος, 1997, σ. 13 -24, 39 -43, 132).

1.11.7 Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ

Tόσο κατά τον 18^ο αιώνα όσο και κατά τις αρχές του 20^{ου}, η ανάπτυξη της παγκόσμιας αγοράς και η εξαρτημένη εργασία διατελούσαν σε καθεστώς αβεβαιότητας. Υπήρχε μια γενικότερη έλλειψη οργάνωσης που κλόνιζε την αγορά εργασίας. Ο William Beveridge, με την ανάλυσή του στο έργο του Unemployment (1909) και την μαρτυρία του στην Επιτροπή του 1905 για τον Νόμο περί Φτώχειας του 1909, πρότεινε τη δημιουργία Γραφείων Ευρέσεως Εργασίας. Ο Churchill τον κάλεσε το 1904 στο Υπουργείο Εμπορίου για να εφαρμόσει την ιδέα

του στην πράξη (ήτοι υπέρ της ασφάλισης των εργαζομένων ή του ενός ελάχιστου ορίου ευημερίας). Το 1911 ο Churchill και ο Lloyd George κατέθεσαν το πρώτο νομοσχέδιο ασφάλισης για μελλοντική ανεργία με πιλοτική εφαρμογή κατά την πρώτη περίοδο. Πιο συγκεκριμένα, ο L. George καθιέρωσε το 1908 τον Νόμο περί συντάξεων γήρατος για τους άνω των 70 ετών με προγενέστερη δεκαετή συνεχή εργασία και το 1911 πρωτοεισήγαγε μέτρα προστασίας της υγείας των εργαζομένων (στην ουσία ασφαλιστικές ρυθμίσεις κατά πιθανής μόνιμης ή πρόσκαιρης αρρώστιας) με το νόμο National Insurance Act, ο οποίος συνιστά το θεμέλιο για τις κοινωνικές ασφαλίσεις (Ψαλιδόπουλος, 1997, σ. 57-62).

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος τάραξε την οικονομική ευρωστία της Μ. Βρετανίας. Οι εξαγωγές της βιομηχανίας επλήγησαν και τα καταναλωτικά προϊόντα μετατοπίστηκαν στις ελαφριές βιομηχανίες (από τις βαριές που ήταν) καταναλωτικών αγαθών στο Νότο. Το ποσοστό ανεργίας στο μεσοπόλεμο ήταν πάνω από 10%, ενώ στον Βορρά έφθανε το 25%. Το πρόβλημα ήταν μεγάλο και τα μέτρα που είχαν ληφθεί ασήμαντα για την παροχή ανακούφισης και Πρόνοιας σε χειμαζόμενες ομάδες πληθυσμού.

1.12 Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Η εθνικοαπελευθερωτική Επανάσταση του 1821 αποσκοπούσε στην αποκατάσταση της ελευθερίας, της κυριαρχίας και στην ίδρυση ενός νέου και ενιαίου ανεξάρτητου κράτους (Παπαντωνίου, 1988, σ. 12). Όταν η Ελλάδα ξεκίνησε την πορεία προς την ανεξαρτησία της, οι Μεγάλες Δυνάμεις της Ευρώπης δεν ενθουσιάστηκαν, γιατί θεώρησαν επικίνδυνη την εισβολή της στην «ειρηνική Ευρωπαϊκή οικογένεια» και παράλληλα, έχοντας τις μνήμες της Γαλλικής Επανάστασης, δεν ήθελαν να διαταράξουν την ειρήνη στην Ευρώπη (Albrecht-Carrie, 1967, σ. 9-16).

Ο απελευθερωτικός αγώνας των Ελλήνων έφερε στην επιφάνεια και ένα ακόμη σοβαρό πρόβλημα, το «Ανατολικό Ζήτημα». Το μέλλον της Αυτοκρατορίας του Σουλτάνου ήταν ένα σημαντικό θέμα, στο οποίο οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν

συμφωνούσαν, παρόλες τις Συνθήκες ειρήνης που υπέγραψαν το 1815 (Anderson, 1983, σ. 53-58). Από την άλλη, πλευρά ο Διαφωτισμός είχε επαναφέρει στην μνήμη των Δυτικών τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, ενώ μύησε τους Έλληνες στον ορθολογισμό του αιώνα.

Στο νεοσύστατο κράτος εκδηλώθηκαν συγκρούσεις ανάμεσα στους δυτικοθρεμμένους αστούς και στους αγράμματους οπλαρχηγούς. Οι ετερόχθονες³, παρόλη την απραξία τους στον αγώνα κατά των Τούρκων, ήταν αυτοί που εκπροσώπησαν τα συμφέροντα της χώρας στο εξωτερικό, πράγμα που θα τους εξασφάλιζε αργότερα μια σημαντική θέση στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας. Μέσα από αυτούς κυρίως τους κύκλους των καλλιεργημένων ανθρώπων, που είχαν ενδιαφέρον για τα κοινά, συνέχισαν να διαχέονται νέες ιδέες στην Ελλάδα, ενώ στην Ευρώπη διαμορφωνόταν ήδη ο πολιτισμός του 19^{ου} αιώνα. Ιδιαίτερα στην εποχή του Καποδίστρια, η συμβολή των ετερόχθονων ήταν μεγάλη, επειδή οι αποφάσεις για το μέλλον του κράτους λαμβάνονταν σε άλλα κέντρα, ανεξάρτητα από τη βούληση της Ελλάδας.

Στην Ελλάδα δεν αναπτύχθηκε όπως στα κοινοβουλευτικά κράτη της Ευρώπης ο Συντηρητισμός και ο Φιλελευθερισμός, που οδήγησαν στη σύσταση κράτους Πρόνοιας, ευαίσθητου στις ανάγκες των πολιτών. Πολιτικές και οικονομικές θεωρίες αλλά και ιστορικές καταστάσεις έδωσαν την ευκαιρία στις Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις να αλλάξουν στάση έναντι των μη προνομιούχων μελών της κοινωνίας, διαμορφώνοντας διαφορετικές απόψεις για τη σωστή προνοιακή πολιτική. Αυτά όμως στην Ελλάδα δεν εδραιώθηκαν λόγω των γνωστών ιστορικών γεγονότων (Επανάσταση, εσωτερικές έριδες κ.ά.) (Thomson, 1973, σ. 118).

Ο ανεπτυγμένος κόσμος του 1910 απαρτιζόταν από 268.000 πόλεις, από τις οποίες οι 50.000 ήταν νέες πόλεις, του προηγούμενου αιώνα. Μετά δε τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, πολύ λίγες δημιουργήθηκαν στην Δ. Ευρώπη (όπως Αγγλία, Γερμανία, Γαλλία, Βέλγιο). Τον 19^ο αιώνα, από τις 100 μεγαλύτερες πόλεις, οι περισσότερες από τις μισές βρίσκονταν στις ΗΠΑ και τον Καναδά, και σύμφωνα με τον Bairoch ο δείκτης αστικοποίησης τριπλασιάστηκε μεταξύ 1800–1914 (1985, σ. 373-387).

Οι βιομηχανικές πόλεις του 19^{ου} αιώνα είχαν ως βάση τους, τόσο στην παραγωγική δύναμη, όσο και στην τεχνολογία και στον δευτερογενή τομέα

³ εκείνοι οι ίδιοι ή οι πρόγονοί τους που έρχονται και εγκαθίστανται σε έναν τόπο από κάπου αλλού.

παραγωγής, τον μεγάλο πληθυσμό. Οι μεγάλες πόλεις της Δ. Ευρώπης είχαν ανεπτυγμένο εμπόριο και μετά το 1850 και λειτούργησαν και ως κέντρα μεταποίησης και παραγωγής ενέργειας, δίνοντας ώθηση στην ανάπτυξη του εθνικού πλούτου (Hietala, 1987, σ. 25-28, 433).

Οι διάφορες υπηρεσίες προς τους κατοίκους των πόλεων αυτών παρέχονταν από τους αρμόδιους φορείς, οι οποίοι αναγνώριζαν τη σημασία των υπηρεσιών και στη συνέχεια παροτρύνονταν να τις υλοποιήσουν. Κατόπιν, η υλοποίηση πραγματοποιούταν με τη χρηματοδότηση από φόρους δημοτικούς, δασμούς, δάνεια, εισφορές, επιχορηγήσεις κ.λ. Οι Αρχές όφειλαν να παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες στην εργατική τάξη της εποχής, σύμφωνα με το πολιτικό και ανθρωπιστικό πνεύμα, γιατί έτσι αποτρέπονταν κοινωνικές αναταραχές. Ένα από τα θετικά αποτελέσματά της όλων αυτών ήταν η αύξηση της παραγωγής.

Στις πόλεις που είχε αρχίσει η εκβιομηχάνιση υπήρχαν κακές συνθήκες διαβίωσης, όμως περιορίστηκαν οι ασθένειες και οι θάνατοι χάρη σε κάποιους νεωτερισμούς (όπως π.χ. η παροχή στοιχειωδών υπηρεσιών υγείας). Περιορίστηκε, επίσης, η παιδική θνησιμότητα και αυξήθηκε το προσδόκιμο όριο ηλικίας (Σαπουνάκη-Δρακάκη, 2005, σ. 25,26).

Ένα σημαντικό φαινόμενο ευρύτερης διάστασης της εποχής εκείνης ήταν η γρήγορη αστικοποίηση, η οποία αποδόθηκε σε δημογραφικούς και οικονομικούς παράγοντες. Όπως αναφέρει η Σαπουνάκη-Δρακάκη (2004), «τα κράτη της Δ. Ευρώπης καθυστέρησαν αρκετά να επιλύσουν τα κοινωνικά τους προβλήματα, όχι πάντα με τον ίδιο τρόπο, γιατί η κάθε πόλη είχε τις δικές της ανάγκες και ιδιαιτερότητες». Σημειώνεται ότι στις αρχές της εκβιομηχάνισης, η ποιότητα ζωής των εργατών ήταν άθλια (Σάββας, 1915, σ. 410).

Η Βιομηχανική Επανάσταση απλώνεται σε όλο τον κόσμο. Οι αλλαγές δεν είναι απλά βιομηχανικές, αλλά και κοινωνικές και πνευματικές, ενώ παρατηρούνται αλλαγές στις συνήθειες, στις ιδέες και στις πεποιθήσεις. Ένας νέος τρόπος ζωής ξεπηδά και ένας άλλος χάνεται για πάντα. Η εκβιομηχάνιση γίνεται σταδιακά και οι κοινωνικοπολιτιστικές αλλαγές πραγματοποιούνται σε ισορροπία με τις οικονομικές αλλαγές (Cipolla, 1990, σ. 89-90). Κατά τον M.Weber, εκβιομηχάνιση, γραφειοκρατικοποίηση και αστικοποίηση εμφανίζονται στενά συνδεδεμένες και παρουσιάζονται ως διαφορετικές όψεις της ίδιας πραγματικότητας. Όμως οι συγχύσεις δεν έλλειψαν από την ιστορική ανάλυση των σχέσεων μεταξύ αυτών των φαινομένων (Bergeron & Roncayolo, 1984, σ. 7). Ο Karl Marx στηρίζεται μόνο στον

οικονομικό παράγοντα. Υποστήριξε, ότι η ακμή και η παρακμή του πολιτισμού οφείλονται μόνο σε οικονομικά αίτια (θεωρία υλισμού ή ιστορικού μονισμού). Όμως ο Postan γράφει ότι: «Ένας ιστορικός με κοινωνιολογική σκέψη, όταν αντιμετωπίζει ένα οικονομικό φαινόμενο, θα προσπαθήσει να το θέσει μέσα στο σύνολο της κοινωνίας και της κουλτούρας της» (Mathias & Postan, 1978 ,σ. 29).

Τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης του 19^{ου} αιώνα είχαν κοινά χαρακτηριστικά αλλά η οργάνωσή τους ήταν διαφορετική. Οι επιστημονικές εφευρέσεις είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση των θανάτων και σε συνδυασμο με τον υπερδιπλασιασμό του πληθυσμού στα 180 εκατομμύρια, άρχισαν να δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα.

Η γεωργική παραγωγή αρχικά δεν ανταποκρινόταν στις νέες ανάγκες. Οι τεχνολογικές επινοήσεις όμως εκσυγχρόνισαν τις γεωργικές καλλιέργειες και ενίσχυσαν το εμπόριο. Η εντατικοποίηση της παραγωγής σήμανε παράλληλα το τέλος των μικρο-γαιοκτημόνων. Στο μεταξύ διευρύνθηκε η εκμηχάνιση και οι μηχανές αντικατέστησαν τα εργατικά χέρια, ενώ η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού κρατούσε χαμηλά τα βιομηχανικά ημερομίσθια.

Στην **Αγγλία** είχαμε τα πρώτα αποτελέσματα της εκβιομηχάνισης. Η άνοδος της επιχειρηματικής τάξης έφερε και τη συμμετοχή της στην άσκηση κυβερνητικής πολιτικής. Η φιλελευθεροποίηση των θεσμών και οι οικονομικές αλλαγές την έφεραν σε σύγκρουση με την παραδοσιακή άρχουσα τάξη. Συγχρόνως, οι βιομηχανικοί εργάτες άρχισαν να συσπειρώνονται γύρω από ενώσεις με δημοκρατικές ιδέες για την υπεράσπιση συμφερόντων τους. Ο ιστορικός David Thomson αναφέρει, σχετικά με το κράτος, ότι αντί να ασχολείται με τα εσωτερικά θέματα και την εθνική ασφάλεια αναγκάστηκε να επέμβει στην κοινωνική και οικονομική ζωή (Thomson, 1973, σ. 118).

Η **Αυστρία**, η οποία αντιστάθηκε στη σκληρή φιλελευθεροποίηση των θεσμών της, εκσυγχρόνισε την αγροτική της οικονομία. Δεν έλαβε μέρος στον Κριμαϊκό Πόλεμο (1853-1856), ο οποίος σημάδεψε το τέλος της συναινετικής ειρηνικής περιόδου στην Ευρώπη. Αργότερα, η επιρροή της Αυστρίας μειώθηκε, μέχρι που επισκιάστηκε τελείως από την Πρωσία του Bismarck.

Η **Ρωσία** διατήρησε το απολυταρχικό της πολίτευμα, το Τσαρικό καθεστώς, μέχρι το 1917, αφού δεν σημειώθηκαν σταδιακά ανακατατάξεις των κοινωνικών δυνάμεων, που θα επέτρεπαν την ειρηνική εξέλιξη των θεσμών της.

Η **Πρωσία** κατάφερε να διατηρήσει την αριστοκρατική δομή της με την καθοδήγηση του Bismarck και προσαρμόστηκε στις αρχές της νέας οικονομικής ανάπτυξης. Η πολιτική συνένωση των Γερμανικών ανεξάρτητων κρατιδίων άρχισε υπό την αιγίδα της Πρωσίας με σημαντικές οικονομικές συμφωνίες. Η Πρωσία κατόρθωσε πρώτη να ανταγωνιστεί την Αγγλία στη θάλασσα. Η δύναμή της ήταν τόση, ώστε τα περισσότερα Ευρωπαϊκά κράτη στράφηκαν εναντίον της στον «Μεγάλο Πόλεμο» του 1914.

Στη **Γαλλία**, οι παραδοσιακοί αριστοκράτες γαιοκτήμονες που είχαν από την Επανάσταση εξαντληθεί, επανήλθαν το 1815. Η μεσαία τάξη που διέμενε στο Παρίσι και στα άλλα αστικά κέντρα έπαιξε σημαντικό ρόλο στα πολιτικά και οικονομικά θέματα της χώρας. Η αστάθεια του πολιτεύματος διευκόλυνε τόσο τους γαιοκτήμονες, όσο και τους αστούς, που συνέβαλαν στην αναδιοργάνωση της οικονομίας. Ο Ναπολέων ο Γ', λόγω του γεγονότος ότι είχε πάρει επαναστατικά την εξουσία, προωθούσε φιλολαϊκά μέτρα για την ενίσχυση της τρίτης τάξης των εργατών και αποσκοπούσε πρωτίστως στο να εξασφαλίσει το δικαίωμα τους στην εργασία μέσα από πολλά δημόσια έργα. Το 1851, η Γαλλία υπέγραψε εμπορική συνθήκη με την Αγγλία και έτσι άρχισε το ελεύθερο εμπόριο στην Ευρώπη (Pollock, 1985, σ. 258-259).

Μετά την περίοδο 1830-1850, στη Δυτική Ευρώπη με τη χρήση του ατμού, την επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου στη συνέχεια και την τεχνολογική πρόοδο τα πράγματα άλλαξαν. Στην Αγγλία οι συνθήκες διαβίωσης των εργατών ήταν πολύ κακές. Οι ασθένειες μεταδίδονταν από πολλές αιτίες: εντερικές ασθένειες από την κακή ποιότητα νερού, ασθένειες του αναπνευστικού συστήματος από τα καυσαέρια, ενώ άλλες ασθένειες όπως αναιμία, φυματίωση, κοιλιακός τύφος μάστιζαν την εργατική τάξη. Η χρήση αργότερα του φωταερίου, του ηλεκτρισμού, των τηλεπικοινωνιών, των συστημάτων ύδρευσης και αποχέτευσης βελτίωσαν τις υποδομές των πόλεων και ως εκ τούτου και τη ζωή των κατοίκων τους (Vögele, 1998, σ. 3).

Μέχρι το 1870, η Αγγλία ήταν το παράδειγμα προς μίμηση. Ο εκσυγχρονισμός και η άρση των εμπορικών περιορισμών σ' αυτήν, αποτελούσαν πρότυπο εφαρμογής των αναπτυξιακών οικονομικών θεωριών. Παρόλα αυτά υπήρχαν κοινωνικές ανισότητες, κάτι που τον 19^ο αιώνα δημιούργησε σοβαρό πρόβλημα (Pollock, 1985, σ. 259). Κάτω από αυτές τις συνθήκες η κρατική πολιτική για την Πρόνοια στην Αγγλία διαμορφώθηκε μέσα από συγκρούσεις της αριστοκρατίας με

τους έμπορους–επενδυτές, ενώ στη Γαλλία, η Πρόνοια προωθήθηκε δια της εργασίας με έργα υποδομής και στοιχειώδη μέριμνα για όσους πολίτες είχαν ανάγκη από περίθαλψη κάθε μορφής.

1.13 Η ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα ως νέο ανεξάρτητο κράτος ξεκίνησε την πορεία της το 1830, μετά από πολλούς και σκληρούς αγώνες και πολλές ανθρώπινες απώλειες. Η αφετηρία στοιχειώδους κρατικής λειτουργίας ξεκίνησε το 1833, μετά την εγκαθίδρυση του Όθωνα. Όλες οι δομές και οι λειτουργίες της κοινωνίας και ιδιαίτερα στον οικονομικό τομέα ήταν απαρχαιωμένες, εν αντιθέσει με τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης που ήδη ζούσαν την Βιομηχανική Επανάσταση και τον αντίστοιχο μετασχηματισμό των παραγωγικών και οικονομικών τους δυνάμεων.

Στην Ελλάδα, η βιομηχανία ήταν άγνωστη, οι δε καλλιέργειες γίνονταν με πολύ παλιές μεθόδους. Η έκταση της χώρας ήταν μικρή, βασικά περιελάμβανε την Ρούμελη και τον Μοριά, με τη γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού να διαμορφώνει τα σύνορα του νέου κράτους. Η πυκνότητα του πληθυσμού σύμφωνα με την απογραφή του 1828 αντιστοιχούσε σε 15 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Οι ιδιοκτησίες δεν ήταν περιφραγμένες ενώ υπήρχαν λίγα περιφραγμένα περιβόλια. Παντού υπήρχαν ερείπια και άνθρωποι που πεινούσαν. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή του Piere A. Moraitinis (1987, σ. 7-8):

Στον Παρθενώνα, κάτω από το φωτοστέφανο του ένδοξου ονόματος της Αθήνας, κείτονται καλύβες μισές πέτρα, μισές ξύλο. Μπροστά τους υπάρχουν μονοπάτια γεμάτα λάσπη, όχι δρόμοι. Ελαιώνες, αμπελώνες ξεραμένοι... Και όλα πρέπει να γίνουν με μία χούφτα ανθρώπους, που πρέπει να διευθύνουν, να διδάξουν, να δημιουργήσουν το έθνος.

Παρ' όλες τις δυσκολίες, ο πληθυσμός αυξανόταν με γρήγορους ρυθμούς, οι οικονομικές όμως δυνατότητες παρέμεναν περιορισμένες. Συχνό φαινόμενο ήταν οι μεταναστεύσεις του αγροτικού πληθυσμού προς τα λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου, της Μαύρης Θάλασσας, προς τον Δούναβη, τη Νότια Ρωσία, τη Μικρά Ασία και την Αίγυπτο. Εντονότερη υπήρξε η μετανάστευση μετά την κρίση της σταφίδας.

Η Ελλάδα εξακολουθούσε να μοιάζει περισσότερο με την Ανατολή, παρά με την Δύση. Η Μεγάλη Ιδέα δημιούργησε προσδοκίες για την ολοκλήρωση του εθνικού οράματος να επεκταθούν τα σύνορα. Αυτό είχε επιπτώσεις στον πολιτικό και οικονομικό χώρο (Moraitinis, 1987, σ. 7-8).

Στην Ελλάδα, οι βίαιες ανατροπές των κυβερνήσεων στρέφονται εναντίον προσώπων και όχι τάξεων, εναντίον συγκεκριμένων πολιτικών μέτρων. Ο τρόπος άσκησης εξουσίας από τον Όθωνα επισκιάζει τα υπόλοιπα δημόσια ζητήματα και αποπροσανατολίζει τις αντιπολιτευτικές δυνάμεις λόγω των εξαθλιωμένων οικονομικών του κράτους, (συνέπεια του απελευθερωτικού αγώνα), ενώ αργεί να συγκροτηθεί μία συνειδητοποιημένη αστική τάξη. Επειδή η οικονομία είναι κυρίως αγροτική, απουσιάζει η τάξη των βιομηχανικών εργατών, αλλά και η συγκέντρωση των ασθενέστερων τάξεων στις πόλεις, όπως συμβαίνει σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Οι ακτήμονες αγρότες είναι οι οικονομικά αδύναμοι πληθυσμοί της Ελλάδας (McGrew, 1985, σ. 215-224).

Το σοβαρό και δύσκολο θέμα των εθνικών γαιών έχει πολλές πτυχές. Μία από αυτές είναι η κρατική προνοιακή πολιτική, κατά την οποία το κράτος ενδιαφέρεται για επαναπατριζόμενους Έλληνες από το εξωτερικό και ειδικότερα για τους Κρήτες πρόσφυγες. Οι Κρήτες προσπάθησαν να αποτινάξουν τον τουρκικό ζυγό και να ενωθούν με την Ελλάδα από τις αρχές του Απελευθερωτικού Αγώνα (Ζαμπέλιος & Κριτοβαλίδης, 1897). Οι εξεγέρσεις τους όμως αποτύγχαναν, η απογοήτευσή τους ήταν μεγάλη, οι καταστροφές εκτεταμένες και τα θύματα πολλά. Οι Κρήτες έφευγαν από την ιδιαίτερη πατρίδα τους και ζητούσαν άσυλο στην Ελλάδα. Εξαιτίας των πολλών προσφύγων και της οικονομικής καχεξίας της Ελλάδας, η αποκατάστασή της δεν ήταν εύκολη παρά τις συντονισμένες ενέργειες του κράτους.

Επί Καποδίστρια, εκδόθηκε το Ψήφισμα ΚΔ' (αρ. 3382) του Κυβερνήτη της Ελλάδος της 13 Μαρτίου 1831 στο οποίο αναφέρεται: «Το Έθνος χρεωστεί να προμηθεύσει εις τους Έλληνας, όσοι πολεμούντες υπέρ των δικαίων των έχασαν τας εστίας των, τα δυνατά μέσα δια να ημπορέσουν να αποκατασταθώσιν εις το νέον κράτος»... «Η φιλόφρων και γενναία αποδοχή αυτών εκ μέρους των κατοίκων διαφόρων επαρχιών, αποδεικνύει πόσο το έθνος είναι διατεθειμένον να βοηθήσει» (Καρούζου, 1989, σ. 141). Επίσης, τα ίδια αισθήματα και την ίδια απόφαση περιέχει και το Β.Δ. στις 22 Απριλίου 1850 (Αιλιανός, 1921, σ. 8,9).

Η πολιτική του Όθωνα στρέφεται μετά την Επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 προς την προώθηση της Μεγάλης Ιδέας για τη διεκδίκηση εδαφών και επεκτασή

των συνόρων του κράτους. Η εξωτερική πολιτική του αποδείχθηκε επιζήμια για το κράτος. Οι Μεγάλες Δυνάμεις δυσαρεστήθηκαν από τις επεκτατικές διαθέσεις της Ελλάδας γιατί έθεταν σε κίνδυνο την ειρήνη στην περιοχή των Βαλκανίων και επανέφεραν στο προσκύνιο το Ανατολικό Ζήτημα, προκαλώντας έτσι αναβρασμό στην Αυστρία και τη Ρωσία (Grenville, 1976, σ. 184-200). Τελικά κρίθηκε απαραίτητη η απομάκρυνση του Όθωνα από την εξουσία, ήταν όμως ανασταλτικός παράγοντας για την εξέλιξη του Ελληνικού κράτους. Η έξωση του Όθωνα και η άνοδος του Γεωργίου στο θρόνο (1862), καθώς και η προσάρτηση των Ιονίων Νήσων (1864) άλλαξαν την πολιτική σκηνή της Ελλάδας, σηματοδοτώντας μια νέα πολιτική εποχή.

Η Ελλάδα, που είχε υποστεί τις συνέπειες πολέμων τόσων χρόνων, υποβαθμίστηκε σε μια μη αναπτυσσόμενη χώρα καθώς μειώθηκε και η φερεγγυότητά της στον διεθνή χώρο. Οι επιπτώσεις στην Πρόνοια ήταν καθοριστικές. Η Πρόνοια ήταν τώρα θέμα προσωπικής φιλανθρωπίας και όχι κρατικής μέριμνας. Αυτό οφειλόταν στη στροφή του κράτους προς θέματα της εξωτερικής πολιτικής και όχι στην εσωτερική ανάπτυξη. Το ενδιαφέρον του κράτους προς την εξωτερική πολιτική λειτούργησε σε βάρος της εσωτερικής ανάπτυξης, παρά το γεγονός ότι η Μεγάλη Ιδέα είχε θετική απήχηση σε πολλούς Έλληνες (Βερναρδάκης, 1962, σ. 85). Είναι τότε που ιδρύθηκε το «Ταμείο Συντάξεων Χηρών και Ορφανών» των Αξιωματικών του Στρατού, λόγω έλλειψης κρατικής μέριμνας από ιδιωτική φιλευσπλαχνία.

Την πρώτη προνοιακή πολιτική την εντοπίζουμε επί Καποδίστρια, στην προσπάθεια ίδρυσης του Ορφανοτροφείου της Αίγινας, με το πρόγραμμα της «Πρόνοιας δια της Εργασίας», που αφορούσε στην ίδρυση ταμείου για την οικονομική ενίσχυση σε απορφανισμένες οικογένειες, το οποίο χαρακτηρίζεται μεταγενέστερα ως «Ίδρυμα φιλανθρωπικού χαρακτήρα» (Νικολόπουλος, 1937, σ. 33-37). Όπως, δε, αναφέρει ο Μακρυγιάννης (1965), υπήρχε απόλυτη ανάγκη οικονομικής ενίσχυσης από το κράτος όλων των πρωτοβουλιών κοινωνικού χαρακτήρα.

Επί Αντιβασιλείας, ο Μακρυγιάννης πρότεινε τη σύσταση μιας Επιτροπής, η οποία θα δεχόταν συνεισφορές αλλά και θα κατέγραφε τις εθνικές γαίες, ώστε η κυβέρνηση να δώσει «εις τους απλούς αγωνιστές πενήντα στρέμματα γης και πεντακόσια έως χίλια γρόσια από τον απλό στρατιώτη έως τον χιλίαρχο». Οι Έλληνες θα μπορούσαν επιτέλους να «γένουν νοικοκυραίοι και να πλουτίσει και το Ταμείο» (Μακρυγιάννης, 1977, σ. 347-351). Το σχέδιο αυτό δεν εφαρμόστηκε ούτε από τον

Όθωνα ούτε από τους Αντιβασιλείς. Η Βουλή, με πρόταση του Υπουργού Στρατιωτικών, έδινε τη δυνατότητα μετά τον θάνατο Αξιωματικού να δίνεται σύνταξη στις ορφανικές οικογένειες. Ο τρόπος όμως αυτός ήταν χρονοβόρος και καθόλου αποτελεσματικός. Το 1846, με αφορμή κάποια απορφανισμένη και άπορη οικογένεια, ξανασυζητήθηκε το θέμα ενός μόνιμου Ταμείου.

Το 1852, ο Υπουργός Στρατιωτικών υπέβαλλε στη Βουλή σχέδιο Νόμο για την ίδρυση νέου Ταμείου, η ψήφιση του οποίου επιταχύνθηκε μετά από παρέμβαση του Όθωνα. Σκοπός του Ταμείου ήταν να συνταξιοδοτεί ανά τρίμηνο τις απορφανισμένες οικογένειες Αξιωματικών και να προσφέρει σε εκείνες με χαμηλά έσοδα οικονομική βοήθεια για την εκπαίδευση των παιδιών και την προικοδότηση των θυγατέρων. Το βοήθημα στη χήρα θα παρείχετο εφ' όρου ζωής, εφόσον δεν ξαναπαντρευόταν. Λόγω της επιτυχίας αυτού του Ταμείου, συστήθηκε και δεύτερο, το 1861, στο οποίο συμμετείχαν ως μερισματούχοι οι Απόστρατοι Αξιωματικοί, για να συμπληρώσουν τη μικρή τους σύνταξη. Λίγους μήνες αργότερα συστήθηκε και τρίτο Ταμείο, «προς περίθαλψη των οικογενειών Υπαξιωματικών και Στρατιωτών». Αυτό προνοούσε «για τις χήρες, τα ορφανά, για την προικοδότηση των θυγατέρων και για την εκπαίδευση αρρένων τέκνων και ζώντων στρατιωτών» (Νικολόπουλος, 1937, σ. 42-48, 94-95). Το 1867, όλα αυτά τα Ταμεία συγχωνεύτηκαν στο Μετοχικό Ταμείο του κατά Γην Στρατού (Μ. Τ. Σ.). Οι μισθοί των μετόχων πληρώνοντο από το Δημόσιο και η κράτηση της εισφοράς τους ήταν εφικτή, όπως όριζε ο νόμος. Τη δεκαετία του 1860 συστήθηκαν παρόμοια ασφαλιστικά ταμεία άλλων κλάδων.

Τον περασμένο αιώνα, ιδιαίτερα τη Δυτική Ευρώπη, απασχόλησε η παροχή «εξωτερικής βοήθειας», δηλαδή η επιδότηση ατόμων ή οικογενειών με χρήματα, χωρίς να εισαχθούν αυτά σε κάποιο ίδρυμα. Λόγω πολύ διαφορετικών οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούσαν στη χώρα, η Ελλάδα δεν ακολούθησε αυτήν την πορεία της Ευρώπης, καθώς κυριαρχούσε η αντίληψη ότι οι άποροι χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: στους αναξιοπαθούντες και στους ηθικά διαβρωμένους. Προγράμματα παροχής εξωτερικής βοήθειας αναπτύχθηκαν στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, πάντα δε στα πλαίσια της ιδιωτικής πρωτοβουλίας επειδή η κρατική Πρόνοια δεν επαρκούσε.

Με την ανάμειξη της Ελλάδας στον Κριμαϊκό Πόλεμο και τη διάδοση της χολέρας από τα γαλλικά στρατεύματα δημιουργήθηκε μια νέα κοινωνική ανάγκη, που αφορούσε «Τα Ορφανά του Αγώνα». Μέχρι τότε, το «Ταμείο Συντάξεων Χηρών και

Ορφανών» κάλυπτε τις ανάγκες σημαντικού ποσοστού ορφανών από τους πολέμους (Καλλιγά, 1990, σ. 111,112).

Η πορεία της Πρόνοιας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα είχε πολλές καμπές και ακολούθησε τις περιόδους της γενικότερης κοινωνικοπολιτικής ιστορίας του νέου κράτους. Το ενδιαφέρον της Ελλάδας για το «παιδί» είχε ιδιαίτερη θέση από τα προεπαναστατικά χρόνια και ιδιαίτερα κατά την ανασύσταση του κράτους, σε αντίθεση με το πνεύμα της Ευρώπης. Κατά την περίοδο του Καποδίστρια, τέθηκαν οι βάσεις για την Πρόνοια με την ίδρυση των πρώτων ιδρυμάτων για ορφανά στην Αίγινα, υπό την επίβλεψη του Κυβερνήτη, καθώς και στην Άνδρο με χρηματοδότηση του ιδιώτη Καΐρη. Το 1844, έναν χρόνο μετά το πρώτο Σύνταγμα, κλείνει το μοναδικό Ορφανοτροφείο της Αίγινας, γιατί με το θάνατο του Καποδίστρια, ο οποίος στήριζε το ορφανοτροφείο, δημιουργήθηκαν λειτουργικά προβλήματα. Η απολυταρχία του Όθωνα δεν κατάφερε να διασφαλίσει τη γαλήνη στο λαό. Τα πολιτικά κόμματα και ο Τύπος είχαν περάσει στην αντιπολίτευση, ακόμη και ο συντηρητικός «Αιών», με αίτημα την παραχώρηση Συντάγματος (Πετρίδης, 1991, σ. 254).

1.14 Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1922

Aπό την ίδρυση του Ελληνικού κράτους, η κοινωνικοοικονομική υπανάπτυξη είναι το μόνιμο χαρακτηριστικό του κοινωνικού μετασχηματισμού, που σιγά σιγά διαμορφώθηκε σε μια χώρα γειτονική της αναπτυσσόμενης Ευρώπης. Οι αιτίες αυτής της υπανάπτυξης αναζητήθηκαν κατά καιρούς σε διάφορους συντελεστές, όπως η έλλειψη κεφαλαίων, εργατικού δυναμικού και πρώτων υλών, ο εξωτερικός ανταγωνισμός και η πολιτική εξάρτηση από ξένες δυνάμεις που χαρακτήριζε όλες τις κυβερνήσεις του 19^{ου} αιώνα στην Ελλάδα.

Οι σχέσεις κράτους και οικονομίας είναι, ως γνωστόν, ιδιάζουσας σημασίας αφού μια ασκούμενη πολιτική επηρεάζει τις παραγωγικές διαδικασίες, την οικονομική δραστηριότητα και γενικότερα την ζωή της κοινωνίας. Ορισμένοι

σημαντικοί εκπρόσωποι της Ιστορίας όπως ο B. Supple, Berend – Ranki κ.α., διατείνονται ότι υφίσταται μια ουσιαστική και ιστορική τυπολογική σχέση του αστικού κράτους με την οικονομία και την παραγωγή (Cipolla & Borchard, 1985, σ. 195).

Ανεξάρτητα από αυτή την προσέγγιση, στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, θεμελιώνεται η αντίληψη ότι το κράτος κατά το μεγαλύτερο μέρος του ήταν κράτος – εργοδότης, με μία υπερτροφία του κρατικού μηχανισμού, ισχυρή γραφειοκρατία και με ένα εξαιρετικά υψηλό ποσοστό οικονομικού πλεονάσματος μέσω της φορολογίας κατά περιόδους. Η δημοσιοϋπαλληλία απολάμβανε εισόδημα, προνόμια και παροχές, ήταν η προνομιούχος τάξη της ελληνικής κοινωνίας και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση πολιτικής, ιδεολογίας και της κοινωνίας, την ώρα που στην Ευρώπη ήταν εντελώς αντίθετη η εξέλιξη των σχετικών δομών (Τσουκαλάς, 1979, σ. 39).

Η αστική επανάσταση στη Γαλλία (1789) και η Βιομηχανική στην Αγγλία (1780-1825) είχαν ως αποτέλεσμα την επιτυχή περάτωση των καπιταλιστικών μετασχηματισμών, τη δράση των ίδιων βασικών νόμων και τη μετάπλαση των κοινωνιών μέσα από τις τοπικές, χρονικές, εθνικές κ.λπ ιδιομορφίες κάθε χώρας. Η Βιομηχανική Επανάσταση, ιδίως, επέφερε μια διπλή τομή στην κοινωνική εξέλιξη, δεν ανέτρεψε τις παραγωγικές μεθόδους της κοινωνίας, αλλά άλλαξε ριζικά την κοινωνικοοικονομική της διάρθρωση, μέσα και από την τεχνική ανατροπή.

Η τεχνική ανατροπή επέφερε μια επανάσταση στην αξιοποίηση παραγωγικών δυνάμεων. Η χειρωνακτική εργασία και το ανθρώπινο χέρι αντικαθίστανται τώρα από τη μηχανή στα εργοστάσια, με αποτέλεσμα την εκμηχάνιση της παραγωγικής διαδικασίας και την αύξηση της παραγωγής. Η μηχανή διεισδύει σε όλους τους τομείς της ζωής (τέχνες, επιστήμες, υπηρεσίες συγκοινωνίας) και συντελεί στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου καθώς και την αύξηση του ελεύθερου χρόνου των ατόμων.

Η κοινωνική ανατροπή που προκάλεσε η Βιομηχανική Επανάσταση μετέβαλε ριζικά τη δομή της κοινωνίας. Τη θέση της αγροτικής επαρχίας παίρνει τώρα η βιομηχανική πόλη. Η βιομηχανική κοινωνία αντικατέστησε την αγροτική μέσα σε λίγες δεκαετίες, μέσα από την οποία αναδύονται δύο νέες κοινωνικές τάξεις: η αστική και το προλεταριάτο. Η αστικοποίηση που επήλθε, συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στα μεγάλα βιομηχανικά κέντρα. Αυτές οι ριζικές κοινωνικές ανακατατάξεις, καθώς και η προϊούσα πόλωση της κοινωνίας σε δύο βασικές τάξεις είναι μοναδικά φαινόμενα στην ανθρώπινη ιστορία. Το ουσιαστικό περιεχόμενο της Βιομηχανικής επανάστασης ήταν η τεχνική και η κοινωνική ανατροπή. Ιστορικά και

επιστημονικά είναι πίο δόκιμη η αναφορά στο τελευταίο τρίτο του 19^{ου} αιώνα να συνδέεται με την εκβιομηχάνιση και όχι την Βιομηχανική Επανάσταση.

Η αστική επανάσταση, ως γενικότερη κατηγορία, εκφράζει τη ριζική ανανέωση του πολιτικού μηχανισμού εξουσίας καθώς τα αστικά στρώματα κατακτούν την κρατική δύναμη. Ο αντικειμενικός σκοπός των αστικών επαναστάσεων ήταν η κατάργηση του φεουδαλισμού και η επιβολή ενός νέου αστικού θεσμικού πλαισίου, που θα εξυπηρετούσε την αύξηση του κέρδους και τη συσσώρευσή του. Όμως ο φεουδαλισμός και η εκβιομηχάνιση αποκλείονται εξ ορισμού, γιατί η τελευταία θέτει αξεπέραστα εμπόδια στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Τα εμπόδια αυτά είναι:

1. Η ύπαρξη χρηματικών κεφαλαίων για την αγορά μηχανών.
2. Το καπιταλιστικό εργοστάσιο προϋποθέτει τη διάθεση πολλών εργατικών χεριών.
3. Η ελεύθερη ίδρυση βιομηχανικών μονάδων και η απεριόριστη κίνηση των κεφαλαίων. Οι συντεχνίες και ο φεουδαλισμός επιδρούσαν ανασταλτικά στην ανάπτυξη.
4. Οι εσωτερικοί δασμοί εμπόδιζαν την ανάπτυξη ενιαίας αγοράς των εμπορευμάτων.
5. Οι προαστικές ιδιοκτησιακές σχέσεις στην ύπαιθρο δεν δύνανται να τροφοδοτούν την βιομηχανική ανάπτυξη με φτηνά προϊόντα και φτηνές ύλες ή και να δημιουργούν αγορά με βιομηχανικά προϊόντα.

Η κατάργηση των εμποδίων που παρεμβάλλονταν στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής αποτέλεσαν τον ιστορικό προορισμό των αστικών επαναστάσεων. Ιστορικά, η αστική επανάσταση με τους θεσμικούς μετασχηματισμούς που επέφερε, προηγείται ή εξελίσσεται παράλληλα με την εκβιομηχάνιση. Καθυστερήση ή ανάπτυξη της εκβιομηχάνισης συνεπάγεται ουσιαστικά καθυστέρηση ή ανάπτυξη αντίστοιχα της αστικής επανάστασης. Από τις διάφορες απόψεις που έχουν διατυπωθεί επί του θέματος χαρακτηριστική είναι εκείνη του Θ. Σακελλαρόπουλου (1991, σ. 33) κατά τον οποίο:

Στην Ελλάδα, η επανάσταση του 1821 δεν είχε το χαρακτήρα της αστικής επανάστασης (θεσμικός μετασχηματισμός, κοινωνική ανάπτυξη), καθώς οι αστικοί μετασχηματισμοί που εισήγαγε δεν ολοκληρώθηκαν παρά μόνο κατά τον 20^ο αιώνα. Το πρόβλημα της γης λύθηκε οριστικά μόνο μετά το 1922, ενώ σημαντικές πτυχές μίας αστικής επανάστασης, όπως το φορολογικό, η ασφάλεια των κεφαλαίων, κ.λ., διευθετήθηκαν κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Έτσι, ο

αστικός μετασχηματισμός στην Ελλάδα παίρνει εξελικτική μορφή και διαφοροποιείται από το γαλλικό πρότυπο που ταυτίζεται με την ιστορική πράξη μίας πολιτικής ρήξης. Στην Ελλάδα, το οικονομικό περιεχόμενο της αστικής επανάστασης πραγματοποιήθηκε μέσα από πολιτικές ρήξεις, αλλά και μεταρρυθμίσεις από πάνω. Οι αιτίες που προσδιόρισαν αυτή την εξέλιξη βρίσκονται στο εσωτερικό και το εξωτερικό της χώρας. Παραδοσιακές δομές και συμφέροντα εμπόδιζαν συνεχώς την εισαγωγή σύγχρονων αστικών θεσμών, ενώ το εξωτερικό περιβάλλον, συνήθως με τη μορφή της γεωγραφικής επέκτασης και των αναγκών της εθνικής ολοκλήρωσης, ανέβαλλαν συνεχώς την οριστική διαμόρφωση και λειτουργία τους. Κύριος φορέας αυτών των εσωτερικών και εξωτερικών αντιστάσεων αναδείχτηκε το κράτος, και ιδίως οι ταμειυτικές σκοπιμότητες, που καθόριζαν την πολιτική του. Δεν υπάρχει ούτε ένα παράδειγμα εκσυγχρονιστικής ρύθμισης, που να μη «σκόνταψε» πάνω στις δημοσιονομικές ανάγκες και να μην καθυστέρησε εξαιτίας τους. Στρατός, πολεμικές δαπάνες, δημοσιούπαλληλία απορροφούν σε μόνιμη βάση το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού. Το ίδιο το κράτος παρουσιάζεται, επομένως, να αντιφάσκει με τον εαυτό του. Αφενός επιθυμεί και επιδιώκει τον εκσυγχρονισμό των θεσμών και αφετέρου τον αναβάλλει, τον κωλυσιεργεί, διότι δεν μπορεί να αναλάβει το οικονομικό κόστος. Η πολιτική του είναι βραχυπρόθεσμη, κοντόφθαλμη και άτολμη. Δεν προηγείται, αλλά ακολουθεί με σημαντική καθυστέρηση την εποχή του. Έτσι, το μοντέρνο θεσμικό πλαίσιο επιβάλλεται αργά, αποσπασματικά και αφού έχουν προηγηθεί οι ανάλογες διαδικασίες στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Αυτή η έρπουσα αστική επανάσταση θα προβάλλει συνολικά αλλά και σε κάθε ειδική περίπτωση ως ένας από τους σημαντικότερους ανασταλτικούς παράγοντες της καπιταλιστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ:

Η ίδρυση του ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους

2.1 ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Η νίκη των Ρώσων επί των Τούρκων στον πόλεμο το 1828, οδήγησε στη Συνθήκη της Ανδριανούπολης (1829), με την οποία η Τουρκία αναγνώρισε την αυτονομία της Ελλάδας. Στην πρώτη ρωσική νίκη απάντησε η Αγγλία με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, το 1830, όπου πρότεινε τη δημιουργία ενός ελεύθερου Ελληνικού κράτους με κληρονομική μοναρχία, προστατευόμενο από την Αγγλία, τη Γαλλία και τη Ρωσία (Μάνεσης & Παπαδημητρίου, 1989, σ. 10). Με τη συνθήκη του Μαΐου 1832 η Πύλη αναγνώριζε και αυτή την ανεξαρτησία του Ελληνικού κράτους, που τα όριά του θα καθορίζονταν από τις προστατίδες δυνάμεις και που θα είχε μονάρχη έναν Χριστιανό Πρίγκιπα της εκλογής τους (Σβορώνος, 1995, σ. 234).

Τα όρια της Ελλάδος με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830 και το 1832 περιλάμβαναν τη Στερεά Ελλάδα, την Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες. Έμειναν εκτός του Ελληνικού κράτους η Κρήτη, τα αγγλοκρατούμενα Επτάνησα, τα νησιά του βόρειου και ανατολικού Αιγαίου, τα Δωδεκάνησα, καθώς και στα βόρεια χερσαία ελληνικά σύνορα η Θεσσαλία, η Ήπειρος, η Μακεδονία και η Θράκη. Εκτός έμειναν και οι σπουδαίες ελληνικές κοινότητες στις Ευρωπαϊκές και ασιατικές κτήσεις του Οθωμανού Σουλτάνου.

Το πολίτευμα των Ελλήνων διαμόρφωσαν οι πρόκριτοι, οι αρχιερείς και οι καπεταναίοι, με τη συνδρομή των λογίων. Το σύστημα ήταν συγκεντρωτικό και πατερναλιστικό, το δε πολιτικό σύστημα που παρέλαβε ο Ιωάννης Καποδίστριας το 1828, όταν ήλθε στην Ελλάδα, ήταν αντιπροσωπευτικό. Ο Καποδίστριας, στο μικρό διάστημα της διακυβέρνησής του (1828-1831), έθεσε τις βάσεις οργάνωσης της οικονομίας, της δημόσιας διοίκησης, της δικαιοσύνης, του στρατού και της εκπαίδευσης. Ακολούθησε το μοναρχικό πολίτευμα του 1832, με πρώτο ηγεμόνα των Ελλήνων τον Όθωνα, γιο του φιλελεύθερου Βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου.

2.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ

Η Ελλάδα του 1832 ήταν μία μικρή χώρα που βγήκε εντελώς κατεστραμμένη από έναν σχεδόν δεκαετή πόλεμο, με πληθυσμό 95% αγροτικό και με δομή απαρχαιωμένη και κατά περιοχές ημιφεουδαρχική. Μετά τη λήξη του απελευθερωτικού αγώνα του 1821 και μετά από δουλεία τεσσάρων αιώνων, υπήρχαν ακόμη αίμα, νωποί τάφοι, σκελετοί αγνώστων ηρώων, ερείπια που κάπνιζαν, μεγάλη και εκτεταμένη δυστυχία, ορφανά, εκτεταμένη ανέχεια, έλλειψη συγκρότησης του κράτους, πείνα και δυστυχία. Τα διοικητικά και οικονομικά δίκτυα των επαναστατημένων επαρχιών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία είχαν καταστραφεί και υπήρχε η ανάγκη δημιουργίας νέων δικτύων. Επίσης, πολλοί Έλληνες ξεριζώθηκαν από τις περιοχές όπου η Επανάσταση απέτυχε, αλλά και από περιοχές που απελευθερώθηκαν.

Το κράτος που δημιουργήθηκε δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα μιας στρατιωτικής επικράτησης, αλλά αποτέλεσμα πολλών προσπαθειών. Μέσα στη σύγχυση και τη διάλυση, αγωνίζονταν όλοι για να περισωθούν οι καρποί μιας περιορισμένης νίκης που προέκυψε από την Επανάσταση. Αν κάποιος χρησιμοποιούσε εθνικιστικά κριτήρια, θα διαπίστωνε ότι η Επανάσταση είχε αποτύχει σε δύο σημεία:

1. Οι απελευθερωμένοι Έλληνες, αν και τυπικά ανεξάρτητοι από την κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τελούσαν υπό καθεστώς Ευρωπαϊκής κηδεμονίας.

2. Η Επανάσταση δεν κατάφερε να απελευθερώσει όλους τους Έλληνες από την Οθωμανική εξουσία και να τους ενσωματώσει σ' ένα ενιαίο Ελληνικό κράτος.

Τόσο ο Καποδίστριας όσο και ο Όθωνας που ακολούθησε, εφάρμοσαν στο έργο τους έναν συνεχή και καθορισμένο προγραμματισμό. Στην Οθωνική περίοδο διευθετήθηκαν πολλά θέματα από παλιές προβληματικές καταστάσεις, όπως η ολοκλήρωση της εκλογής του μονάρχη, ο προσδιορισμός των ορίων του κράτους και ο καθορισμός της διεθνούς του θέσης με συνθήκη. Απέμειναν να καθοριστούν οι εσωτερικές συνθήκες, σύμφωνα με τις οποίες θα λειτουργούσε το νέο κράτος.

Ένα άλλο σημείο που πρέπει να εξετάσει κανείς είναι η κατάσταση και η πορεία των τελευταίων 30 χρόνων της Ευρώπης που συνέπεσε με την Οθωνική περίοδο. Το κύριο χαρακτηριστικό της ήταν η τεχνολογική αλλαγή, που μεταμόρφωσε ριζικά την Ευρώπη στον πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα. Η

δύναμή της δεν βρισκόταν στην τεχνολογική και οργανωτική υπεροχή, στον πλούτο και τον έλεγχο των θαλάσσιων δρόμων, αλλά στο γεγονός ότι οι λιγότερο αναπτυγμένοι λαοί αποδέχονταν τους Ευρωπαϊκούς νεωτερισμούς. Η Ελλάδα, παρόλο που εξελισσόταν με διαφορετικούς όρους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, είχε με αυτήν δύο κοινά σημεία: τη θέση της στην Ανατολική Μεσόγειο και την Ευρωπαϊκή επιρροή. Οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις που είχαν δεχθεί οι δύο χώρες ήταν βασισμένες σε δυτικά πρότυπα, με αυξανόμενη εμπορευματοποίηση της οικονομίας και αύξηση των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων εκσυγχρονισμού των ιδεολογικών ρευμάτων. Στην Ελλάδα, οι Βαυαροί δημιούργησαν ένα συγκεντρωτικό σύστημα κοινοτικής διακυβέρνησης, όπως το ήθελαν οι «Ευρωπαίοι» γραφειοκράτες. Οργάνωσαν ένα εκπαιδευτικό σύστημα και ανέδειξαν το 1833 την Εκκλησία της Ελλάδας αυτοκέφαλη και ανεξάρτητη από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το ρήγμα ανάμεσα στην αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδας και στο Πατριαρχείο έκλεισε το 1852 (Miller, 1993, σ. 38). Επιπλέον, έχουμε αλματώδη ανάπτυξη του εμπορίου στην Ανατολική Μεσόγειο, με τις νέες τεχνολογίες στις μεταφορές όπως η καθιέρωση του ατμού το 1830 και η χρήση τηλέγραφου στα τέλη της δεκαετίας του 1850 και στις αρχές του 1860 να μειώνουν την απόσταση ανάμεσα σε Ευρώπη και Ανατολική Μεσόγειο.

Οι λειτουργίες του κράτους έπρεπε να εκτελεστούν με συναίνεση, που ανήγαγε την προέλευσή της στο κίνημα του Ελληνικού Διαφωτισμού. Η νεοελληνική πνευματική αναγέννηση του 18^{ου} αιώνα είχε αποδεχθεί την δυτική παιδεία (γνώρισμά της ήταν ο σεβασμός στην κλασική Ελλάδα) και τη χρήση της παιδείας αυτής για την βελτίωση του νέου αναπτυσσόμενου ελληνισμού. Η παιδεία και η ένοπλη εξέγερση ήταν οι δύο κατάλληλοι τρόποι. Το Γένος έπρεπε να τονώσει την εθνική του συνείδηση. Με την παιδεία, το κράτος θα μπορούσε να οργανώσει τις κατάλληλες συνθήκες που θα τόνωναν την εθνική συνείδηση όχι μόνο των πολιτών αλλά και όλων των Ελλήνων σε όλα τα μέρη. Γενικά, οι δυτικά καλλιεργημένοι Έλληνες λόγιοι καθόρισαν τις αρχές πολιτικής νομιμότητας σε γραμμή ιδεαλιστική, γεγονός που συνέβαλε στη διαμόρφωση του πολιτεύματος. Όσοι ασκούσαν εξουσία, ενεργούσαν σύμφωνα με την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το κράτος συχνά αναλάμβανε έργα πάνω από τις δυνατότητές του, καθιστούσε το κράτος τρωτό και ευάλωτο απέναντι στους πολίτες, γιατί δεν μπορούσε να πραγματοποιήσει με επιτυχία τους στόχους του.

2.3 ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μετά τη δολοφονία του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδος Ι. Καποδίστρια τον Σεπτέμβριο του 1831 επακολούθησε Εμφύλια Διαμάχη (1832). Ο διοικητικός μηχανισμός αποδιοργανώθηκε και η διακυβέρνηση της χώρας επανήλθε στις τοπικές αρχές. Με την άφιξη του ανήλικου βασιλιά Όθωνα στην Ελλάδα το 1833 που είχαμε Αντιβασιλεία και την ενθρόνισή του όταν ενηλικιώθηκε, (1^η Ιουνίου 1835), είχαν οριστικοποιηθεί τα σύνορα του κράτους. Οι ενέργειες του βασιλιά έπρεπε να συμβάλλουν στη θεμελίωση του νέου κράτους με σταθερές στο χρόνο δομές. Για να πραγματοποιηθεί αυτό, ήταν απαραίτητη η συγκρότηση ενός εύρυθμου και αποτελεσματικού διοικητικού μηχανισμού, μέσω του οποίου το κράτος θα ασκούσε το ρόλο του.

Στις 3/15 Απριλίου 1835 εκδόθηκαν τρία βασιλικά διατάγματα που καθόρισαν τη διαίρεση του νέου Ελληνικού κράτους και τις διοικητικές του αρχές. Με το πρώτο διάταγμα «Περί σχηματισμού των Γραμματειών» (ΦΕΚ 14/1846) ιδρύθηκαν οι επτά Γραμματείες, δηλαδή τα Υπουργεία των Εξωτερικών, της Δικαιοσύνης, των Εσωτερικών, των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης, των Οικονομικών, των Στρατιωτικών και των Ναυτικών (οι Γραμματείες μετονομάστηκαν σε Υπουργεία με τον Νόμο 3^{ης} Ιουνίου 1846). Οι επτά Γραμματείες ήταν το Εκτελεστικό όργανο της βασιλικής εξουσίας και οι επικεφαλής τους, οι Γραμματείς της Επικρατείας, συγκροτούσαν το Υπουργικό Συμβούλιο. Τα Συντάγματα του 1844 και του 1864 μετέβαλαν το απολυταρχικό καθεστώς σε συνταγματικό και τη συνταγματική μοναρχία σε βασιλευόμενη Δημοκρατία αντίστοιχα, και καθιέρωσαν το «απαραβίαστον» και «ανεύθυνον» του βασιλιά και το «υπεύθυνο» των Υπουργών. Αυτές οι αλλαγές, ωστόσο, δεν ανέτρεψαν τον συγκεντρωτισμό της διοίκησης που είχε καθιερωθεί από την περίοδο της απολυταρχίας.

Με το δεύτερο διάταγμα «περί σχηματισμού και της αρμοδιότητας της επί των εσωτερικών Γραμματείας» (ΦΕΚ 14/1833) ανατέθηκε στη Γραμματεία Εσωτερικών η αρμοδιότητα της διαίρεσης του κράτους και του σχηματισμού νομαρχιών, επαρχιών και δήμων. Το 1852 απέκτησε και το «δημοτικό» τμήμα, που είχε αρμοδιότητα την εκτέλεση «όλου του περί δήμων νόμου, τον περί επαρχιακών συμβουλίων και των προσωπικών εν γένει των διοικητικών υπαλλήλων».

Με το τρίτο διάταγμα «περί της διαιρέσεως του βασιλείου και της διοικήσεως του» χώρισε το νέο Ελληνικό κράτος σε 10 νομούς, 42 επαρχίες και τους δήμους με αντίστοιχους επικεφαλής το νομάρχη, τον έπαρχο και τον δήμαρχο. Η Αντιβασιλεία προσέδωσε ιδιαίτερη αίγλη στο «νομαρχιακό σύστημα», το οποίο καταργήθηκε μετά από τρία περίπου χρόνια με το Β.Δ. της 2^{ας} Ιουνίου 1836 «Περί διοικητικού διοργανισμού του κράτους» και αντικαταστάθηκε από το «διοικητικό σύστημα» (ΦΕΚ 28/1836). Το κράτος διαιρέθηκε εκ νέου σε 30 διοικήσεις και 19 υποδιοικήσεις. Μετά δε δύο χρόνια, οι διοικήσεις περιορίστηκαν σε 24 και οι υποδιοικήσεις σε 7 με το Β.Δ. της 22^{ας} Ιουνίου 1838 «Περί μεταρρυθμίσεων των διοικήσεων» (ΦΕΚ 24/1838). Το 1843 με το νόμο «Περί καταργήσεων των υφισταμένων υποδιοικήσεων του κράτους» (ΦΕΚ 28/1943) κατήργησε όλες τις υποδιοικήσεις, και μετά την μεταπολίτευση του 1844 ανασυστήθηκαν δύο μόνο εξ αυτών, των Μεγάρων και της Θήβας, για τη δημόσια ασφάλεια. Το 1845 επανέφερε με το νόμο ΚΕ' στις 5 Δεκεμβρίου 1845 το «νομαρχιακό σύστημα», έτσι το κράτος διαιρέθηκε σε 10 νομούς και 49 επαρχίες (ΦΕΚ 32/1845), και διατηρήθηκε μέχρι το 1887.

Το Β.Δ. της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1864 «Περί εφαρμογής και Εν Επτανήσω του Περί της διοικητικής διαιρέσεως του κράτους νόμου» (ΦΕΚ 2/1865) διαίρεσε τα νησιά του Ιονίου σε 3 νομούς και 11 επαρχίες. Επίσης, με τον νόμο ΠΜ' της 19^{ης} Μαρτίου 1882 «Περί εισαγωγής της ελληνικής νομοθεσίας εις τας άρτι προσαρτηθείσας Θεσσαλικάς και Ηπειρωτικές περιοχάς» (ΦΕΚ 16/1882) διαίρεσε τα νέα εδάφη σε 3 νομούς και 12 επαρχίες.

Το 1887 με τον νόμο ΑΦΞΑ' της 25^{ης} Μαΐου (ΦΕΚ 216/1887,τΑ) τροποποίησε το διοικητικό σύστημα που είχε καθιερωθεί το 1845, αφού κατήργησε την επαρχία και διατήρησε μόνο την διαίρεση σε νομούς και δήμους. Η ρύθμιση αυτή διήρκησε μέχρι το 1891, οπότε άρχισε να ισχύει ο νόμος ΚΕ' του 1845 για τις επαρχίες, που καταργήθηκαν εκ νέου το 1892. Ο νόμος ΒΧΔ' της 6^{ης} Ιουλίου του 1899 «Περί διοικητικής διαιρέσεως του κράτους» (ΦΕΚ 136/1899) αύξησε τους μέχρι τότε 16 νομούς του Ελληνικού κράτους σε 26, οι οποίοι μετέβηκαν πάλι σε 16 με τον νόμο ΓΥΛΔ' της 16^{ης} Νοεμβρίου 1909 (ΦΕΚ 282/1909). Όσο για τις επαρχίες, ίσχυσε η παλαιά διαίρεση του διατάγματος της 3^{ης}/15^{ης} Απριλίου του 1833 (ΦΕΚ 14/1833), όπως είχε τροποποιηθεί με τον νόμο ΚΕ' του 1845 (Κοτέα, 2007, σ. 36-43).

2.4 Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Χαρακτηριστικό της Οθωνικής περιόδου ήταν η προσπάθεια συγκρότησης της Ελληνικής εθνικής οικονομίας. Οι οικονομικές δραστηριότητες πριν από την Επανάσταση υπήρξαν ιδιαίτερα σημαντικές. Ωστόσο, χωρίς την ύπαρξη Ελληνικού κράτους δεν ήταν δυνατόν να υπάρξει αυτόνομη οικονομία σε γενικότερο επίπεδο, παρά μόνον συμμετοχή Ελλήνων σε οικονομικές δραστηριότητες άλλων κρατών. Συνεπώς, η δημιουργία εθνικής οικονομίας ήταν μία σταθερή επιδίωξη στην Οθωνική περίοδο που, πέραν των άλλων, απέβλεπε και στην ένταξη της νέας ελληνικής οικονομίας με νέους όρους στη διεθνή οικονομική δραστηριότητα.

Το κράτος συμμετείχε με διάφορους τρόπους άσκησης της πολιτικής στον δημοσιονομικό τομέα, ενώ παράλληλα επιδίωκε την σύναψη εμπορικών συναλλαγών με τις ξένες Δυνάμεις, καθώς και κατασκευή μεγάλων έργων, όπως δρόμοι, λιμάνια, τελωνεία, ταχυδρομεία. Στις διαδικασίες αυτές συμμετείχαν και οι Έλληνες της διασποράς και οι εγκατεστημένοι σε άλλα μέρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ο Ελληνικός Διαφωτισμός και η ελληνική παιδεία, αν και χαρακτηριζόμενη ριζοσπαστική μέσα στο Οθωμανικό πλαίσιο, δεν μπόρεσε να λειτουργήσει με ανάλογο τρόπο στον κοινωνικό-οικονομικό χώρο. Οι οικονομικές δραστηριότητες θεωρήθηκε ότι ανήκαν στον ιδιωτικό τομέα, αρκεί να υπήρχαν η γη, τα κεφάλαια και οι άνθρωποι, χωρίς τους φόρους στον ξένο γαιοκτήμονα. Η εκπαίδευση, ιδιαίτερα μετά την Επανάσταση, έγινε ουμανιστική, παραδοσιακή. Όσο για τα οικονομικά θέματα, συχνά προσλάμβαναν τη μορφή γραφειοκρατικών διατυπώσεων, μεταβαλλόμενα συνήθως σε δημοσιονομική, νομική υπόθεση.

Η οικονομική ανάπτυξη, αν και καθυστερημένη, αποτελούσε μια από τις βασικές προτεραιότητες του κράτους. Ήταν μέρος του προγράμματος των Βαυαρών, παρά το γεγονός ότι χάθηκαν δύο δεκαετίες για την έναρξη της εφαρμογής του σχετικού προγράμματος, επειδή το κρατικό εισόδημα ήταν χαμηλό για τις οργανικές ανάγκες του κράτους. Τα κεφάλαια από τον ξένο δανεισμό προορίζονταν για δαπάνες έκτακτες και για να καλύψουν τα ελλείμματα του προϋπολογισμού, με αποτέλεσμα να απομένει ελάχιστο κεφάλαιο για παραγωγικές επενδύσεις.

Η ελληνική οικονομία, βρισκόταν σε κατάσταση υποανάπτυξης. Με μια χρηστή και αποτελεσματική διοίκηση, συνδυασμένη με την απαραίτητη υποδομή θα

μπορούσε να οδηγηθεί σε κάποια βελτίωση. Σημαντικό πρόβλημα αποτελούσε η ανακατανομή του εθνικού πλούτου, με σκοπό να βελτιωθεί η γεωργική παραγωγή μέσω της παραχώρησης των εθνικών γαιών που ανήκαν πριν σε Τούρκους γαιοκτήμονες. Εν τούτοις, δέκα χρόνια μετά το τέλος της Οθωνικής περιόδου δεν είχε γίνει ακόμα καμία ενέργεια. Η Ελληνική Βιομηχανία ήταν επίσης προβληματική, αφενός μεν γιατί οι παραδοσιακές δομές παραγωγής είχαν ξεπεραστεί από τα γεγονότα και αφετέρου γιατί οι σύγχρονες δομές δεν είχαν υιοθετηθεί. Τα προβλήματα ήταν τέτοια, που πλέον το κράτος έπρεπε να ενεργοποιηθεί για την αντιμετώπισή τους (Πετρόπουλος & Κουμαριανού, 1982, σ. 9-34).

Συνοψίζοντας, η πορεία της ελληνικής οικονομίας από τη σύσταση του Ελληνικού κράτους μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους, όπου ίσχυε ο νόμος «Περί δήμων» του 1833 (ΦΕΚ 3/1834), καλύπτει 3 στάδια οικονομικής δραστηριότητας που φθάνουν μέχρι το 1910. Στο **πρώτο στάδιο** γίνεται προσπάθεια ανασύστασης και ανόρθωσης της οικονομίας του νεοσύστατου κράτους, με χαμηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, η οποία δεν ολοκληρώθηκε λόγω του Κριμαϊκού Πολέμου. Στο **δεύτερο στάδιο** (1857 – 1894), έχουμε το εξαγωγικό εμπόριο ως βασική έκφραση της ελληνικής οικονομικής δραστηριότητας και τη σύνδεση με την αγορά των κρατών της Ευρώπης. Η ελληνική οικονομία προόδευε μέχρι τις αρχές της επόμενης δεκαετίας, ανακόπηκε όμως από την κρίση της σταφιδοπαραγωγής. Το **τρίτο στάδιο** ανόδου ήλθε ως αποτέλεσμα της νέας τεχνολογίας. Δυστυχώς, η ελληνική οικονομία από το 1908 μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους δεν μπόρεσε να ακολουθήσει την άνοδο των οικονομιών της Δ. Ευρώπης (Σαπουνάκη-Δρακάκη, 2005, σ. 38-39). Η περίοδος του Μεσοπολέμου που ακολουθεί είναι πολύ σημαντική για την Ελληνική οικονομία και εν γένει στην Ελληνική ιστορία, διότι σημειώθηκαν ιδιάζουσες μεταβολές όχι μόνο στην οικονομία αλλά και στον χαρακτήρα του κράτους και της κοινωνίας, καθώς και τα πρώτα βήματα της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα (Σαπουνάκη-Δρακάκη, 2006, σ. 19).

2.5 ΠΕΡΙ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ – ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ενα από τα σημαντικότερα προβλήματα της Ελλάδος το 19^ο αιώνα ήταν η σχέση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης με το κράτος. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα έχει βαθιές ιστορικές ρίζες και η παρουσία της ήταν άμεση στην καθημερινότητα του λαού. Η πορεία της εξέλιξης του Δήμου συνδέεται με την κοινωνική, πολιτική και ιστορική πραγματικότητα της Ελλάδας. Επίσης η τύχη του Δήμου συνδέεται με την τύχη της Ελλάδος, όπως αναφέρει ο Δ. Λαμπίκης στα «Εκατό χρόνια του Δήμου Αθηναίων», (2000, σ. 13). Επί Τουρκοκρατίας υπήρχαν οι Δημογέροντες στις κοινότητες και οι επαρχιακοί προεστοί. Επί Καποδίστρια είχαμε την σύσταση της επαρχιακής Δημογεροντίας που ήταν όργανο της κρατικής διοίκησης (1747/16^{ης} Απριλίου 1828).

Ο Δήμος είναι ισχυρό όργανο της τοπικής εξουσίας και η θέση του στην κοινωνία είναι ηγεμονική και προσδιορίζεται από τον βασιλιά και τα ανώτατα στρώματα μέχρι την έξωση του Όθωνα. Ο πρώτος Δήμος της χώρας συστάθηκε την 1^η Δεκεμβρίου 1834 με τη δημοσίευση του Β.Δ. «περί μεταθέσεως της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο στην Αθήνα» (ΦΕΚ 36/ 1834) στις 18 (30) Σεπτεμβρίου 1834 και από εκείνη την ημέρα η Αθήνα επονομάσθηκε «Βασιλική καθέδρα και πρωτεύουσα» (Λαμπίκης, 2000, σ. 14,15).

Από τα κυριότερα νομοθετήματα που επέδρασαν στην Τοπική Αυτοδιοίκηση στη νεότερη Ελλάδα είναι ο νόμος του 1833 και ο ν. ΔΝΖ / 1912. Με τον πρώτο νόμο, καταργήθηκαν οι κοινότητες και ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας της διοίκησης επεκτεινόταν και στην Τοπική Αυτοδιοίκηση με τη δημιουργία των Δήμων (Θεοδώρου, 1995, σ. 12,14,15,69,70). Με το δεύτερο νόμο ρυθμίστηκαν τα οικονομικά των δήμων και αναδιαμορφώθηκε η τοπική αυτοδιοίκηση (ΦΕΚ 58/1912). Η σύσταση των Δήμων γίνεται όπως ορίζουν οι οδηγίες στις 15/27 Μαρτίου 1834 (ΦΕΚ 3/1834) περί οργανωτικής ανάπτυξης του πολιτικού σώματος και της απλούστευσης της διοίκησης του κράτους έτσι, ώστε οι νόμοι και σκοποί να εκτελούνται στις νομαρχίες δια μέσου των νομαρχιακών αρχών, στις επαρχίες δια μέσου των επαρχιακών και στους δήμους διά μέσω των δημοτικών αρχών.

Σύμφωνα με τον «νόμο περί συστάσεως των Δήμων» του 1833 (ΦΕΚ 3/1834) οι Δήμαρχοι διορίζονταν από τον βασιλιά, ο οποίος είχε τη δυνατότητα να παύει τον Δήμαρχο πριν από την τριχρόνη θητεία του (άρθρο 43,44). Επίσης οι Δήμοι

ενεργούσαν υπό την επιτήρηση της κυβέρνησης (άρθρο 15). Οι αρμοδιότητες που προηγουμένως ανήκαν στις κοινότητες (π.χ. Κοινωνική Πρόνοια, οδοποιία κ.ά.), τώρα δόθηκαν στην κρατική διοίκηση. Ο Finlay G. (1973, σ. 290) γράφει ότι ο Δήμαρχος καταντούσε απλό όργανο της κεντρικής κυβέρνησης, ενώ ο Σβορώνος (1995, σ. 77) σημειώνει ότι «και οι πιο στοιχειώδεις δημοτικές ελευθερίες καταργήθηκαν». Ο Θ. Αγγελόπουλος παρατηρεί στο «Δίκαιο των δημοσίων υπαλλήλων», (1923, σ. 59), ότι ο βασιλιάς ήθελε να κινεί «αδίο δακτύλω και αυτόν τον ελάχιστον τροχόν της διοικητικής μηχανής». Η μοναρχία, επομένως, διοργάνωσε το Ελληνικό κράτος με ένα αυστηρό συγκεντρωτικό σύστημα διοίκησης με σκοπό τα πάντα τυπικά και ουσιαστικά να ελέγχονται από τον Μονάρχη και το ανακτοβούλιό του. Άλλωστε ο βασιλιάς διόριζε κατά την ανεξέλεγκτη κρίση του όποιον αυτός ήθελε, με χαρακτηριστική την περίπτωση του διορισμού του Ανάργυρου Πετράκη από τον Όθωνα ως πρώτου Δημάρχου Αθηναίων το 1835 αντί του Δ. Καλιφρονά, που είχε όμως πλειοψηφίσει στο δημαρειακό συμβούλιο αλλά δεν είχε την εύνοια του μονάρχη (Παρασκευόπουλος, 2001). Η εκλογή των Δημάρχων αλλάζει με το Σύνταγμα του 1864 και γίνεται με μυστική καθολική ψηφοφορία (Τσοκόπουλος Β, 1984, σ. 116).

2.6 Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΗΜΑΡΧΩΝ ΤΗΣ

ΑΘΗΝΑΣ

Από τον έναν αιώνα αυτοδιοικητικής πορείας του Δήμου Αθηναίων (1834-1938) δύο Δημαρχιακές περιόδοι ξεχωρίζουν στο διάστημα μελέτης μας, εκείνη του Ανάργυρου Πετράκη (1834-1899) και του Σπύρου Μερκούρη (1899-1934).

2.6.1 Η ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΑΡΧΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ: ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ ΠΕΤΡΑΚΗΣ

Η πρώτη περίοδος με Δήμαρχο τον Ανάργυρο Πετράκη (1834-1899) χαρακτηρίζεται από σημαντικές ενέργειες στα πλαίσια της κάλυψης των αναγκών της πόλης και πραγματοποιήθηκε πληθώρα βελτιωτικών έργων προς αυτήν την κατεύθυνση.

Τα χρόνια 1836-1837 έγινε η πρώτη απογραφή του πληθυσμού (περίπου 14.000 κάτοικοι οι οποίοι έφτασαν τους 130.000 στο τέλος της δημαρχίας Πετράκη), οργανώθηκε ένα σύστημα στατιστικής του πληθυσμού με την υποχρεωτική εγγραφή όλων των ληξιαρχικών πράξεων και η συμπλήρωση του κτηματολογίου, καθώς η έκταση της Αθήνας διαρκώς επεκτείνεται.

Κατόπιν, ο Πετράκης ασχολήθηκε και με τη σύσταση Πολεοδομικής Επιτροπής για την ανοικοδόμηση της πόλης και την προστασία των αρχαίων μνημείων. Φρόντισε την οδοποιία και ονοματοθεσία των Αθηναϊκών δρόμων, την καθαριότητα των υπονόμων των οδών, την ύδρευση καθώς και τον φωτισμό της, λιθοστρώθηκαν τα πεζοδρόμια της Ερμού, ιδρύθηκαν σφαγεία ανταποκρινόμενα στις ανάγκες της πόλεως, ανεγέρθη νεκροταφείο, δεντροφυτεύτηκε η οδός Πατησίων, εδόθηκαν προς ενοικίαση τα νερά του Ηραδινού ποταμού (γνωστά ως «νερά της Γιαννούλας») καθώς και της νερά της Καλλιρρόης. Με το Β.Δ. της 3^{ης} Απριλίου 1838 διατάχθηκε η ανέγερση του ναού του Σωτήρος (ΦΕΚ 12/1838). Επίσης, έγινε η ανέγερση του Δημαρχείου Αθηνών, του Ιερού Ναού της Μητρόπολης, του Δημοτικού Βρεφοκομείου, του Δημοτικού Θεάτρου, της Βιβλιοθήκης της Βουλής και της Δημοτικής Βιβλιοθήκης, του Δημοτικού Νοσοκομείου (1836). Οι δράσεις του δημάρχου στον τομέα της εκπαίδευσης περιλαμβάνουν τη δημοτική δωρεά για την ανέγερση του Πανεπιστημίου Αθηνών και την ίδρυση των πρώτων δημοτικών σχολείων στοιχειώδους εκπαίδευσης.

Το σπουδαιότερο των γεγονότων που σημάδεψαν την πρώτη δημαρχιακή περίοδο είναι το κίνημα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 με αίτημα την παροχή γραπτού Συντάγματος και η ανάμειξη του Προέδρου του Δημοτικού Συμβουλίου Ι. Μακρυγιάννη, επισφραγίζοντας τη σύνδεση της οργάνωσης του Ελληνικού κράτους με την Δημοτική δραστηριότητα της πρώτης Δημαρχιακής περιόδου (Λαμπίκης, 2000, σ 10, 17).

2.6.2 Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΗΜΑΡΧΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ: ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ

Ο Σπύρος Μερκούρης υπήρξε ο μακροβιότερος σε θητεία Δήμαρχος με δραστηριότητα από το 1899 ως το 1914 και από το 1929 έως το 1934. Το όνομά του και η δράση του είναι συνδεδεμένα με την ιστορία των Αθηνών και την αυτοδιοίκηση στην απαρχή του νέου αιώνα.

Επί δημαρχείας του Μερκούρη πραγματοποιήθηκαν η ασφαλτόστρωση και φωτισμός των δρόμων της Αθήνας, ο ευπρεπισμός πολλών πλατειών, οι εγκαταστάσεις της Ούλεν και της Πάουερ, η λειτουργία ηλεκτρικών τραμ, οι εργασίες για την αποπεράτωση του Δημοτικού Νοσοκομείου, η ανακαίνιση του Παναθηναϊκού Σταδίου και η διοργάνωση των δεύτερων Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων. Όλα αυτά τα έργα προσέδωσαν στην Αθήνα μία όψη «μεγάλης Ευρωπαϊκής πόλης».

Η περίοδος αυτή είναι επίσης συνδεδεμένη με μεγάλα γεγονότα της νεοελληνικής ιστορίας, όπως η Επανάσταση στο Γουδί (1909), οι εκλογές της διπλής Αναθεωρητικής Βουλής (1911) και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-13). Τα γεγονότα αυτά άλλαξαν την φυσιογνωμία των Αθηνών και έφεραν ρήξη στις σχέσεις του Ελ. Βενιζέλου και Σπ. Μερκούρη. Στην πραγματικότητα, η αυτοδιοίκηση (Δήμος Αθηναίων) ήρθε σε ρήξη με το κράτος. Στις Δημοτικές εκλογές του 1929 επανεξελέγη ο Σπ. Μερκούρης που είχε αντικατασταθεί από τον Εμμανουήλ Μπενάκη, επιφανές στέλεχος του Ελληνισμού της Αιγύπτου (Λαμπίκης, 2000, σ. 110, 215).

2.7 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΡΟΣΟΛΟΙ ΔΗΜΩΝ- ΔΙΑΠΥΛΙΑ ΤΕΛΗ –

ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΣ

Το Ελληνικό κράτος αρχικά επέτρεψε σε όλους τους δήμους του την επιβολή των δημοτικών φόρων με αντικειμενικό σκοπό να τους βγάλει από την δύσκολη οικονομική κατάσταση. Τα έσοδα των δήμων προέρχονταν από την περιουσία του δήμου και των αγαθοεργών ιδρυμάτων (νοσοκομεία,

ορφανοτροφεία, γηροκομεία) και τα πρόστιμα των αγρονομικών και αστυνομικών παραβάσεων (τακτικά έσοδα) και εκείνα που προέρχονταν από την άμεση και έμμεση φορολογία, τους εράνους και την προσωπική εργασία των δημοτών (έκτακτα έσοδα). Όμως, η περιουσία σχεδόν όλων των δήμων ήταν μηδαμινή, διότι το κράτος δεν τους είχε παραχωρήσει εθνικές γαίες και δεν είχε αναγνωρίσει το δικαίωμα της χρησικτησίας που οι δήμοι είχαν αποκτήσει από την περίοδο της Οθωμανικής κατάκτησης. Έτσι το κράτος, προσέθεσε στα τακτικά έσοδα των δήμων τα μετρικά δικαιώματα από την χρήση του δημοτικού κοίλου και στατήρος, φόρο από την ανταλλαγή των προϊόντων στις πανηγύρεις, τέλη από την έκδοση αδειών, τα ενοίκια από την χρήση των δημοτικών παραπηγμάτων, μέρος από τις δημόσιες εισπράξεις από τα τέλη των εσωτερικών διαβατηρίων, τον φόρο επί των «επιτηδευμάτων» και το φόρο επί των «οικοδομών».

Οι φόροι αυτοί όμως δεν επαρκούσαν, γι' αυτό επετράπη στους δήμους να επιβάλλουν άμεσους και έμμεσους φόρους. Οι άμεσοι φόροι επιβάλλονταν στον πρωτογενή τομέα παραγωγής (γεωργία, κτηνοτροφία, μελισσοκομία) και αφορούσαν στους αγροτικούς δήμους, με τον φόρο «επί των ζώων» να αποτελεί το κυριότερο έσοδο για πολλούς από αυτούς. Επίσης, στους άμεσους δημοτικούς φόρους ανήκαν και ο φόρος «επί των επιτηδευμάτων» και «επί των οικοδομών» οι οποίοι εισπράττονταν από το εμπόριο, την βιομηχανία και τις αστικές κυρίως δραστηριότητες. Οι **έμμεσοι** φόροι επιβάλλονταν στην τοπική κατανάλωση και διατηρήθηκαν για μια τριακονταπεντία (1845-1870). Με το βασιλικό διάταγμα 29^η Μαΐου (10 Ιουνίου) 1836 επεβλήθησαν έγγειος δημοτικός φόρος 2% στους αγροτικούς δήμους για όλα τα αγροτικά προϊόντα, και στους αστικούς δήμους έμμεσοι φόροι στην κατανάλωση. Ο θεσμός είχε εισαχθεί στην Ελλάδα από την Γαλλία και εφαρμοζόταν ήδη και σε άλλα Ευρωπαϊκά κράτη (Αυστρία, Ιταλία, Ισπανία, Ολλανδία, Πρωσσία).

Η Κυβέρνηση θέσπισε στις 14 Ιανουαρίου 1838 Βασιλικό Διάταγμα «Περί των δημοτικών φόρων του 1838» για να αντιμετωπίσει την ανεπάρκεια των δημοτικών πόρων. Με το διάταγμα αυτό ενισχύθηκαν τα οικονομικά των Δήμων καθώς επιτρεπόταν η επιβολή των έμμεσων δημοτικών φόρων, ήτοι του δασμού «επί των ωνίων και εμπορευμάτων» των εισαγόμενων προς κατανάλωση στο Δήμο Αθηναίων (ΦΕΚ 5/1838). Για το Δήμο Αθηναίων όμως το έσοδο αυτό δεν επαρκούσε για τις δαπάνες της εκτέλεσης των επειγόντων έργων και επιβλήθηκαν φόροι των αμέσων εισφορών που δεν υπερέβαιναν το 2% επί του εισοδήματος, εκπιπτόμενου

του εθνικού φόρου με το Β.Δ. της 24^{ης} Δεκεμβρίου 1841 (ΦΕΚ 27/1841). Αφορμή για την επιβολή του συγκεκριμένου φόρου έδωσε η υπ' αρ. 13311 του 1841 διάταγμα της Γραμματείας των Εσωτερικών για την κατασκευή των πέριξ της πόλεως οδών δια προσωπικής εργασίας των δημοτών. Ο τότε Δημοτικός σύμβουλος Κ. Βρυζάκης πρότεινε να επιβληθεί φόρος επί των εδώδιμων, όπως υπήρχε κατά το 1840, και φόρος επί του εισερχόμενου από άλλες επαρχίες κρασιού, από τον οποίο να πληρώνει ο Δήμος τους εργάτες για την κατασκευή των πέριξ της Αθήνας οδών. Το συμβούλιο το αποδέχθηκε παμψηφεί, αργότερα διόρισε τριμελή επιτροπή για την σύνταξη δασμολογίου, ο φόρος επιβλήθηκε με ψήφισμα και ο Δήμαρχος δημοσίευσε την 23^η Ιανουαρίου 1842 διακήρυξη «περί ενιαυσίου ενοικιάσεως αυτού δια δημοπρασίας» (Παρασκευόπουλος, 2001, σ. 110, 154, 155, 156).

Το χρονικό διάστημα 1836-1847, μετά από πολλά βασιλικά διατάγματα και νόμους, διαμορφώθηκε ένα είδος εσωτερικού δασμολογίου, τα διατύλια τέλη. Αυτά είναι έμμεσοι δημοτικοί φόροι οι οποίοι εισπράττονταν στις εισόδους – τις πύλες – των δήμων, τα οποία στην Καποδιστριακή Περίοδο μετονομάστηκαν σε «Διαγωγικά τέλη» γιατί αφορούσαν μεταφερόμενα αγαθά από δήμο σε δήμο της χώρας. Αυτά περιελάμβαναν τα είδη κατανάλωσης που εισάγονταν σε ένα δήμο (από ξηράς και θάλασσης) από άλλες περιοχές του εσωτερικού της Ελλάδος αλλά και από το εξωτερικό, και τα είδη κατανάλωσης που παράγονταν σ'ένα δήμο και που δεν είχε εισπραχθεί γι'αυτά άλλος άμεσος ή έμμεσος φόρος. Σύμφωνα με την νομοθεσία, «αναλώσιμα ώνια» θεωρούνταν τα είδη καθημερινής και άμεσης κατανάλωσης, τα τρόφιμα και τα οινοπνευματώδη ποτά. Οι δημοτικές αρχές απέφευγαν την φορολόγηση ειδών που καταναλώνονταν από τους φτωχούς κατοίκους των δήμων, δηλαδή τα είδη πρώτης ανάγκης. Σε απόκριση αυτής της φορολογίας, οι έμποροι αύξησαν τις τιμές των προϊόντων όπου είχαν επιβληθεί δασμοί κατά το ποσό των έμμεσων φόρων, με αποτέλεσμα να επιβαρυνθούν τα χαμηλά εισοδήματα. Μετά το 1843 εξαιρέθηκαν από την δημοτική φορολογία το σιτάρι, το αλεύρι, τα όσπρια (νωπά), τα φρούτα, τα λαχανικά, το νωπό τυρί, το γάλα, το αλάτι, τα αυγά, οι κόττες και άλλα μικρά είδη διατροφής. Αργότερα, οι δήμοι συμπεριέλαβαν στο δασμολογίο τους με ένα νέο βασιλικό διάταγμα κάποια από τα υπό εξαίρεση προϊόντα. Η δημοτική φορολογία απαιτούσε την τήρηση διαδικασίας με την κατάρτιση αγορανομικού καταλόγου, όπου βρίσκονταν σε αλφαβητική σειρά όλα τα δασμολογούμενα προϊόντα με τις μέσες αγοραίες τιμές και το ποσό του φόρου

ξεχωριστά, το οποίο δεν υπερέβαινε το 2% της μέσης αγοραίας τιμής κάθε δασμολογούμενου προϊόντος.

Τα διαπύλια τέλη ήταν ένας φόρος που δεν ήταν δυνατή η επιβολή του από όλους τους αστικούς δήμους, διότι στις μεγάλες πόλεις τα φορολογητέα είδη ήταν περισσότερα, με αποτέλεσμα ο φόρος για το κάθε προϊόν ήταν ελαφρύτερος. Οι δημοτικές αρχές των πόλεων που είχαν κοντά τους λιμάνια πολλαπλασίαζαν τα έσοδά τους από δασμούς που εισέπρατταν για τα προϊόντα που εισάγονταν από τα λιμάνια τους αλλά η κατανάλωση γινόταν από τους κατοίκους των γειτονικών δήμων ή ολόκληρου του νομού. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των εκβιομηχανιζόμενου δήμου του Πειραιά, όπου οι χαμηλοί φόροι σε πολλά καταναλωτικά αγαθά είχαν σαν αποτέλεσμα τα έσοδα από τους δημοτικούς δασμούς να τριπλασιαστούν μέσα σε εννέα χρόνια (από 54 χιλιάδες δρχ. το 1868 αυξήθηκαν στις 129 χιλιάδες δρχ. το 1874, στις 144 χιλιάδες δρχ. το 1876 και στις 152 χιλιάδες δρχ. το 1877). Ο δε δήμος της Αθήνας είχε έσοδα 750.000 δρχ. το 1888 από τους δημοτικούς δασμούς. Γενικά, αν και πάνω από τους μισούς δήμους της χώρας εισέπρατταν έμμεσους φόρους, μόνο η Αθήνα και τα τρία αστικά κέντρα του εξωτερικού εμπορίου (Ερμούπολη, Πάτρα και Πειραιάς) είχαν έσοδα από τους έμμεσους φόρους με τα οποία ασκούσαν τις διοικητικές πράξεις και τις κοινωνικές ανάγκες. Στην πορεία ακολουθούσαν τα υπόλοιπα κέντρα εξαγωγικού εμπορίου σταφίδας και δημητριακών (Καλαμάτα, Αίγιο, Πύργος, Βόλος κ.λ). Η είσπραξη των εμμεσων φόρων επέτρεψε στους δήμους να κατασκευάσουν και να συντηρήσουν σχολεία, νοσοκομεία, ορφανοτροφεία, ναούς, δρόμους, πλατείες, έργα ύδρευσης και αποχέτευσης, λιμάνια κλ. Το Ελληνικό κράτος είχε αναθέσει στους δήμους να προσφέρουν τις υποχρεώσεις των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών ενώ έκανε αυστηρό έλεγχο στην διαχείριση των δημοτικών υποθέσεων. Οι δήμοι της Αθήνας, της Πάτρας, του Πειραιά και της Ερμούπολης είχαν ευρείες αρμοδιότητες του δήμου τους και ασκούσαν μερικώς την δική τους δημοσιονομική πολιτική.

Από το 1845 μέχρι το 1877 η επιβολή των δημοτικών δασμών περιορίστηκε στις πρωτεύουσες των επαρχιών ή στην έδρα τελωνείου. Στις 25 Μαΐου 1842 (6 Ιουνίου) όλη η Ελλάδα είχε διαιρεθεί σε 6 τμήματα, που αποτελούντο από 22 τελωνεία Α, Β, Γ τάξης, 56 υποτελωνεία Α, Β, Γ τάξης, 42 υποσταθμούς και 58 φυλάκια, και οι δήμοι αυτών μπορούσαν να επιβάλλουν δασμούς. Από το τέλος του 1877, με τον νόμο ΧΞΔ' (ΦΕΚ 100/1877) το δικαίωμα αυτό επεκτάθηκε σε όλους

τους δήμους της χώρας με ισχύ μέχρι το 1948, οπότε και καταργήθηκαν οι δημοτικοί φόροι.

Την περίοδο 1888-1894, ο Χαρίλαος Τρικούπης υπέβαλε τέσσερα νομοσχέδια στην Βουλή για την κατάργηση των «διαπυλίων τελών». Τα διαπύλια τέλη είχαν χαρακτηριστεί ως αναχρονιστικός και άδικος θεσμός ως φεουδαρχικό κατάλοιπο και επειδή έπληττε την καθημερινή κατανάλωση των χαμηλών εισοδημάτων των κατοίκων των πόλεων. Τα νομοσχέδια αφαιρούσαν από τους δήμους την εκπαίδευση, την υγεία, την αστυνόμευση.

Η επόμενη προσπάθεια μεταρρύθμισης των οικονομικών των δήμων έγινε με την ψήφιση του δημοτικού νόμου ΔΝΖ της 10^{ης} Φεβρουαρίου του 1912 (ΦΕΚ 58/1912) που επιδιωκόταν η άμεση τοπική φορολογία να γίνει η κυριότερη πηγή εσόδων στους δήμους. Ακολούθησαν και άλλες ρυθμίσεις, και τελικά τα διαπύλια τέλη καταργήθηκαν μετά από εκατό χρόνια, το 1948. Τα διαπύλια τέλη ήταν ένα αποδοτικό μέτρο για την επίλυση των προβλημάτων των αναπτυσσόμενων αστικών δήμων όπως η Αθήνα, τα αστικά κέντρα του εξωτερικού εμπορίου και τα κέντρα εξαγωγικού εμπορίου της σταφίδας όχι όμως για τους αγροτικούς δήμους και τους παραδοσιακούς αστικούς, που ήταν και οι περισσότεροι, όπου η έλλειψη οικονομικής αυτοδυναμίας δυσχαίρει την λειτουργία τους.

Η εφαρμογή του δημοτικού φόρου συνέβαλε τόσο άμεσα στην ανακατάταξη του χώρου όσο και έμμεσα μέσω των διαπυλίων τελών στην άνιση αστική ανάπτυξη. Οι δημοτικοί φόροι ήταν ένα έκτακτο έσοδο που, με την εξέλιξη των δημοτικών πραγμάτων, μετατράπηκε σε τακτικό. Απέφεραν έσοδα στους δήμους όταν η εφαρμογή τους δεν εμποδίζει την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και η ζωή στην πόλη δεν γίνεται ακριβότερη. Η επιβολή δασμών απαιτούσε δήμους με κατοίκους που προμηθεύονται προϊόντα από την τοπική αγορά για την κάλυψη των καθημερινών αναγκών τους, κάτι που δεν συνέβαινε στους ελληνικούς αγροτικούς δήμους, διότι τα αγροτικά νοικοκυριά ήταν σχεδόν αυτάρκη από δικά τους προϊόντα και παράλληλα υπήρχε ανταλλαγή προϊόντων μεταξύ των νοικοκυριών. Επομένως, οι δημοτικοί δασμοί ήταν αποδοτικοί για λίγους δήμους με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, για αυτούς δηλαδή που μπορούσαν ν' ανταποκριθούν στην διατήρηση δημοτικών καταστημάτων (δημαρχείο, ναοί, σχολεία, νοσοκομείο, σφαγεία, νεκροταφείο κ.λ.), στη δημιουργία απαραίτητων έργων υποδομής (δρόμοι, λιμάνια, αποχέτευση, ύδρευση, φωτισμός κ.λ.), καθώς επίσης και στην οργάνωση του χώρου της πόλης όπως εκτέλεση πολεοδομικού σχεδίου, καθορισμός βιομηχανικής ζώνης κ.λ.

Σε γενικές γραμμές, ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης απασχόλησε και άλλα Ευρωπαϊκά κράτη, όπως θα αναλυθεί σε ακόλουθο υποκεφάλαιο. Το δημοτικό σύστημα στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα επηρεάστηκε από τα αντίστοιχα συστήματα των Ευρωπαϊκών κρατών (ο πρώτος Ελληνικός δημοτικός νόμος του 1833 βασίστηκε σε αυτόν της Γαλλίας του 1831) και η λειτουργία του παρουσιάζει τόσο ομοιότητες, όσο και σημαντικές διαφορές σε σχέση με τις εξελίξεις στα Ευρωπαϊκά κράτη (Κοτέα, 2007, σ. 88, 99, 101-121,158).

2.8 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ

ΚΡΑΤΟΣ

Το θεσμικό πλαίσιο της δημόσιας υγείας που υπήρχε στο εξωτερικό γρήγορα μεταφέρθηκε και στην Ελλάδα. Το σύστημα ήταν κρατικό, ελεγχόμενο όπως στη Βαυαρία, ιεραρχημένο σε τρία επίπεδα. Η υγειονομική αστυνομία αναπτύχθηκε κυρίως μετά τη σύσταση του νέου Ελληνικού κράτους ενώ η θεμελίωση της Ελληνικής κρατικής υγειονομικής υπηρεσίας ήταν το τέλος μιας διαδικασίας αρχόμενης από την εποχή του Βενιζέλου.

Αρμόδιο υπουργείο για τα θέματα υγείας και υγιεινής ήταν το επί των «Εσωτερικών», το οποίο έκανε έλεγχο και στα διάφορα αγαθοεργά ιδρύματα. Το υγειονομικό τμήμα ήταν υπεύθυνο για την εφαρμογή των νόμων στη δημόσια υγεία και στη μετάδοση μολυσματικών ασθενειών. Στις αρμοδιότητες του συμπεριλαμβάνονταν η υγιεινή των πόλεων και χωριών σε θέματα ύδρευσης, καθαριότητας, τροφίμων, αγορών σφαγείων, υπονόμων κ.λ. που επιτηρούνταν από τις δημοτικές αρχές και τη διοικητική αστυνομία για την Αθήνα και τον Πειραιά. Για κάθε θέμα σχετικό με τη δημόσια υγεία, το υγειονομικό τμήμα του αρμόδιου υπουργείου στηριζόταν στη γνώμη του βασιλικού Ιατροσυνεδρίου, ενός ανώτατου συμβουλευτικού οργάνου που δημιουργήθηκε το Μάιο του 1834, και ήταν υπεύθυνο για την πρακτική εξέταση γιατρών και φαρμακοποιών και αργότερα για τη γνωμοδότηση σε θέματα υγείας της χώρας και σκοπός του ήταν η πρόληψη επιδημιών λοιμωδών νοσημάτων (εξανθηματικός τύφος, κίτρινος πυρετός, πανούκλα κ.λ.) που μεταφέρονταν από το εξωτερικό αλλά και τα λοιμώδη νοσήματα που είχαν ήδη εμφανιστεί στη χώρα όπως ευλογιά, οστρακιά και διφθερίτιδα.

Ο Όθωνας προσπάθησε να διοργανώσει την Υγεία στο νεοσύστατο Ελληνικό Κράτος, αλλά έβρισκε εμπόδια από την ίδια την κοινωνία που δεν μπορούσε να αποδεχθεί τους νέους θεσμούς. Την περίοδο αυτή ψηφίστηκαν σημαντικά διατάγματα που ίσχυσαν για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ψηφίστηκαν διατάγματα για να ελέγχουν τους εμπειρικούς γιατρούς, χειρουργούς, φαρμακοποιούς, μαίες καθώς επίσης και τους νομιάτρους, καθώς και διατάγματα για την πρόληψη και θεραπεία μολυσματικών νοσημάτων όπως πανώλη, χολέρα, ευλογιά (παράρτημα Β19). «Ειδικοί φρουροί της δημόσιας υγείας» ήταν όσοι συντελούσαν στη βελτίωσή της, δηλαδή οι υπάλληλοι των υγειονομικών λοιμοκαθαρτηρίων της χώρας που ασκούσαν καθήκοντα εξωτερικής υγειονομίας. Μετά την έξωση του Όθωνα και μέχρι το 1914 ελάχιστοι νόμοι ψηφίστηκαν, μερικοί σταμάτησαν να ισχύουν και γενικά δεν υπήρχε ενδιαφέρον.

Στα τέλη του 19^{ου} έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα επήλθε σύγχυση των αρμοδιοτήτων μεταξύ διαφόρων υπουργείων (π.χ. το Τμήμα Ελονοσίας ανήκε στο Υπουργείο Συγκοινωνιών, το της σχολικής υγιεινής στο Παιδείας κ.λ.), καθιστώντας την υγειονομική διοίκηση αναποτελεσματική. Το 1922 ιδρύθηκε το Υπουργείο Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως το οποίο ανέλαβε αποκλειστικά τα θέματα Δημόσιας Υγείας. Τα πρώτα χρόνια του 20^{ου} αιώνα, η υγειονομική υπηρεσία ήταν ανεπαρκής και αισθητή η έλλειψη των αναγκαίων υγειονομικών υπηρεσιών, που περιορίζονταν στις υπηρεσίες του Ιατροσυνεδρίου. Χαρακτηριστικό της έλλειψης αυτής είναι η εφαρμογή θεραπειών παραδοσιακής ιατρικής και θρησκευτικών και μαζικών τρόπων θεραπείας από εμπειρικούς γιατρούς, οι οποίοι εκμεταλλεύονταν την άγνοια του λαού με αποκορύφωμα την πραγματοποίηση λιτανείας στον Πειραιά για την καταστολή της ευλογιάς. Όμως η τοπική κοινωνία (γιατροί, ιερείς, δήμοι κ.λ.) δεν βασίστηκαν στη δέηση και πραγματοποίησαν εμβολιασμούς.

Παράλληλα, Έλληνες γιατροί και υγειονολόγοι προσπάθησαν να εντοπίσουν γιατί οι δείκτες παραμένουν πίσω σε σχέση με τις χώρες της Ευρώπης. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η Ελλάδα υστερούσε ακόμη και από τις γειτονικές Βουλγαρία και Ρουμανία διότι, αφενός μεν δεν είχε αναμορφώσει την υγειονομική νομοθεσία που εφαρμοζόταν το χρονικό διάστημα 1833-1845, και αφετέρου είχε ελάχιστο προσωπικό. Το 1870, η Οικονομική Επιθεώρηση επεσήμανε με άρθρο της την σημασία της Δημόσιας Υγείας. Οι προσπάθειες για την αναδιοργάνωση του τομέα της υγείας έγιναν από γιατρούς υγειονολόγους όπως ο Α. Παπαδάκης, τμηματάρχης γιατρός του Τμήματος Δημόσιας Υγείας του Υπουργείου Εσωτερικών που υπέβαλε

νομοσχέδιο κατά την περίοδο της θητείας του (1896-1897), το οποίο λόγω του επερχομένου πολέμου δεν ψηφίστηκε. Επίσης, ο Κωνσταντίνος Σάββας επισήμανε με παραδείγματα από την Ευρώπη τη λήψη μέτρων υγιεινής για την πρόληψη των μολυσματικών ασθενειών (Σάββας & Καρδαμάτης, 1907, σ. 13). Τελικά, στην Ελλάδα εφαρμόστηκε νομοθεσία με προέλευση και επιρροές από τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

Η οργάνωση της δημόσιας υγείας του Ελληνικού Κράτους στηρίχθηκε στους γιατρούς και στους αστυνόμους. Το 1833, την αρμοδιότητα των θεμάτων υγείας είχαν οι νομιάτροι και μετά το 1852 καθιερώθηκε ο θεσμός των επαρχιακών γιατρών. Ο έμμισθος δημοτικός γιατρός ήταν υπεύθυνος για τη διατήρηση της δημόσιας υγείας, συντόνιζε τις υπηρεσίες υγείας που παρείχε ο Δήμος και έδινε αναφορά στο Δήμαρχο και το Δημοτικό Συμβούλιο σχετικά με την υγεία στην πόλη. Τα προσόντα των δημοτικών γιατρών ήταν ίδια με αυτά που καθορίζονταν από τον νόμο για τους γιατρούς του Δημοσίου. Παρά το σύστημα συγκεντρωτικής διακυβέρνησης του Όθωνα, η Αστυνομία δόθηκε στους νεοσύστατους δήμους της ελληνικής επικράτειας και ονομάστηκε δημοτική σύμφωνα με τον νόμο «περί δήμων του 1833» (ΦΕΚ 3/1834), με το Υπουργείο Εσωτερικών και τους νομάρχες να έχουν την ανώτερη εποπτεία. Το 1836 ψηφίστηκε το διάταγμα για την δημοτική αστυνομία που όριζε ότι τα αστυνομικά χρέη όφειλαν να εκτελούν οι δήμαρχοι ή οι δημαρχιακοί πάρεδροι και οι «δημαστυνόμοι», που διορίζονταν από τον βασιλιά αλλά τα καθήκοντά τους τα καθόριζε ο δήμαρχος (ΦΕΚ 85/1836).

Μετά το 1849, που το κράτος άρχισε να οργανώνεται και να ασκεί τον ρόλο του, η αρμοδιότητα της αστυνομίας της Αθήνας και του Πειραιά μετατέθηκε από τους δήμους στο κράτος και μετονομάστηκε από δημοτική σε διοικητική. Ο διορισμένος από το κράτος αστυνομικός διευθυντής είχε την γενική εποπτεία της δικαστικής και της διοικητικής αστυνομίας, στη διεύθυνση του οποίου υπάγονταν και οι τέσσερις διορισθέντες αστίατροι (ένας στον Πειραιά και οι υπόλοιποι στην Αθήνα) καθώς και ο χημικός. Η διαφύλαξη της δημόσιας υγείας και υγιεινής στις πόλεις ανατέθηκε στην διοικητική Αστυνομία κυρίως με την επιτήρηση της εφαρμογής των σχετικών νόμων για την αποτροπή και καταστολή των επιδημιών και της αρρώστιας, σύμφωνα με τον αστυνομικό νόμο του 1836. Στα αστυνομικά καθήκοντα εμπεριέχονται η εξασφάλιση της καθαριότητας των δρόμων και το κατάβρεγμα, και την επίβλεψη καθαριότητας σε ποτάμια, φρεάτια και δεξαμενές ενώ ο Δήμος είχε αναλάβει τον καθαρισμό σε δεξαμενές, τα υδραγωγεία, οι βρύσες σε τακτά χρονικά διαστήματα. Η Αστυνομία

ήταν επίσης αρμόδια για την καθοδήγηση των πολιτών σε θέματα ατομικής υγιεινής, για την επίβλεψη της νόμιμης λειτουργίας των φαρμακείων και των φαρμακείων των εργαστηρίων. Απαγορεύονταν αυστηρά η λειτουργία των ιδιωτικών κρεοπωλείων χωρίς αστυνομική άδεια, και οι αστυνομικές αρχές όφειλαν να ελέγχουν και την καταλληλότητα των τροφίμων και να κατάσχουν τα ακατάλληλα -ειδικότερα τα κρέατα και το χαλασμένο ή νοθευμένο ψωμί- καθώς και ποτά, και να επιβάλουν αυστηρές κυρώσεις σε εμπόρους που πουλούσαν στο κοινό νοθευμένο γάλα και γενικά γαλακτοκομικά. Ο αγορανομικός νόμος προστάτευε τους καταναλωτές από τα χαλασμένα ψάρια και πουλερικά και, σε συνδυασμό με τον αστυνομικό διάταγμα του 1836 περί μέτρων και σταθμών καθώς και τις εγκυκλίους της δημοτικής ή διοικητικής αστυνομίας και τους δημοτικούς κανονισμούς, προσπαθούσε να εξασφαλίσει καλή ποιότητα τροφίμων αλλά και να πατάξει την κερδοσκοπία.

Το Ελληνικό Κράτος, με πολλά μέτρα, νόμους και διατάγματα προσπάθησε να διασφαλίσει την δημόσια υγεία ελέγχοντας άμεσα την αρρώστια, τα τρόφιμα, τις οικοδομές και συνέβαλε θετικά στη διάδοση της επιστημονικής ιατρικής γνώσης. Η συνεργασία γιατρού, μαίας, μηχανικού και χημικού με τους αστυνόμους ήταν απαραίτητη για την αποτελεσματικότητα των μέτρων. Συχνά, οι αρμοδιότητες των υπευθύνων κυρίως σε θέματα αγορανομίας συγχέονταν με αποτέλεσμα να αναστατώνεται η αγορά. Ο αστίατρος είχε τον τελευταίο λόγο αν έπρεπε να κατασχεθεί ένα προϊόν. Η διάδοση της επιστημονικής γνώσης και η αποδοχή των μέτρων πρόληψης από τον τοπικό πληθυσμό γινόταν μέσω του δημοτικού γιατρού και της δημοτικής μαίας, σε συνεργασία με τους ιερείς των εκκλησιών. Οι δημοτικοί γιατροί, αρχικά για λόγους φιλανθρωπίας, εργάζονταν εθελοντικά ενώ αργότερα εργάζονταν με πλήρη απασχόληση για τους άπορους και τους άρρωστους της πόλης. Ο δημοτικός γιατρός είχε κύρος αλλά και επαγγελματικό όφελος (Σαπουνάκη-Δρακάκη, 2005, σ. 92-102).

2.9 Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ – ΔΗΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης δεν ήταν μόνο Ελληνικό πρόβλημα, αλλά και Ευρωπαϊκό. Ο 19^{ος} αιώνας ήταν περίοδος που επικράτησε ο αστικός συγκεντρωτισμός τους κράτους σε μορφή απολυταρχική,

συνταγματική μορφή κ.λ., καθιστώντας απαραίτητη την αλλαγή του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Οι δήμοι στη **Γαλλία**, μετά τα πρώτα χρόνια της επανάστασης, συμμετείχαν στον κρατικό μηχανισμό. Αυτό αρχίζει να αλλάζει με το δημοτικό νόμο του 1831 (που αποτέλεσε βάση για τον ελληνικό νόμο του 1833), ο οποίος εξασφάλιζε υποτυπώδη αυτονομία στους γαλλικούς δήμους. Ήταν σημαντικός διότι, ενώ ο δήμαρχος οριζόταν από την κεντρική εξουσία, τα δημοτικά συμβούλια έγιναν αιρετά. Το 1884 καθιερώθηκε η εκλογή του Δημάρχου από τα μέλη του δημοτικού Συμβουλίου σε όλες τις πόλεις εκτός από το Παρίσι, ο έλεγχος του οποίου υπαγόταν στον έλεγχο της πολιτικής εξουσίας.

Στην **Αγγλία** ίσχυε η αρχή της αυτοκυβέρνησης από το 1835. Βάσει αυτής, η εκλογή του Δημάρχου ήταν έμμεση και τα δημοτικά συμβούλια ψηφίζονταν από ευρύτερο σώμα εκλογέων από εκείνο της Γαλλίας. Στις εκλογές συμμετείχαν μόνο οι δημότες που κατέβαλαν το δημοτικό φόρο για περισσότερο από δύομιση χρόνια. Η μεταρρύθμιση του 1882 μείωσε το διάστημα της καταβολής του φόρου σε ένα χρόνο, για να συμμετέχουν περισσότεροι πολίτες στις τοπικές εκλογές και έδωσε το δικαίωμα συμμετοχής στις γυναίκες που ήταν αρχηγοί οικογενειών.

Στη **Βαυαρία** και στα **γερμανικά** κράτη, τα δημοτικά όργανα ήταν αιρετά και το τοπικό εκλογικό σώμα καθώς επίσης και το σώμα των βουλευτών ήταν εξαιρετικά ολιγάριθμα σε σύγκριση με τα αντίστοιχα στα άλλα Ευρωπαϊκά κράτη. Αυτό οφειλόταν στο μεγάλο βαθμό πολιτικής αυτονομίας που είχαν οι γερμανικές μεσαιωνικές πόλεις, γεγονός που καθυστέρησε το σχηματισμό συγκεντρωτικής κρατικής εξουσίας.

Συγκρίνοντας τη λειτουργία του δημοτικού συστήματος τον 19^ο αιώνα στην Ελλάδα με εκείνα των χωρών της Ευρώπης προκύπτουν ομοιότητες αλλά και διαφορές σε σχέση με τις εξελίξεις στα Ευρωπαϊκά κράτη. Το δημοτικό σύστημα στην Ελλάδα έγινε από τους Βαυαρούς σύμφωνα με το γαλλικό πρότυπο, ως εκ τούτου δέχτηκε και την επίδραση και τη νοοτροπία των Βαυαρών. Επιπλέον, η κοινωνική παράδοση και στις δύο περιοχές, πριν τη δημιουργία συγκεντρωτικού κράτους, ήταν τόσο ισχυρή που κατάφερε να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα της δημοτικής διοίκησης σε κάθε χώρα (Κοτέα, 2007, σ. 155, 158-159).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ:

Η όψη της Αθήνας κατά τον 19^ο αιώνα και ο Πειραιάς

3.1 Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Η Αθήνα υπήρξε πόλος έλξης για όλες τις κοινωνικές τάξεις των Ελλήνων την περίοδο της βασιλείας του Όθωνος. Είχε αρχίσει να αποκτά τη δική της κοινωνία, που είχε γεννηθεί μέσα από την ανομοιομορφία και τις αντιθέσεις του μετεπαναστατικού κόσμου και την πολιτική επίδραση των παλατιών, αποτελούσε ωστόσο ένα νέο κόσμο όπου ο Όθων έμοιαζε παράταιρη μονάδα. Οι αντιθέσεις μεταξύ αυτών των ξένων και ανομοιογενών στοιχείων είχαν ατονήσει μέχρι τα τέλη της βασιλείας του Όθωνα.

Η πρωτεύουσα διέθετε διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα, με κυριότερα το Πανεπιστήμιο, δύο γυμνάσια και δύο ελληνικά σχολεία, όπου φοιτούσαν συνολικά 1.500 νέοι. Σε αυτά έρχονται να προστεθούν η Ριζάρειος Σχολή, ένα Εκκλησιαστικό Σχολείο, ένα Στρατιωτικό, ένα Σχολείο Καλών Τεχνών, ένα Διδασκαλείο και ένα Παρθεναγωγείο, το Αρσάκειο. Υπήρχαν και πολλά δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων, καθώς και ιδιωτικά, ενώ λειτουργούσε και η Γαλλική Σχολή.

Η πόλη της Αθήνας διέθετε πολλά μικρά ξενοδοχεία, αλλά και δύο ξενοδοχεία πρώτης τάξης, όπως το «Αγγλικόν Ξενοδοχείον» και το «Ξενοδοχείον της Ανατολής». Από τα 81 καφενεία, τα πιο φημισμένα ήταν εκείνα της «Ανατολής» και της «Ωραιάς Ελλάδος», όπου οι πελάτες μπορούσαν να διαβάσουν γαλλικές εφημερίδες. Στην πρωτεύουσα υπήρχαν 24 αρτοποιεία, 90 εμπορικά καταστήματα, 10 ωρολογοποιεία, 90 υποδηματοποιεία και 70 ραφεία, από τα οποία μόνον στα 6 έραβαν ελληνικά ρούχα, φουστανέλλες και φέσια. Επίσης, υπήρχαν τα «Τουρκικά και συνήθη βαλανεία», όπου οι πολίτες έκαναν το λουτρό τους με κόστος 1 δραχμή και 25 λεπτά. Η μετακίνηση στην πόλη γινόταν με άμαξες που πληρώνονταν με την ώρα.

Η πρωτεύουσα είχε αποκτήσει μερικά από τα ωραιότερα κτίριά της, όπως τα Ανάκτορα (η σημερινή Βουλή των Ελλήνων), το Πανεπιστήμιο, τα «Ιλίσσια», η χειμερινή κατοικία της Δούκισσας της Πλακεντίας (σήμερα στεγάζεται το Βυζαντινό Μουσείο και η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας), το Οφθαλμιατρείο, το Βαρβάκειο, το Αρσάκειο, το πρώτο κτίριο της «Μεγάλης Βρετανίας» και το Αστεροσκοπείο. Επίσης, σημαντική ήταν και η ανέγερση αρκετών ναών, όπως αυτοί της Μητρόπολης, της Αγίας Ειρήνης στην οδό Αιόλου και της Ζωοδόχου Πηγής. Το πρώτο πολεοδομικό σχέδιο που έγινε στην Αθήνα ήταν εκείνο των αρχιτεκτόνων Σταμάτη Κλεάνθη και Eduard Schaubert το 1833, όταν η πόλη

ορίστηκε πρωτεύουσα του νέου Ελληνικού κράτους με μόλις 4.000 κατοίκους. Οι Κλεάνθης και Schaubert, σχεδιάζοντας λεωφόρους, χαράξεις και πλατείες περιβάλλουν την υφιστάμενη πόλη με ένα σύστημα αξόνων που συνδέουν τέσσερα σημεία σε συμμετρικό σχήμα: Ακρόπολη-Αιόλου-Ανάκτορα-Ομόνοια, Πλατεία Συντάγματος-Ανάκτορα. Το σχέδιο αυτό εφαρμόστηκε εν μέρει. Όταν δημοσιεύτηκε, οι Φαναριώτες έσπευσαν να αγοράσουν οικόπεδα και να χτίσουν γύρω από την προβλεπόμενη περιοχή των Ανακτόρων, ενώ οι περισσότεροι προτίμησαν την υγιεινότερη και αρχοντικότερη Πλάκα. Οι κοινωνικές, όμως, τοπογραφικές και κλιματολογικές παράμετροι ανέτρεψαν τις κατευθύνσεις των Κλεάνθη-Schaubert (Μπίρης, 1985, σ. 202-219).

Τέλος, πολλοί ήταν κι εκείνοι που ενδιαφέρθηκαν να προικίσουν την πόλη της Αθήνας με λαμπρά δημόσια κτίρια, όπως οι Γ. Βαρβάκης, ο Ε. Ζάππας, ο Δ. Μπερναρδάκης, οι Μετσοβίτες, ο Γ. Τοσίτσας, ο Ν. Στουρνάρης, ο Α. Αρσάκης, ο Ι. Κοντογιαννάκης, ο Γ. Χατζηκώνστας, ο Γ. Σίνας, ο Σ. Σίνας και άλλοι που είχαν πλουτίσει και ζούσαν στο εξωτερικό (Σκιαδάς, 2002, σ. 26-29).

3.2 Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Το 1834 η Αθήνα, με 10.000 κατοίκους, ήταν μία κατεστραμμένη κωμόπολη με μικρούς και στενούς δρόμους η οποία όμως γρήγορα θα μετατραπεί σε ένα διοικητικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο. Οι νέοι θεσμοί και οι πελατειακές σχέσεις θα αυξήσουν τους διοικητικούς και πολιτικούς υπαλλήλους που ζουν και εργάζονται σε αυτήν, ενώ θα ενισχυθεί η τάξη των μεσαίων και μικροαστικών στρωμάτων της πρωτεύουσας.

Ο νέος αστικός χώρος της Αθήνας γίνεται τόπος συνάντησης ετερογενών στοιχείων. Από διάφορες περιοχές της Ελλάδας καταφθάνουν διάφορες ομάδες, όπως αναφέρουν οι περιηγητές, που κυκλοφορούσαν στην οδό Αιόλου, την Ερμού και την οδό Αθηνάς. Ένας μεγάλος αριθμός αγωνιστών της Επανάστασης φθάνει στην Αθήνα, όπου μαζί με τους άεργους θα ζήσουν σε συνθήκες μεγάλης φτώχειας. Ο Μακρυγιάννης (1965) αναφέρει «ότι ξυπόλυτοι και γυμνοί διακονεύουν στα σοκάκια της Αθήνας», όπου πέθαιναν από την πείνα και το κρύο. Ανάπηροι, χήροι,

απογυμνωμένοι, ξυπόλυτοι, ζητιάνοι κυκλοφορούν στην Αθήνα του 1834 όταν φτάνει σ' αυτήν ο Όθωνας.

Χαρακτηριστικά της μεγάλης φτώχειας που επικρατούσε στην πρωτεύουσα είναι τα έντονα προβλήματα της επαιτείας και της ζητιάνιας. Το κράτος, για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της επαιτείας, ακολούθησε τη στάση «καταστολή - πρόνοια», με την εφαρμογή διοικητικών και αστυνομικών μέτρων. Παράλληλα, και μέσω της Πρόνοιας, προσπαθεί να εξαλείψει το φαινόμενο της επαιτείας με χρηματικά βοηθήματα. Για την καταστολή της επαιτείας έχουμε τη διάταξη ΙΓ' Κεφαλαίου του Ποινικού Νόμου 1834 του Μάουρερ, με τίτλο «Φυγοπονία, επαιτεία, αγυρτεία και γοητεία», που προέβλεπε τιμωρία το πολύ δύο εβδομάδων. Επίσης, τα άρθρα 661, 662, 663, 664, 366, 666 του Ποινικού Νόμου σηματοδοτούν την προσπάθεια ποινικοποίησης της επαιτειακής συμπεριφοράς που ξεπερνούσε τα κοινά αποδεκτά κοινωνικά δεδομένα της εποχής (Ράλλης, 1856, σ. 395,396).

Στο αστικό κοινωνικό πλαίσιο της Αθήνας, και ενώ γενικεύεται η μισθωτή εργασία, η εικόνα σκιάζεται από την παρουσία των ζητιάνων. Ζούσαν χωρίς απασχόληση, περιπλανώμενοι στους δρόμους της πρωτεύουσας και δημιουργούσαν ανησυχία σοβαρή με την ύποπτη και επικίνδυνη συμπεριφορά τους. Την επιτήρηση των ζητιάνων της πρωτεύουσας ανέλαβε η Δημοτική Αστυνομία, για τη διατήρηση της τάξης. Και σε άλλες περιοχές της χώρας οι ζητιάνοι συλλαμβάνονταν και αποπέμπονταν στις κοινότητες καταγωγής τους, ενώ εξαναγκάζονταν να εργαστούν όσοι ήταν ικανοί γι' αυτό. Το Υπουργείο Εσωτερικών, με διαταγή του Όθωνα, έκανε απόπειρες την περίοδο 1835- 1837 για τον περιορισμό των «ψωμοζητών» στους δρόμους της πόλης. Η απομάκρυνση όμως των ζητιάνων ήταν έργο δύσκολο, και ακολούθησαν και άλλες διαταγές τον Ιανουάριο του 1836 και εστάλη εγκύκλιος προς τους Νομάρχες να απαγορεύσουν την έκδοση διαβατηρίων σε ζητιάνους που επιθυμούσαν να έρθουν στην Αθήνα, καθώς επίσης πρότειναν στις κοινότητες την λήψη μέτρων Πρόνοιας. Το Υπουργείο Εσωτερικών αναφέρει αργότερα ότι υπήρχαν ακόμη ζητιάνοι στην πρωτεύουσα και αυτό αποδόθηκε σε έλλειψη ικανότητας της Δημοτικής Αστυνομίας. Ο κρατικός μηχανισμός, ο Δήμος της Αθήνας, ο έπαρχος, η δημοτική Αστυνομία, οι νομάρχες και οι άλλες κοινότητες του κράτους αμέσως κινητοποιήθηκαν. Με τα αυστηρά μέτρα του νομάρχη Αττικής, καθώς και με ένα μικρό βοήθημα του Δήμου της Αθήνας στους πτωχούς, περιορίστηκε ο αριθμός των ζητιάνων το 1837.

Η εξαιρετικά μεγάλη φτώχεια και η εξαθλίωση ήταν εμπόδια στην οριστική εξαφάνιση της επαιτείας. Το 1849, το θέμα επανήλθε στην επικαιρότητα με την μετατροπή της δημοτικής αστυνομίας σε διοικητική, συζητήθηκε στη Βουλή και οδήγησε σε διαμάχη. Τελικά, η καταστολή της επαιτείας πέρασε από τα χέρια του δήμου στην κεντρική εξουσία, με αποτέλεσμα ταυτοχρόνως να αυξηθεί ο φόβος των πολιτών καθώς, με το που ανέλαβε το θέμα η κεντρική εξουσία, προβλήθηκε περισσότερο το πρόβλημα των «φαυλόβιων» και των «μικρών κακούργων». Ο Γάλλος περιηγητής Ε. Αμπού, όταν έφτασε το 1852 στην Ελλάδα, έγραψε χαρακτηριστικά: «Η επαιτεία επιτρέπεται σε όλο το βασίλειο της Ελλάδας. Οι ζητιάνοι τριγυρίζουν στους δρόμους της Αθήνας. Μπορούμε να σκεφτούμε βέβαια ότι όλοι αυτοί έφταναν στην Αθήνα με την ελπίδα μιας καλύτερης ζωής» (About, 1970)

3.3 Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ

Μετά τη λήξη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας σχηματίστηκαν δύο επιτροπές για την «ανταμοιβή» των πρώην αγωνιστών, μετά από εξέταση των προσφερθεισών τους υπηρεσιών στην Επανάσταση. Η μία επιτροπή ασχολήθηκε με τις αιτήσεις παλαιών αξιωματικών των άτακτων σωμάτων και η άλλη με αυτές των παλαιών αξιωματικών του Ναυτικού. Αξιολογούσαν τα δικαιολογητικά και την οικογενειακή τους κατάσταση καθώς και το βαθμό τους, έκαναν επαλήθευση και προχωρούσαν στη σύνταξη «των μητρώων βαθμολογίας», για να ορισθεί ο μισθός του κάθε βαθμού. Επίσης, οι ίδιες επιτροπές «επί των συντάξεων μισθών» δημιούργησαν καταλόγους «συντάξεων, προικοδοτήσεων και βοηθειών εις απομάχους, χήρας και ορφανά δι' εκδουλεύσεως κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας αγώνα». Οι αποζημιώσεις όμως που δόθηκαν αφορούσαν πολύ λίγους παλαιούς αγωνιστές (βλ. Κεφ 10 και Παράρτημα). Με βάση τα βασιλικά διατάγματα των 26 Δεκεμβρίου 1833, 7 Ιανουαρίου 1834, 10/22 Μαΐου 1834, 20 Μαΐου/1 Ιουνίου 1834 και 3/15 Σεπτεμβρίου 1835, δόθηκαν μηνιαίες συντάξεις σε 2.180 δικαιούχους και «άπαξ πληρωμένοι προικίσεις και βοήθειαι» σε 928 (Πανουριάς, 1973, σ. 146).

Η Πρόνοια από πλευράς του Κράτους προς τους πτωχούς εξαντλούταν σε μικρά βοηθήματα. Όταν ήρθε ο Όθωνας, καθιερώθηκε άτυπα η διανομή βοηθημάτων στους άπορους της πρωτεύουσας τα Χριστούγεννα και το Πάσχα, από μία επιτροπή που διόριζε το Υπουργείο Εσωτερικών. Το βοήθημα αυτό, αν και μικρό, κάλυπτε κάποιες σοβαρές ανάγκες των απόρων. Όταν το Πάσχα του 1841 δεν το έλαβαν, έκαναν αναφορές στο Ανακτοβούλιο αλλά και κινητοποίηση στο Διοικητήριο και τη Γραμματεία. Μετά από αυτό, εγκρίθηκε από τον Όθωνα πίστωση 1.500 δρχ. ως βοήθημα. Τα μικρά βοηθήματα αυτά στις περιόδους των εορτών φυσικά κάλυπταν ελάχιστα τις ανάγκες των απόρων.

Μετά το 1844, το Υπουργείο Εσωτερικών πρόσθεσε στον προϋπολογισμό του για τους άπορους παλιούς αγωνιστές και τις χήρες και τα ορφανά των νεκρών «ιδιαίτερες βοήθειες», που δίνονταν στις μεγάλες γιορτές και σε έκτακτες και επείγουσες ανάγκες (ασθένεια, μεγάλη εξαθλίωση). Αργότερα, οι επιτροπές της διανομής των βοηθημάτων πρότειναν την κατάργηση των βοηθημάτων αυτών, διότι υποθάλπτονταν η οκνηρία και η δυστυχία και δημιουργούνταν παράπονα, και να διατηρηθεί στον ετήσιο προϋπολογισμό μόνο το ποσό των 20.000 δρχ για τους πτωχούς αγωνιστές στις γιορτές των Χριστουγέννων, της Αποκριάς και του Πάσχα. Οι επιτροπές πρότειναν 27.840 δρχ. για το πρώτο εξάμηνο και 10.000 δρχ. για το δεύτερο εξάμηνο του χρόνου, ωστόσο οι βουλευτές αντιτάχθηκαν στις περικοπές των βοηθημάτων. Είναι πλέον καταφανές «πόσο ευαίσθητος» ήταν ο χαρακτήρας της Πρόνοιας την εποχή αυτή. Τελικά, οι επιτροπές ψήφισαν το ποσό των 60.000 δρχ. που προέβλεπε αρχικά ο προϋπολογισμός και απέρριψαν τις περικοπές του Υπουργείου Εσωτερικών.

Το 1846 ζητήθηκε από τους βουλευτές να καταρτιστεί ονομαστικός κατάλογος από το Υπουργείο Εσωτερικών των αξιών ελέους προσώπων, ο οποίος δημοσιεύτηκε το 1865. Μάλιστα, από μία μερίδα του τύπου χαρακτηρίστηκε «άσπλαχνη, ανήθικη και ασυλλόγιστη πράξη», που ερχόταν σε αντίθεση με «τη δημόσια ηθική», γιατί εκτίθεντο τα ονόματα πολιτών. Η κριτική που ασκήθηκε ήταν οξύτατη. Τα Χριστούγεννα του 1865 δεν διανεμήθηκε κανένα βοήθημα στους πτωχούς της πρωτεύουσας και παράλληλα προέκυψε ζήτημα κακής διαχείρισης και καταχρηστικής συμπεριφοράς από ορισμένους υπαλλήλους διαφόρων υπουργείων, διότι έλαβαν συνδρομή άνθρωποι χωρίς να έχουν καμία ανάγκη. Η όλη κατάσταση αποδεικνύει την ουσιαστική δυσλειτουργία της Πρόνοιας την περίοδο αυτή.

Εκτός από το Υπουργείο Εσωτερικών, την ίδια περίοδο βοήθημα στους άπορους έδινε και το «Ανακτορικό Ταμείο». Τη διανομή των βοηθημάτων του είχε αναλάβει η «Επιτροπή των Περιθάλψεων» (Γ.Α.Κ. Ανακτορικό, φ 142). Χορηγούσε βοηθήματα επίσης σε χήρες, ορφανά και παλαιούς αγωνιστές, καθώς και ρούχα (1856 - 1862). Πολλές χήρες και ορφανά κορίτσια, χωρίς την προστασία του συζύγου και πατέρα, ζητούσαν προστασία και οικονομική βοήθεια για να επιβιώσουν ή για την προίκα της ορφανής κόρης.

Το 1854, η επιδημία της χολέρας που έπληξε τον Πειραιά και μετά την Αθήνα ενέτεινε το κοινωνικό πρόβλημα των απόρων. Η επιδημία της χολέρας εξαπλώθηκε στην Αθήνα μέσα σε πέντε μήνες. Στην Αθήνα διέμεναν 20.000 κάτοικοι. Με την εξάπλωση αρρώστιας, 1.000 άνθρωποι πέθαναν, ενώ το ένα τρίτο του πληθυσμού έφυγε. Ο πλέον σκληρός μήνας ήταν ο Νοέμβριος του 1854, κατά τον οποίο πέθαναν 800 άνθρωποι. Στις φτωχοσυνοικίες τα πράγματα ήταν πιο σκληρά, καθώς από τους 8.000 κατοίκους αυτών των συνοικιών μόνο οι 1.500 εγκατέλειψαν τις εστίες τους, ενώ οι υπόλοιποι, που ήταν οι πιο άποροι, παρέμειναν στα σπίτια τους. Η «επιτροπή» αποδείχθηκε ανίκανη να κάνει κάτι και τα μέλη της εγκατέλειψαν την πρωτεύουσα λόγω της χολέρας. Οι δημόσιες αρχές και οι ιατρικές υπηρεσίες είχαν παραλύσει.

Μέσα σε αυτή την αναστάτωση της φτώχειας και της αρρώστιας, οι φτωχοί και ανήμποροι ζήτησαν παρηγοριά στη Θεία Πρόνοια. Όλα αυτά τα προβλήματα κατέδειξαν την ανυπαρξία ενός οργανωμένου συστήματος υγείας και Πρόνοιας. Η ιδιωτική πρωτοβουλία αρχίζει να κινητοποιείται και τα επόμενα χρόνια δραστηριοποιείται πιο συστηματικά, με κύριο ενδιαφέρον της τα παιδιά και τις γυναίκες, κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα. Το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα η φτώχεια στην Αθήνα πολλαπλασιάζεται.

Μετά το 1870, ήρθαν εργάτες και εργάτριες από τη νησιωτική και ορεινή Ελλάδα (13,6% επί του συνολικού πληθυσμού) και υπηρέτριες (25%). Κατά τα έτη 1875-1876, οι εργαζόμενοι στα εργοστάσια ανέρχονται στο 46,5% και κατοικούν σε φτωχές συνοικίες της πρωτεύουσας και του Πειραιά και σε παραπήγματα στον Άγιο Φίλιππο στο Γκάζι, στου Ψυρρή, στο Μεταξουργείο. Από τα παιδιά, άλλα δούλευαν και άλλα περιπλανιόνταν στους δρόμους της Αθήνας εκτεθειμένα σε κινδύνους. Όλα αυτά συνέβαιναν μέσα σε ένα κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο με επιταχυνόμενη την αστικοποίηση, τη βιομηχανική ανάπτυξη και την παρέμβαση των μεσαίων στρωμάτων, με στόχο την φιλανθρωπική δραστηριότητα μέσα από συλλόγους και την ίδρυση φιλανθρωπικών καταστημάτων για την προστασία των φτωχών.

3.4 Η ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΙΣΟ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

Μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο (1853-1856) αρχίζει μία νέα περίοδος για το Ελληνικό κράτος, που προσανατολίζεται σε σχέσεις συνεργασίας με τον Οθωμανικό λαό (ο επονομαζόμενος «Ελληνοθωμανισμός»). Η συνεργασία αυτή έδινε τη δυνατότητα δημιουργίας καλύτερων συνθηκών ύπαρξης στους Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και το μετέτρεπε ταυτόχρονα στο πρότυπο Βασίλειο της Ανατολής. Η αναζήτηση της Ελληνικής Πολιτιστικής ταυτότητας θα οδηγήσει προς την καταξίωση της λαϊκής γλώσσας και θα ευνοηθεί η μελέτη της σύγχρονης ζωής του λαού, τα έθιμα, η λογοτεχνία κ.λ. (Σβορώνος, 1983, σ. 94).

Το όνειρο του Έλληνα ήταν η Εθνική Ενότητα με τους Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και το 1862 η Μεγάλη Ιδέα γίνεται το εθνικό σύνθημα. Η συμβολή των διανοούμενων στην εξάπλωση της Μεγάλης Ιδέας ήταν κομβική, καθώς ίδρυσαν πολλούς Συλλόγους που λειτούργησαν ως εκτελεστικά όργανα του Εθνικού Σχεδίου. Το ελληνικό Πανεπιστήμιο στην Αθήνα, έδωσε ένα ποσοστό μορφωμένων ανθρώπων εκ των οποίων οι περισσότεροι ήταν «φιλελεύθεροι». Από αυτήν τη «χρυσή νεολαία» θα ανθίσει η εκπαιδευτική, πολιτιστική και φιланθρωπική δραστηριότητα στην Αθήνα, και θα εξαπλωθεί μετά το 1860 σε άλλες πόλεις του Ελληνικού κράτους και σε αλύτρωτες ελληνικές επαρχίες. Όλες οι κοινωνικές δραστηριότητες στην Αθήνα πιθανόν να ξεκινούσαν από την Κωνσταντινούπολη μέσω του «Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινούπολης», που εξάπλωνε την ελληνική παιδεία μέσα από τα σχολεία στις ελληνικές παροικίες, καθώς και από το «Συνέδριο των Συλλόγων» που οργανώθηκε στην Αθήνα στις 23 Μαρτίου έως 9 Απριλίου 1879 με πρωτοβουλία του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός».

Στην Αθήνα, εκτός από τον «Σύλλογο προς Διάδοση των Ελληνικών Γραμμάτων» και τον «Φιλολογικό Σύλλογο Βύρων», θα εμφανιστούν και άλλοι με φιλανθρωπικό χαρακτήρα. Οι φιλανθρωπικοί σύλλογοι αυτοί θα αναλάβουν το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα να εξαλείψουν και να καταπραΰνουν την εξαθλίωση, τη ζητιανιά, την αρρώστια, την παιδική θνησιμότητα, την εγκατάλειψη και την

περιπλάνηση των παιδιών, τις ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης, την άγνοια και τις προκαταλήψεις που συνέθεταν την όλη δυσμενή εικόνα στην Αθήνα. Επιπλέον, υπάρχει και ιδιωτική φιλανθρωπική δραστηριότητα εκτός από εκείνη των συλλόγων, που φιλοδοξεί να καλύψει την έλλειψη συγκροτημένης από το Κράτος Κοινωνικής Πρόνοιας αλλά και την έλλειψη εργατικού κινήματος λόγω της περιορισμένης βιομηχανίας στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικό δείγμα της κατάστασης στην Αθήνα παρουσιάζεται στον πίνακα 2, όπου αποτυπώνεται τόσο το πρόβλημα της φτώχειας αλλά και η φιλανθρωπική δραστηριότητα για την αντιμετώπισή του την περίοδο 1856-1907. Πολύ σημαντική υπήρξε και η φιλανθρωπική δραστηριότητα των αστών της **διασποράς στην Αθήνα**. Οι ευεργέτες ήταν πολλοί (αδελφοί Ζωσιμάδη, Ζ. Καπλάνης, Ν. Βαρβάκης, Ρ. Ζιρήδης κ.λπ.) και οι προσφορές τους πολύ μεγάλες. Συνολικά, τα πρόσωπα που ασχολήθηκαν με την φιλανθρωπία ανήκαν σε μία κατηγορία μορφωμένων ανθρώπων που κυριαρχούσαν στον κοινωνικό και πολιτικό κόσμο της εποχής, όπως γιατροί, δικηγόροι, καθηγητές, δάσκαλοι, ποιητές, πεζογράφοι.

Πίνακας 2 Οι προστατευόμενοι φτωχοί στην Αθήνα (1856-1907)

Έτος	Πληθυσμός Αθηνών	Αριθμός Προστατευόμενων φτωχών
1856	30.969	54-59
1861	41.298	245-353
1870	44.510	1.529- 1.602
1879	63.347	2.389- 3.137
1889	107.251	2.922- 3.241
1896	111.486	1.816- 2.860
1907	167.479	6.268- 9.268

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το βιβλίο *Η Φιλανθρωπία στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα. Συγκρότηση και λειτουργία. Η περίπτωση της Αθήνας και του Πειραιά* του Κ. Τσάκουρη, 1995, σ. 182.

Στον τομέα της Υγείας, από την περίοδο του Όθωνα είχαν θεσπιστεί νόμοι για θέματα Δημόσιας Υγείας. Ιδρύθηκαν και νοσοκομεία για τους φτωχούς, το «Μαιευτικό Νοσοκομείο» (1837), το «Δημοτικό Νοσοκομείο» (1842) και η «Αστυκλινική Αθηνών» (1857). Το 1868 ιδρύεται η «Εταιρεία των Τυπογράφων και Βιβλιοδετών», το Οφθαλμιατρείο το 1854 και πολλά άλλα ιδρύματα που θα αναλυθούν παρακάτω. Τέλος, η ίδρυση της «Ελεήμονος Εταιρίας» το 1864 στην Αθήνα με σκοπό τον περιορισμό της επαιτείας μέσω της περίθαλψης, εκφράζει μία νέα στάση για τους φτωχούς. Η φτώχεια είναι μία κοινωνική πραγματικότητα που

αντί να καταστέλλεται, καλύτερο είναι να προστατεύεται και να ενσωματώνεται κοινωνικά, με στόχο την εξουδετέρωση του επικίνδυνου χαρακτήρα της, για τη διασφάλιση της κοινωνικής ισορροπίας (Κορασίδου, 1995, σ. 20-98).

3.5 Ο ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Η ίδρυση του νεότερου Πειραιά έγινε το 1835, λίγο αργότερα από την ίδρυση του Ελληνικού κράτους και μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα. Τα διαμορφωτικά γεγονότα που βρίσκονται σε ενότητα στο χώρο και στο χρόνο στις κοινωνικές διαδικασίες είναι η οικοπεδοποίηση της γης, οι πρώτες οργανωμένες μεταναστεύσεις, η ίδρυση του τοπικού Δήμου, η οικοδόμηση και η συγκρότηση της οικονομίας και επίσης ο πληθυσμός, η οικονομία, η καθημερινή ζωή και η ιδεολογία που επικρατεί στις τοπικές συνθήκες. Το εμπόριο, από την πρώτη στιγμή της ίδρυσης της πόλης, είναι η σταθερή καθημερινή δομή.

Ο Πειραιάς και η Αθήνα συμμετείχαν στην αλλαγή του ελληνικού χώρου προς την αστικοποίηση. Ο Πειραιάς πληθυσμιακά ακολουθεί την Αθήνα, με τη διαφορά ότι χτίζεται από την αρχή σε μία έκταση έρημη, ενώ η Αθήνα ξεκινάει από την βάση των 10.000 κατοίκων. Ο πληθυσμός του Πειραιά διπλασιάζεται μέσα στον 19^ο αιώνα, καθώς τα μεγάλα παραδοσιακά αστικά κέντρα (Χίος, η Ύδρα, οι Σπέτσες κλπ.) κατέρρευσαν στη διάρκεια του Αγώνα και απορροφήθηκαν από τον Πειραιά στις 25 Μαΐου 1836 με το Β.Δ. «περί συνοικισμώ την Χίον εν Πειραιεί» (ΦΕΚ 22/1836, άρθρα 8, 9 και 11), και κατά το μεγαλύτερο μέρος από την αστικοποίηση της Αθήνας. Εκτός από τους Χιώτες και τους Υδραίους, καταφθάνουν μετανάστες στον Πειραιά από τη Σάμο, την Κρήτη, αλλά και υπήκοοι ξένων κρατών, οι οποίοι θα παίξουν σημαντικό ρόλο στη ζωή της πόλης. Η νέα πειραιώτικη συνείδηση θα αφομοιώσει όλους όσους έχουν καταφύγει στον Πειραιά (Χιώτες, Υδραίους, Πελοποννήσιους) χωρίς να χάνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και τις μνήμες τους.

Μετά την αποχώρηση των αγγλογαλλικών στρατευμάτων στο τέλος Κριμαϊκού Πολέμου (1854-1857), αρχίζει μία νέα περίοδος για τον Πειραιά. Η βιομηχανία που αναπτύσσεται αναδιαμορφώνει την υπάρχουσα κοινωνική δομή της πόλης και οδηγεί σε ταξικές διαφοροποιήσεις, παρόλο που η Βιομηχανική Επανάσταση στην Ελλάδα σε σχέση με τη Νοτιοανατολική Ευρώπη ήλθε με

καθυστέρηση και πραγματοποιείται σε μεγαλύτερη διευρυμένη χρονική περίοδο (Todorov, 2003). Στη δεκαετία του 1860 ο πληθυσμός της πόλης του Πειραιά αυξάνεται από 6.500 σε 11.000 κατοίκους. Η βιομηχανία, παρόλο που δεν φθάνει το ύψος του εμπορίου, θα γίνει το επίκεντρο της τοπικής συνείδησης, οι επενδύσεις στην βιομηχανία ξεπερνούν τα 4.000.000 δρχ. και αναπτύσσονται τρεις βιομηχανικοί κλάδοι: η αλευρομηχανία, η βιομηχανία βάμβακος και τα σιδηρουργεία. Με την ανάπτυξη της βιομηχανίας έχουμε και τη διαμόρφωση της βιομηχανικής εργατικής τάξης. Έχουμε 600 βιομηχανικούς εργάτες περίπου, σε συνολικό οικονομικό ενεργό πληθυσμό 4.000 ανθρώπων, και το 1870 δημιουργείται στα βόρεια της πόλης ένας εργατικός συνοικισμός. Στο τέλος της περιόδου, μία ισχυρή αστική τάξη εμπόρων και επιχειρηματιών– βιομηχάνων και μία άλλη εργατική τάξη διαμορφώνουν δύο αντίθετους κοινωνικούς πόλους.

Η φιλανθρωπία γίνεται επίσημη πολιτική του Δήμου του Πειραιά. Με την «έκκληση προς φιλανθρώπους» του 1836 αποκτά νομιμότητα, μία μορφή αλληλεγγύης των ισχυρότερων προς τους ασθενέστερους, για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Θα δημοσιευθεί στον Τύπο η στράτευση των εργατών στα εργοστάσια ως πράξη φιλανθρωπίας, το ίδιο θα συμβεί και με τους πρόσφυγες της Κρητικής επανάστασης όταν καταφθάνουν το 1866 στον Πειραιά. Το ανώτερο στρώμα των εμπόρων επιβεβαιώνει τον ηγετικό του ρόλο στην κοινωνία του Πειραιά, μέσω της φιλανθρωπίας. Στο τέλος της βιομηχανικής δεκαετίας στην πόλη του Πειραιά, η επιρροή των φιλοαγγλικών πολιτικών δυνάμεων είναι ιδιαίτερα έντονη.

Η εφημερίδα «Ο Πειραιάς» δημοσιεύει στις 18/7/1861 την απαγόρευση της επαιτείας, επειδή οι επαίτες διαταράσσουν την ομαλή κοινωνική ζωή. Στο διάστημα αυτό, πέρα από την επαιτεία παρατηρείται και έξαρση κλοπών που παρενοχλούν την Πειραιϊκή κοινωνία. Το φαινόμενο της μαζικής επαιτείας διατηρείται από το 1860 έως το 1869 (Τσοκόπουλος, 1984, σ 21-60, 135-175, 220-254).

Το λιμάνι είναι το επίκεντρο της οικονομίας και της ζωής της πόλης. Από το 1834 διοικείται από ένα υπολιμεναρχείο υπαγόμενο στο λιμεναρχείο της Ύδρας, και διευθύνεται από έναν υπολιμενάρχη. Ο Πειραιάς γίνεται κόμβος των τριών ευρύτερων οδών του μεσογειακού εμπορίου, του εμπορίου των σιτηρών από την Μαύρη Θάλασσα και την Αλεξάνδρεια, του εξαγωγικού εμπορίου της Τουρκίας, της Αιγύπτου, της Ελλάδας, της Περσίας και της νότιας Ρωσίας προς την δυτική Ευρώπη και των εισαγωγών σε βιομηχανικά προϊόντα από την Αγγλία και τις υπόλοιπες

βιομηχανικές και εκβιομηχανιζόμενες χώρες προς Τουρκία, Περσία και Ελλάδα. Το 1835, με το Β.Δ. της 28¹⁵ Μαρτίου ιδρύθηκε το γραφείο Διαμετακομίσεως, που υπάγεται στο Τελωνείο, όπου μεταφέρονται τα εμπορεύματα (ΦΕΚ 17 /1835). Την ίδια χρονική περίοδο τελειώνει και η κατασκευή της οδού Αθηνών – Πειραιώς, που άρχισε το 1834, έχει μήκος 8 χιλιόμετρα και στοίχισε 126.277 δρχ.

Ο σιδηρόδρομος, μετά από συζητήσεις και αρκετές νομοθετικές ρυθμίσεις, θα γίνει πραγματικότητα τον Φεβρουάριο του 1869, και η γραμμή μήκους 8,5 χιλιομέτρων θα συνδέει τον Πειραιά με το Θησείο. Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο του σιδηροδρόμου αποτελείται από τον Γ. Σκουζέ, τον Ι. Σκαλτσούνη και τον δικηγόρο Δ. Δαμασκηνό. Ο σιδηρόδρομος σύντομα θα απορροφήσει το μεγαλύτερο μέρος της κίνησης ανάμεσα στην πρωτεύουσα και το επίνειό της, σηματοδοτώντας μία νέα εποχή για τον Πειραιά.

Η περίοδος της έξωσης του Όθωνα χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη κινητικότητα, η δε έξωσή του και το Σύνταγμα του 1864 ανοίγουν την πορεία στις παραγωγικές δυνάμεις της χώρας. Η οικονομική πολιτική όμως, παρόλη την δημοτικοποίηση, δεν είναι αποτελεσματική. Το κράτος γίνεται απλός παρατηρητής της αναπτυσσόμενης με ένταση και πυκνότητα βιομηχανίας στον Πειραιά, ενώ η δυναμική της βιομηχανίας σε όλη την χώρα δεν είναι ίδια.

Το 1842 ξεσπά διαμάχη ανάμεσα στον Πειραιά, την Ερμούπολη και την Πάτρα για το ποιά πόλη θα ανακηρυχθεί Ελεύθερη Ζώνη, με τους Πειραιώτες να χρησιμοποιούν ως επιχειρήμα τη γειτονία με την πρωτεύουσα. Την ίδια χρονιά κορυφώνεται η χρεωκοπία του νεοελληνικού κράτους που είχε αρχίσει έναν χρόνο πριν, παρόλο που η οικονομία του Πειραιά έδειχνε να έχει σταθεροποιηθεί το 1840. Τα κρίσιμα γεγονότα το διάστημα αυτό είναι η μετατόπιση του κέντρου των γαλλικών δραστηριοτήτων από την Ερμούπολη στον Πειραιά και η ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας, που όμως απέτυχε να καλύψει τις ανάγκες χρηματισμού της ελληνικής οικονομίας (ιδιαίτερα του πρωτογενούς τομέα παραγωγής) μοιράζοντας τις πιστώσεις της στους «ημέτερους» των Αθηνών και οδηγώντας το εμπόριο σε κατάρρευση. Επίσης, το 1841 ιδρύεται η Εμπορική Τράπεζα με έδρα τον Πειραιά και υποκατάστημα στην Πάτρα, με μετοχικό Κεφάλαιο 2.000.000 δρχ. Η αύξηση των εξαγωγών με μεγάλο εμπορικό κέρδος το 1843 επιφέρει οικονομική ανάκαμψη. Το 1848 απότομα έχουμε νέα κρίση, λόγω των επαναστατικών ταραχών της Ευρώπης, οπότε σταματούν οι εξωτερικές πιστώσεις του ελληνικού εμπορίου. Με την έναρξη του Κριμαϊκού Πολέμου και της αγγλογαλλικής

κατοχής του Πειραιά, η κρίση αυτή γίνεται περισσότερο εμφανής με την άνοδο της τιμής του σιταριού και τη γενίκευση της ακρίβειας σε βασικά είδη κατανάλωσης. Στα τέλη του Κριμαϊκού πολέμου, τον Ιούλιο του 1854, η επιδημία της χολέρας αποδεκατίζει τον πληθυσμό του Πειραιά.

Η ακρίβεια, η τρίχρονη κατοχή καθώς και το γαλλικό στράτευμα που ξόδευε αστρονομικά ποσά στον Πειραιά, είχαν ως αποτέλεσμα την κερδοσκοπία των εμπόρων. Μετά την κατοχή, αρχίζει μία περίοδος οικονομικής ανάπτυξης, που θα διαρκέσει μία δεκαετία χωρίς διακοπή. Στη δεκαετία του 1860, οι ντόπιοι έμποροι του Πειραιά ειδικούνται στο εισαγωγικό εμπόριο, χωρίς να μεσολαβούν στο εξαγωγικό, λόγω του υψηλού κόστους μεταφοράς. Η περίοδος 1868 - 70 αποτελεί περίοδο καμψής για το εμπόριο. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα ο Πειραιάς βιώνει μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, ενώ η Πάτρα και η Ερμούπολη αρχίζουν να φθίνουν. Ο Πειραιάς είναι η Ελληνική «Αμερική», και λειτουργεί ως εισαγωγικό λιμάνι για να καλυφθούν οι ανάγκες. Λόγω των εσωτερικών μεταναστών, ο Πειραιάς από ένα έρημο τοπίο μεταβάλλεται σε μία σύγχρονη πόλη και γίνεται πόλος έλξης για κατοίκους εξαθλιωμένων περιοχών που επιδιώκουν μία καλύτερη ζωή.

3.6 Ο ΠΕΙΡΑΙΑΣ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ο Πειραιάς από το 1860 που κατασκευάστηκε το λιμενικό συγκρότημα αναδεικνύεται στο μεγαλύτερο εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο της χώρας. Από το 1910 αρχίζει μία νέα ιστορική πορεία που σημαδεύεται από τον αστικό εκσυγχρονισμό της περιόδου του Ελ. Βενιζέλου, ο οποίος επαναπροσδιόρισε τις σχέσεις κεφαλαίου και εργασίας. Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ξεκινά μία σημαντική περίοδος για το εμπόριο και την βιομηχανία λόγω της διεύρυνσης των συνόρων της Ελλάδας και του ανοίγματος νέων αγορών.

Η ανάπτυξη του Πειραιά δεν εξαρτιόταν μόνον από την Αθήνα αλλά και από την Ελληνική επαρχία, όπου οι έμποροι του Πειραιά έκαναν όλο και μεγαλύτερες παραγγελίες εμπορευμάτων με προορισμό την Πελοπόννησο, τη Στερεά, τα Ιόνια

νησιά και την Κρήτη. Επίσης, ο Πειραιάς ήταν η σημαντικότερη είσοδος για το ξένο εμπόριο σε όλη την Ελλάδα, ενώ στο εξαγωγικό εμπόριο θα καταλάμβανε τη δεύτερη θέση μετά την Πάτρα. Από το 1880, το 30% του συνολικού εξαγωγικού εμπορίου πραγματοποιείται από τον Πειραιά, το 18% από την Σύρο και το 16% από την Πάτρα (Συναρέλλη, 1989, σ. 148-149, 177).

Στον Πειραιά, κατά την απογραφή του 1879 και με την αλλαγή που είχε επιφέρει η εκβιομηχάνιση, οι δηλωμένοι εργάτες με σχέση εξαρτημένης εργασίας ήταν 544 και οι υπάλληλοι 747. Πιο συγκεκριμένα οι βιομηχανικοί εργάτες υπολογίζονται σε 2.000, οι εργάτριες σε 1.000 και οι υπάλληλοι καταστημάτων σε 3.200. Όπως φαίνεται, ο επίσημος πληθυσμός της πόλης απαρτιζόταν κυρίως από εμπόρους. Ωστόσο για αρκετούς ο Πειραιάς δεν ήταν πόλη μόνιμης διαμονής, αν και οι μετανάστες προσδοκούσαν να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους του Πειραιά, για να αποκτήσουν την ιδιότητα του πολίτη Πειραιώτη. Μετά την δεκαετία του 1840, οι συχνές οικονομικές κρίσεις οδήγησαν τους εμπόρους σε πτώχευση. Η κρίση όμως του 1880 και ειδικότερα του 1884 – 1885 ήταν αυτή που σημάδεψε τον Πειραιά (Αγριαντώνη, 1986, σ. 318-319).

Οι Έλληνες του εξωτερικού φθάνουν μετά το 1850 στην Αθήνα και κτίζουν πολυτελείς κατοικίες, ενώ για τον Πειραιά δεν δείχνουν ενδιαφέρον. Οι δε επενδύσεις που κάνουν είναι σε γη, στο πλαίσιο των εμπορικών και βιομηχανικών τους δραστηριοτήτων, ενώ από το 1860 και μετά ο Πειραιάς έχει μετατραπεί σε «βασιλείο ανηθικότητας» και εγκληματικότητας. Το 1870 ο Πειραιάς επλήγη από την ευλογία, η οποία σημείωσε έξαρση το 1880 και την άνοιξη του 1882, καθώς επίσης και σε Ύδρα, Κέρκυρα και Κεφαλλονιά. Οι προαναφερθέντες λόγοι οδήγησαν στην εφαρμογή κανόνων δημόσιας ασφάλειας και η υγιεινής στον Πειραιά από το 1870 μέχρι τα τέλη του αιώνα.

Από το 1880, λόγω της μετανάστευσης, αυξήθηκε ο πληθυσμός της πόλης. Η επέκταση του αστικού χώρου και η αύξηση της βιομηχανίας και των εργατών δημιούργησαν μία πόλη με προβλήματα. Έντονο ήταν το πρόβλημα της πορνείας, των παιτών και των ευλογιώντων, που διώκονταν από τις αστυνομικές αρχές, ενώ οι πένητες της εργατικής τάξης αποτέλεσαν την αιτία της εμφάνισης της συστηματικής ατομικής και συλλογικής φιλανθρωπίας.

Πέντε χρόνια μετά, η υπερχειλίση της κοίτης του Κηφισού προκάλεσε μεγάλες καταστροφές λόγω πλημμυρών, ακόμη και στα εργοστάσια. Προτάθηκε η κατασκευή τάφρου στου Ρέντη μέχρι την οδό Θηβών για την διεύρυνση και

εκβάθυνση του Κηφισού, από του Ρέντη μέχρι το Φάληρο, πρόταση που τελικά δεν υλοποιήθηκε. Παρ' όλες τις αντιξοότητες και την περιθωριοποίηση της συνοικίας των εργοστασίων, υπήρξαν και αστικά έργα, όπως η κατασκευή τριών σιδηροδρομικών γραμμών Πειραιά-Αθηνών, Πειραιά-Πελοποννήσου και Πειραιά-Λαρίσης (Κοτέα, 1997, σ. 125).

Συμπερασματικά, κάνοντας μία σύγκριση της νεόκοπης Ελληνικής κοινωνίας με τις κοινωνίες της Ευρώπης του βιομηχανικού καπιταλισμού και μελετώντας την από το κέντρο στην περιφέρεια, διαπιστώνει κανείς, όχι μόνο την έλλειψη δομών, αλλά και την ανάπτυξη ενός κακέκτυπου καπιταλισμού. Οι δημόσιες υπηρεσίες ήταν υπερτροφικές και οι πελατειακές σχέσεις κυριαρχούσαν, υπήρχε απουσία κομμάτων με αρχή, η οικονομική πορεία προχωρούσε με καθυστέρηση και τέλος παρατηρείτο σταθερότητα στις δομές ενός εμπορευματικού προκαπιταλισμού. Όλα αυτά συγκροτούσαν την Ελληνική κοινωνία. Σπουδαίο ρόλο έπαιξαν οι ομογενείς οι οποίοι προσπαθούσαν να συνδεθούν με την κοινωνία της Αθήνας – πρωτεύουσας και τον κρατικό μηχανισμό (Γιαννιτσιώτης, 2006, σ. 49-87, 202-289, 361, 401-406).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Περίοδοι Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα (1830 – 1922)

4.1 ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Την εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα, από την αποκατάστασή της στο Ανεξάρτητο Ελληνικό κράτος μέχρι το 1922, τη διαιρούμε χρονολογικά σε 2 περιόδους: από την ίδρυση του ανεξάρτητου κράτους μέχρι το Κίνημα στο Γουδί (Α' Περίοδος, 1830 – 1909) και από το Κίνημα στο Γουδί μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή (Β' Περίοδος, 1909 – 1922).

Από τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους μέχρι το 1914, η κρατική μέριμνα και η νομοθεσία στον τομέα της Κοινωνικής Πρόνοιας και Υγιεινής ήταν σχεδόν ανύπαρκτες. Το Κράτος έλαβε σποραδικά μέτρα για την αντιμετώπιση επειγόντων θεμάτων, όπως είναι π.χ. η προστασία των ορφανών, των θυμάτων πολέμου, των αναπήρων, των σεισμοπαθών, των προσφύγων και η καταπολέμηση των επιδημιών. Αυτό οφειλόταν κυρίως στην οικονομική δυσχέρεια την οποία αντιμετώπιζε το νεοσύστατο Κράτος. Μέχρι το 1909, ο τομέας ασφάλισης των εργαζομένων ήταν υποτυπώδης ουσιαστικά, αλλά κυρίως νομοθετικά. Την περίοδο αυτή, οι Εθνικοί Ευεργέτες με τις εισφορές και τις δωρεές για κοινωφελείς σκοπούς συμπληρώνουν κατά μεγάλο μέρος την κρατική προνοιακή πολιτική.

Το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα των Ελλήνων ήταν ανέκαθεν η αγάπη προς την παιδεία, «ως θάνατο και θείο δώρο», όπως έλεγαν οι πρόγονοί μας. Την αγάπη αυτή δεν κατόρθωσε να καταπνίξει ούτε η τουρκική κατοχή. Ακόμη και κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα από την προσωρινή κυβέρνηση ιδρύθηκαν 4 σχολεία. Η έλλειψη προσωπικού και οικονομικών μέσων ήταν η αιτία που η εκπαίδευση περιορίστηκε στη στοιχειώδη. Αποφασίστηκε η ίδρυση λίγων Σχολείων που ονομάστηκαν αλληλοδιδασκτικά, λόγω της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου που εφαρμοζόταν. Μετά την απελευθέρωση, το κράτος και η ιδιωτική πρωτοβουλία προώθησαν την ανάπτυξη της εκπαίδευσης, των επιστημών και των καλών τεχνών, με βάση τα υπάρχοντα τότε μέσα (Μαρκεζίνης, 1968, σ. 128).

4.2 Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1830 – 1909

4.2.1 ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ενα από τα κυριότερα μελήματα του πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας, του Καποδίστρια, ήταν «το παιδί». Ανέκαθεν υπήρχε η πεποίθηση ότι «εις την εκπαίδευση της νεολαίας εναπόκειται το μέλλον της Ελλάδας» (Μπαλάνος, 1948).

Το πρώτο πράγμα που έκανε ο Κυβερνήτης ήταν η διοικητική συγκρότηση του Κράτους με τη Γενική Γραμματεία στο Ναύπλιο και, με στόχο τη μελλοντική αποκέντρωση, το θεσμό της Δημογεροντείας με Γενικό Γραμματέα τον Στ. Τρικούπη. Στις Δημογεροντείες, που είχαν διοικητικές αρμοδιότητες, ανέθεσε και την επιτήρηση της υγειονομίας, της αγρονομίας, των ναών και ιερών μονών, των σχολείων, των νοσοκομείων και των άλλων φιλανθρωπικών καταστημάτων (Δραγούμης, 1897, σ. 105).

Οι Δημογεροντίες με το Ι ψήφισμα του 1828 η χώρα διαιρέθη σε 13 τμήματα – νομούς, 62 επαρχίες σε πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά. Βήματα για μία πραγματική τοπική αυτοδιοίκηση έγιναν στις 27 Δεκεμβρίου 1833, οπότε με το Νόμο περί συστάσεως των Δήμων (ΦΕΚ 3/1834) δημιουργήθηκαν 750 Δήμοι, οι οποίοι περιορίστηκαν αργότερα σε 250 με τον Νόμο 16/22-9-1840.

Στα πλαίσια της οργάνωσης του ελεύθερου κράτους, η Κοινωνική Πρόνοια ως επιδίωξη παροχής περίθαλψης και προστασίας των δυστυχούντων πολιτών είχε ως φορείς κατά βάση τις Δημογεροντείες, την Εκκλησία, την ιδιωτική πρωτοβουλία και τους Μεγάλους Ευεργέτες, οι οποίοι βοήθησαν πάρα πολύ με τις αγαθοεργίες τους να καλυφθούν οι ανάγκες. Το ενδιαφέρον του Κυβερνήτη επικεντρώθηκε ιδιαιτέρως σε δύο μεγάλα προβλήματα Δημόσιας Κοινωνικής Πρόνοιας: την προστασία των παιδιών και την καταστολή των επιδημιών.

Μόλις πάτησε το πόδι του στην Ελλάδα ο Καποδίστριας, στις 12 Ιανουαρίου 1828, φρόντισε για τα απορφανισθέντα και απροστάτευτα παιδιά εξαιτίας της Επανάστασης, τα οποία είχαν καταφύγει ως πρόσφυγες στην Αίγινα, τον Πόρο, το Ναύπλιο ή είχαν πάει ως «ψυχογιοί» στα διάφορα σώματα του Στρατού ή και ακόμη περιφέροντο ως ζητιάνοι (Πρακτ. Ακαδημίας Αθηνών, 1944). Έτσι, μέσα σε 65 ημέρες, ο Καποδίστριας συγκέντρωσε ορφανά ηλικίας 10 – 12 ετών σε καλύβες στην

Αίγινα και ανά 15νθήμερο ζητούσε ενημέρωση για την πρόοδο και τη διαγωγή των υποτρόφων. Το Ορφανοτροφείο Αίγινας (1^η Νοεμβρίου 1829), που περιέθαλψε αρχικά 500 περίπου ορφανά, ήταν το πρώτο Κοινοφελές Ίδρυμα υπό τη μορφή «Πρόνοια δια της Εργασίας». Υπήρξε μάλλον αναμορφωτικό κατάστημα, που εφάρμοζε παιδαγωγικές μεθόδους για τη διαπαιδαγώγηση εκατοντάδων ανηλίκων που πολλά από αυτά ήταν παραστρατημένα, και φρόντιζε για την εκπαίδευσή τους. Ένα άλλο ίδρυμα της Καποδιστριακής περιόδου είναι και το Ορφανοτροφείο που ίδρυσε ο ιεροδιάκονος Θεόφιλος Καΐρης στην Άνδρο το 1834 για την περίθαλψη των ορφανών των «υπέρ Πίστεως και Πατρίδος πεσόντων». Ο Θ. Καΐρης συγκέντρωσε χρήματα για την ίδρυση του Ιδρύματος από τις περιοδείες του στα νησιά και στις χώρες της Ευρώπης.

Τον Απρίλιο του 1828, όπως γράφει ο ιστορικός Σπυρ. Τρικούπης, κατά το διάστημα της οργάνωσης του εσωτερικού της Ελλάδας, εμφανίστηκε πανώλη, μεταφερθείσα από τα Αιγυπτιακά στρατεύματα στην Ύδρα και μετά στις Σπέτσες στη συνέχεια στην Πελοπόννησο, καθώς επίσης τύφος και ευλογιά στο Ναύπλιο και στη Νάξο. Ο Καποδίστριας συνέστησε Υγειονομείο μαζί με τον αδελφό του Βίαρο για την κάθαρση και την καταπολέμηση των ασθενειών (Τρικούπης, 2007, σ. 212). Μεταξύ των πρώτων μέτρων ήταν και η ίδρυση των πρώτων νοσοκομείων του Κράτους (Στρατιωτικά). Το 1827 ιδρύθηκε το «Βαρδάκειον» και Πρώην Νοσοκομείο Σύρου, ιδιωτικής πρωτοβουλίας, με έρανο μεταξύ των ευκατάστατων πρώτων κατοίκων της Σύρου, των προσφύγων από τη Χίο, τη Σμύρνη, τα Ψαρά, την Κρήτη, την Κάσο και διάφορες πόλεις της Μικράς Ασίας και της Ευρωπαϊκής Τουρκίας. Το Νοσοκομείο αυτό εξυπηρετούσε όχι μόνο τους κατοίκους της Σύρου αλλά και αγωνιστές της Ελευθερίας από άλλες περιοχές, γέροντες, πρόσφυγες, ψυχοπαθείς και απροστάτευτα παιδιά (Παπαδάκης, 1959, σ. 301).

Το έργο του Καποδίστρια για την εκπαίδευση και την ίδρυση σχολείων υπήρξε αξιόλογο. Επί της διακυβέρνησής του λειτούργησαν 71 σχολεία. Η συμβολή των κοινοτήτων στον τομέα της ίδρυσης σχολείων ήταν πολύ σημαντική. Εξίσου σημαντική υπήρξε και η ιδιωτική πρωτοβουλία στον τομέα λειτουργίας των σχολείων. Στην Αθήνα, τρεις Αμερικανοί επίτροποι δύο εταιρειών, οι Κινγκ, Χιλλ και Ροβερσόν, ίδρυσαν δύο σχολεία, το Αλληλοδιδασκτικό για αγόρια και το Παιδαγωγικό σχολείο για κορίτσια. Από αυτό αποφοίτησαν οι πρώτες Ελληνίδες δασκάλες. Από τον Φεβρουάριο μέχρι τον Μάιο του 1828 ιδρύθηκαν στα νησιά του Ιονίου Πελάγους 22 αλληλοδιδασκτικά Σχολεία, και στα τέλη του 1830 υπήρχαν 48

δημοδιδασκαλεία στα νησιά, 55 στην Πελοπόννησο και εκτός Ισθμού 6 (Γατόπουλος, 1932, σ. 143). Επίσης, ιδρύθηκε το «Κεντρικόν Σχολείον», «το Διδασκαλείον» στην Αίγινα για την εκπαίδευση των δασκάλων, τον Ιούλιο του 1830, η «Στρατιωτική Σχολή των Ευελπίδων» στο Ναύπλιο, το «Γεωργικό» στην Τίρυνθα και στον Πόρο το «Εκκλησιαστικό».

Στην προσπάθεια της αναδιοργάνωσης της Ελλάδας από τον Κυβερνήτη συνέβαλε και η εξωτερική βοήθεια, είτε υπό μορφή δωρεών είτε υπό μορφή δανείων, τα οποία δίνονταν χάρη στο κύρος του Καποδίστρια, και τα οποία ο ίδιος διαχειρίστηκε καλά. Βοηθήματα έλαβε από το βασιλιά της Γαλλίας, από Αμερικανούς Φιλέλληνες, από τον Αυτοκράτορα της Ρωσίας κ.ά. (Παπαδάκης, 1959, σ. 301).

4.2.2 ΟΘΩΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Η περίοδος της Βασιλείας του Όθωνα, παρόλο που δεν απασχόλησε με ιδιαίτερο τρόπο τους ιστορικούς, διήρκεσε μεγάλο χρονικό διάστημα και ήταν κρίσιμη εποχή γιατί οι Έλληνες, με την πείρα τους από τον Αγώνα, προσπάθησαν να θεμελιώσουν την Ελλάδα ως ανεξάρτητο κράτος.

Επί της βασιλείας του Όθωνα φάνηκαν οι μακροπρόθεσμες συνέπειες της Επανάστασης. Το άμεσο, φανερό αποτέλεσμα και η επιτυχία της Επανάστασης ήταν η δημιουργία του νέου Ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους, με ομοιογενή ελληνικό πληθυσμό. Οι Έλληνες είχαν πλέον τη δυνατότητα να ασκούν αφενός εξουσία και αφετέρου να προάγουν τα ελληνικά συμφέροντα.

Όταν ήρθαν ο νεαρός Βασιλιάς Όθων και τα μέλη της Αντιβασιλείας του στο Ναύπλιο, στις 18 Ιανουαρίου 1833, βρήκαν μία τραγική κατάσταση, μια χώρα μέσα στα ερείπια και τη φτώχεια. Παντού πόλεις ερημωμένες, χωριά κατεστραμμένα και ληστές που συμπλήρωναν την καταστροφή. Ρακένδυτοι, χήρες και ορφανά ζητούσαν ελεημοσύνη. Για την αντιμετώπιση αυτής της δεινής κατάστασης, η Αντιβασιλεία προσπάθησε να οργανώσει πλήρως το κράτος σε όλους τους τομείς. Διατήρησε ουσιαστικά τους στόχους της πολιτικής του Καποδίστρια (Κοτέα, 2007, σ. 37), έφερε όμως και συστήματα σπουδαία από το εξωτερικό τα οποία εφάρμοσε στην Ελλάδα.

Οι δήμοι την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα θεσμοθετούνταν με το Νόμο «περί συστάσεως του Δήμου 27 Δεκεμβρίου 1833 (ΦΕΚ 3/ 1834). Σύμφωνα με αυτόν, το Βασίλειο της Ελλάδος χωρίζεται σε 4 δήμους. Κάθε υπήκοος του κράτους και η οικογένειά του πρέπει να είναι μέλη κάποιου δήμου (άρθρο 3). Οι δήμοι

διαίρονται σε τρεις κατηγορίες ή τάξεις: οι έχοντες πάνω από 10.000 κατοίκους αποτελούν τους δήμους της Α' τάξης, από 2.000 μέχρι 10.000 αποτελούν την Β' τάξη και κάτω από 2.000 την Γ' τάξη (άρθρο 7). Στις δικαιοδοσίες των δήμων περιλαμβάνονται ο έλεγχος της τοπικής και αγρονομικής αστυνομίας, η διαχείριση της δημοτικής περιουσίας και των δημοσίων εσόδων και η εκλογή των δημοτικών αρχών, καθώς και η διαχείριση των αγαθοεργών καταστημάτων (Ορφανοτροφεία, Γηροκομεία, Νοσοκομεία) (Κοτέα, 2007, σ. 26). Οι δήμοι ενεργούν εν ονόματι της κυβέρνησης. Οι υποχρεώσεις των δήμων είναι η συγκέντρωση της φορολογίας, η μισθοδοσία της αστυνομίας και των υπαλλήλων, η σύσταση και διατήρηση των προκαταρκτικών σχολείων, η οικοδόμηση και διατήρηση των δημοτικών καταστημάτων καθώς και η ενοικίασή τους, η κατασκευή των οδών, των γεφυρών, των υδραγωγείων, των φρεάτων, των υδραυλικών έργων, η είσπραξη των συνδρομών από ιδιωτικές σχέσεις κ.λ.

Οι πόροι των δήμων προέρχονται από τις προσόδους της δημοτικής περιουσίας, τα πρόστιμα από τις αστυνομικές παραβάσεις, τους έμμεσους φόρους, τους εράνους και από τις αμισθί γενόμενες δημοτικές εργασίες (άρθρο 19). Οι δήμοι είναι ισχυρά κρατικά όργανα, με αποφασιστικό ρόλο στα γεγονότα των περιοχών τους. Η δημοτική πρακτική δεν ξεχωρίζει από την πολιτική πρακτική μέχρι το 1843, οπότε και αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της (Τσακόπουλος, 1934, σ. 36). Όμως, στα μέτρα της διακυβέρνησης αυτής αγνοήθηκαν τόσο οι συνθήκες της ελληνικής ζωής όσο και η δουλειά τεσσάρων αιώνων, με αποτέλεσμα να είναι μέτρα δυσπροσάρμοστα και να δημιουργηθεί μεγάλη αντίδραση, που κατέληξε στην έξωση του Όθωνα.

Η Κοινωνική Πρόνοια από την εγκαθίδρυση της Αντιβασιλείας του Όθωνα ακολουθεί τη διεθνή τάση «της Κοινοτικής Βάσης». Οι ανάγκες καλύπτονταν από τους Εθνικούς Ευεργέτες, τους ξένους φίλους της Ελλάδας, την ιδιωτική φιλανθρωπία και την Εκκλησία. Από πλευράς κεντρικής αρμοδιότητας, την άσκηση Κοινωνικής Πρόνοιας (Δημόσιας Υγείας και Δημόσιας Αντίληψης) είχε το νεοσύστατο Υπουργείο Εσωτερικών (Β.Δ. 3¹⁵ Απριλίου 1833, ΦΕΚ 14/1833), ως Γραμματεία επί των Εσωτερικών. Περιλάμβανε 6 τμήματα (Διοικητικό, Δημοτικό, Υγειονομικό, Δημόσιας Οικονομίας, Δημοσίων Έργων, Λογιστικό) και 3 γραφεία. Πιο αναλυτικά, οι αρμοδιότητες των τριών πρώτων τμημάτων ήταν οι εξής:

- 1^ο Τμήμα-Διοικητικό: περιλάμβανε τις υπηρεσίες Προσωπικού Νομαρχιών, Δημόσιας Ασφάλειας και Αστυνομίας του Κράτους, Ελληνικής Ιθαγένειας και

Πολιτογράφησης, εκλογής βουλευτών, στρατολογίας και ναυτολογίας, εθνικών και βασιλικών εορτών κλπ.

- 2^ο Τμήμα- Δημοτικό: στη δικαιοδοσία του υπαγόταν η εκτέλεση των νόμων περί δήμων και περί νομαρχιακών και κοινοτικών συμβουλίων, περί αδελφάτων των ενοριακών ναών και αγαθοεργών καταστημάτων και το προσωπικό των δημοτικών υπαλλήλων, των επαρχιακών κοινοτικών και εκκλησιαστικών συμβούλων.
- 3^ο Τμήμα -Υγειονομικό: Στη δικαιοδοσία του υπαγόταν η Δημόσια εν γένει Υγεία, εσωτερική και εξωτερική, και το Ιατροσυνέδριο. Στις αρμοδιότητές άπτονταν:

1. η εκτέλεση των νόμων περί εμποδισμού της μετάδοσης των μολυσματικών νοσημάτων,

2. η σύσταση και συντήρηση ιδρυμάτων υπέρ της δημόσιας υγείας (λοιμοκομείων, νοσοκομείων, θεραπευτηρίων, λωβοκομείων κλπ.)

3. η δημόσια Υγιεινή των πόλεων, κωμών και χωριών, καθαριότητας κλπ, η επιτήρηση των αγορών τροφίμων, σφαγείων, υπονόμων κλπ.

4. η εκτέλεση των νόμων περί ασκήσεως του επαγγέλματος του ιατρού, χειρουργού, οδοντιάτρου, φαρμακοποιού, φαρμακέμπορου, μαίας.

5. τα περί σύστασης φαρμακείων και φαρμακεμποριών, στ) τα της διοίκησης και συντήρησης του μαιευτικού σχολείου και το προσωπικό αυτού.

6. η εκτέλεση των υγειονομικών νόμων και η επιβολή καθάρσεων.

7. η σύσταση υγειονομικών αρχών των λοιμοκαθαρητηρίων και το προσωπικό αυτών.

Η εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην περίοδο του Όθωνα είχε τα εξής χαρακτηριστικά: Σημαντικό γεγονός υπήρξε η ίδρυση του Υπουργείου Εσωτερικών, με προοδευτική αύξηση της ανάμειξης του κράτους στα θέματα πρόνοιας, μέσα από Νομαρχίες, Δήμους και Κοινότητες. Τα μέτρα που έπαιρναν αφορούσαν στην αντιμετώπιση επειγουσών αναγκών και αρκετές φορές απαιτούσαν την επέμβαση της αστυνομίας. Στο διάστημα αυτό ιδρύθηκαν στην Ερμούπολη Σύρου το «Ορφανοτροφείο Μπαμπαγιώτου» (1855) και το «Ορφανοτροφείο Θηλέων Καλογραίων» (για Καθολικούς) και στην Αθήνα το Ορφανοτροφείο Θηλέων «το Αμαλίειον» (1854), το «Ορφανοτροφείο Αρρένων Χατζηκώνστα» (1855) και άλλα

ιδρύματα Παιδικής Προστασίας, πιστοποιώντας την επικράτηση της ιδρυματικής περίθαλψης στον τομέα της Κοινωνικής Πρόνοιας.

Εφαρμόστηκαν μέτρα αξιόλογα στον τομέα Υγιεινής, που αποτέλεσαν σημαντικό σταθμό της ιστορικής της εξέλιξης στην Ελλάδα. Η νομοθεσία προσαρμόζεται προς τη διεθνή αντίληψη, αλλά δεν προσαρμόζεται στα ελληνικά ήθη και την ψυχρόσυνθεση του Έλληνα. Επίσης, υπάρχει σαφής έλλειψη προγραμματισμού στην παροχή Κοινωνικής Προστασίας. Παρόλα αυτά, αναπτύχθηκαν αξιόλογα μέτρα, που αποτελούσαν αληθινή πρόοδο και σημείωσαν αξιόλογη εξέλιξη στη δημόσια αντίληψη και υγεία. Η Αντιβασιλεία, με το νόμο «περί συστάσεως Δήμων» (ΦΕΚ3/1834), όρισε τους Δήμους ως όργανα ασκήσεως Πρόνοιας και υγείας. Η εποπτεία της Δημόσιας Αντιλήψεως και Υγείας είχε ανατεθεί στο Υπουργείο των Εσωτερικών με το Β.Δ. της 3^{ης} Απριλίου 1833 (ΦΕΚ 14/1833), και με το «περί οργανισμών των Υπουργείων» (ΦΕΚ 14/1846) χαράσσεται το πρόγραμμα καταπολέμησης των διαφόρων ασθενειών. Σημαντικό γεγονός στην εξέλιξη της υγειονομικής νομοθεσίας είναι το Β.Δ. του 1836 «περί εμποδισμού της μεταδόσεως κολλητικών αρρωστιών» (ΦΕΚ 83/1836) για την καταπολέμηση της χολέρας, της λέπρας, της αιγυπτιακής οφθαλμίας. Στα πλαίσια της δημόσιας υγείας υπεγράφησαν επιπλέον ο Ν. ΚΒ' του 1845 «περί Υγειονομικού και ποινικάι αυτού διατάξεις» (ΦΕΚ 31/1845), το Β.Δ. στις 25 Νοεμβρίου του 1845 «περί κανονισμού των υγειονομειών και λοιμοκαθαρητηρίων του Βασιλείου της Ελλάδος» (ΦΕΚ 36/1845), καθώς και οι νόμοι ΚΔ' 1845 «περί διατιμήσεως των υγειονομικών και λοιπών λοιμοκαθαρτικών δικαιωμάτων» (ΦΕΚ 431/1845) και ΤΝΖ' 1856 «περί μαιευτικού σχολείου» (ΦΕΚ 49/1856), βάσει του οποίου εκδίδονται και αποστέλλονται διάφορες εγκύκλιες οδηγίες περί κοινών γυναικών και οίκων ασωτείας. Τέλος, επί βασιλείας του Όθωνα ιδρύθηκε το πρώτο Νοσοκομείο της Αθήνας, «Ελπίς».

Η περίοδος της μοναρχίας του Όθωνα (1835-1843) ολοκληρώνεται με την αναγκαστική παραχώρηση του συντηρητικού Συντάγματος του 1844, που είχε ως πρότυπα το γαλλικό μοναρχικό χάρτη του 1830 και το δημοκρατικό βελγικό του 1831. Καθιερωνόταν η μοναρχία, δεν προβλεπόταν όμως αναθεώρηση, και η πρωτοποριακή διάταξη ψηφοφορίας για τον άρρενα πληθυσμό.

4.2.3 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α΄ : Η ΑΠΑΡΧΗ ΝΕΟΤΕΡΩΝ

ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ

Η Οθωνική περίοδος ήταν μια δύσκολη περίοδος για την Ελλάδα. Είχαν προηγηθεί, εκτός των άλλων, η πτώχευση του 1843, η νόσος των αμπέλων (της σημαντικότερης εκείνη την εποχή πλουτοπαραγωγικής πηγής του τόπου) το 1850, οι σιτοδείες του 1851 και του 1853, καθώς και η επιδημία χολέρας το 1855. Επίσης, η άτυχη ελληνική εισβολή στη Θεσσαλία κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο επιβάρυνε την Ελλάδα με βαρύ ετήσιο χαράτσι, που χαρακτηρίστηκε ως εξυπηρέτηση ενός παλαιότερου δανείου της. Σε αυτά έρχεται να προστεθεί και η πολιτική αναστάτωση που δημιουργήθηκε από τη διαμάχη που κατέληξε στην έξωση του Όθωνα.

Με την άνοδο του Γεωργίου Α΄ στο θρόνο εγκαινιάζεται μια νέα περίοδος στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας. Το έτος 1864 είναι η απαρχή των νεότερων εξελίξεων του ελεύθερου Ελληνικού κράτους, με βραδεία μεν αλλά σίγουρη άνοδο. Ψηφίζεται το νέο Σύνταγμα, ένα από τα δημοκρατικότερα της εποχής εκείνης σε ολόκληρο τον κόσμο, και παράλληλα 'προσαρτώνται στο Ελληνικό κράτος τα Ιόνια νησιά. Το 1874 ίσχυσε ο κοινοβουλευτισμός, μετά το άρθρο του Χαρ. Τρικούπη, η αρχή της δεδηλωμένης το 1875 και ο νέος εκλογικός νόμος του 1877 που αφορούσε την καθολική ψηφοφορία των ενήλικων αρρένων. Στον τομέα των κοινωνικών παροχών διαπιστώνεται η μέριμνα για την επιβίωση και την υγεία του παιδιού. Οι κυβερνήσεις των χωρών της Δύσης δίνουν τα πρώτα δείγματα κοινωνικής πολιτικής σε ό,τι αφορά στην προστασία των νεογέννητων και εγκαταλελειμμένων παιδιών. Ανάλογο πνεύμα εκφράζεται και μέσω της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό που οι ιστορικοί θεωρούν ότι το κύριο γνώρισμα της περιόδου αυτής (1880-1914) είναι οι έντονες προσπάθειες για τη σωτηρία του παιδιού.

Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται και από την ίδρυση φορέων κοινωνικών ασφαλίσεων για τους ναυτικούς (Ν.Α.Τ. 1861), τους μεταλευτές (1882), τις χήρες και τα ορφανά των αξιωματικών του Στρατού (1853) και του Πολεμικού Ναυτικού (1856), τους απόμαχους αξιωματικούς του Πολεμικού Ναυτικού (1874) και τους δημόσιους υπαλλήλους (Μετοχικό Ταμείο 1861). Το 1861 δημοσιεύεται ο νόμος ΧΝΒ (ΦΕΚ 31/1861) για την παροχή σύνταξης των Δημοσίων Υπαλλήλων

(Μαστρογιάννης, 1960, σ. 315). Οι πρώτες εκδηλώσεις μέτρων κοινωνικής προστασίας σημειώνονται το 1864 (διάταγμα 16/9/1866) «Περί οργανισμού Φρενοκομείου» Κέρκυρας».

Επι Γεωργίου Α' γίνεται οργάνωση των σωφρονιστικών ιδρυμάτων της χώρας σε τέσσερεις τύπους: τα σωφρονιστήρια (μεγάλες εγκαταστάσεις με τα πιο αυστηρά πειθαρχικά μέτρα), τις φυλακές, τις επανορθωτικές φυλακές (πιο ελαστικές από τις φυλακές) και τα κρατητήρια, τα οποία κατανέμονται σε διάφορες πόλεις της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, οι πόλεις και οι τρόφιμοι του κάθε τύπου ιδρύματος όπως τους καταγράφει ο Bickford-Smith (1993, σ. 209) είναι:

1. **Σωφρονιστήρια:** στην Αθήνα 256 τρόφιμοι, στην Αίγινα 326, στην Κέρκυρα 179, στην Κεφαλονιά 139, στην Ζάκυνθο 243.

2. **Φυλακές:** στην Χαλκίδα 120 τρόφιμοι, στην Ιθάκη 46, στη Λάρισα 65, στο Ναύπλιο 269, στην Πύλο 314, στο Ρίο 163, στα Τρίκαλα – στη Ζάκυνθο 179.

3. **Επανορθωτικές φυλακές:** στην Αθήνα 212 τρόφιμοι, και η έπαυλη Άμφισσα – στην Άρτα 26, στην Καλαμάτα 274, στην Καρδίτσα 85, στην Κέρκυρα 73, στην Κυπαρισσία 187, στη Λαμία 221, στη Λευκάδα 118, στο Μεσολόγγι 92, στην Πάτρα – στον Πύργο 110, στη Σπάρτη 157, στη Σύρο 93, στην Τρίπολη 234 και στο Βόλο 67.

4. **Κρατητήρια:** σε όλες τις πόλεις.

Η πρώτη δεκαετία της βασιλείας του Γεωργίου του Α' συγκλονίζεται από το πολιτικοοικονομικό ζήτημα που ανέκυψε από την εκμετάλλευση των μεταλλείων του Λαυρίου και προκάλεσε τα γνωστά ως «Λαυρεωτικά» γεγονότα. Επίσης, επί Πρωθυπουργίας Κουμουνδούρου το 1871, διενεμήθηκαν εθνικά κτήματα υπό ευνοϊκούς όρους σε ακτήμονες ή μικροκτηματίες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση της αγροτικής παραγωγής και την ανάπτυξη του εξαγωγικού εμπορίου και των εσόδων του κράτους. Δέκα χρόνια μετά, η προσάρτηση της Θεσσαλίας και ορισμένων εδαφών της Ηπείρου στην Ελλάδα επέφερε σημαντικές γεωγραφικές και δημογραφικές αλλαγές. Η Ελλάδα μπαίνει στο στάδιο της εκβιομηχάνισης και η πόλη των Αθηνών, ως κέντρο διεθνούς επικοινωνίας, προσελκύει περισσότερα κεφάλαια, αποσπώντας τον έλεγχο της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας από τα επαρχιακά κέντρα και επιφέροντας το μαρασμό τους. Παρά το γεγονός ότι η πρωτεύουσα σημειώνει σε μία δεκαετία δημογραφικό άλμα, το 1900 συγκεντρώνει το 6% του πληθυσμού της χώρας.

Η ανάπτυξη των Αθηνών επιταχύνθηκε με την παρουσία στην πολιτική ζωή του Χαρίλαου Τρικούπη και την έναρξη κρατικής αναπτυξιακής πολιτικής, καθώς και με την ταχύτατη μεταβολή των παραδοσιακών ταξικών ισορροπιών, τη διαφοροποίηση στην πολιτική οργάνωση αλλά και το κλίμα κοινωνικής και ιδεολογικής πόλωσης που δημιουργήθηκε. Κατά την εικοσαετία Τρικούπη (1875 – 1895) έχουμε την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια εκσυγχρονισμού των οικονομικών και πολιτικών δομών, με στόχο τη δημιουργία προϋποθέσεων ανάπτυξης του βιομηχανικού κεφαλαίου. Το 1880, ο Χαρίλαος Τρικούπης προώθησε ένα ευρύ πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων και εκτέλεσης δημοσίων έργων. Εκσυγχρονισμός σήμαινε για την εποχή τη δημιουργία ισχυρού στρατού και πολεμικού ναυτικού, επέκταση του σιδηροδρομικού και οδικού δικτύου για την προαγωγή της βιομηχανική ανάπτυξης της χώρας ταχυδρομικού και τηλεγραφικού δικτύου και δημοσίων κτιρίων, εισαγωγή νέων καλλιεργητικών μεθόδων στη γεωργία, εμπέδωση της τάξης και της ασφάλειας στις μετακινήσεις και στις μεταφορές, καθώς και την ανάπτυξη του πιστωτικού συστήματος και της διεθνούς πίστης της χώρας. Ταυτόχρονα, παρατηρείται αύξηση των εργαζομένων στη μεταποίηση, που είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα και ιδιαίτερα στην Αθήνα. Ο Χ. Τρικούπης διεύρυνε την εκλογική περιφέρεια από επαρχιακή σε νομαρχιακή και μείωσε στο μισό τους βουλευτές με αυτό τον τρόπο. Όρισε επίσης αυστηρά κριτήρια επιλογής των δημοσίων υπαλλήλων, έκανε εκκαθάριση στον δικαστικό κλάδο, αλλαγές στα σώματα ασφαλείας και αναδιοργάνωσε τον στρατό και τον στόλο με τη μετάκληση στρατιωτικών από τη Γαλλία και την Αγγλία. Για να υλοποιήσει τα ανωτέρω, ο Τρικούπης συνήψε σειρά δανείων στο εξωτερικό για να προσελκύσει το κεφάλαιο της ελληνικής παροικίας. Η ελληνική οικονομία όμως δεν άντεξε, και το 1893 ο Χαρίλαος Τρικούπης κήρυξε την πτώχευση της χώρας και παραιτήθηκε. Πικραμένος, πέθανε δύο χρόνια αργότερα στη Γαλλία.

Η νομοθετική εργασία της περιόδου μέχρι το 1909 χαρακτηρίζεται από την έλλειψη συστηματικής οργάνωσης των Υπηρεσιών Υγιεινής, Κοινωνικής Πρόνοιας, Κοινωνικής Υγιεινής και Υπηρεσιών Ιατρικής αντίληψης. Οι επείγουσες ανάγκες του πληθυσμού υποχρέωναν το κράτος να προβαίνει σε σπασμωδικές ενέργειες, με τη μορφή ασυστηματοποίητης νομοθετικής εργασίας (Μακρίδης, 1933, σ. 15). Στο Υπουργείο Εσωτερικών υπήρχε η Κεντρική Υπηρεσία «Διεύθυνσης Δημόσιας Υγιεινής και Αντιλήψεως», ένας Υγειονομικός Επιθεωρητής και το Ιατροσυνέδριο. Στα υγειονομεία υπηρετούσαν υγειονομικοί αξιωματικοί του στρατού ή του ναυτικού.

Τα κυριότερα νομοθετήματα της περιόδου αφορούσαν τη σύσταση φρενοκομείων, την απομόνωση των λεπρών και τη λήψη απολυμαντικών μέτρων. Στο Υπουργείο Παιδείας ανήκει η Σχολική Υγιεινή, στο Υπουργείο Εσωτερικών η Αστυϊατρική υπηρεσία, στο Υπουργείο Δικαιοσύνης η Υγιεινή των φυλακών, στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας οι Ιαματικές πηγές και η Υγιεινή της Εργασίας κλπ (Τσακόπουλος, 1934, σ. 23).

Η βασιλεία του Γεωργίου του Α' σηματοδότησε μια νέα εποχή για την Κοινωνική Πρόνοια, κύριο χαρακτηριστικό της οποίας υπήρξε η οργάνωση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και η αξιοποίηση των ευεργεσιών (Σκιαδάς, 2002, σ. 43). Οι Ευεργέτες συνεισέφεραν με δωρεές και κληροδοτήματα για την επούλωση των πληγών και την αναδημιουργία του κράτους, ειδικότερα υπέρ φιλανθρωπικού ή εκπαιδευτικού σκοπού. Στον πίνακα 3 αποτυπώνεται ακριβώς η ποικιλία της δράσης των ευεργετών μέσα από τα διαφορετικά ιδρύματα που ενισχύουν, μερικά εκ των οποίων θα αναλυθούν στα επόμενα κεφάλαια. Η αγαθοεργία μέσα από την ιδιωτική πρωτοβουλία ήρθε να αντισταθμίσει την ελλειπή δραστηριότητα της Πολιτείας στη συστηματική Πρόνοια και μόνιμη αντιμετώπιση των προβλημάτων, υπό τη μορφή έργων ευποιίας με ιδιαίτερη έμφαση στην ιδρυματική περίθαλψη. Αυξήθηκε ο αριθμός των σχολείων και των μαθητών της χώρας, προωθήθηκε ο εκσυγχρονισμός του εκπαιδευτικού προγράμματος των δημοσίων σχολείων καθώς και η αναμόρφωση των σχολικών βιβλίων, ενώ ιδρύθηκαν τεχνικές σχολές (Θωμόπουλος, 1977, σ. 170-180).

Πίνακας 3. Οι προσπάθειες των ευεργετών επεκτείνονται και σε άλλα ιδρύματα

1884	Ορφανοτροφείο «Μελιτεύς» (Ιωάννης Παπάφης), Θεσ/κη
1886	Φυλακές Συγγρού (Ανδρέας Συγγρός), Αθήνα, λόφος Φιλοπάπου
1888	Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Πειραιά
1889	Κυριακό Σχολείο Γυναικών – Αθήνα
1890	Φυλακή Γυναικών (ηγεσ.Βασ. Όλγας & Τσάρου Νικόλαου Β), Αθήνα
1891	«Εφηβείον Αβέρωφ», φυλακή ανηλίκων (Γ. Αβέρωφ) - Αθήνα
1896	Φιλανθρ. Σύλλογος "Η Περίθαλψις" (συγχώνευση με το Άσυλο Αστέγων, 1905)
1880	Φρενοκομείο Δρομοκαϊτείο (Ζωρζής Δρομοκαϊτης), Δαφνί
1881	Θεραπευτήριο Ευαγγελισμός (ηγεσία Βασιλίσσης Όλγας)

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το άρθρο *Η Αθήνα κατά το 19^ο προς 20^ο αιώνα* του Κ. Μπίρη, περιοδικό «Μέλισσα», 1895, σ. 202-219.

4.3 Β' ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1909-1922 : ΕΠΟΧΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ

ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Το κίνημα διαμαρτυρίας καταλήγει στο στρατιωτικό κίνημα του 1909 και δίνει την εξουσία στην αστική τάξη, που υποστηρίζεται από την πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Τα τελευταία ίχνη της φεουδαρχίας θα εξαλειφθούν και η Ελλάδα εισέρχεται σε μία νέα φάση, με τον Πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο να επιχειρεί τον εκσυγχρονισμό και τις πρώτες μεταρρυθμίσεις.

Μετά το Πραξικόπημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου και την άφιξη του Ελ. Βενιζέλου, ανοίγει μια νέα περίοδος για την Ελλάδα. Το 1910 ο Βενιζέλος σχηματίζει κυβέρνηση αποκλειστικά σχεδόν από νέους ανθρώπους. Έτσι, αρχίζει μία περίοδος ανασυγκρότησης και ριζικής μεταρρύθμισης. Οι αστοί διανοούμενοι θα επιχειρήσουν να πραγματοποιήσουν αυτά που ονειρεύονταν εδώ και πολλά χρόνια: τη σύσταση μιας σύγχρονης δημοκρατίας κατά τα πρότυπα των δυτικοευρωπαϊκών χωρών. Ο Βενιζέλος αναλαμβάνει με εξαιρετική μετριοπάθεια την πολιτική και κοινωνική μεταρρύθμιση. Επιβάλλει Αναθεωρητική Συνέλευση (Φεβρουάριος-Ιούνιος 1911) που επεξεργάζεται το Σύνταγμα του 1911, κάνει αναθεώρηση του Συντάγματος του 1864 και εξασφαλίζονται οι ατομικές ελευθερίες, το αμετάθετο των υπαλλήλων και η εξυγίανση της πολιτικής ζωής, καθώς περιορίζονται οι αυθαιρεσίες της εκτελεστικής εξουσίας, των πολιτικών και των κρατικών υπηρεσιών

Κινούμενος στα πλαίσια του νέου συντάγματος, εφάρμοσε ένα εντυπωσιακό νομοθετικό πρόγραμμα (Τσουκαλάς, 1986). Στο πλαίσιο αυτό, η νομοθεσία σχετικά με την κοινωνική πολιτική ήταν εξίσου ριζοσπαστική. Το 1910 αυξάνονται συστηματικά τα υπουργεία και στην Αναθεώρηση του Συντάγματος (1911) διακηρύσσεται ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης. Το 1912 ψηφίζεται ο νόμος «περί συστάσεως δήμων και κοινοτήτων» που άλλαξε το πρόσωπο της τοπικής αυτοδιοίκησης (ΔΝΖ/1912, ΦΕΚ 58/1912) και οι διατάξεις του αποτέλεσαν τον κορμό όλων των μετέπειτα Νομοθετημάτων των σχετικών με την τοπική αυτοδιοίκηση. Ο συγκεντρωτισμός διασπάται και οι πολίτες έχουν ενεργό ανάμειξη στα θέματα της κοινότητας. Ο Βενιζέλος είναι ο πρώτος που κατόρθωσε να δημιουργήσει στην Ελλάδα κράτος Δικαίου. Εκτός της αναδιοργάνωσης των κρατικών υπηρεσιών, το ενδιαφέρον του Βενιζέλου στρέφεται και στην

αναδιοργάνωση του στρατού και του ναυτικού και την ενδυνάμωσή τους από μία Γαλλική και μια Αγγλική αποστολή αντίστοιχα (Σβορώνος, 1995, σ. 295). Επίσης, φροντίζει για τη δημόσια εκπαίδευση, τη δικαιοσύνη και παίρνει αποτελεσματικά μέτρα για την οικονομία και ιδιαίτερα για τη γεωργία, δημιουργούνται σχολεία και τεχνικοί αγροτικοί οργανισμοί.

Η ανάπτυξη της Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα άρχισε με την ανάπτυξη των αστικών κέντρων, της Βιοτεχνίας και της Βιομηχανίας από το 1910, και αποσκοπούσε στην προστασία των εργαζομένων. Αναγνωρίστηκαν οι ομοσπονδίες των εργατικών συνδικάτων της Αθήνας και του Πειραιά (1910), η Κυριακή ορίστηκε ως ημέρα υποχρεωτικής αργίας (1910), δόθηκε το δικαίωμα στις εργατικές ενώσεις που είχαν ιδρυθεί πρόσφατα να υπογράφουν συλλογικές συμβάσεις εργασίας (1914). Το 1914, η κυβέρνηση εισήγαγε ένα υποχρεωτικό σχέδιο για τη γενική ασφάλιση των εργατών με το νόμο 281 «Περί Σωματείων» (ΦΕΚ 171/1914), που περιελάμβανε και διατάξεις «Αλληλοβοηθητικών Ταμείων», και στα οποία θα σημειωθεί μεγαλύτερη ανάπτυξη μετά το 1925 (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 310,316). Το εργατικό κίνημα παίρνει ενεργό μέρος στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας και το 1918 δημιουργείται η Ελληνική Γενική Συνομοσπονδία Εργατών και το «Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα», που ονομάζεται το 1924 Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος. Αυτές οι νέες κοινωνικές δυνάμεις κατέργησαν αργότερα το μοναρχικό καθεστώς και επέβαλαν την πρώτη Δημοκρατία (1924 – 1936) με τον αντιβασιλέα Κουντουριώτη να γίνεται ο πρώτος Πρόεδρος Δημοκρατίας στις 25 Μαρτίου 1924 (Σβορώνος 1994, σ. 112-130).

Το αστικό κράτος που δημιουργείται αποτελεί απαρχή της διαμόρφωσης του ελληνικού κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού, και για πρώτη φορά, η ελληνική αστική τάξη επιχειρεί κάποια κοινωνική μεταρρύθμιση, η οποία έχει αναγκαίο χαρακτήρα λόγω της δυσαρέσκειας και της αναταραχής των αγροτών και των εργατών. Δημοσιεύονται ευνοϊκοί όροι για τους καλλιεργητές και δημιουργούνται αγροτικοί συνεταιρισμοί, ενώ με την τροποποίηση του άρθρου 17 του Συντάγματος για το απαραβίαστο της ιδιοκτησίας, επιτρέπεται η απαλλοτρίωση έναντι αποζημίωσης για κοινωνικούς σκοπούς, ιδιαίτερα για την εγκατάσταση των ακτημόνων καλλιεργητών. Το 1910 δημιουργούνται τα εργατικά κέντρα Αθήνας–Πειραιά και με το ψήφισμα του νόμου 281, στον οποίο απαγορεύεται η συμμετοχή των εργοδοτών στις εργατικές οργανώσεις (ΦΕΚ 171/ 1914), τίθενται οι βάσεις του συνδικαλισμού στην Ελλάδα.

Οι πόλεμοι που ακολούθησαν (οι Βαλκανικοί το 1912 και ο Α' Παγκόσμιος το 1914) υπερδιπλασίασαν το έδαφος Ελλάδος με την απελευθέρωση των βόρειων περιοχών της (Μακεδονία, Ήπειρος και τα νησιά Αιγαίου) και ως εκ τούτου και τον πληθυσμό της (2.187.208 κάτοικοι στα 1889, 5.016.889 στα 1920 και 6.204.674 με τους πρόσφυγες της Μ. Ασίας και των Βαλκανίων στα 1928). Μεγάλη άνοδο παρουσιάζει την περίοδο αυτή. Οι συνέπειες του πολέμου επηρέασαν τις κοινωνικές τάξεις, καθώς έχουμε στασιμότητα της αγροτικής και βιομηχανικής παραγωγής, ωστόσο παρουσιάζεται μεγάλη άνοδος στην ελληνική οικονομία, επιταχύνοντας την πολιτική και κοινωνική εξέλιξη.

Στον τομέα της εμπορικής ναυτιλίας, παρόλο που παρουσιάζονταν κέρδη, κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ορισμένοι εφοπλιστές είχαν μεγάλες απώλειες. Το αυξημένο έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών μετά το 1909-1912 και τα έξοδα του πολέμου ήταν η αιτία υποτίμησης του ελληνικού νομίσματος. Επιπλέον, η άφιξη των προσφύγων και η αδυναμία για μετανάστευση επέφεραν τη μείωση των εργατικών ημερομισθίων. Το διάστημα 1910-1923 ελήφθησαν μέτρα όπως ο νόμος που εισήγαγε τα κληρονομικά δικαιώματα και τη φορολογία δωρεών (ΦΕΚ 4/1919), ο νόμος για την προστασία της βιομηχανίας (ΦΕΚ 143/1922) και ο νόμος για τις σχέσεις εργαζομένων και εργοδοτών που εφαρμόζει με βάση τη διεθνή Σύμβαση της Ουάσιγκτον την οκτάωρη εργασία (ΦΕΚ 145/ 1920). Τα μέτρα αυτά, παρόλο που ήταν οικονομικού παρά κοινωνικού χαρακτήρα, δεν κατάφεραν να αλλάξουν την κακή κατάσταση της μεσαίας τάξης και τη γενική δυσαρέσκεια, ιδίως μετά την καταστροφή του 1922, και οδήγησαν σε νέο προσανατολισμό των μεταρρυθμιστικών και δημοκρατικών κομμάτων που ιδρύθηκαν εκείνη την εποχή, όπως η Δημοκρατική Ένωση με αρχηγό τον Α. Παπαναστασίου.

Οι πρόσφυγες που ήρθαν το διάστημα 1912-1922 έφτασαν τους 1.221.489, από τους οποίους 509.226 προέρχονταν από Μ. Ασία, 229.578 από τη Θράκη, 164.641 από τον Πόντο, 28.050 από τη Βουλγαρία, 14.670 από τον Καύκασο, 35.349 από την Κων/πολη και οι υπόλοιποι από Ρωσία, Σερβία, Αλβανία (Χουμανίδης, 1990, σ. 345). Η μετανάστευση ξεκίνησε ουσιαστικά από τα πρώτα χρόνια του Αγώνα και συνεχίστηκε μετά την ίδρυση του ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους. Κορυφώνεται δε μετά τη μεταφορά της πρωτεύουσας το 1834 στην Αθήνα (Τσοκόπουλος, 1984, σ. 57).

Με το Νομοθετικό Διάταγμα στις 13 Δεκεμβρίου 1922 (ΦΕΚ 269/1922) έγινε σύσταση του Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως, το οποίο είχε ως

κυριότερο σκοπό την αποκατάσταση των Προσφύγων το 1922. Η αποκατάσταση αυτή επιβλήθηκε και από τη Συνθήκη της Λωζάννης το 1923, όπως συμπληρώθηκε με το Διεθνές Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1923 και την πρόσθετη πράξη του 1924. Με το παραπάνω πρωτόκολλο ανατέθηκε το προσφυγικό πρόβλημα στον αυτόνομο Οργανισμό «Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων» (ΕΑΠ), που λειτούργησε από το 1923 έως το 1930. Το Κράτος για την αντιμετώπιση της αποκατάστασης των προσφύγων υπέγραψε υπό την εγγύηση της Κοινωνίας των Εθνών δύο εξωτερικά δάνεια και ένα εσωτερικό, και κατόρθωσε να αποκαταστήσει σχεδόν ολόκληρο τον πληθυσμό των 1.500.000 κατοίκων περίπου. Ειδικότερα μέτρα για την περίθαλψη των προσφύγων αποτελούν η στέγαση των αγροτικών προσφύγων και των αστών, καθώς και η παροχή οικονομικής ενίσχυσης (Σαπουνάκη-Δρακάκη, 2004, σ. 44).

Την περίοδο 1913-1914 επανέρχεται ο θεσμός των Γενικών Διοικήσεων και στα επόμενα χρόνια υπογράφονται σημαντικά νομοθετήματα. Όσον αφορά στις μεταρρυθμίσεις για την παιδεία, καθορίζεται για πρώτη φορά η αρχή της παροχής από το Κράτος δωρεάν στοιχειώδους εκπαίδευσης με το άρθρο 16 του Συντάγματος του 1911, διάταξη η οποία επαναλήφθηκε και στα επόμενα Συντάγματα, μέχρι εκείνο του 1952. Τα προηγούμενα Συντάγματα όριζαν ότι το Κράτος συντρέχει για τη δημοτική εκπαίδευση κατά το μέτρο της ανάγκης των δήμων (Τζουμελέας & Παναγόπουλος, 1937). Το 1914, με το νόμο 240 ιδρύεται το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο για τη στοιχειώδη και μέση εκπαίδευση και διορίζεται επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΦΕΚ 97/1914). Το 1922 αφομοιώθηκαν τα Κοινά Σχολεία με τα Πλήρη (ΦΕΚ 133/1922) και ιδρύθηκαν τα Πρακτικά Σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης (Θωμόπουλος, 1977, σ. 170-180).

Στον τομέα της υγείας καταβλήθηκαν πολλές προσπάθειες, πολύ λίγα όμως εφαρμόστηκαν και έτσι το πρόβλημα ουσιαστικά δεν λύθηκε. Ο πρώτος νόμος που διαλαμβάνει τα σχετικά με την εξάσκηση ιατρικών επαγγελματιών, ο νόμος ΔΕΓ' /1912 ορίζει ειδικά «Περί ασκήσεως του ιατρικού και οδοντιατρικού επαγγέλματος πραγματευόμενος» (ΦΕΚ 68/1912), ενώ παράλληλα συμπληρώνεται η ιατρική εκπαίδευση με την ίδρυση έδρας «Υγιεινής και Μικροβιολογίας» στο Εθνικό Πανεπιστήμιο. Ιδρύεται παρά του Υπουργείου Παιδείας το Γραφείο Σχολικής Υγιεινής (1901 και 1910) και ψηφίζεται ο Νόμος ΓΠΑΒ' «περί υγιεινής και ασφάλειας εργατών και ωρών εργασίας» (ΦΕΚ 319/1911). Επίσης, θεσπίζονται μέτρα για την πρόληψη και την περίθαλψη των λοιμωδών νόσων χολέρας, λύσσας κ.λ. Η κυβέρνηση Γούναρη στις 27 Αυγούστου 1922 ψήφισε το νόμο-σταθμό για την

Κοινωνική Πρόνοια (Ν.2882, ΦΕΚ 122/1922) «Περί Υπουργείου Υγιεινής και Κοινωνικής Πρόνοιας», ο οποίος δεν θα εφαρμοστεί ποτέ λόγω πτώσης της Κυβέρνησης (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 220-233).

Η εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας μέχρι την κήρυξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου είναι μάλλον στάσιμη και χαλαρή, ακόμη και στο τομέα της υγιεινής (Μαστρογιάννης, 1960). Από το 1914 ξεκινούν οι προνοιακές εξελίξεις, και κορυφώνονται με τις αλματώδεις αναδιαρθρώσεις στο Ελληνικό κράτος που επήλθαν ως απότοκο της Μικρασιατικής καταστροφής. Οι ανωτέρω εξελίξεις συνοψίζονται στις εξής ενέργειες:

i. Το κράτος συμμετέχει προοδευτικά, και πλέον ενεργά στα θέματα Κοινωνικής Πρόνοιας, διότι έχουμε αλματώδη οικονομική ανάπτυξη αλλά και πολιτικές κοινωνικές αναδιαρθρώσεις και δημιουργεί Διοικητικούς φορείς προγραμματισμού και άσκησης της Κοινωνικής Πρόνοιας.

ii. Η ιδιωτική πρωτοβουλία στην Κοινωνική Προστασία πλαισιώνεται από μεγάλους οργανισμούς, τόσο του Ιδιωτικού Δικαίου (Φιλανθρωπικά Ιδρύματα – Σωματεία κλπ.) όσο και του Δημοσίου πχ. Π.Ι.Κ.Π.Α., Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.

iii. Οι Δήμοι και οι Κοινότητες ελέγχουν την Κοινωνική Πρόνοια με συνεχώς μειούμενο ρυθμό, λόγω έλλειψης πόρων, και περιορίζουν τις δραστηριότητές τους στις Κοινοτικές αρμοδιότητες.

iv. Η Εκκλησία με τις ενορίες και τα περιορισμένα εκκλησιαστικά της ιδρύματα συνεχίζει την Προνοιακή της δράση, όχι όμως ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν.

v. Επικρατεί η Ιδρυματική Περίθαλψη και Προστασία, η παροχή της οποίας αποβλέπει στην κάλυψη των επείγουσών αναγκών με έμφαση να δίνεται παράλληλα στην πρόληψη. Στα θέματα υγιεινής υπάρχει έλλειψη πολιτικής και προγραμματισμού.

vi. Δημιουργείται η ανάγκη ειδικευμένου και καταρτισμένου προσωπικού που θα πλαισιώνει τους φορείς Κοινωνικής Πρόνοιας, ιδιαίτερα για την Παιδική Προστασία και την Υγιεινή.

Το κράτος, κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου κυρίως, αρχίζει να παρέχει προστασία σε διάφορες κοινωνίες ομάδες. Αυτό οφείλεται στις μεγάλες

καταστροφές και τις νεότερες αντιλήψεις για την οργάνωση του Κράτους. Κατά την εποχή αυτή επίσης αρχίζει η προσπάθεια ενοποίησης και ίδρυσης ενός δημοσίου φορέα για την άσκηση της Πρόνοιας και της Υγείας. Το 1917, με το νόμο 748/1917 (ΦΕΚ 170/1917) ιδρύεται το Υπουργείο Περιθάλψεως, που μετονομάζεται το 1922 σε «Υπουργείο Υγιεινής και Κοινωνικής Πρόνοιας», σκοπός του οποίου είναι η προστασία των θυμάτων του πολέμου, αναπήρων, προσφύγων, των ορφανών, των επιστράτων οικογενειών (Πάτρας, 1969, σ. 29). Από τα στοιχεία του Υπουργείου Περιθάλψεως, το διάστημα 1917-1927 παρασχέθηκε οργανωμένη φροντίδα σε 450.000 πρόσφυγες. Με το Νομοθετικό Διάταγμα της 12^{ης} Αυγούστου 1919 (ΦΕΚ 179/1919) ιδρύεται και λειτουργεί το Εθνικό Ίδρυμα Περιθάλψεως και μορφώσεως Ορφανών και Απόρων Ανατολικής Μακεδονίας.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα έχουμε την ίδρυση νοσοκομείων αλλά και την εμφάνιση πολλών επιδημικών ασθενειών στην Ελλάδα όπως η οστρακιά, η ευλογιά, η διφθερίτιδα, η εγκεφαλονωτιαία μηνιγγίτιδα, ο κοιλιακός τύφος και η δυσεντερία. Εξαιτίας αυτών των ασθενειών είχαμε και υψηλά ποσοστά θνησιμότητας παιδιών ηλικίας μέχρι 10 ετών. Στην δεκαετία 1860-1870, σε σύνολο 22.000 θανάτων οι 10.000 αφορούσαν παιδιά μέχρι 10 ετών, ενώ το 1890 αυτή η αναλογία ήταν της τάξεως των 48%. Στην δεκαετία του 1880 είχαν ξεσπάσει επιδημίες οστρακιάς, μηνιγγίτιδας, δάγκειου και τυφοειδούς πυρετού πάνω από μία φορά. Πιο συχνή εμφάνιση έκαναν οι επιδημίες ευλογιάς με τα περισσότερα θύματα, παρ' όλο που στην Ελλάδα εφαρμοζόταν το εμβόλιο κατά της ευλογιάς από την αρχή του 19^{ου} αιώνα. Την δεκαετία του 1882-83 η επιδημία της ευλογιάς προκάλεσε 1.400 θανάτους στην Αθήνα και στον Πειραιά, με τους 400 εξ αυτών να αφορούν σε παιδιά έως νέους 30 ετών, και το 40% των θανάτων στο Ηράκλειο το 1884. Οι συχνότερες αιτίες θανάτου σε μικρές ηλικίες οφείλονταν σε γαστρεντερίτιδες και σε οξέα νοσήματα του αναπνευστικού. Τα εγκαταλελειμμένα παιδιά του Βρεφοκομείου Αθηνών από το 1859 είχαν το μεγαλύτερο ποσοστό θνησιμότητας που έφτανε μέχρι το 58% των περιπτώσεων. Από τις ενδημικές ασθένειες της περιόδου 1900, η φυματίωση ευθύνονταν για το 16-18% των θανάτων (Θεοδώρου & Καρακατσάνη, 2010, σ. 123,125). Επίσης, η ελονοσία έπληττε πολλές φορές το 100% του πληθυσμού σε ορισμένες περιοχές, παρόλο που δεν οδηγούσε στο θάνατο αλλά εξαντλούσε τους οργανισμούς με τους συχνούς πυρετούς (Σάββας & Καρδαμάτης, 1907, σ. 13).

Το διάστημα 1909-1922 είναι μια περίοδος σύγκρουσης και διεθνών ανακατατάξεων, με πολύ σημαντικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις για τη διαμόρφωση

του Ελληνικού κράτους, η οποία κλείνει με τη Μικρασιατική καταστροφή και την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης. Οι συνέπειες της Μικρασιατικής καταστροφής υποχρέωσαν το κράτος να αναδιαρθρώσει ριζικά όλους τους τομείς της ελληνικής κοινωνικής και οικονομικής ζωής και ειδικότερα να οργανώσει συστηματικότερα τα μέτρα κοινωνικής προστασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η πρόιμη κοινωνική προστασία στην Ευρώπη το 19^ο αιώνα

5.1 Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ

ΕΥΡΩΠΗ

Η αστικοποίηση του 19^{ου} αιώνα χαρακτηρίστηκε πολύ σημαντικό παγκόσμιο φαινόμενο, γιατί οι πρακτικές που εφάρμοζαν τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων ακολουθήθηκαν –αν και με κάποια καθυστέρηση– και από τα κράτη της περιφέρειας. Η διαδικασία της γρήγορης αστικοποίησης στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα αποδόθηκε σε δημογραφικούς και οικονομικούς παράγοντες. Το ερώτημα που απασχόλησε είναι πώς εξασφαλίστηκαν οι απαραίτητες υπηρεσίες για τους κατοίκους των πόλεων, ιδιαίτερα των νέων μεγάλων πόλεων που δημιουργήθηκαν σε Αγγλία, στη Γερμανία και κατά δεύτερο λόγο στη Γαλλία και το Βέλγιο.

Στην **Αγγλία**, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η σαφήνεια των υγειονομικών νόμων και η χωρίς εξαιρέσεις εφαρμογή τους είχαν ως αποτέλεσμα την άριστη οργάνωση της δημόσιας υγείας του πληθυσμού. Το Βρετανικό σύστημα λειτούργησε αποκεντρωτικά, δηλαδή τη μεν γενική εποπτεία της δημόσιας υγείας την είχε το Ανώτατο Συμβούλιο Υγείας, τα δε τοπικά συμβούλια ρύθμιζαν τα περισσότερα θέματα της περιοχής τους και επέβλεπαν την εφαρμογή των νόμων.

Την περίοδο αυτή θεμελιώθηκαν πολλά έργα στον τομέα υγιεινής. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα αρχές του 20^{ου} αιώνα μια κατηγορία υγειονομικών υπαλλήλων έγιναν υγειονομικοί επισκέπτες στις Αγγλικές πόλεις με αρμοδιότητα την επίβλεψη στις συνθήκες στέγασης, της υγειονομικής κατάστασης της περιοχής τους καθώς και της παιδικής μέριμνας. Βασικός στόχος ήταν η ανακούφιση των φτωχών με σκοπό την ευρωστία και ευεξία των εργαζομένων για τη γενικότερη πρόοδο του κράτους. Επίσης, το ενδιαφέρον για την υγεία του πληθυσμού επεκτάθηκε στο φόβο που προκαλείται από τη μόλυνση του περιβάλλοντος και δόθηκε έμφαση στα γεύματα στο σχολείο, στα νηπιαγωγεία και γένικα στην ατομική υγιεινή και στην εκπαίδευση.

Στη **Γαλλία**, η οργάνωση των υπηρεσιών δημόσιας Υγείας σε σχέση με την Αγγλία είναι συγκεντρωτική. Από το 1887, η δημόσια Υγεία ανήκε στο Υπουργείο Εσωτερικών όπου υπαγόταν η Αστυνομία της Υγείας, η συμβουλευτική επιτροπή για την υγεία του κράτους, τα νομαρχιακά συμβούλια της δημόσιας Υγείας, η γενική επιθεώρηση των Υγειονομικών Υπηρεσιών και η διεθνής δημόσια Υγεία. Επιπρόσθετα, είχε τον έλεγχο της λειτουργίας και των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων

όπως δημοτικά νοσοκομεία, τα ψυχιατρεία, τα νοσοκομεία τυφλών, κωφαλάλων κ.λ. Το Ανώτατο όργανο ήταν η Διεύθυνση, που είχε την άμεση επαφή με την Ακαδημία της Υγείας και συντόνιζε τις ενέργειες των φορέων. Μετά το 1889 η Επιτροπή της διεύθυνσης των Υπηρεσιών Υγιεινής, με αρμοδιότητα την επίλυση των θεμάτων δημόσιας υγείας του Υπουργείου Εσωτερικών, αποτελείτο από την Πρόεδρο της συμβουλευτικής επιτροπής της δημόσιας Υγείας και τον διευθυντή της Δημόσιας Υγείας του Υπουργείου, τον διευθυντή Εσωτερικού εμπορίου, τον διευθυντή των Εμπορικών υποθέσεων και των προξενείων, καθώς και την πρόεδρο του Εμποροδικείου του Παρισιού, ενώ στην επιτροπή ανήκαν και οι γιατροί. Από το 1874 λειτουργούσε και η Επιτροπή προστασίας της παιδικής ηλικίας, που συνεργαζόταν με την περιφέρεια.

Σημαντικό ρόλο έπαιζε και η ναυτική αστυνομία για τη διαφύλαξη της υγείας στα διάφορα λιμάνια της χώρας. Το γαλλικό κράτος, για να προλαμβάνει τις επιδημίες, έστελνε γιατρούς σε ξένα Υγειονομικά Συμβούλια διεθνών πόλεων της Ανατολής. Στους νομούς λειτουργούσαν τα νομαρχιακά συμβούλια δημόσιας Υγείας, που διορίζονταν από τους νομάρχες κάθε τέσσερα χρόνια και είχαν σκοπό την διαφύλαξη της υγείας του πληθυσμού του νομού. Στις πρωτεύουσες των δήμων λειτουργούσε επιτροπή δημόσιας υγείας με πρόεδρο το δήμαρχο. Σε πολλές γαλλικές πόλεις λειτουργούσαν, επίσης, γραφεία υγιεινής με σκοπό να εμποδίσουν τις μεταδοτικές ασθένειες στα σχολεία και αλλού, και στο Παρίσι λειτουργούσε το δημοτικό χημικό εργαστήριο, όπου εξετάζονταν ποιοτικά τα τρόφιμα και τα ποτά.

Στη **Γερμανία**, συγκροτήθηκε το 1876 η Αυτοκρατορική Επιτροπή Υγείας, η οποία είχε γνωμοδοτική ικανότητα. Στην πραγματικότητα, συνεπικουρούσε το Αυτοκρατορικό Υπουργείο Εσωτερικών σε εθνικό επίπεδο, για θέματα δημόσιας υγείας (παροχή νερού, υπόνομοι, απολυμάνσεις, διαχείριση απορριμάτων). Κάποια τμήματα άλλων υπουργείων είχαν συναρμοδιότητες. Η αυτοκρατορική επιτροπή συμβούλευε τις τοπικές κυβερνήσεις σε θέματα υγιεινής. Ο Αρχικαγκελάριος ήταν ο βασικός υπεύθυνος για τη διοίκηση της δημόσιας υγείας βοηθούμενος από εμπειρογνώμονες (γιατροί, υγειονολόγοι, επιδημιολόγοι, αρχιτέκτονες, χημικοί, φαρμακοποιοί, στατιστικοί.)

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, κάθε κρατίδιο της αυτοκρατορίας είχε νομοθετήσει τις δικές του διαταγές στα θέματα δημόσιας Υγείας, χωρίς να παραβλέπει τις ρυθμίσεις σε κεντρικό επίπεδο. Στην Βαυαρία, αρμόδιο για τα θέματα δημόσιας υγείας ήταν το Υπουργείο Εσωτερικών συνεπικουρούμενο από την ανώτατη

υγειονομική επιτροπή, όπου συμμετείχαν καθηγητές τριών πανεπιστημίων της Βαυαρίας και τα μέλη ιατρικών σωματείων. Οι νομαρχιακοί γιατροί συμμετείχαν σε επιτροπές για την διανομή βοηθημάτων στους άπορους.

Στις επαρχίες, υπήρχαν τα ιατρικά συμβούλια με περιορισμένη ισχύ. Η επιτροπή λάμβανε αρκετές πρωτοβουλίες, σε αντίθεση με τις περιφερειακές ιατρικές επιτροπές και τα ιατρικά συμβούλια που είχαν μόνο γνωμοδοτικό χαρακτήρα. Σε κάθε νομαρχιακή περιφέρεια διοριζόταν γιατρός πρώτης τάξης και στα Ειρηνοδικεία δεύτερης. Οι γιατροί αυτοί επέβλεπαν τα εργαστήρια παρασκευής φαρμάκων, τα νοσοκομεία, το προσωπικό τους και τα νεκροτομεία.

Το 1830 το υγειονομικό σύστημα της Βαυαρίας χωριζόταν σε τρία επίπεδα: α) το ανώτερο επίπεδο, που το αποτελούσε η επιτροπή του Υπουργείου Εσωτερικών, ήταν αρμόδιο για τα γενικά υγειονομικά θέματα όλου του βασιλείου σε συνεργασία με τρεις επιτροπές, στο Μόναχο, στο Μπάμπεργκ και στο Τρέντ της βόρειας Ιταλίας, που τότε ανήκε στη Βαυαρία, β) το μεσαίο επίπεδο που ήταν τα περιφερειακά συμβούλια και γ) το κατώτερο, που ήταν οι δικαστικοί γιατροί.

Συγκρίνοντας τα δύο συστήματα δημόσιας Υγείας και Υγιεινής στη Γαλλία και Γερμανία μέχρι τα τέλη το 19^{ου} αιώνα, οι διαφορές τους είχαν να κάνουν με την αστυνόμευση. Αργότερα οι μεγάλοι δήμοι της Γερμανίας διόρισαν για τη βελτίωση της υγιεινής διαρκείς επιτροπές υγείας. Στα τέλη του αιώνα, η υγειονομική Αστυνομία ανεξαρτοποιήθηκε και πλέον υπεύθυνοι ήταν οι ειδικοί παθολόγοι και οι υγειονομικοί Επιθεωρητές των πόλεων για τη διοίκηση του τμήματος της δημόσιας Υγείας. Σε κάποιες περιοχές της Πρωσίας δεν ίσχυε αυτός ο θεσμός και τις παραπάνω αρμοδιότητες συνέχισε να ασκεί η υγειονομική αστυνομία.

Στην **Αυστρία** το σύστημα ήταν επίσης συγκεντρωτικό. Όλη την οργάνωση της δημόσιας υγείας είχε το Υπουργείο Εσωτερικών, συνεπικουρούμενο από το ανώτατο συμβούλιο δημόσιας Υγείας που είχε συμβουλευτικό χαρακτήρα. Στις επαρχίες, τα τοπικά συμβούλια υγείας είχαν και αυτά συμβουλευτικό χαρακτήρα και τα δικαστήρια έκαναν ελέγχους της δημόσιας Υγείας, με τους πολιτικούς διευθυντές και τους διορισμένους ιατροδικαστές.

Στην **Ιταλία**, η οργάνωση της δημόσιας υγείας ξεκίνησε με το διάταγμα της 5^{ης} Σεπτεμβρίου 1806, με το οποίο ορίστηκε η λειτουργία της υγειονομικής Αστυνομίας και εξασφαλίστηκαν και τα αναγκαία μέσα για τη δημόσια Υγεία. Για την υγειονομική Αστυνομία, υπήρχαν τρεις υπεύθυνοι διευθυντές οι οποίοι υπάγονταν στον έλεγχο του Υπουργείου Εσωτερικών της χώρας. Οι διευθυντές αυτοί

συνεπικουρούσαν από περιφερειακές επιτροπές υγείας που αποτελούσαν καθηγητές Ιατρικής, δυο παθολόγοι, ένας φαρμακοποιός και ένας χειρουργός. Το 1837 και το 1848 έγιναν ρυθμίσεις του υγειονομικού συστήματος της Ιταλίας, ενώ καθοριστική υπήρξε η ψήφιση του νόμου που αφορούσε στη δημόσια υγεία και υγιεινή το 1888. Δύο χρόνια αργότερα ίσχυσε νέος νόμος, ο οποίος περιελάμβανε και διατάξεις που αφορούσαν την υγιεινή του εδάφους, της κατοικίας, τα ποτά και τα τρόφιμα.

Επίσης, οι γιατροί ήταν υποχρεωμένοι να γνωστοποιούν την ύπαρξη μεταδοτικών ασθενειών στις Αρχές για την λήψη απαραίτητων μέτρων. Βασικό μέλημα ήταν και ο τρόπος διορισμού και η παύση των γιατρών. Στις περιφέρειες λειτουργούσαν τα νομαρχιακά συμβούλια της δημόσιας υγείας όπου ήταν διορισμένος ένας νομιάτρος. Στους δήμους με πάνω από 20.000 κατοίκους υπήρχε ειδικός γιατρός για την επίβλεψη της υγείας του τοπικού πληθυσμού και είχε στη διαθεσή του χημείο και μικροβιολογικό εργαστήριο. Αντίστοιχο εργαστήριο λειτουργούσε για τις ανάγκες του τμήματος της δημόσιας Υγείας στο Υπουργείο Εσωτερικών. Σε όλα τα λιμάνια της Ιταλίας λειτουργούσαν υγειονομικοί και στα μεγαλύτερα λιμάνια απόλυμαντικοί σταθμοί, ενώ για τις ασθένειες των ζώων λειτουργούσε ειδική κτηνιατρική υπηρεσία.

Στην **Ολλανδία** ο υπουργός των εσωτερικών ήταν αρμόδιος για τη δημόσια υγεία με τη βοήθεια ειδικού εισηγητή. Αυτός διόριζε στην περιφέρεια πολυάριθμο υγειονομικό προσωπικό ακόμη και τους επιθεωρητές γιατρούς που προέδρευαν στα επαρχιακά συμβούλια δημόσιας υγείας.

Στην **Ελβετία** το σύστημα διακυβέρνησης ήταν αποκεντρωτικό, η οργάνωση της υγείας πραγματοποιούταν από τα καντόνια με νόμους υπό την επίβλεψη των τοπικών συμβουλίων υγείας. Μοναδική εξέλιξη ήταν οι νόμοι που αφορούσαν στη βιομηχανική υγιεινή και στις επιδημίες όλης της χώρας.

Στη **Σουηδία** καθώς και στη **Φινλανδία** το 1874 και το 1879 ψηφίστηκαν νομοθετικές ρυθμίσεις για την υγεία, που έφεραν ομοιότητες με τις αντίστοιχες αποφάσεις της Γερμανίας και της Αγγλίας. Τα δημοτικά συμβούλια υγείας στα οποία συμμετείχε πάντα ο δημοτικός υγειονομικός υπάλληλος κατέθεταν ετήσιες αναφορές σχετικά με την υγεία του πληθυσμού της πόλης και ειδικά σε θέματα βιομηχανικής υγιεινής και επιδημιών. Τον έλεγχο υγιεινής των εργοστασίων και της εργατικής κατοικίας είχαν οι δημοτικοί επιθεωρητές υγείας. Απο τα ποσοστά θνησιμότητας της χώρας, που ήταν εξαιρετικά χαμηλά, το σύστημα αξιολογήθηκε από τους σύγχρονους και συμπέραναν, ότι το 19^ο αιώνα ήταν πολύ αποτελεσματικό. Κύριος λόγος ήταν η

εθελοντική συμμετοχή των πολιτών στη διαφύλαξη της δημόσιας υγείας (Σαπουνάκη-Δρακάκη, 2005, σ. 23-25, 82-91).

Τέλος, κοινό χαρακτηριστικό στις περισσότερες Ηπειρωτικές Ευρωπαϊκές χώρες είναι η συνεχής προσκόλληση στις παραδοσιακές υποχρεώσεις Πρόνοιας της οικογένειας, η οποία είναι πιο ισχυρή στη νότια Ευρώπη και πολύ λιγότερο στο Βέλγιο και στη Γαλλία (Esping-Andersen Gallie, Hemerisck & Myles, 2006, σ. 58-60).

ΜΕΡΟΣ Β΄

**ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: 1830 - 1922**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ:

Ιδρύματα Κοινωνικής Προστασίας

6.1 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΡΟΝΟΙΑΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ

Η Κοινωνική Πρόνοια είναι ένας θεσμός ρυθμιζόμενος από κανόνες επικουρικής και εξατομικευμένης προστασίας που παρέχεται από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς προς άτομα ή ομάδες με σκοπό την πρόληψη, τη μείωση ή την επανόρθωση των συνεπειών μιας κατάστασης κοινωνικής ή οικονομικής ανάγκης. Τα προνοιακά ιδρύματα για παιδιά εντάσσονται, ανάλογα με το ποιος ανέλαβε την πρωτοβουλία για την ίδρυσή του και την χρηματοδότησή τους στα κρατικά (μοναδικό παράδειγμα το Ορφανοτροφείο Αίγινας κατά την Οθωνική περίοδο), τα αμιγώς ιδιωτικά (όπως του Καΐρη στην Άνδρο, το Αμαλίειο και το Ορφανοτροφείο Χατζηκώνστα στην Αθήνα) και τα Δημοτικά Κοινοφελή καταστήματα, τα οποία συνδυάζουν την παρουσία της Πολιτείας με την οικονομική ενίσχυση των ιδιωτών.

Σύμφωνα με συγκεκριμένες διατάξεις, τη διοίκηση των Δημοτικών ιδρυμάτων αναλάμβανε ένα «Αδελφάτο», στο οποίο συμμετείχαν τρεις ή τέσσερις δημότες εκλεγμένοι από το δημοτικό συμβούλιο και προήδρευε ο εκάστοτε Δήμαρχος της πόλης. Η νομοθετική ρύθμιση ακολουθούσε τη διεθνή επικρατούσα τάση για την Κοινωνική Πρόνοια (Σοφιανός, 1988, σ. 28).

Η χρηματοδότηση των Δημοτικών Ιδρυμάτων προερχόταν συχνά από ιδιωτικές συνεισφορές και από ειδικούς δημοτικούς φόρους. Τα πρώτα προνοιακά δημοτικά ιδρύματα ήταν νοσοκομεία. Με πρωτοβουλία του Καποδίστρια ιδρύθηκε στο Ναύπλιο το 1828 Στρατιωτικό Νοσοκομείο για τις επείγουσες ανάγκες των αγωνιστών, στην Αθήνα το Δημοτικό Νοσοκομείο «Ελπίς» το 1836, στην Ερμούπολη της Σύρου μετατρέπεται σε Δημοτικό Ίδρυμα το νοσοκομείο που είχε ιδρύσει ο ευεργέτης Γ. Μηλιώνης το 1827 (Καλλιγά, 1990, σ. 149-150), το Δημοτικό Νοσοκομείο Χαλκίδας που ιδρύθηκε το 1857 (Λιακόπουλος, 1899, σ. 308) και το Δημοτικό Βρεφοκομείο το 1872. Επίσης στην Ερμούπολη ιδρύθηκε το πρώτο Δημοτικό Ορφανοτροφείο με ευεργεσία του Αλ. Μπαμπαγιώτη (Μπαλάνος, 1919, σ. 72).

6.1.1 ΑΜΑΛΙΕΙΟΝ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΚΟΡΑΣΙΔΩΝ

ΑΜΑΛΙΕΙΟΝ
ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΟΝ ΘΗΛΕΩΝ

Η επιδημία της χολέρας που εμφανίστηκε στον Πειραιά και εξαπλώθηκε στην Αθήνα τον Ιούλιο του 1854, ήταν η αφορμή για την ίδρυση του Αμαλίου ορφανοτροφείου. Η βασίλισσα Αμαλία έδειξε από την αρχή το ενδιαφέρον της για τις φτωχές οικογένειες που έφυγαν από τα σπίτια τους και πήγαν να ζήσουν στον Ελαιώνα της Αθήνας. Τα ορφανά που άφησε η χολέρα στο πέρασμά της συγκίνησαν και τη Μαρία Υψηλάντη, σύζυγο του Γεωργίου Υψηλάντη, και ήταν η αιτία για να μετατρέψει αρχικά το σπίτι της σε ορφανοτροφείο και να διαθέσει μέρος της μεγάλης περιουσίας της στο Έθνος για ευγενείς σκοπούς. Ο χώρος αυτός, όμως, δεν επαρκούσε, διότι τα ορφανά ήταν πάρα πολλά. Για το λόγο αυτό η ίδια σκέφτηκε την ίδρυση μόνιμου ορφανοτροφείου, και μαζί με άλλες επιφανείς κυρίες (Κυριακούλα Κριεζή, Ζωή Σούτσου, Λουκία Ρίζου, Ανδρομάχη Ρενιέρη κ.α.) άρχισαν τις συζητήσεις (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 7, 10-13). Για να ευαισθητοποιήσουν κι άλλους πολίτες, ζήτησαν την προστασία της βασίλισσας Αμαλίας, η οποία αμέσως έκανε αποδεκτό το αίτημά τους, και με το Β.Δ. στις 8 Ιουνίου 1855 ανέφερε ότι με πρόταση του Υπουργού Εσωτερικών Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου γίνεται δεκτή η ίδρυση ορφανοτροφείου, με το όνομα «Αμαλίου Ορφανοτροφείο Κορασίδων» και ακολουθούσε ο κανονισμός λειτουργίας του (ΦΕΚ 26/1855). Το ορφανοτροφείο ξεκίνησε τη δράση του τον ίδιο μήνα, με θέμα της πρώτης συνεδρίας της Διοικούσας Επιτροπής την εξεύρεση τόπου εγκατάστασης του ορφανοτροφείου.

Σκοπός του Αμαλίου δεν ήταν απλά και μόνο να προστατεύει τα ορφανά, αλλά να τους παράσχει καλή ανατροφή και σωστή μόρφωση, ώστε να γίνουν καλές νοικοκυρές και χρήσιμες στην κοινωνία γυναίκες, να μάθουν να συμπεριφέρονται σωστά και πολιτισμένα (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 16). Το Αμαλίο λειτούργησε ως χαρακτηριστικό παράδειγμα της ιδρυματικής Πρόνοιας στην Ελλάδα. Κι όπως φάνηκε κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του, πέτυχε το σκοπό του, χάρη σε όσους

συνέβαλαν στην επίτευξή του με κάθε τρόπο. Τόση ήταν η φήμη του Αμαλίου, ώστε στις 11 Δεκεμβρίου 1870 η εφημερίδα «Μνημοσύνη» προέτρεπε όσους από τους βιομηχάνους και τεχνίτες ήθελαν να παντρευτούν, να προτιμήσουν νύφη από το Αμαλίο (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 71). Η φήμη του Αμαλίου έφτασε και στο εξωτερικό, όπου υπήρχε Ελληνισμός, και προκάλεσε τη συγκίνηση πολλών Ελλήνων, οι οποίοι έσπευσαν να προσφέρουν χρήματα για τα ορφανά υποκινούμενοι από το αίσθημα της Χριστιανοσύνης.

Σύμφωνα με τον πρώτο Κανονισμό του Αμαλίου, ένα παιδί γινόταν δεκτό μόνο αν ήταν ορφανό κι από τους δύο γονείς και ήταν ηλικίας μεταξύ πέντε και έντεκα χρόνων. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ύστερα από απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής, γίνονταν δεκτά ορφανά μόνο από πατέρα ή από μητέρα. Ο λόγος για τον οποίο δέχονταν μόνο παιδιά μικρής ηλικίας ήταν για να μπορέσουν να διαμορφώσουν σωστό χαρακτήρα μέσα στο ορφανοτροφείο και να μην επηρεάσουν τα υπόλοιπα ορφανά με κακές συνήθειες που είχαν τυχόν αποκτήσει πριν εισαχθούν εκεί. Με την τροποποίηση του Κανονισμού το 1867, άλλαξε η δεύτερη διάταξη και ορίστηκε να εισάγονται ορφανά από ένα γονιό επί πληρωμή, αρκεί το σύνολο αυτής της κατηγορίας των ορφανών να μην ξεπερνά το ένα δέκατο του συνόλου. Αργότερα, αυτή η διάταξη άλλαξε και πάλι (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 19,20).

Τα ορφανά κορίτσια που μεγάλωναν σε αυτό το ορφανοτροφείο, έφταναν σε κάποια ηλικία που ήταν σε θέση να αντεπεξέλθουν πολύ καλά στα καθήκοντα της νοικοκυράς και της συζύγου. Πολλές φορές βέβαια χρησιμοποιούσαν τις γνώσεις και τα προσόντα τους για βιοπορισμό, δουλεύοντας συνήθως σε σπίτια ως οικιακοί βοηθοί, γεγονός που δεν ευχαριστούσε τη Διοικούσα Επιτροπή εξαιτίας της κοινωνικής θέσης που είχε η γυναίκα εκείνη την εποχή, δηλαδή στο σπίτι της με την οικογένειά της. Ακόμα και στην περίπτωση που δε βρισκόταν σύζυγος για να αποκατασταθεί η ορφανή κοπέλα, μπορούσε να μείνει στο ορφανοτροφείο επ' αόριστον και να εργάζεται εκεί ως δασκάλα (παράρτημα Γ1), επιμελήτρια ή οτιδήποτε άλλο μπορούσε να κάνει. Επειδή, όμως, ο αριθμός των ορφανών ήταν καθορισμένος, η κάλυψη των θέσεων από παλιές μαθήτριες δεν επέτρεπε την εισαγωγή νέων ορφανών στο Αμαλίο (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 7-30).

Για να αναλάβουν τα κορίτσια τη θέση που τους ανήκε στην κοινωνία και να διεκπεραιώσουν το ρόλο τους όσο το δυνατόν καλύτερα, η Διοικούσα Επιτροπή σκέφτηκε να εφαρμόσει ένα αποτελεσματικό αρχικά σύστημα, το σύστημα με τις μητέρες και τα παιδιά (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 16-17). Οι παλαιότερες μαθήτριες

λειτουργούσαν ως μητέρες για τις μικρότερες, με κάθε παλιά μαθήτρια να έχει υπό την επίβλεψή της ορισμένες μικρότερες. Ήταν υποχρεωμένες να τις προσέχουν, να τις συμβουλεύουν και να τις διορθώνουν σε ό,τι κι αν έκαναν, όπως θα έκαναν οι πραγματικές τους μητέρες, μέχρι να μεγαλώσουν και να είναι ικανές να διευθύνουν τον εαυτό τους. Αργότερα, οι «μητέρες» αυτές αντικαταστάθηκαν από μισθωτές επιμελήτριες. Τελικά, το σύστημα αυτό καταργήθηκε, καθώς με την αύξηση των μικρών ορφανών οι μεγαλύτερες μαθήτριες δεν αρκούσαν γι' αυτόν το ρόλο.

Για τη μόρφωση των ορφανών δημιουργήθηκε εξατάξιο δημοτικό σχολείο, το οποίο αναγνωρίστηκε πολύ αργότερα ως δημόσιο από το Υπουργείο Παιδείας. Ορισμένα από τα μαθήματα που διδάσκονταν σε αυτό, σύμφωνα με το άρθρο 15 του Κανονισμού, ήταν η ελεύθερη γραφή και ανάγνωση, η ορθογραφία, η πρακτική αριθμητική και η ιστορία. Επιπλέον, διδάσκονταν κατήχηση και τις καθημερινές προσευχές της Εκκλησίας. Η διδασκαλία των προσευχών δεν ήταν απλή αποστήθιση, αλλά προσπάθεια των υπεύθυνων για την κατανόησή τους από τις μαθήτριες. Επειδή η γλώσσα στην οποία είναι γραμμένες οι προσευχές είναι δύσκολη, προσπαθούσαν να τους εξηγήσουν όσο το δυνατόν καλύτερα το νόημα των προσευχών. Ακόμη και οι προσευχές που συντάχθηκαν για να λέγονται πριν και μετά το φαγητό ήταν γραμμένες στη δημοτική γλώσσα, ώστε να είναι κατανοητές κι από τις μικρότερες μαθήτριες (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 17-18).

Επιπρόσθετα, οι μαθήτριες επισκέπτονταν τακτικά το παρεκκλήσιο του Αμαλίου. Σ' αυτό επιτρεπόταν η είσοδος μόνο στα μέλη της Αδελφότητας, για να εκκλησιαστούν, να ψάλλουν και να μεταλάβουν. Ήταν υποχρεωτικό να μεταλαμβάνουν τα Χριστούγεννα, το Πάσχα και τη μέρα της γιορτής της Κοίμησης της Θεοτόκου. Η λειτουργία που παρακολουθούσαν ήταν συντομότερη από τη συνήθη, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων, διότι οι μικρότερες μαθήτριες δεν μπορούσαν να αντέξουν αρκετή ώρα την ορθοστασία και τα κορίτσια της χορωδίας του σχολείου δεν είχαν αρκετό χρόνο για να αφιερώσουν στη μουσική, καθώς ασχολούνταν με πιο χρήσιμα μαθήματα. Επίσης, σημαντική θέση στη θρησκευτική αγωγή είχε το κήρυγμα που γινόταν μισή ώρα μετά τη λειτουργία κάθε Κυριακή. Οι μαθήτριες μαζεύονταν στην εκκλησία, παρακολουθούσαν την ερμηνεία του Ευαγγελίου από το βιβλίο και ύστερα άκουγαν την ηθική διδασκαλία του ιεροκήρυκα. Κατ' αυτό τον τρόπο, έρχονταν σε άμεση επαφή με το κείμενο της Αγίας Γραφής ώστε να την κατανοούν καλύτερα. Για τις μικρότερες μαθήτριες το κείμενο ήταν γραμμένο στη δημοτική ώστε να μπορούν να καταλαβαίνουν κι αυτές. Στη συνέχεια, το σύστημα

άλλαξε και αντί για την Κυριακή, η ερμηνεία του Ευαγγελίου και η ηθική διδασκαλία γίνονταν μεσοβδόμαδα, στο λεγόμενο Κατηχητικό Σχολείο (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 18, 64-67).

Για την προετοιμασία των κοριτσιών να γίνουν καλές νοικοκυρές, το ορφανοτροφείο παρέδιδε μαθήματα ραπτικής, υφαντουργίας, χειροτεχνημάτων, μαγειρικής και πλυσίματος, με τα κορίτσια να κάνουν πρακτική εξάσκηση βοηθώντας το υπηρετικό προσωπικό σε όλες τις δουλειές του (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 7-30). Αργότερα, η επαγγελματική μόρφωση ενισχύθηκε. Τα μαθήματα αυτά σύντομα φάνηκαν χρήσιμα, καθώς τα χειροτεχνήματα των μαθητριών ήταν τόσο κομψά, ώστε έγιναν γνωστά και στο εξωτερικό. Στην ετήσια έκθεση εργόχειρων μαθητριών του Ιδρύματος την 21^η Νοεμβρίου, πολλοί ήταν εκείνοι που την επισκέπτονταν και αγόραζαν εργόχειρα. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν και η βασίλισσα Όλγα, που είχε αγοράσει αρκετά δημιουργήματα των κοριτσιών. Η έκθεση απέφερε ένα υπολογίσιμο χρηματικό ποσό για το ίδρυμα. Αργότερα μάλιστα άρχισε να διδάσκεται και η ταπητουργία (1875), η οποία όμως καταργήθηκε μαζί με την υφαντουργία το 1923. Το ίδρυμα λάμβανε μέρος και σε άλλες εκθέσεις, ακόμη και σε διεθνείς, όπου απέσπασε πολλά βραβεία.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 του πρώτου Κανονισμού, το οποίο δεν τηρήθηκε ποτέ επακριβώς, το ένα τρίτο ή το ένα δεύτερο των εσόδων από τις πωλήσεις των εργόχειρων προοριζόταν για το ταμείο του Αμαλίου και το υπόλοιπο για το ταμείο των κοριτσιών. Το ορφανοτροφείο δεν χρειάστηκε χρήματα, οπότε τα έσοδα πήγαιναν εξ ολοκλήρου στο ταμείο των κοριτσιών, που θα τα χρειάζονταν αργότερα ως προίκα (παράρτημα Γ1). Τα χρήματα που υπήρχαν σε αυτό το ταμείο ήταν αρκετά, καθώς γίνονταν δωρεές και από το εξωτερικό. Το χρηματικό ποσό που λάμβανε κάθε κορίτσι όταν επρόκειτο να παντρευτεί ήταν ανάλογο με την επίδοσή του στα εργόχειρα. Από το ταμείο αυτό προκίζονταν και δασκάλες, οι οποίες είχαν μεγαλώσει στο Αμαλίο ορφανοτροφείο, και επαιρναν 1000 δραχμές και είδη ρουχισμού αξίας 700 δραχμών. Με την κατάργηση του ταμείου το 1889, συνέχισε για κάποιο διάστημα να δίνεται προίκα στα κορίτσια (είτε παντρεύονταν είτε όχι έπαιρναν 1.600 δραχμές ως προίκα), μέχρι που σταμάτησε η χρηματική προικοδότηση και αντ'αυτής τους έδιναν πλήρη ρουχισμό (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 51,52,54).

Ανάμεσα στα μαθήματα που διδάσκονταν και δεν αναφέρθηκαν, ήταν η γυμναστική και η υγιεινή, που αποσκοπούσαν στη σωματική αγωγή των κοριτσιών . Επειδή εκτός από υγιή νου, έπρεπε να αποκτήσουν και υγιές σώμα, τα κορίτσια διδάσκονταν και σωστή διατροφή παράλληλα με την καλή γυμναστική. Επιπλέον, στα πλαίσια της καλής υγιεινής, όλες οι αίθουσες που χρησιμοποιούνταν από τα κορίτσια αερίζονταν καλά και καθαρίζονταν τακτικά. Το καλοκαίρι, όλα τα παιδιά έμεναν σε παιδικές κατασκηνώσεις ή στην εξοχή κοντά στη θάλασσα (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 69-70).

Σε περίπτωση ασθένειας παιδιού, οι διοικούντες του Αμαλίου έδειχναν ενδιαφέρον και το στήριζαν όπως θα το στήριζε η οικογένειά του. Όποτε το απαιτούσε η κατάσταση, του έκαναν εισαγωγή στο κατάλληλο νοσοκομείο (μέχρι το 1940) ή νοίκιαζαν σπίτι σε τοποθεσία με κατάλληλο κλίμα για οργανικές παθήσεις (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 70). Η μεγάλη αγάπη και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που έδειχναν οι γυναίκες της Διοικούσας Επιτροπής κατευθυνόταν από μητρική αγάπη. Δε χρειάστηκε να ανησυχήσουν για την υγεία των ορφανών, παρά μόνο τον Ιούλιο του 1881, όταν παρουσιάστηκε διφθερίτιδα και στη συνέχεια τυφοειδής πυρετός, ο οποίος προκάλεσε το θάνατο ενός παιδιού.

Το ενδιαφέρον των γυναικών αυτών δεν περιοριζόταν μόνο σε θέματα υγείας. Σε περίπτωση που κάποιος ενδιαφερόταν να βρεί σύζυγο από το Αμαλίο, δεν του δινόταν αμέσως απάντηση, καθώς η Διοικούσα Επιτροπή έπρεπε να ερευνησει το ποιόν του ενδιαφερομένου, κι αφού έκρινε τα στοιχεία που συγκέντρωνε, να αποφασίσει. Η Διοικούσα Επιτροπή λοιπόν εξέταζε την περιουσία, τον χαρακτήρα, την οικογένεια και οτιδήποτε άλλο μπορούσε να αφορά την ομαλή συμβίωση του ενδιαφερομένου με μια από τις τροφίμους του ιδρύματος. Επομένως, σε περίπτωση λάθους αυτή που ευθυνόταν ήταν η Διοικούσα Επιτροπή και γι' αυτό κρινόταν από την κοινωνία, η οποία της είχε εμπιστευτεί την ανατροφή των ορφανών. Μόνο ο ενδιαφερόμενος που είχε την έγκριση της Επιτροπής ήταν άξιος να παντρευτεί κορίτσι του ιδρύματος, διαφορετικά δεν τον δεχόταν, φαινόμενο που ήταν σύνηθες (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 75-76). Επιπλέον, όταν οι τρόφιμοι έβρισκαν εργασία, η Διοικούσα Επιτροπή τις πρόσεχε και τις συμβούλευε, και μόνον όταν βεβαιωνόταν ότι η απόφοιτη είχε ολοκληρώσει την ένταξή της στην κοινωνία και μπορούσε να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις της ζωής, την άφηνε ελεύθερη να πάρει αποφάσεις.

Τα κορίτσια του Αμαλίου δεν είχαν ζήτηση μόνο ως σύζυγοι, αλλά και ως οικιακοί βοηθοί και παιδαγωγοί. Ακόμη, συχνό φαινόμενο ήταν η ζήτηση μικρών

ορφανών για υιοθεσία από εύπορες οικογένειες (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 79). Και στις δύο περιπτώσεις, η Διοικούσα Επιτροπή ήλεγχε όσο καλύτερα μπορούσε την οικογένεια που έκανε την αίτηση κι αν έκρινε ότι οι συνθήκες για την τρέφειμο ήταν καλές, η αίτηση γινόταν δεκτή. Εν συνεχεία, η Διοικούσα Επιτροπή παρακολουθούσε τη διαμονή του κοριτσιού στο καινούριο του σπίτι και αν δεν ήταν ικανοποιημένη, το έπαιρνε πίσω.

Το 1862, μετά την επανάσταση του λαού και την έξωση του βασιλιά Όθωνα και της Αμαλίας, θεωρήθηκε σωστό να αλλάξει ονομασία το ίδρυμα και το ίδιο έτος αποφασίστηκε να ονομαστεί «Εθνικόν». Μετά τον θάνατο της Αμαλίας, ο επιτετραμμένος της Γερμανίας ανακοίνωσε στη Διοικούσα Επιτροπή, στις 8 Ιουλίου 1875, ότι κληροδοτήθηκαν στο ίδρυμα 24.000 δραχμές, σύμφωνα με την επιστολή που εστάλη (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 27-28).

Σχετικά με τον Κανονισμό του ορφανοτροφείου, δεν επιτρεπόταν να γίνει καμία αλλαγή αυτού για έξι χρόνια. Σε περίπτωση ανάγκης για τροποποίηση η Διοικούσα Επιτροπή έπρεπε να το αναφέρει στην Αμαλία, η οποία θα αποφάσιζε τι θα ήταν καλύτερο για το ίδρυμα. Τελικά, η πρώτη τροποποίηση έγινε με Βασιλικό Διάταγμα, που δημοσιεύτηκε στις 30 Νοεμβρίου 1867 επί Γεωργίου Α'. Ακολούθησαν κι άλλες στα χρόνια μετά το 1922 (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 7-30).

Η περίοδος 1855-1859 ήταν περίοδος έντονης φιλανθρωπικής δράσης, με αποτέλεσμα να αυξηθούν τα έσοδα του Ιδρύματος. Τα πρώτα χρήματα του ορφανοτροφείου προήλθαν από τα μέλη της Φιλανθρωπικής Εταιρείας. Ακολούθησαν πολλές δωρεές, ιδιαίτερα από το εξωτερικό, ύστερα από έκκληση της Αμαλίας (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 20). Το βασικότερο κίνητρο για τις δωρεές των Ελλήνων του εξωτερικού ήταν ότι είχαν συνδέσει το πρόσωπο της βασίλισσας με τη δική τους ελευθερία. Πολλές δωρεές προήλθαν κι από ξένους ευγενείς που ευαισθητοποιήθηκαν. Συχνά, η Διοικούσα Επιτροπή του Αμαλίου, αλλά και το Υπουργείο Εξωτερικών έστελναν επιστολές στους Έλληνες εκπροσώπους του εξωτερικού, για να παρακινήσουν αυτούς που κατοικούσαν εκεί να προσφέρουν κι εκείνοι στην αξιόλογη προσπάθεια των ανθρώπων του ορφανοτροφείου. Σκοπός των τελευταίων ήταν η αύξηση του αριθμού των ορφανών. Εκτός των χρημάτων, συγκέντρωσαν και αρκετά αντικείμενα όπως είδη ρουχισμού και παιχνίδια για τα παιδιά (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 21-22).

Από την αρχή της ίδρυσης του Αμαλίου υπήρξε η ανάγκη για ανοικοδόμηση μεγαλύτερου κτιρίου για την εγκατάσταση των ορφανών. Στις 6 Ιουλίου 1856

αγοράστηκε οικόπεδο από Αμαλίειο στη θέση Καλλιρόη, το οποίο αργότερα επεκτάθηκε, και η ανοικοδόμηση του κτιρίου έγινε την περίοδο 1856-1859 (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 23,26). Τότε οικοδομήθηκε και εκκλησία για να εκκλησιάζονται τα παιδιά, η οποία γιόρταζε στις 8 Νοεμβρίου, των Ταξιαρχών, στο ιερό βήμα της οποίας η Μαρία Υψηλάντη είχε ζητήσει να βάλουν σε δύο θήκες τις καρδιές του Αλέξανδρου και του Δημήτριου Υψηλάντη.

Με την αύξηση του αριθμού των ορφανών στο Αμαλίειο, οι κτιριακές εγκαταστάσεις δεν ήταν πλέον επαρκείς και για το λόγο αυτό, ξεκίνησε η επέκταση του ορφανοτροφείου στις 11 Νοεμβρίου 1879, ενώ το 1880 επεκτάθηκε και το παρεκκλήσιο του ορφανοτροφείου με δαπάνη των μελών της Φιλανθρωπικής Εταιρείας. Η Διοικούσα Επιτροπή θεώρησε ότι έπρεπε να οικοδομηθεί νοσοκομείο για τα άρρωστα ορφανά του ιδρύματος, το οποίο και έγινε το 1874. Επίσης, χτίστηκε νοσοκομείο και στη Σκάλα Ωρωπού το 1906 για τα καχεκτικά παιδιά, σε ένα μεγάλο κτήριο που κληροδότησε ο Ανδρέας Συγγρός στο Αμαλίειο μετά τον θάνατό του. Στο ίδιο κτήριο χτίστηκε και μια εκκλησία. Αργότερα, αυτές οι εγκαταστάσεις χρησιμοποιήθηκαν από το Ελληνικό Κράτος για διάφορους σκοπούς (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 45).

Μετά την επίσκεψή της στο ίδρυμα στις 9 Σεπτεμβρίου 1868, η βασίλισσα Όλγα δέχτηκε να γίνει η προστάτιδα του ιδρύματος. Η προστασία πήρε επίσημο χαρακτήρα με Βασιλικό Διάταγμα στις 23 Νοεμβρίου 1889. Η βασίλισσα Όλγα τακτικά προσέφερε χρήματα στο ορφανοτροφείο, γιατί η αγάπη της για τα ορφανά ήταν μεγάλη, και τους έκανε συχνά δώρα, όπως εκείνα την Πρωτοχρονιά του 1869. Όταν οι διαταραχές στην πολιτική σταμάτησαν κι εφόσον η κοινωνία αναγνώριζε τη φιλανθρωπία του Όθωνα και της Αμαλίας, όλοι συμφώνησαν να αλλάξει πάλι το ορφανοτροφείο επωνυμία, πρόταση που επικυρώθηκε και με το Β.Δ. που δημοσιεύτηκε στις 2 Δεκεμβρίου 1882 (ΦΕΚ 188/1882).

Την 29^η Ιουνίου 1890 η Διοικούσα Επιτροπή ανακοινώνει με επιστολή της στην Ιφιγένεια Συγγρού, τακτικό μέλος της Φιλανθρωπικής Εταιρείας, ότι μετά την παραίτηση της προέδρου κας Μεσσηνέζη, εκείνη θα έπαιρνε τη θέση της. Η απόφαση αυτή ήταν πολύ σημαντική για το ορφανοτροφείο, καθώς όπως φάνηκε στα 31 χρόνια που διετέλεσε πρόεδρος η Ιφιγένεια Συγγρού, το Ίδρυμα ωφελήθηκε πολύ από το φιλανθρωπικό της έργο (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 41-43). Επισκεπτόταν κάθε μέρα το ορφανοτροφείο και επέβλεπε το φαΐ των παιδιών, την καθαριότητα των αιθουσών και οτιδήποτε άλλο είχε να κάνει με την καλή διαβίωσή τους. Όταν κάποτε

χρειάστηκε να λείπει η διευθύντρια του ιδρύματος για τρεις μήνες, εκείνη αναπλήρωσε επάξια τη θέση της. Επίσης, κάθε χρόνο στις 30 Αυγούστου πήγαιναν εκδρομή στην έπαυλή της στην Κηφισιά, κι όταν χρειαζόνταν χρήματα για την κάλυψη των αναγκών των παιδιών, εκείνη δε δίσταζε να απευθυνθεί στον σύζυγό της Ανδρέα Συγγρό, όπως το 1897 για την οικοδόμηση κι επίπλωση του νοσοκομείου στη θέση του παλιού. Κληροδότησαν, δε, μετά θάνατον συνολικά 2.050.000 δραχμές στο Ίδρυμα. Εκτός από τα ορφανά, η Ιφιγένεια Συγγρού φρόντισε να εξασφαλίσει και τις δασκάλες του ιδρύματος που δεν αποκαθίσταντο, προσφέροντας το 1913 χίλιες μετοχές στην τράπεζα Αθηνών ώστε από τα ετήσια έσοδά τους να δημιουργηθεί ταμείο συντάξεως. Η Διοικούσα Επιτροπή, αναγνωρίζοντας τον Ανδρέα και την Ιφιγένεια Συγγρού ως ευεργέτες, θεώρησε καθήκον της να τελούνται στην εκκλησία του Αμαλίου ετήσια μνημόσυνα.

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τις κοινωνικοπολιτικές αλλαγές που συντελέστηκαν, έπρεπε να γίνουν αλλαγές και στο Αμαλίειο. Οι απαιτήσεις της ζωής ήταν μεγαλύτερες, οπότε το ίδρυμα όφειλε να δίνει περισσότερα εφόδια στις τροφίμους για να μπορέσουν να ανταποκριθούν και να επιβιώσουν (Παπαδόπουλος, 1954, σ. 55).

Αυτή ήταν συνοπτικά η δράση του Αμαλίου στο διάστημα μελέτης μας από την ίδρυσή του. Φαίνεται λοιπόν, ότι η φήμη του ήταν μεγάλη, γιατί μεγάλη ήταν και η προσφορά του στην κοινωνία, όχι μόνο γιατί ανέθρεψε σωστά πολλά ορφανά αλλά γιατί έδωσε το παράδειγμα της ανθρωπιάς και της γενναιοδωρίας. Μικρό δείγμα αυτού είναι και το βραβείο, που δόθηκε στο Αμαλίειο από την Ακαδημία Αθηνών. Επιπλέον, αρκετά ιδρύματα εντός και εκτός Ελλάδας χρησιμοποίησαν τον Κανονισμό του για να οργανωθούν καλύτερα. Εκτός από τους ευεργέτες, που αναφέρθηκαν, υπήρξαν πολλοί ακόμα, για τους οποίους στήθηκαν μαρμάρινες στήλες, μέσα στο Αμαλίειο, με χαραγμένα τα όνοματά τους, για να θυμίζουν σε όλους το ευεργετικό τους έργο.

6.1.2 ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑ

Παράλληλα με την επιτυχή λειτουργία του Αμαλίου Ορφανοτροφείου, υπήρξε ανάγκη στην Αθήνα για ένα ίδρυμα για τα ορφανά αγόρια. Η ίδια η βασίλισσα Αμαλία συντηρούσε 25 άρρενα ορφανά. Για να καλυφθεί αυτή η ανάγκη ιδρύθηκε το 1853 το Ορφανοτροφείο Γεωργίου και Αικατερίνης Χατζηκώνστα με ιδρυτική πράξη που υπέγραψε ο Όθωνας (παράρτημα Γ3).

Το ίδρυμα εγκαταστάθηκε στην οδό Κεραμεικού «εις οικίαν Κύκλου» και το 1856 μεταστεγάστηκε στο σπίτι που δώρησαν οι κληρονόμοι του Κ. Βράνη (Πειραιώς 68). Σταδιακά επεκτάθηκε με δωρεές φιλανθρώπων, το δε Κράτος του παραχώρησε το 1863 οικόπεδο και παρέμεινε εκεί μέχρι την επίταξή του (παράρτημα Γ6, Γ7 και Γ8).

Σκοπός του ορφανοτροφείου Χατζηκώνστα είναι να περιθάλπει «παιδας ορφανούς, πτωχούς και εγκαταλελειμμένους εν τη τρυφερά αυτών ηλικία και διατρέχοντας, ως εκ τούτου, προφανέστατον κίνδυνον σωματικής και πνευματικής απώλειας και να καταστήσει αυτούς χρήσιμους εαυτοίς και τη κοινωνία, τελειοποιημένους συν τη ηλικία τας οποίας εδιδάχθησαν τέχνας» (Ετήσια έκθεση, 1877, σ. 13). Η λειτουργία του ιδρύματος διακρίνεται σε δύο περιόδους, η πρώτη εκτείνεται από το 1853 μέχρι τη διακοπή της λειτουργίας του λόγω επίταξης των κτιρίων στο τετράγωνο μεταξύ των οδών Πειραιώς – Θερμοπυλών – Αγησιλάου και Μαραθώνος, από τους Γερμανούς κατακτητές, και η δεύτερη περίοδος ξεκινά το 1972 όπου το ίδρυμα επαναλειτουργεί σε νέο κτίριο.

Την **πρώτη περίοδο**, η οποία και εμπίπτει στο διάστημα που μελετάμε, λειτούργησαν στο ίδρυμα Δημοτικό σχολείο και εργαστήρια υποδηματοποιίας, ραπτικής, επιπλοποιίας και σιδηρουργικής (παράρτημα Β6, Β24), στα οποία μαθήτευαν μετά το σχολείο. Δεν επιτρεπόταν η φοίτηση σε εξωτερικά σχολεία ή εργοστάσια, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, όταν για παράδειγμα κάποια παιδιά είχαν κλίση στην Οργανική Μουσική και ιδιαίτερα στα πνευστά όργανα, οπότε μπορούσαν να φοιτούν σε κάποιο Ωδείο.

Το 1901, με δαπάνη της Ελένης Γεωργ. Χατζηκώνστα, κτίστηκε στον περίβολο του ιδρύματος η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, με αρχιτεκτονική μελέτη του Ερνέστου Τσίλλερ, η οποία σήμερα υπάγεται στα διατηρητέα κτίσματα. Την

περίοδο αυτή πολλοί φιλόδοξοι διέθεσαν στο Ίδρυμα «εν ζωή ή αιτία θανάτου» ακίνητα, μετρητά, συνάλλαγμα και χρεόγραφα.

Ο πρώτος οικοτρόφος της σχολής εισήχθη στις 16-2-1856. Ο πρώτος «Διοργανισμός» συντάχθηκε και εγκρίθηκε από τον Υπουργό Εσωτερικών στις 5 Μαΐου 1856, ενώ τροποποιήθηκε τα έτη 1921, 1930, 1944, 1972 και 1981 για να προσαρμόζεται στις κοινωνικές εξελίξεις της εποχής. Από το 1856 μέχρι τις 31-12-1930 αποφοίτησαν 726 επιπλοποιοί, 377 υποδηματοποιοί, 399 σιδηρουργοί, 235 ράφτες, χρυσοχόοι, ωρολογοποιοί κ.λ. Στην περίοδο της επίταξης του ιδρύματος αποφοίτησαν 270 επιπλοποιοί και 140 μηχανουργοί. Από τους προαναφερθέντες τεχνίτες, μεγάλος αριθμός αποτελεί τους καλύτερους τεχνίτες της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης.

Οι οικοτρόφοι φοιτούν στα Δημόσια Σχολεία της περιοχής και εφαρμόζονται σ' αυτούς οι πιο σύγχρονες αντιλήψεις διαπαιδαγώγησης. Έχουν σύλλογο, ο οποίος μετέχει στην ευθύνη για το φαγητό τους και το ντύσιμό τους. Εκπρόσωπος του Συλλόγου των μαθητών μετέχει υποχρεωτικά ως ισότιμο μέλος στις Επιτροπές παραλαβής τροφίμων (ποιότητας, ποσότητας), ποσοστολογίου τροφίμων για κάθε σιτιζόμενο και σύνταξης εβδομαδιαίου εδεσματολογίου, ενώ δύο εκπρόσωποι του Συλλόγου μετέχουν με ψήφο στο Πειθαρχικό Συμβούλιο. Επίσης, φροντίζουν οι ίδιοι για την ψυχαγωγία τους. Το ίδρυμα διαθέτει ψυχολόγο, παθολόγο ιατρό, παιδίατρο, αδελφή νοσοκόμα τριετούς φοίτησης, δεν έχουν όμως παιδονόμο. Επίσης το ίδρυμα έχει ασφαλίσει τους οικοτρόφους για ατύχημα και τους παρέχει πλήρη υγειονομική και φαρμακευτική περίθαλψη.

Οι υποχρεώσεις των οικοτρόφων του ιδρύματος είναι να ζούν με αξιοπρέπεια μέσα και έξω από το Ίδρυμα, να είναι τακτικοί και επιμελείς στα μαθήματά τους και να αναλαμβάνουν τις ευθύνες τους. Όσοι από τους νέους έχουν «τη σφραγίδα Δωρεάς» παραμένουν στο Ίδρυμα μέχρι να πάρουν το Δίπλωμα της Ανωτάτης ή Ανώτερης Σχολής που επέλεξαν (Πέτροβας, 1984, σ. 73). Την 1^η Ιανουαρίου 1890 ήταν εγγεγραμμένοι 216 μαθητές, από αυτούς 4 ήταν υπότροφοι με πληρωμή 30 δραχμές το μήνα, και 2 καλύπτοντο από κληροδοτήματα. Αποφοίτησαν 40 και 27 εργάστηκαν σε τεχνίτες που επέλεγε η Διεύθυνση. Φοίτησαν 6 σε Δημόσια σχολεία με αίτηση της μητέρας τους, 2 αποπέμφθηκαν λόγω καθυστέρησης, 4 επέστρεψαν στην πατρίδα τους, ενώ 4 πέθαναν από ιλαρά (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 189).

Το σχολείο μέχρι το 1902 ήταν πρωινό και με εισήγηση του τότε συμβούλου του Ορφανοτροφείου Μ. Βρατσάνου εισήχθη το εσπερινό σχολείο, όμως επαύθη,

γιατί πίστευαν οι παιδαγωγοί ότι θα κούραζε τα παιδιά. Από το 1873 τα παιδιά μάθαιναν μουσική στο Ωδείο. Ο Αν. Συγγρός προσέφερε 40.000 δραχμές για την αγορά οργάνων μουσικής. Στη τεχνική εκπαίδευση, η εισαγωγή διαφόρων τεχνών έγινε προοδευτικά, ξεκινώντας με τη ραπτική και την υποδηματοποιία (1858), αργότερα εισήχθη η λεπτοξυλουργία και η τορνευτική (1867), η σιδηρουργική το 1876 και η βιβλιοδετική το 1887 που καταργήθηκε αργότερα.

Ο μαθητής που αποφοιτούσε έπαιρνε ενδύματα, εσώρουχα, 100 δραχμές για τα εργαλεία του, μουσικό όργανο, αν είχε διδαχθεί επί 3ετία τη μουσική, και τις αποταμιεύσεις του που τις είχε από βραβεία, δώρα ή από την εργασία του (Πέτροβας, 1984, Παράρτημα Α12).

6.1.3 ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΒΡΕΦΟΚΟΜΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Εξαιτίας της κατάστασης που επικρατούσε στην πρωτεύουσα του νεοσύστατου κράτους από το 1849 έως το 1859 (μέχρι δηλαδή την ίδρυση του Βρεφοκομείου), υπήρχε μεγάλος αριθμός έκθετων παιδιών. Από τα 650 έκθετα παιδιά που καταγράφηκαν στο προαναφερθέν διάστημα, τα 617 πέθαναν, δηλαδή το ποσοστό θνησιμότητας ξεπέρασε το 94%. Έτσι την 1^η Σεπτεμβρίου 1859, όταν ιδρύθηκε το Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών στο οίκημα βρίσκονταν στη ζωή 33 παιδιά ηλικίας από 1 έως 8 ετών. Στο νεοσύστατο ίδρυμα συνολικά παραδόθηκαν 98 παιδιά (40 αγόρια και 58 κορίτσια), εκ των οποίων τα 65 δεν ήταν ούτε 9 μηνών, 20 ήταν ενός έως δύο ετών, 9 από 2 – 3 ετών και 3 από 6 έως 8 ετών (Σκιαδάς, 2002, σ. 30).

Βασικοί άξονες του πρώτου Καταστατικού του Βρεφοκομείου ήταν οι τροφοί, τα βρέφη και ο γιατρός. Λόγω της αθρόας εγκατάλειψης των παιδιών, όπως προέβλεπε το Καταστατικό του Ιδρύματος, παραδίδονταν τα παιδιά στους γονείς - τροφούς τους, και τους πλήρωναν τα έξοδα της διατροφής τους. Αυτό γινόταν μέχρι να συμπληρώσουν την ηλικία των 2 ετών, οπότε και τα δέχονταν στο Βρεφοκομείο όπου έμεναν μέχρι τα έξι τους χρόνια. Η Δημαρχία διευκόλυνε τις υιοθεσίες με νόμιμες διαδικασίες, ενώ αν το έκθετο ήταν αβάπτιστο, ο Δήμος αναλάμβανε να βαπτισθεί Χριστιανός Ορθόδοξος.

Στο λαιμό των παιδιών κρεμούσαν κορδέλα με μεταλλική πλάκα, όπου ήταν γραμμένος ο αύξων αριθμός του βιβλίου των εκθέτων της Δημαρχείας και το

έμβλημα του Δήμου. Η κορδέλα ήταν κόκκινη για τα κορίτσια και γαλάζια για τα αγόρια. Ο γιατρός του Βρεφοκομείου ήταν υπεύθυνος για τη φροντίδα της υγείας των παιδιών του ιδρύματος αλλά και για την επίβλεψη των παιδιών που ζούσαν με τις οικογένειες τροφούς, είχε τη διοικητική εποπτεία του Ιδρύματος και έκανε και τη σύνταξη των εκθέσεων για την κίνηση του Βρεφοκομείου. Η πόλη διαιρέθηκε σε τομείς και κάθε γιατρός ανέλαβε έναν τομέα (πίνακας 4).

Το ίδρυμα, από την ίδρυσή του στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, εμφανίζεται και με άλλες ονομασίες, όπως Νηπιακό Ορφανοτροφείο, Ορφανοτροφείο Εκθέτων Βρεφών, Εκθετοτροφείο και Νοθοτροφείο. Κάποια στιγμή λειτούργησε και ως Δημοτικό Βρεφοκομείο. Στα τέλη του 1859, με Βασιλικό Διάταγμα, αποφασίστηκε η είσπραξη ιδιαίτερου φόρου από τον Δήμο Αθηναίων για το Δημοτικό Βρεφοκομείο και το Δημοτικό Νοσοκομείο. Ο δασμός αυτός επεβλήθη στα σιτηρά και στα εμπορεύματα που εισάγονταν στην κατανάλωση. Η φιλανθρωπία ήταν ένα από τα μέσα στήριξης για την ανάπτυξη του Βρεφοκομείου, του οποίου οι τρόφιμοι αυξάνονταν σχεδόν κάθε χρόνο λειτουργίας του όπως φαίνεται στους πίνακες 5 και 6. Είχαν επιστρατευθεί όσοι μπορούσαν να βοηθήσουν, ιδιαίτερα διακεκριμένες γυναίκες με κοινωνική θέση που θα τους επέτρεπε την πρόσβαση σε πρόσωπα με δυνατότητα να διαθέσουν χρήματα για την ανάπτυξη του Βρεφοκομείου.

Πίνακας 4. Βρέφη του Δημοτικού Βρεφοκομείου σε τροφούς υπό την υποπτεία των γιατρών σε τομείς

Περιοχή	Σύνολο Εκθετών	Αγόρια	Κορίτσια	Θηλάζοντα
Κολωνάκι	3	0	3	0
Πλάκα	19	11	8	9
Αμπελόκηποι	3	0	3	2
Βατραχονήσι	15	7	8	4
Αγία Φωτεινή	3	1	2	0
Άγιος Ιωάννης	2	0	2	1
Λεύκα Αιγινήτου	12	5	7	8
Άγιος Παντελεήμων	6	2	4	3
Γαργαρέττα	3	1	2	2
Αναφιώτικα	5	1	4	3
Εργοστάσιο Ροδίου	3	2	1	2
Αμυγδαλιές Τοτόμη	2	1	1	1
Άγιοι Απόστολοι	34	20	14	10
Αγία Μαρίνα	6	6	0	0
Πετράλωνα	30	16	14	15
	146	73	73	61

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το βιβλίο *Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών 1859-1999* του Ε. Σκιαδά, 2002, σ. 96.

Πίνακας 5. Αριθμός εισαγομένων εκθέτων 1859-1865

Έτος	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
1859-1860	32	52	84
1860-1861	39	52	91
1861-1862	39	65	104
1862-1863	38	74	112
1863-1864	61	86	147
1864-1865	63	74	137

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το βιβλίο *Οι Άθλιοι των Αθηνών και οι Θεραπευτές τους* της Μ. Κορασίδου, 1995, σ. 124-125.

Πίνακας 6 Αριθμός εισαγομένων εκθέτων 1870-1884

Έτος	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο
1870	74	102	176
1874	123	165	285
1875	134	280	314
1876	109	160	269
1877	130	175	305
1878	124	150	274
1880	138	156	294
1883	171	202	373
1884	140	160	300

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το βιβλίο *Οι Άθλιοι των Αθηνών και οι Θεραπευτές τους* της Μ. Κορασίδου, 1995, σ. 124-125.

Το έτος 1874 υπήρξε ορόσημο για το Δημοτικό Βρεφοκομείο, γιατί αποκτά μετά από 15 χρόνια λειτουργίας το δικό του κτίριο στην οδό Πειραιώς. Την περίοδο αυτή είναι παντελής η απουσία κρατικής Πρόνοιας και η ανάπτυξη της εθνικής ευεργεσίας κορυφώνεται στην Αθήνα. Οι ιστορικοί θεωρούν ότι το κύριο γνώρισμα της περιόδου 1880-1914 είναι οι έντονες προσπάθειες για τη σωτηρία των παιδιών.

Η «Βρεφελήμων Επιτροπή Κυριών» των πρώτων ετών μετονομάστηκε σε «Επιτροπή των Κυριών» το 1875. Την αποτελούσαν γυναίκες και είχαν την ευθύνη της διοίκησης του Βρεφοκομείου, ελέγχοντας τις διάφορες δραστηριότητες για την εύρυθμη λειτουργία του αλλά και την επίβλεψη των παιδιών που ζούσαν στις οικογένειες-τροφούς.

Το 1859 ιδρύεται στο Δημοτικό Βρεφοκομείο το πρώτο νεκροτομείο, απαραίτητο για τη διδασκαλία της παιδιατρικής παθολογοανατομίας και στα τέλη του 1878 και τις αρχές του 1879, γίνεται αποδεκτή η πρόταση του Διευθυντή του Βρεφοκομείου Αν. Ζίννη να γίνεται η διδασκαλία του μαθήματος «Της των Νοσημάτων Παιδών Κλινικής» εντός του καταστήματος. Η δημιουργία του

Θεραπευτηρίου, δηλαδή του πρώτου Νοσοκομείου Παίδων στην Ελλάδα, στον περίβολο του Νοσοκομείου έδωσε την ευκαιρία σε πλήθος δωρεών. Το Θεραπευτήριο λειτούργησε κανονικά αρχικά εντός του κυρίου κτιρίου του.

Η σαρακονταετία 1874-1914 είναι από τις πιο σημαντικές στην ιστορία του Βρεφοκομείου και τελειώνει με την ανάληψη της Προεδρίας του φιλόanthρωπου Δημάρχου Αθηναίων Εμ. Μπενάκη και την ολοκλήρωση του ζητήματος της στέγασης του ιδρύματος και την ανανέωση του θεσμικού πλαισίου της λειτουργίας του (Σκιαδάς, 2002, σ 28-36, 46, 57, 74). Ωστόσο, η ανεπαρκής χρηματοδότηση του βρεφοκομείου επηρέασε καθοριστικά την λειτουργία του σε όλη τη διάρκεια του περασμένου αιώνα, με αποτέλεσμα την ελλιπή και κακή διατροφή των βρεφών και τις κακές συνθήκες διαβίωσης αυτών. Ως αποτέλεσμα, η θνησιμότητα των βρεφών φθάνει σε εξαιρετικά υψηλά ποσοστά ιδιαίτερα κατά τους πρώτους χρόνους του ιδρύματος, όπως φαίνεται και στους πίνακες 7 και 8 (Κορασίδου, 1995, σ. 125).

Πίνακας 7. Θνησιμότητα βρεφών 1859-1865

Έτος	Αριθμός βρεφών	Αριθμός θανάτων	Ποσοστό θνησιμότητας
1859-1860	170	71	41%
1860-1861	154	51	30%
1861-1862	172	48	28%
1862-1863	203	80	39%
1863-1864	208	75	36%
1864-1865	210	86	40%

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το βιβλίο *Οι Άθλιοι των Αθηνών και οι Θεραπευτές τους* της Μ. Κορασίδου, 1995, σ. 124-125.

Πίνακας 8. Παιδική θνησιμότητα κατά φύλο 1870-1883

Έτος	Αριθμός βρεφών	Αριθμός θανάτων			Ποσοστό θνησιμότητας
		Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο	
1870	247			109	44,13%
1872	319	66	86	152	47,65%
1873	310	52	84	136	43,87%
1874	390	93	72	165	42,31%
1875	440	76	116	192	43,64%
1876	418	68	101	169	40,43%
1877	465	64	102	166	35,70%
1878	467	78	103	181	38,76%
1880	547	59	95	154	28,15%
1883	624			246	39,42%

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το βιβλίο *Οι Άθλιοι των Αθηνών και οι Θεραπευτές τους* της Μ. Κορασίδου, 1995, Πίνακες 5-8, σ. 124-125.

6.1.4 ΑΣΤΥΚΛΙΝΙΚΗ

Η Αστυκλινική, δηλαδή η κλινική του Άστεως, του λαού, ιδρύθηκε με Β.Δ. το 1856 και άρχισε να λειτουργεί το 1857 ως παράρτημα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου ασκούσαν οι φοιτητές της Ιατρικής και εγίνοντο δεκτοί οι ενδεείς ασθενείς της πόλης. Τα καταστήματα πρόνοιας που λειτουργούσαν στην Αθήνα εξυπηρετούσαν και τη Στερεά Ελλάδα, την Πελοπόννησο και την Εύβοια, με εξαίρεση το Δημοτικό Νοσοκομείο Χαλκίδος που ιδρύθηκε το 1857. Το 1940 η Αστυκλινική καταργείται διότι δεν κατάφερε να προσαρμοστεί στις τεχνικές και επιστημονικές εξελίξεις (Σκιαδάς, 2002, σ 19).

6.1.5 ΣΧΟΛΗ ΑΠΟΡΩΝ ΠΑΙΔΩΝ «Ο ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ»

Μέσα στο γενικότερο σκεπτικό που περιγράψαμε, ανήκει και η Σχολή Απόρων Παιδιών του Παρνασσού, που ιδρύθηκε το 1872 στην Αθήνα με πρωτοβουλία φιλανθρώπων που είχαν αγάπη και ενδιαφέρον για την πορεία της ζωής των απόρων νέων.

Οι ιδρυτές της Σχολής απόρων παιδών προσπάθησαν μέσω της ηθικής ανατροφής των φτωχών παιδιών να τα μετατρέψουν σε θετικά μέλη της κοινωνίας (Κορασίδου, 1995, σ. 109). Οι άποροι νέοι, μαθητές της Σχολής, μέσω της εκπαίδευσης και γενικότερης κατάρτισής τους θα εξασφάλιζαν καλύτερες προοπτικές εργασίας και θα επιδρούσε θετικά στην προσωπικότητά τους. Η ηθική μόρφωση και η διανοητική ανάπτυξη των άπορων εργαζόμενων παιδιών επιτυγχάνεται μέσα από το πρόγραμμα μαθημάτων του Συλλόγου. Διδάσκονταν Γραμματική, Ιστορία νέας και αρχαίας Ελλάδας, Χριστιανική Ηθική και ανάπτυξη Ευαγγελίων, καθώς επίσης και μαθήματα ευρύτερης γνώσης όπως η «Εξήγηση του Πολιτεύματος ή Ιδιωτική Οικονομία» και ο «Ποινικός Νόμος», Γεωγραφία, Κοσμογραφία, Φυσική Ιστορία, Πρακτική Χημεία, Αρχές της Φυσικής, Περιγραφή Αντικειμένων και Υγιεινή.

Οι πρώτοι μαθητές της σχολής ήταν μια ατελείωτη στρατιά ρακένδυτων παιδιών και εφήβων, οι λεγόμενοι «μάγκες του Ρολογιού» επειδή είχαν μόνιμο στέκι στο ρολόι του Έλγιν. Επειδή σύντομα συνειδητοποίησαν ότι το επίπεδο των μαθημάτων ήταν πολύ ανώτερο από τις δυνατότητες των μαθητών, με αποτέλεσμα να μειώνεται ο αριθμός των μαθητών, μείωσαν τα μαθήματα και το πρόγραμμα το

απλοποίησαν. Έτσι παραδίνονταν πλέον μαθήματα γραφής, ανάγνωσης και αριθμητικής και το σχολείο ήταν εσπερινό, δηλαδή λειτουργούσε από τις 7 μμ έως τις 10 μμ. Από τα 80 παιδιά που παρακολούθησαν τα μαθήματα, οι 38 ήταν «υπηρέτες της αγοράς», κακοπληρωμένοι εκτελεστές παραγγελιών, 26 στιλβωτές υποδημάτων, 12 που δούλευαν σε τεχνίτες (ξυλουργούς, σιδηρουργούς) 1 πωλητής υφασμάτων και 1 υπηρέτης.

Η Σχολή αντιμετώπισε μεγάλη αντίδραση από τους μαστόρους, διότι το πρόγραμμα της σχολής περιόριζε το ωράριο εργασίας (Κουρτίδης, 1924). Τον επόμενο χρόνο συστήθηκε επιτροπή για την αποκατάσταση των αποφοίτων που απευθυνόταν στους καταστηματάρχες για την πρόσληψή τους. Επίσης, τον Μάιο του 1874 ψηφίστηκε η σύσταση Νοσοκομείου με τέσσερις κλίνες και στο τέλος του 1879 δημιουργήθηκε το «Υπνωτήριο» για τα παιδιά, το οποίο λειτούργησε τέσσερις μήνες, και ιδρύθηκε η Πρακτική Δημοτική Σχολή.

Η Διοίκηση της Σχολής δεν ήταν εναντίον της παιδικής εργασίας, τουναντίον προσπαθούσε να αποκαταστήσει τα παιδιά σε εργασίες. Το 1890, η ανεργία των μαθητών είχε μειωθεί στο ένα τρίτο και τον επόμενο χρόνο είχε εκμηδενιστεί. Η πλειοψηφία των μαθητών που δούλευαν σε μαστόρους προερχόταν από την επαρχία και οι γονείς υπέγραφαν συμβόλαια με τους μαστόρους. Τα παιδιά έμεναν χωρίς τους γονείς τους στην Αθήνα. Η Σχολή περιόρισε την «σωματεμπορία» των παιδιών από τους μαστόρους, οι οποίοι αποκτούσαν απόλυτα δικαιώματα πάνω τους με αποτέλεσμα να εκμεταλλεύονται απάνθρωπα την εργασία τους (Λάμπρος, 1890, σ. 200). Το 1898, από τα 1.389 αγόρια που παρακολουθούσαν τη Σχολή, τα μισά ήταν στιλβωτές, εφημεριδοπώλες και «οψοκομιστές». Οι υπόλοιποι ήταν υπηρέτες που είχαν εξασφαλισμένη τροφή και στέγη, ενώ το 10% σχεδόν εργαζόταν κοντά σε εμπόρους.

Επίσης, το 1880 οι υπεύθυνοι της Σχολής συνέστησαν ένα Σχολικό Ταμειτήριο, το οποίο είχε μεγάλη επιτυχία. Όταν το ατομικό ποσόν ενός μαθητή έφθανε τις 3 δραχμές, μεταφερόταν σε προσωπικό λογαριασμό του στην Εθνική Τράπεζα. Ταμειυτήρια είχαν και άλλα Ορφανοτροφεία, και το 1883 έγινε η σύσταση του σώματος των κοριτσιών, για τις παραγγελίες στην πόλη και μεταφορά δεμάτων σε ορισμένες αποστάσεις.

Παρόμοιες σχολές ιδρύθηκαν στην επαρχία, συχνά με την πρωτοβουλία του «Παρνασσού» και των τοπικών παραγόντων. Το 1873 αποφασίστηκε να ιδρυθεί Σχολή στην Κέρκυρα και το 1874 άρχισε να λειτουργεί σχολή απόρων παιδιών στην

Ερμούπολη της Σύρου. Το 1874-1875 αποφάσισε ο «Παρνασσός» να ιδρύσει σχολή απόρων παιδιών στη Θήβα, το 1875 στη Ζάκυνθο, το 1876 στη Χαλκίδα και αποφασίζεται η σύσταση σχολής στην Πάτρα. Το 1883-1884 λειτουργούν συνολικά 12 σχολές Αθήνας, Καλαμάτας, Σύρου, Ζακύνθου, Πάτρας, Άνδρου, Καπελέτου, Τραγανού, Κατσαρού, Πύργου, Λευκάδας και Αργοστολίου (η τελευταία δεν καταφέρνει να διατηρηθεί και μεταγενέστερες πηγές αναφέρουν την ίδρυσή της το 1896). Το 1898 ιδρύθηκε στο Μεσολόγγι και το 1898-1899 στο Βόλο.

Ο «Παρνασσός», μέσα από τις Σχολές απόρων παιδιών όχι μόνο συνετέλεσε στη βελτίωση της ζωής των εργαζόμενων παιδιών αλλά ευαισθητοποίησε την κοινωνία και τη στάση του κράτους απέναντι στα εργαζόμενα παιδιά, αυτή την αδύναμη κοινωνική ομάδα. Η επιτυχία αυτή συνδέεται με τις νέες αντιλήψεις και τις οικονομικές συνθήκες. Το δε Σύνταγμα του 1864, που θεσμοθέτησε για πρώτη φορά το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πορεία της Σχολής.

6.1.6 ΜΕΤΡΑ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Για τα παιδιά που παρουσιάζουν αντικοινωνική συμπεριφορά –παρεκλίνουσα ή αποκλίνουσα- ή βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο που έχει σχέση με τις διαταραχές του χαρακτήρα τους και τις ανωμαλίες της πνευματικής τους ανάπτυξης, ελήφθησαν πολλά μέτρα προστασίας προληπτικά αλλά και κατασταλτικά.

Από τα πιο σημαντικά μέτρα Κοινωνικής Πρόνοιας είναι τα μέτρα που έλαβε το Υπουργείο Δικαιοσύνης βασιζόμενο σε επιστημονική τεκμηρίωση για την αναμόρφωση ανηλίκων, που σχετίζονται με την εγκληματική συμπεριφορά και τις παρεκκλίσεις του χαρακτήρα τους. Το 1919 δημοσιεύτηκαν οι νόμοι 1681 και 1682 «Περί αλητείας και επαιτείας» (ΦΕΚ 14/1919), που τροποποιήθηκαν από το Ν. 2018/1929 και το Νομοθετικό Διάταγμα 20/9/1923 (ΦΕΚ 39/1920) περί προστασίας των εις επαιτείαν και αλητείαν κ.λ.

Οι νόμοι αυτοί, αργότερα τροποποιήθηκαν και προέβλεπαν τόσο την ίδρυση όσο και τη λειτουργία αναμορφωτικών καταστημάτων ανηλίκων όπως α) τα Εμπειρικά Αναμορφωτικά Καταστήματα (αρρένων στον Ωρωπό και θηλέων στους Αμπελοκήπους Αθηνών), τα οποία ιδρύθηκαν το 1920 με σκοπό τον σωφρονισμό των ανηλίκων και β) το Αβερύφειο ή Εφηβείο Αβέρωφ, το οποίο λειτούργησε από το

1896, διέθετε 291 κελιά και 5 θαλάμους, καθώς και εργαστήρια τυπογραφείου, υποδηματοποιείου, βιβλιοδετείου, επιπλοποιείου και σιδηρομηχανουργείου για την τεχνική και επαγγελματική διδασκαλία των τροφίμων του (Θωμόπουλος, 1990, σ. 169). Επίσης, για τα ανήλικα κορίτσια- εγκληματίες υπήρχαν οι γυναικείες φυλακές Αβέρωφ (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 410-422).

6.1.7 Π.Ι.Κ.Π.Α.

Το Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντίληψης είναι πρώτος επίσημος δημόσιος φορέας Κοινωνικής Φροντίδας με προγράμματα προστασίας για το παιδί και τη μητέρα και ως εκ τούτου για την οικογένεια στην Ελλάδα, ως κοινωνική μονάδα, μετά από δύσκολες καταστάσεις που έπληξαν την Ελλάδα.

Το Π.Ι.Κ.Π.Α. ιδρύθηκε το 1914, μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων, ως φιλανθρωπικό σωματείο γυναικών με πρωτοβουλία της Βασίλισσας Σοφίας και με τη επωνυμία «Πατριωτικός Σύνδεσμος Ελληνίδων». Η ίδρυσή του ήταν απότοκος της πορείας των γεγονότων εκείνη την περίοδο στην Ελλάδα, του ενδιαφέροντος των ιδιωτών και του κράτους που καθυστέρησε να εκφραστεί έμπρακτα καθώς και της ωρίμανσης των καταστάσεων που ώθησαν την ανάπτυξη της Κοινωνικής Πρόνοιας για την επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων. Σκοπός του ήταν να βοηθήσει τις οικογένειες στις οποίες ο πόλεμος είχε δημιουργήσει προβλήματα κοινωνικά, οικονομικά και υγείας, ήτοι τους ασθενείς, τους τραυματίες, τις άπορες οικογένειες στρατευμένων, σε συνεργασία με τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό («Σύντομο Ιστορικό του Π.Ι.Κ.Π.Α.»).

Ο Πατριωτικός Σύνδεσμος Ελληνίδων είχε προσφέρει μεγάλες υπηρεσίες κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, τόσο στο στράτευμα όσο και στην ελληνική κοινωνία γενικότερα. Επί τριετίας, εργάστηκε αποδοτικά και εκπλήρωσε με επιτυχία μεγάλο μέρος των επιδιωκόμενων σκοπών του. Με τον νόμο 808/31-8-1917 (ΦΕΚ 183/1917) συγχωνεύθηκε με το από του 1911 λειτουργούντος Οικονομικό Συσσίτιο και, με έδρα την Αθήνα, μετονομάζεται σε «Πατριωτικό Ίδρυμα Περιθάλψεως» (Π.Ι.Π.), εποπτεύεται και επιχορηγείται από το Δημόσιο, συγκεκριμένα από το τότε Υπουργείο Περιθάλψεως, που ιδρύθηκε το 1917 με αρμοδιότητα την περίθαλψη των προσφύγων και την οργάνωση των Υγειονομικών

Υπηρεσιών («Σύντομο Ιστορικό του Π.Ι.Κ.Π.Α»). Το Πατριωτικό Ίδρυμα Περιθάλψεως προσέφερε σημαντική βοήθεια στους πρόσφυγες και ιδιαίτερα στα παιδιά. Η επαναστατική κυβέρνηση του 1922 τροποποίησε τους νόμους λειτουργίας του Υπουργείου Περίθαλψης καθώς και τη δομή και οργάνωση του Πατριωτικού Ιδρύματος. Το 1921, με το νόμο 2719 καταργήθηκε το ως άνω Ίδρυμα, ενώ ιδρύθηκε και και ανασυστάθηκε «Ο Πατριωτικός Σύνδεσμος Ελληνίδων» (ΦΕΚ 167/1921).

Στις 26 Σεπτεμβρίου 1923, με Νομοθετικό Διάταγμα διαλύεται ο Πατριωτικός Σύνδεσμος Ελληνίδων και το Οικονομικό Συσσίτιο και γίνεται ανασύσταση του Πατριωτικού Ιδρύματος, το οποίο περιλαμβάνει και την αναδιοργάνωση του διοικητικού συμβουλίου, όπου αντικαταστάθηκαν τα φιλοβασιλικά μέλη από τα βενιζελικά. Δίδονται συμβουλές στις νέες μητέρες καθώς και βραβεία υγείας για τα υγιέστερα βρέφη, εκδίδονται ενημερωτικά φυλλάδια και όλα αυτά τα στήριξε η πολιτική του Π.Ι.Π. για τη μείωση της παιδικής θνησιμότητας. Διευρυνθήκαν οι αρμοδιότητες σε ότι αφορά την προστασία του παιδιού («Σύντομο Ιστορικό του Π.Ι.Κ.Π.Α.»).

Παρόλες τις προσπάθειες των φιλανθρωπικών οργανώσεων για τη διάδοση των κανόνων ατομικής καθαριότητας και τη δημιουργία ιδρυμάτων κοινωνικής υγιεινής όπως και το κέντρο υγιεινής του Ε.Ε.Σ. στο Βύρωνα. Την περίοδο αυτή το Π.Ι.Π. οργάνωσε τμήματα παροχής εργασίας φτωχών, μαθητικής πολυκλινικής, βρεφών και συσσιτίων στην πρωτεύουσα και περίθαλψη των προσφύγων (Λαμπαδάριος, 1931, σ. 108-130). Τον Οκτώβριο του 1922 λειτουργούσαν δύο συσσίτια, ένα στη Βαρβάκειο Αγορά που ετοίμαζε 8000 μερίδες ημερησίως και το άλλο στην Πλάκα με 15.000 μερίδες. Λίγο αργότερα οργανώθηκαν και άλλα συσσίτια.

Το Π.Ι.Π. περιέθαλπε άρρωστα παιδιά προσφύγων από τον Πόντο, την Ανατολική Θράκη και την Μικρά Ασία στις Πολυκλινικές της Αθήνας και του Πειραιά. Χορήγησε τροφές, φάρμακα, επέπτευε ιατρείο που είχε ιδρύσει στη Βαρβάκειο Αγορά. Επίσης, διατηρούσε το νοσοκομείο «Αγία Σοφία» όπου νοσηλεύτηκαν 183 προσφυγόπαιδα μέσα σε τέσσερις μήνες. Οι κυρίες του ιδρύματος επέπτευαν τους πρόσφυγες της Αθήνας. Σύμφωνα με την έκθεση του Απ. Δοξιάδη (2000, φ 256, σ. 3), το Π.Ι.Π. προσέφερε βοήθεια τους τρεις τελευταίους μήνες του 1922 σε 65.000 άτομα

Το Π.Ι.Π. σε συνεργασία με το Υπουργείο Υγιεινής, Προνοίας και Περιθάλψεως επέκτεινε την υγειονομική φροντίδα των βρεφών. Στη Βαρβάκειο

λειτουργούσε βρεφοκομικό κέντρο, δίνονταν συμβουλές διατροφής, καθαριότητας, ιματισμού, ιατρικές σε νεαρές μητέρες από γιατρούς και εθελόντριες αδελφές. Για την καλύτερη εξυπηρέτηση η πόλη διαιρέθηκε σε έξι τομείς. Η επιτυχία του θεσμού των βρεφονηπιακών σταθμών φαίνεται από τον πολλαπλασιασμό τους στις συνοικίες Κολοκυνθούς, Σεπόλια, Παγκράτι. Το έργο αυτό στηριζόταν εθελοντικά από κυρίες που είχαν παρακολουθήσει μαθήματα δημόσιας υγιεινής από γιατρούς. Επειδή ο θεσμός εξαπλώθηκε, η ανάγκη σε προσωπικό καλύφθηκε από το 1923 με έμμισθο προσωπικό από Ελληνίδες διπλωματούχες αδελφές, εκπαιδευμένες από τον Ε.Ε.Σ.

Το Π.Ι.Π. επίσης ασχολήθηκε με ανεύρεση εργασίας σε άπορες κοπέλες – πρόσφυγες όπου τοποθετήθηκαν σαν υπηρέτριες σε σπίτια καθώς και σε εργαστήρια ραπτικής, όπου έραβαν ιματισμό του στρατού με σκοπό την εξασφάλιση οικονομικών πόρων επιβίωσής τους (Θεοδώρου & Καρακατσάνη , 2010, σ. 360-364).

Το 1929, με τον Ν. 4062/5-3-1929 μετονομάζεται σε «Πατριωτικό Ίδρυμα Προστασίας Παιδιού» και γίνεται οριστικά Ν.Π.Δ.Δ. υπό την εποπτεία του Υπουργού Υγιεινής (ΦΕΚ 94/1929). Ο θεμελιώδης σκοπός του Π.Ι.Κ.Π.Α. παραμένει η προστασία των παιδιών και της μητρότητας, κι επιπλέον προβλέπεται η ίδρυση παραρτημάτων σε όλες τις πρωτεύουσες των νομών της χώρας («Σύντομο Ιστορικό του Π.Ι.Κ.Π.Α»).

Το Π.Ι.Κ.Π.Α. είναι από τα σπουδαιότερα ιδρύματα Δημόσιας Κοινωνικής Πρόνοιας. Είχε πολύ μεγάλη δραστηριότητα και προσέφερε υψηλές υπηρεσίες στη χώρα μας, τόσο σε περιόδους ειρήνης όσο και σε περιόδους ταραχώδεις, λόγω του εύρους των αρμοδιοτήτων και των προηγμένων μεθόδων της προληπτικής μέριμνας για τις μητέρες και τα παιδιά καθώς και για τη νοσηλεία των παιδιών. Το τελευταίο του 19^{ου} αιώνα υπηρξε θετική προοδος για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Πρόνοιας (Σύντομο Ιστορικό του Π.Ι.Κ.Π.Α).

6.1.8 ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΣΤΑΘΜΟΙ

Η συμμετοχή της γυναίκας στην οικονομική ζωή σύμφωνα με τις εξελίξεις δημιούργησε σοβαρό πρόβλημα στη μητέρα για την επιμέλεια και φροντίδα των παιδιών της τις ώρες της εργασίας της. Στην Ελλάδα ο θεσμός των Παιδικών Σταθμών άρχισε να εφαρμόζεται από το 1909.

Οι παιδικοί σταθμοί λειτούργησαν μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας με ιδιωτική πρωτοβουλία. Ο πρώτος παιδικός σταθμός ιδρύθηκε στην Αθήνα από την παιδαγωγό Αικατερίνη Λασκαρίδου στη Σχολή Νηπιαγωγών που και αυτή ιδρύθηκε από την ίδια με την ονομασία «Πρότυπος Παιδικός Κήπος». Το 1913 ιδρύθηκε παιδικός σταθμός στη Σύρο από το Σωματείο «Περίθαλψη του παιδιού», και το 1914 ιδρύθηκε νηπιαγωγείο από το Μερόπειο Ίδρυμα. Συνολικά λειτούργησαν 13 παιδικοί σταθμοί με 1350 νήπια, τέκνα απόρων εργαζομένων γυναικών (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 529).

6.1.9 ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΕΞΟΧΕΣ

Στα πλαίσια της καταπολεμής της φυματίωσης των παιδιών τη δεκαετία του 1910, οι ιατρικοί κύκλοι πρότειναν την αποστολή των ασθενικών παιδιών στην εξοχή. Αυτή η πρακτική υποστηριζόταν από Έλληνες γιατρούς σε συνέδρια για την καταπολέμηση της φυματίωσης, καθώς επίσης και από τις φιλανθρωπικές εταιρίες που είχαν αναλάβει την αντιφθισική εκστρατεία. Η απομάκρυνση των ασθενικών παιδιών από το μικροβιοφόρο περιβάλλον της πόλης και η διαμονή στη φύση θα ήταν σωτήρια, όχι μόνο για την νέα γενιά αλλά και για την κοινωνία από την εξάπλωση της αρρώστιας. Οι προτάσεις περιελάμβαναν υπαιθριοποίηση της διδασκαλίας και ίδρυση παραθαλάσσιων ασύλων, όπου κατέληγαν πολλοί γιατροί ασπαζόμενοι την πρωτοβουλία του Grancher για απομάκρυνση των προφυματικών παιδιών από το ανθυγιεινό περιβάλλον της πόλης.

Το καλοκαίρι του 1911 πραγματοποιήθηκε η οργάνωση των πρώτων παιδικών εξοχών στην Βουλιαγμένη με την οικονομική στήριξη του «Συλλόγου προς προστασίαν των παιδων», εξασφαλίζοντας έτσι καλύτερες συνθήκες για τις καχεκτικούς μαθητές, όπως αναφέρει ο ιατρός Εμμ. Λαμπαδάριος (1912, σ. 22).

Η πρώτη αποστολή των παιδιών στην εξοχή πραγματοποιήθηκε με την οικονομική βοήθεια της Σοφίας Σλήμαν και με την υποστήριξη μιας ομάδας κυριών που συνέστησαν τον σύλλογο. Στην αποστολή αυτή συμμετείχε και ο ακούραστος Γεώργιος Δροσίνης. Τα 212 παιδιά που συμμετείχαν ήταν ηλικίας 8-12 ετών με αδυναμία, αναιμία, κακή θρέψη, με παραμορφώσεις στον θώρακα, στα άκρα και την σπονδυλική στήλη. Τα παιδιά παρέμειναν 21 ημέρες στην εξοχή, τόσο όσος ήταν ο αναγκαίος χρόνος ανάρρωσης της υγείας τους, καθώς μεγαλύτερος χρόνος

παραμονής στην εξοχή θεωρείται επιβλαβής τόσο ηθικά όσο και συναισθηματικά για τα παιδιά.

Για την στέγαση στις παιδικές κατασκηνώσεις είχε κτιστεί ευρύχωρη οικοδομή τύπου «αγροτικής επάλευως» αποτελούμενη από δύο μέρη, το κυρίως κτίσμα, που χρησιμοποιούταν για την φιλοξενία των παιδιών με επιμήκεις ευρύχωρες αίθουσες, ευάερες και ευήλιες, και το μαγειρείο, που διέθετε και υπόστεγο. Ο Λαμπαδάριος είχε καταρτίσει το διαιτολόγιό τους για να ενισχύσει την καλή θρέψη των παιδιών το οποίο αποτελούταν από κρέας τρεις φορές την εβδομάδα, αμυλούχα καθώς και άφθονα φρούτα. Τα παιδιά ήταν ελεύθερα στο ύπαιθρο να παίζουν, να γυμνάζονται ή να παίρνουν το θαλάσσιο λουτρό τους ορισμένες ώρες, ενώ υπήρχε και η δυνατότητα εκμάθησης κολύμβησης. Επιπλέον, διδάσκονταν βοτανική και φυσική σε απλή γλώσσα και με αφηγηματικό τρόπο και, όταν ο καιρός δεν το επέτρεπε την παραμονή στο ύπαιθρο, έκαναν συμπληρωματικά μαθήματα ιστορίας και υγιεινής (Λαμπαδάριος, 1912, σ. 25). Τα παιδιά εξετάζονταν πριν από την αναχώρησή τους για την εξοχή αλλά και κατά την επιστροφή τους από αυτή, και όλα τα στοιχεία καταγράφονταν σε ατομικά δελτία. Η αύξηση του ύψους, του βάρους και της θωρακικής περιμέτρου στο τέλος της αποστολής ήταν σοβαρά επιχειρήματα για την εξάπλωση των σχολικών εξοχών.

Μία ανάλογη προσπάθεια έγινε το 1920 με την παιδική εξοχή Φαλήρου όπου είχαν παρουσιαστεί 1000 περίπου μαθητές την χρονιά αυτή στα σχολεία της Αθήνας «καχεκτικοί, επίνοδοι, ή πάσχοντες εκ κλειστής ή χειρουργικής φυματιώσεως α' ή β' βαθμού» («Η Παιδική Εξοχική Φαλήρου. Θέρος 1921», 1922, σ. 3). Έπειτα από εξέταση υγειονομική και οικονομική, στους μαθητές αυτούς εδόθη συμπληρωματική τροφή, αερισμός και ηλιοθεραπεία ενώ οι βαρύτερες περιπτώσεις εστάληκαν στο Ασκληπιείο της Βούλας. Επειδή το ένα τέταρτο των παιδιών έπασχε σοβαρότερα από τα υπόλοιπα, ο Πατριωτικός Σύνδεσμος των Ελληνίδων κατάφερε να λειτουργήσει στο Δέλτα Φαλήρου παιδική εξοχή για 145 μαθητές σε δύο αποστολές. Οι εγκαταστάσεις στην εξοχή ήταν φορητές και τα γεύματα προετοιμάζοντο σε κοντινό ξενοδοχείο. Το διαιτολόγιο περιελάμβανε τρεις φορές την εβδομάδα κρέας και τις υπόλοιπες υδατάνθρακες. Τα παιδιά κάθε πρωί μεταφέροντο με λεωφορείο στην κατασκήνωση όπου έτρωγαν, κολυμπούσαν ή γυμνάζονταν, αναπαύονταν, έπαιζαν και το απόγευμα επέστρεφαν στο κέντρο της πόλης. Κατά τη διάρκεια της παραμονής τους παρακολουθούνταν από γιατρό. Επίσης διδάσκονταν μαθήματα υγιεινής, βοτανικής, φυσικής κ.λ. Έτσι με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνετο

σύμφωνα με τους διοργανωτές ο συνδυασμός διαπαιδαγώγησης ψυχαγωγίας και θεραπείας. Και εδώ υπήρχαν τα ατομικά δελτία όπου καταγράφονταν όλα τα στοιχεία των παιδιών – βάρος, ύψος, θωρακική περίμετρος. Σύμφωνα με τον Λαμπαδάριο η αύξηση του βάρους κυμαινόταν από 700 έως 3000 γραμμάρια (1912, σ. 25).

Το 1919, σε ένα οικόπεδο στη Βούλα που παραχωρήθηκε από το Εκκλησιαστικό Ταμείο, στήθηκε πρόχειρο νοσοκομείο σε εγκαταστάσεις τριών λυόμενων ξύλινων περιπτέρων που είχαν χρησιμοποιηθεί από τις αγγλικές στρατιωτικές αρχές στη Μακεδονία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτό ήταν το πρώτο παραθαλάσσιο «Ασκληπιείο Παίδων», που δημιουργήθηκε με έξοδα της λαίδης Grandville με σκοπό την παροχή ιατρικής περίθαλψης σε φυματικούς που είχε αναλάβει ο Σύνδεσμος κατά της φυματιώσεως από το 1907. Στο Ασκληπιείο έγιναν δεκτά παιδιά με φυματιώσεις των οστών, κατά προτίμηση άπορα παιδιά στρατιωτικών ή επίστρατων. Την Ιατρική επίβλεψη του «Ασκληπιείου» είχε ο Σύνδεσμος που είχε αναλάβει την εγκατάσταση του ηλιοθεραπευτηρίου και την πρόσληψη ενός γιατρού και μιας νοσοκόμας που θα ασχολούνταν με τη θεραπεία των χειρουργικών φυματιώσεων. Στο Ασκληπιείο νοσηλεύονταν 80 παιδιά τον χρόνο. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Συνδέσμου, την περίοδο του 1920-1922 το 10% των παιδιών κατέληγε, το 20% θεραπεύονταν και η κατάσταση των υπολοίπων παρέμενε στάσιμη. Η άγνοια των γονέων και η μοιρολατρία καθώς τα παιδιά θεωρούνταν καταδικασμένα, θεωρούνται από τους γιατρούς το μεγαλύτερο εμπόδιο στη θεραπεία των μικρών φυματικών. Ο Σύνδεσμος, αδυνατώντας να καλύψει τα έξοδα το 1923, θα παραχωρήσει το «Ασκληπιείο» στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό.

Τα μέτρα αυτά, λόγω της ιδιωτικής χρηματοδότησεως και του προσωρινού χαρακτήρα, δεν κατόρθωσαν να έχουν μόνιμα θεραπευτικά αποτελέσματα κατά της φυματιώσεως. Στη δεκαετία του 1920 η υπηρεσία Σχολικής Υγιεινής πρόβαλλε έντονα το αίτημα για δημιουργία μόνιμων θεσμών Κοινωνικής Πρόνοιας για τους μαθητές, το οποίο άρχισε να πραγματοποιείται το 1930.

Τις ευεργετικές επιδράσεις της παραμονής ασθενικών παιδιών στην φύση θα προσπαθήσει να παρατείνει δοκιμαστικά ο Εμμ. Λαμπαδάριος (1912, σ. 37) με τη λειτουργία υπαίθριου σχολείου στο κτήμα Νομικού στα Πατήσια την άνοιξη του 1916, όπου συνδύαζε ιατρική περίθαλψη με μια ιδιαίτερη παιδαγωγική. Ο θεσμός αυτός είχε ήδη αρχίσει να διαδίδεται σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες με πολλές παραλλαγές (Θεοδώρου & Καρακατσάνη, 2010, σ. 243- 250).

6.1.10 ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Από την απελευθέρωση του Ελληνικού Κράτους μέχρι την επανάσταση του 1909 δεν υπάρχουν ουσιαστικά δικαιώματα των εργαζομένων. Υπήρχε μόνο μία ατελής και ανεπαρκής νομοθεσία στον τομέα της ασφάλισης σε ορισμένες κατηγορίες προσώπων, όπως ως προς την προστασία του μισθού, τη διάρκεια της εργασίας, την ασφάλεια λόγω γήρατος, ασθένειας, επαγγελματικών ατυχημάτων και την υπερωριακή αμοιβή.

Τα άρθρα 940 της Πολιτικής Δικονομίας του 1834 και 167 του Ποινικού Νόμου του 1836 προβλέπουν μία υποτυπώδη προστασία. Με τους νόμους αυτούς, ο εργαζόμενος κατατασσόταν σε προνομιακή θέση όσον αφορά στην αποχή εργατών από την εργασία και των εργοδοτών. Το κράτος κατ'εξάιρεση έλαβε μέτρα ασφάλισης για ορισμένες κατηγορίες εργαζομένων με Β.Δ. της 18^{ης} Δεκεμβρίου του 1836 (ΦΕΚ 75/1836), όπου έγινε η σύσταση Ειδικού Ταμείου για την περίθαλψη των απόμαχων ναυτικών. Η ισχύς του άρχισε 25 χρόνια μετά με το Νόμο ΧΛΘ 1861 (ΦΕΚ 49/1861) με τον τίτλο «Ναυτικόν - Απομαχικόν Ταμείον» και αποσκοπούσε στην περίθαλψη των ανάπηρων εργατών θάλασσας, των χηρών, ορφανών κλ με μοναδικό πόρο την εισφορά από 3% στις αμοιβές των παραπάνω εργατών. Επίσης, το ίδιο έτος εκδίδονται ο νόμος «Περί μεταλλείων» (ΦΕΚ 44/1861), όπου προβλέπεται η περίθαλψη και η βοήθεια των εργατών και οικογενειών τους που εργάζονται στα μεταλλεία σε περίπτωση δυστυχημάτων, και ο ΧΝΒ «Περί συντάξεως των πολιτικών υπαλλήλων (ΦΕΚ 31/1861) (Φωτήλας, 1937, σ 380-385).

Το έτος 1861 υπήρξε η κρατική πολιτική Πρόνοιας για τους εργαζόμενους. Σημαντικό είναι ότι κατοχυρώθηκε το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι με το άρθρο 11 του Συντάγματος 1864 (Σύνταγμα της Ελλάδος, 1984) χωρίς να γίνει αποδεκτό από την αρχή ότι στο άρθρο αυτό περιλαμβάνεται το συνδικαλιστικό δικαίωμα. Επακολουθεί αμέσως η ίδρυση Ταμείων Σύνταξης όπως το Ταμείο Σύνταξεως Υπαλλήλων της Εθνικής Τραπέζης (1867), Ταμείο Περιθάλψεως Παθόντων από ατυχήματα στα Ορυχεία (1882), το Ταμείο Σύνταξεως Υπαλλήλων Τραπέζης Αθηνών (1900), το Ταμείο Προσωπικού «Εργαστηρίου Απόρων Γυναικών» (1906) και το Ταμείο Σύνταξεως του Προσωπικού της Εταιρίας Σιδηροδρόμων Σ.Π.Α.Π. (1907).

Η πραγματική άσκηση κοινωνικής πολιτικής αρχίζει μετά την επανάσταση του 1909, διότι τότε άρχισε η ανάπτυξη της βιομηχανίας με τη δημιουργία

πολυπληθούς εργατικής τάξης, καθώς και την ομάδα των Κοινωνιολόγων με επικεφαλής τον Αλ. Παπανούτσο (1979) και τον εντολοδόχο της επανάστασης του 1909 Ελευθέριο Βενιζέλο. Από τότε αρχίζει η ψήφιση των νομοθετημάτων και την ικανοποίηση των δίκαιων αξιώσεων της εργατικής τάξης όπως:

- Ο Νόμος Γ.Τ.Μ.Β. /1909 «Περί περιορισμού της κατασχέσεως και τη εκχωρήσεως και περί τροποποιήσεως του άρθρου 885 της Πολιτικής Δικονομίας (ΦΕΚ 88/1909), με τον οποίο απαγορεύεται σχεδόν τελείως η κατάσχεση των μισθών και των συντάξεων.

- Ο Νόμος ΓΥΝΕ /1909 «Περί της Κυριακής αργίας και εορτών» (ΦΕΚ 286/1909) που ήταν μία πραγματική επανάσταση στον τομέα της εργασίας.

- Ο Νόμος ΔΚΘ /1912 «Περί εργασίας γυναικών και ανηλίκων (ΦΕΚ 46/1912) με τον οποίο απαγορεύεται η εργασία των ανηλίκων που δεν συμπλήρωσαν το 12^ο έτος της ηλικίας στα εργοστάσια, ορυχεία, λατομεία. Επίσης απαγορεύεται η νυχτερινή εργασία των γυναικών και των ανηλίκων κάτω των 18 ετών.

- Ο Νόμος 281/1914 «Περί σωματείων» (ΦΕΚ 171/1914) που αφορά τα σωματεία και αλληλοβοηθητικά Ταμεία για προαιρετική ασφάλιση.

- Ο Νόμος 551/1915 «Περί ευθύνης προς αποζημίωση των εξ ατυχημάτων εν τη εργασία παθόντων εργατών ή υπαλλήλων» (ΦΕΚ 11/1915) όπου καθιερώνεται η υποχρεωτική εργατική ασφάλεια για αποζημίωση.

- Ο Νόμος 2112/1920 και το Β.Δ. της 16^{ης} Ιουλίου 1920 «Περί υποχρεωτικής καταγγελίας της συμβάσεως εργασίας ιδιωτικών υπαλλήλων».

- Ο Νόμος 2868/1922 (ΦΕΚ 119/1922,τ.Α.) «Περί υποχρεωτικής ασφάλισης των εργατών και ιδιωτικών υπαλλήλων» με τον οποίο επιδιώχθηκε η καθιέρωση του θεσμού των κοινωνικών ασφαλίσεων για ολόκληρο τον πληθυσμό.

Τα επόμενα χρόνια ακολουθούν και άλλοι Νόμοι για τις Κοινωνικές Ασφαλίσεις (Θωμόπουλος, 1990, σ. 142-143).

6.2 ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΜΕΙΟΝΕΚΤΟΥΝΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

6.2.1 ΟΙΚΟΣ ΤΥΦΛΩΝ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

Το 1889 ιδρύεται ο «Σύλλογος προς διάδοση ωφελίμων βιβλίων», ο οποίος επτά χρόνια αργότερα θα ιδρύσει υπό την προστασία του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος τον Οίκο Τυφλών στην Καλλιθέα. Αργότερα, η οικογένεια ομογενούς στο Κάιρο Άμπετ συνέδραμε με δωρεά της των Οίκο Τυφλών κι έτσι ανεγέρθη το κεντρικό κτήριο του Οίκου, το Αμπέτειο Φιλανθρωπικό Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών. Σκοπός του ιδρύματος είναι η προστασία και η εκπαίδευση των παιδιών ηλικίας 7-14 ετών που είναι εντελώς τυφλά, άπορα ή εύπορα. Το Αμπέτειο Ίδρυμα διαθέτει 125 κλίνες και γίνονται δεκτοί εξωτερικοί και εσωτερικοί μαθητές, των οποίων η φοίτηση είναι εξασφαλισμένη. Διδάσκονται μαθήματα του Δημοτικού στη τυφλή γραφή Louis Braille, την οποία εισήγαγε στην Ελλάδα το 1907 η Διευθύντρια του Ίδρυματος Ειρήνη Λασκαρίδου, καθώς και μουσική, κλασική και βυζαντινή, χειροτεχνία και ορισμένες τέχνες (υφαντική, σαρωθροποία κ.λ.) (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 158-159).

6.2.2 ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΚΩΦΑΛΛΩΝ

Ιδρύθηκε το 1907 από τον Εθνικό Ευεργέτη Χ. Σπηλιόπουλο ως «Άσυλο και Σχολή Κωφαλάων», με την ονομασία Οίκος Χαρ. και Ελένης Σπηλιοτοπούλου και εγκρίθηκε με Βασιλικό Διαταγμα 14/5/1917. Έγιναν το 1926 ορισμένες τροποποιήσεις.

Ένα άλλο παράρτημα για τα κωφάλαλα παιδιά δημιουργήθηκε μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή από την Αμερικάνικη Φιλανθρωπική Οργάνωση «Near East Relief». Η οργάνωση αυτή ίδρυσε το 1923 το Ορφανοτροφείο Σύρου και συμπεριέλαβε και τμήμα για Κωφάλαλα Παιδιά (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 158-159).

6.2.3 Η ΠΕΡΙΣΤΟΛΗ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ

Στις 25 Φεβρουαρίου 1834, εκδόθηκε διάταγμα για την περιστολή των μοναστηριών και ανατέθηκαν καθήκοντα στους μοναχούς προσιδιάζοντα με την αποστολή τους στο Θεό.

Καταργήθηκαν 412 μοναστήρια ανδρών και όλα τα γυναικεία, εκτός από το Μοναστήρι Μεταμορφώσεως στην Κυνουρία, της Καισαριανής στην Αττική και του Αγ. Νικολάου στη Θήρα. Σε κάθε ένα από αυτά παρέμειναν 30 μοναχές, άνω των 40 ετών, καθώς και εκείνες που είχαν ζήλο για τη μοναχική ζωή. Επεβλήθη δε στις μοναχές να περιθάλπουν τους ασθενείς και τους παράφρονες που θα παρέπεμπε η Κυβέρνηση, καθώς και να διδάσκουν τα ορφανά των φτωχών οικογενειών. Ο τρόπος, ωστόσο, με τον οποίο εκτελέστηκε ο νόμος δημιούργησε αρνητικό κλίμα προς την Αντιβασιλεία (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 158-159).

6.3 ΤΑ ΚΟΙΝΩΦΕΛΗ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

Ο 19^{ος} αιώνας είναι αιώνας των μεγάλων εθνικών ευεργετών, τόσο στην Αθήνα όσο και στον Πειραιά. Η ζωή του Πειραιά το 1880 διαπνέεται από έναν άνεμο δημιουργίας, που η πορεία του συνθέτει το «Πειραιϊκό Έπος» κατά το οποίο ιδρύθηκαν με δωρεές ευεργετών κοινωφελή ιδρύματα όπως το «Τζάνειο Νοσοκομείο», το «Ζάννειο» Ορφανοτροφείο Αρρένων, το «Χατζηκυριάκειο» Ορφανοτροφείο Θηλέων, το Γηροκομείο κ.λ., καθώς και σχολικά κτήρια όπως το Σχολαρχείο και τα Δημοτικά Σχολεία. Μεγάλοι ευεργέτες του Πειραιά ήταν οι Κ. Ιωννίδης, Ι. Ράλλης (Ράλλειο Παρθεναγωγείο), Στεφ. Φραγκιαδάκης (Β' Δημοτικό Σχολείο Αρρένων στα Υδραίικα), Ιωάννης και Μαριγώ Χατζηκυριακού (Χατζηκυριάκειο Ορφανοτροφείο Θηλέων), Νικήτας και Ελένη Τζαννή (Ζάννειο Ίδρυμα).

6.3.1 ΖΑΝΝΕΙΟ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

Το κοινωφελές ίδρυμα αρρένων «Παιδαγωγείο Ορφανών και Απόρων Παίδων», Ν.Π.Ι.Δ., ιδρύθηκε το 1874 στον Πειραιά. Το 1875, η Ελένη Νικήτα Τζάννη ή Ζάννη, σύζυγος του ιδρυτή του Τζαννείου Νοσοκομείου, άφησε με διαθήκη ολόκληρη την περιουσία της στο Ίδρυμα και μετονομάστηκε τότε «Ορφανοτροφείο Ελένης Ζάννη» ή «Ζάνναιο Ορφανοτροφείο Αρρένων Πειραιώς, Εκάλης». Το Ίδρυμα αργότερα δέχτηκε πρόσθετους πόρους και επεκτάθηκε με κληροδοτήματα του Δημητρίου Ρετσίνα (1930) και των Δημητρίου και Ελένης Καννελοπούλου (1936), των αδελφών Ι. Γαβριήλ και Ι. Γερολυμάτου (1940), καθώς και του Τρύφωνα Μουτσοπούλου. Έτσι δημιουργήθηκε το παράρτημα του κεντρικού, στην Εκάλη. (Εντυπο Ζάννείου Ιδρύματος, 1996, σ. 3).

Οι σκοποί του Ιδρύματος ήταν η περίθαλψη, η Ελληνοχριστιανική διαπαιδαγώγηση, η τεχνική και η επαγγελματική μόρφωση των ορφανών και απόρων Ελληνοπαίδων ηλικίας 6 έως 18 ετών (Εντυπο Ζάννείου Ιδρύματος, 1996, σ. 6). Παρείχε το ίδρυμα στους οικότροφους φαγητό, διαμονή, ένδυση-υπόδυση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Σε σοβαρές περιπτώσεις, τα παιδιά νοσηλεύονταν σε κρατικά νοσοκομεία ή ιδιωτικές κλινικές που ευγενώς προσέφεραν τις υπηρεσίες τους. Επίσης, παρείχε ψυχαγωγία, θερινές διακοπές, εκδρομές και συμμετοχή σε διάφορες εκδηλώσεις (Εντυπο Ζάννείου Ιδρύματος, 1996, σ. 6,7). Για τη μεγάλη προσφορά του το Ίδρυμα βραβεύτηκε δύο φορές από την Ακαδημία Αθηνών.

6.3.2 ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΗΛΕΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

Το 1888 παραχωρήθηκε στον Ιωαν. Χατζηκυριακού από τον δήμο Πειραιά το οικόπεδο για την ανέγερση του ορφανοτροφείου. Το οικόπεδο αυτό είχε παραχωρηθεί στο Δήμο Πειραιά ως γήπεδο 200 στρεμμάτων το 1870, από το οποίο 25.000 πήχεις δωρήθηκαν στο βασιλιά Γεώργιο Α', για κατασκευή θερινών ανακτόρων. Εκεί, το 1889 θεμελιώθηκε το Χατζηκυριάκειο (παράρτημα Γ2), το οποίο άρχισε να λειτουργεί στις 19 Ιανουαρίου 1904 (επίσημη ημέρα εγκαινίων, παρουσία του Δημάρχου Πειραιώς Δ. Ρετσίνα).

Ο βασικός σκοπός του Ιδρύματος ήταν η οικογενειακή και κοινωνική αποκατάσταση των ορφανών κοριτσιών. Δεν δέχονταν αλλοδαπά παιδιά και παιδιά

από μη νόμιμο γάμο, και ο μέσος όρος αυτών που φοιτούσαν στο Χατζηκυριάκειο πρέπει να ξεπερνούσε τα 100-110, δεν έχουμε όμως δυστυχώς ακριβή στοιχεία (Χατζημανωλάκης, 1998, σ. 9).

Στο ίδρυμα διδάσκονταν τα αναγκαία γράμματα (του Δημοτικού Σχολείου), τα οικιακά έργα, χειροτεχνία και βιοποριστικές τέχνες, ενώ έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην υγιεινή διατροφή, στη σωματική αγωγή, στο πνεύμα και στην πειθαρχία. Επιπλέον, το ίδρυμα παρείχε περιορισμένες ομαδικές εξόδους, περιπάτους στην πόλη και σπάνια σε κοντινές εξοχές προς τον Πειραιά, με ομοιόμορφες στολές.

Το Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα ακόμη και σε δύσκολη εποχή επετέλεσε το έργο του και έδωσε στην κοινωνία σωστές συζύγους και μητέρες (Χατζημανωλάκης, 1998, σ. 11-17).

6.3.3 ΑΛΛΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

Στον Πειραιά είχε συγκεντρωθεί στα τέλη της δεκαετίας του 1860 μεγάλος αριθμός προσφύγων από την Κρήτη. Παράλληλα, οι γυναίκες και τα κορίτσια, από το 1854 εργάζονταν στα εργοστάσια. Το 1874, ο σύλλογος «Μούσα» και το 1883 ο σύλλογος «Περικλής» ίδρυσαν τη Νυκτερινή Σχολή Τεχνιτών, για την οποία αρχικά ενδιαφέρθηκαν οι βιομήχανοι. Τις επόμενες δεκαετίες όμως επήλθε κρίση στη βιομηχανία εξαιτίας της γενικότερης οικονομικής κρίσης και της σπανιότητας των εργατών (Γιαννιτσιώτης, 2006, σ. 202-289).

Όπως στην Αθήνα έτσι και στον Πειραιά, παιδιά των δρόμων χωρίς γονείς, ψυχοπαίδια και μικροί τυχοδιώκτες ενοχλούσαν τους περαστικούς. Έτσι, το 1874 ιδρύεται στον Πειραιά το Παιδαγωγείο Απόρων Παίδων, δύο χρόνια μετά την ίδρυση της Σχολής Απόρων Παίδων στην Αθήνα από τον Παρνασσό. Το 1875, το Παιδαγωγείο του Πειραιά μετατρέπεται σε Ορφανοτροφείο, όπου μπορούν οι τεχνίτες να εγκαταστήσουν εκεί τα εργαστήριά τους έναντι μικρού μισθώματος για να εκπαιδεύσουν τα ορφανά στις τέχνες (σιδηρουργική, ξυλουργική, ραπτική) (Γιαννιτσιώτης, 2006, σ. 202-289).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1880 ιδρύονται στην Αθήνα και τον Πειραιά σύλλογοι, με σκοπό να ενώσουν τους κατοίκους που έχουν κοινή καταγωγή στον Πειραιά, όπως οι Αιγινήτες, οι Λοκροί, οι Ευρυσθενίτες, οι Μυκονιάτες, οι Αργείοι, οι Υδραίοι και οι Ερμούπολιτες. Ένας εξ αυτών, «Η φιλόπτωχος Αδελφότης των

Κυριών του Πειραιά», ιδρύθηκε το 1888 για να βοηθήσει τις εργατικές συνοικίες με τη διοργάνωση εράνων και χορών. Οι τοπικοί σύλλογοι, πέρα από την αλληλεγγύη, ασκούσαν και πολιτική επιρροή και διέθεταν κοινωνικό κύρος (Γιαννιτσιώτης, 2006, σ. 202-289).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ:

Η φιλανθρωπική δραστηριότητα των γυναικών

7.1 ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Η δεκαετία 1870-1880 χαρακτηρίζεται από την Βιομηχανική Επανάσταση και την εμφάνιση των πρώτων εργατικών πληθυσμών στην Αθήνα, με τη γυναίκα να αναλαμβάνει κοινωνική δράση. Στους κόλπους των διανοούμενων της εποχής, οι γυναίκες άρχισαν να αναγνωρίζονται ως κύριες υπεύθυνες της ηθικής πορείας της κοινωνίας, μέσω της διάδοσης ηθικών, θρησκευτικών και πατριωτικών αξιών στα παιδιά τους, αλλά και ως φύλακες άγγελοι των απόκληρων.

Πολλά είναι τα δείγματα της γυναικείας φιλανθρωπικής δραστηριότητας τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, όπως την «Φιλόπτωχο Εταιρεία Κυριών» ή την ίδρυση του «Ασύλου Ανιάτων» (1892) από γυναίκες επιφανών Αθηναϊκών οικογενειών. Η άσκηση της μητρότητας εκφράζεται μέσα από την ίδρυση του «Εργαστηρίου των Άπορων Γυναικών» (1872) και το «Άσυλο των Άπορων Εργάτιδων και Υπηρετριών» (1892). Όλα τα ιδρύματα αυτά ιδρύθηκαν με γυναικεία φιλανθρωπική πρωτοβουλία και στόχευαν στην οικονομική και κοινωνική αναμόρφωση των φτωχών γυναικών, ώστε να αποτελέσουν τον θεμέλιο λίθο του λαϊκού σπιτιού και της οικογενειακής ενότητας.

Το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα με την ανάπτυξη της φιλανθρωπικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, η γυναικεία παρουσία ανθίζει στον εργατικό χώρο, σε συγκεκριμένους βιομηχανικούς κλάδους. Ωστόσο, την εποχή εκείνη η γυναικεία εργασία αποτέλεσε ένα ιδιαίτερο κοινωνικό πρόβλημα, αφού προκάλεσε πολλές αντιδράσεις. Παρόλη τη συμβολή της εργαζόμενης γυναίκας στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, επικρατούσε η αντίληψη ότι η γυναικεία εργασία αποτελεί απειλή για την οικογενειακή ενότητα και παρέκκλιση από τον ουσιαστικό ρόλο της γυναίκας ως αφοσιωμένης μητέρας και φύλακα του σπιτιού της. Την άποψη αυτή ενίσχυε και το γεγονός των άσχημων συνθηκών υγιεινής και ασφάλειας σε ορισμένους χώρους εργασίας, όπως τα εργοστάσια. Υπάρχει όμως και η άλλη άποψη, «υπέρ της εισόδου της γυναίκας στην εργασία», καθώς έτσι αποκτούσε παιδαγωγικές αρετές, μάθαινε καλούς τρόπους συμπεριφοράς και θα μπορούσε να βοηθήσει στον οικογενειακό προϋπολογισμό.

Το βασιλικό διάταγμα του 1834, το οποίο επέχει θέση νόμου, εισάγει στην Ελλάδα ως Σχολεία Θηλέων μόνον τα Δημοτικά. Το κράτος όμως αισθάνεται την

ανάγκη ευρύτερης μόρφωσης της γυναίκας. Ιδρύεται η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, η οποία ιδρύει Τάξεις Ελληνικού Σχολείου και Γυμνασίου για να μορφώσει τις πρώτες Ελληνίδες διδασκάλισσες. Αργότερα, ιδρύονται και από το κράτος σχολεία Θηλέων Μέσης Εκπαίδευσης. Η Ελληνίδα λαμβάνει πλήρη μόρφωση, αργότερα εισάγεται στο Πανεπιστήμιο και τις άλλες Ανώτατες Σχολές και σιγά-σιγά μετέχει σε πολλές εκδηλώσεις του δημόσιου βίου της χώρας.

Η γυναικεία κοινωνική δράση άρχισε ζωηρότερη με την ίδρυση της πρώτης γυναικείας οργάνωσης, της «Ενώσεως των Ελληνίδων» το 1897, υπό την αιγίδα της Βασίλισσας Όλγας, όταν ήδη εργαζόνταν πολλές Ελληνίδες σε διάφορους τομείς. Πρωτύτερα, η Βασίλισσα Όλγα ίδρυσε στα πλαίσια της γενικότερης κοινωνικής της δράσης το 1884 το Νοσοκομείο «Ευαγγελισμός», με σκοπό την ενίσχυση του τομέα της υγείας της χώρας, και την πρώτη «Ειδική Σχολή Αδελφών Νοσοκόμων».

Στην «Ενωσή Ελληνίδων» πρωτοστάτησε η Παιδαγωγός Αικατερίνη Λασκαρίδου, που έδωσε μεγάλη ώθηση στη Σχολή. Υπήρξε συνεχιστής της προηγηθείσης δράσης της Καλλιρόης Κεχαγιά, η οποία είχε δώσει πολλές νεωτεριστικές κατευθύνσεις στην εκπαίδευση της χώρας που υιοθετήθηκαν αργότερα από το κράτος. Με το εκπαιδευτικό τμήμα της «Ενώσεως των Ελληνίδων» ιδρύθηκαν το Διδασκαλείον Νηπιαγωγών και Παιδονόμων, νηπιακοί κήποι και νηπιοτροφεία, όπου εφαρμοζόταν το Φρεβελιανό Παιδαγωγικό σύστημα. Επίσης, ιδρύθηκε η Γυμναστική Σχολή Θηλέων και άλλα ιδρύματα, τα οποία ανέλαβε αργότερα το κράτος («Η ιστορία του Λυκείου Ελληνίδων», 2010).

Την ίδια εποχή, η διακεκριμένη Ελληνίδα Καλλιρόη Παρρέν, Πρόεδρος του Οικοκυρικού τμήματος της Ενώσεως των Ελληνίδων, ίδρυσε την πρώτη «Επαγγελματική και Οικοκυρική Σχολή», που αργότερα ανέλαβε το τότε Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Η Καλλιρόη Παρρέν ήταν η πρώτη Ελληνίδα που ασχολήθηκε με το ζήτημα των πολιτικών δικαιωμάτων της γυναίκας. Το 1887 εξέδωσε την πρώτη γυναικεία εφημερίδα, «την Εφημερίδα των Κυριών», την οποία εξέδιδε επί 30 ολόκληρα χρόνια. Το 1912, ίδρυσε το «Λύκειο Ελληνίδων», για τη διατήρηση και αναζωογόνηση των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων, των ελληνικών χορών και της ελληνικής ενδυμασίας, καθώς και την προώθηση αναπτύξεως και προόδου της Ελληνίδας γυναίκας («Η ιστορία του Λυκείου Ελληνίδων», 2010).

Το 1908, ιδρύθηκε μία άλλη μεγάλη γυναικεία οργάνωση, μέλος του Διεθνούς Συμβουλίου Γυναικών, «το Εθνικό Συμβούλιο Ελληνίδων», το οποίο υπήρξε ένα από τα ηγετικά σωματεία της χώρας («Η ιστορία του Λυκείου Ελληνίδων», 2010).

Το 1914 ιδρύθηκε υπό την προεδρία της Βασίλισσας Σοφίας «ο Πατριωτικός Σύνδεσμος των Ελληνίδων» στην Αθήνα και παραρτήματά του στην επαρχία, ο οποίος συγκέντρωσε πολλές Ελληνίδες. Για την οργάνωση της προστασίας της μητέρας ιδρύθηκε το «Νοσοκομείο Παίδων», που αργότερα έγινε Νομικό Πρόσωπο. Ο «Πατριωτικός Σύνδεσμος των Ελληνίδων» υπέστη διάφορες εξελίξεις εξαιτίας των αναγκών και σήμερα λειτουργεί με τον τίτλο «Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιλήψεως» (Π.Ι.Κ.Π.Α.) για την περίθαλψη του παιδιού και της μητέρας, με πάρα πολλά παραρτήματα στην Ελλάδα (Τσαλδάρη, 1956, σ. 82-85).

7.1.1 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΑΠΟΡΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Η επαγγελματική ενασχόληση των γυναικών στις «γυναικείες τέχνες», παρόλη την αρνητική κοινωνική αντίληψη που επικρατούσε τον 19^ο αιώνα για τη γυναικεία εργασία, βρήκε αρκετά πρόσφορο έδαφος. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση των κοριτσιών την περίοδο αυτή ήταν και η πρακτική άσκηση στις τέχνες, οι οποίες χρησιμοποιούνταν ως μέσο βιοπορισμού από τα ορφανά κορίτσια και τις φτωχές γυναίκες για την οικονομική ενίσχυση της οικογένειάς τους.

Το «Εργαστήριο των Άπορων Γυναικών» πρωτολειτούργησε το 1872 από 62 μορφωμένες και πλούσιες γυναίκες της Αθήνας με βάση τις αντιλήψεις του «Συλλόγου υπέρ της Γυναικείας Παιδείσεως» που υποστήριζαν τη γυναικεία ενασχόληση. Πρόεδρος του ενδεκαμελούς Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου για μια δεκαετία ήταν η Ε. Παπαρηγοπούλου, αντιπρόεδρος η Ε. Σκουζέ, ταμίας η Σ. Βικέλα και γραμματέας η Κ. Κεχαγιά, μία από τις πιο σπουδαίες φυσιογνωμίες της γυναικείας εκπαίδευσης και φιλανθρωπικής δραστηριότητας εκείνης της εποχής. Οι ιδρύτριες στόχευαν, εκτός από την ηθικοποίηση των φτωχών γυναικών, και στην ίδρυση παιδαγωγικών καταστημάτων, παρθεναγωγείων και στην εκπαίδευση νοσοκόμων και υπηρετριών (Κορασίδου, 1995, σ. 186-187).

Η ηλικία των εργατριών κυμαινόταν από 12 έως 35 ετών και εξειδικεύονταν στην ραπτική, ποικιλτική, πλεκτική, υφαντική κ.λ. Οι εργάτριες διακρίνονταν στις μαθητευόμενες και στις επαγγελματίες, οι οποίες εργάζονταν στο Εργαστήριο ή στο σπίτι τους έναντι ημερήσιας αμοιβής. Ο μισθός τους κυμαινόταν ανάλογα με την ποιότητα και ποσότητα των χειροτεχνημάτων τους, τα οποία πωλούνταν στην αγορά

ή στην ετήσια έκθεση του Ιδρύματος. Η προσέλευση στο Εργαστήριο των φτωχών γυναικών στην αρχή της λειτουργίας του ήταν σημαντική, όμως τελικά το ίδρυμα δέχτηκε μόνο 200 γυναίκες, ηλικίας από 12-50 ετών (Κορασίδου, 1995, σ. 186-195).

Για να ενισχυθεί η διάθεση για εργασία και να περιοριστεί η φτώχεια, χρησιμοποιήθηκαν από τις υπεύθυνες του Εργαστηρίου διάφορα κίνητρα, όπως αυτό της ανταμοιβής των τακτικών, επιμελών και εργατικών άπορων γυναικών με χρηματικά βραβεία, προκειμένου να αναπτυχθεί η ευγενής άμιλλα μεταξύ των εργατριών. Ιδιαίτερα όμως επέμειναν στο θέμα της ηθικής εκπαίδευσης των γυναικών, με βάση τη χριστιανική διαπαιδαγώγηση.

Παρά τον ενθουσιασμό που προκάλεσε η δραστηριότητα των γυναικών του Συλλόγου, η ίδρυσή του ίσως εμπεριείχε και κάποια στοιχεία σκοπιμότητας γιατί η εργασία των άπορων γυναικών χρησιμοποιήθηκε για να ικανοποιήσει τις καταναλωτικές ανάγκες των Αθηναίων σε αξιόλογα χειροποίητα προϊόντα σε προσιτές τιμές. Η προσφορά της εργασίας αυτής είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική υποστήριξη του ιδρύματος από τις εύπορες τάξεις των Αθηναίων και των ομογενών της διασποράς. Το Εργαστήριο είχε και την οικονομική υποστήριξη της Ελληνικής Κυβέρνησης, της «Επιτροπής της Εθνικής Βιομηχανίας» και φιλανθρωπικών ιδρυμάτων της εποχής, που έκαναν διάφορες παραγγελίες στο Εργαστήριο.

Σημαντικό χαρακτηριστικό της Ελληνικής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα ήταν και η αύξηση του υπηρετικού προσωπικού, ένδειξη επίσης της οικονομικής ευμάρειας των Αθηναίων αστών. Το υπηρετικό προσωπικό αποτελούνταν στη μεγάλη του πλειοψηφία από γυναίκες και κυρίως κορίτσια της επαρχίας από 10 έως 20 ετών, αλλά και από εξίσου πολυάριθμο ανδρικό προσωπικό. Εφαρμόστηκαν ωστόσο διάφοροι ρυθμιστικοί κανόνες, προκειμένου να εξαλειφθεί η «αταξία» και η «ανωμαλία». Κάθε υπηρέτης ή υπηρέτρια έπρεπε να είχε άδεια και βιβλιάριο από την αστυνομία, ιατρική βεβαίωση της υγείας του/της και εγγύηση από υπηρετομεσίτη, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για κάθε παράπτωμά τους. Επίσης, θεσπίστηκαν ειδικοί κανόνες για την άσκηση και τον έλεγχο του επαγγέλματος του υπηρετομεσίτη από την αστυνομία. Αξιοσημείωτη είναι η αντιμετώπιση των υπηρετριών και των νεαρών κοριτσιών που ερχόντουσαν από την επαρχία για να βρουν εργασία. Από τη μια πλευρά θεωρούνταν ως αθώες υπάρξεις, αντιμετώπιες με τις διάφορες ηθικές και υλικές δυσκολίες για να επιβιώσουν, από την άλλη η παρουσία τους θεωρούνταν ύποπτη, ανήθικη και απειλητική για την οικογενειακή συνοχή των Αθηναίων αστών. Είναι επίσης αξιοπερίεργη η αρνητική στάση και ο ταξικός εγωισμός του

φεμινιστικού λόγου της εποχής απέναντι στις υπηρέτριες, από τις γυναίκες της Εφημερίδας των Κυριών.

7.1.2 ΚΥΡΙΑΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Το «Κυριακό Σχολείο των Γυναικών και Κορασίων» του λαού, που ιδρύθηκε το 1889 με πρωτοβουλία της Καλλιρόης Παρρέν, παρείχε τη στοιχειώδη εκπαίδευση στις υπηρέτριες (Παρρέν, 1889, Οκτώβριος 29). Η διδασκαλία στο Κυριακό σχολείο γινόταν κάθε Κυριακή απόγευμα χωρίς βιβλία και περιελάμβανε στοιχειώδεις γνώσεις γραφής, ανάγνωσης, αριθμητικής, Ελληνικής Ιστορίας, οικιακής οικονομίας και χριστιανικής ηθικής.

Η κρατική αδιαφορία απέναντι στη γυναικεία εκπαίδευση τονίζεται από το γεγονός ότι μόνο τα 20 από τα 300 κορίτσια που προσήλθαν στο ίδρυμα αυτό μπορούσαν να συλλαβίσουν, ενώ όλα τα υπόλοιπα ήταν αναλφάβητα (Παρρέν, 1889, Οκτώβριος 29). Περίπου ενάμισι χρόνο αργότερα όλα τα κορίτσια μπορούσαν να διαβάζουν, αναδεικνύοντας το σημαντικό εκπαιδευτικό έργο του Κυριακού σχολείου για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού των φτωχών κοριτσιών. Μέσα από την εκπαίδευση που πρόσφερε το ίδρυμα γινόταν εφικτή η προετοιμασία ενάρετων και ηθικών γυναικών για να αναλάβουν την ηθική ευθύνη της μητρότητας και να μετατραπούν σε ισχυρό οχυρό κατά της βίας και της εγκληματικότητας, μέσα από τη σωστή ανατροφή των παιδιών.

7.1.3 ΑΣΥΛΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Η Καλλιρόη Παρρέν μαζί με άλλες Αθηναίες συντάκτριες της Εφημερίδας των Κυριών ίδρυσε το 1892 το «Άσυλο της Αγίας Αικατερίνης», για την αντιμετώπιση ενός ζητήματος που πλέον χαρακτηριζόταν ως κοινωνικό πρόβλημα (Παρρέν, 1893, Μάιος 5). Προορισμός του ασύλου ήταν η περίθαλψη και ηθική προστασία των κοριτσιών που έφταναν από την επαρχία με σκοπό να εργαστούν ως υπηρέτριες ή για τις γυναίκες που είχαν απολυθεί και αναζητούσαν νέα θέση εργασίας.

Το Άσυλο ήταν υπεύθυνο να φροντίζει για την προστασία των γυναικών αυτών από κάθε είδους εκμετάλλευση και να υπερασπίζεται τα συμφέροντά τους απέναντι

στους εργοδότες που δεν εκπλήρωναν τις υποχρεώσεις τους. Η διαμονή τους στο άσυλο κόστιζε 0,75 δραχμές ημερησίως και δεν μπορούσε να υπερβεί τις 15 ημέρες. Κατά τη διάρκεια παραμονής τους έπρεπε να ακολουθούν ένα αυστηρό ρυθμό πειθαρχίας και τάξης, ώστε να αποκτήσουν κόσμια και μετρημένη συμπεριφορά.

Βασική μέριμνα των ιδρυτριών του Ασύλου ήταν η ηθικοποίηση των υπηρετριών και η απόδειξη της επιτυχίας του έργου τους φαινόταν από τη σταθεροποίηση των υπηρετριών στην εργασία τους. Προκειμένου να καταπολεμήσουν την αστάθεια της απασχόλησης των υπηρετριών έλαβαν κάποια μέτρα, όπως επιτήρηση των γυναικών αυτών μέσω της χρήσης υπηρετικού βιβλιαρίου και μέσω των επισκέψεων στις οικοδέσποινες για την ενημέρωση της διαγωγής τους. Οι υπεύθυνες του ιδρύματος χρησιμοποίησαν, επίσης, διάφορα κίνητρα προκειμένου η εργασία των υπηρετριών να είναι αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη, όπως το σύστημα χρηματικών ανταμοιβών για τις τίμιες υπηρέτριες που εργάστηκαν πάνω από ένα χρόνο στην ίδια οικογένεια. Από την προετοιμασία αυτή των υπηρετριών, οι εύπορες οικογένειες της Αθήνας είχαν ένα ηθικό και σωστά εκπαιδευμένο προσωπικό (Παρρέν, 1893, Ιανουάριος 17).

7.1.4 ΕΛΕΗΜΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Η «Ελεήμων Εταιρεία Αθηνών» δημιουργήθηκε το 1864 από ομάδα φιλανθρώπων του εμπνευσμένου Γυμνασιάρχη Γ. Βακαλόπουλου για την περίθαλψη των ανάπηρων γερόντων και των «εστερημένων» προς το ζην (παράρτημα Γ5, Γεράκης-Ευταξίας, 1994).

Το αρχικό γηροκομείο στεγάστηκε σε μια μικρή οικία στην Αθήνα, δίπλα στο σιδηρόδρομο Αθηνών – Πειραιώς και περιέθαλπε μέχρι 10 τρόφιμους. Με τη βοήθεια της Αστυνομίας, οι επαίτες της Αθήνας προσέρχονταν για να πάρουν μικρά εβδομαδιαία βοηθήματα. Αργότερα, μεταφέρθηκε έναντι της Ριζαρείου Σχολής, όπου με τις δωρεές των ευεργετών Συγγρού αγοράστηκαν 75 στρέμματα έως το «Διαβολόρεμμα», όπου και κτίστηκε το σημερινό κεντρικό κτίριο. Επίσης, το 1899 κτίστηκε το «Ευγηρίας Μέγαρον» από την Παλμύρα Λάμψα στη μνήμη του συζύγου της Ευ. Λάμψα, για την περίθαλψη «γερόντων λογίων και άλλων εκλεκτών απηγησασών προσωπικοτήτων» (Παρασκευόπουλος, 2001, σ. 192).

Πίνακας 9. Μεγάλοι ευεργέτες Ελεήμονος εταιρείας Αθηνών

1. Αγγελόπουλος Παναγιώτης	21. Καρόλου Ιουλία
2. Αγγελοπούλου Ελένη	22. Κασιμάτη Μαρία
3. Αθανασάκος Παύλος	23. Κόνσολας Κωνσταντίνος
4. Αντωνοπούλου Ελένη	24. Λαμπρύλλου Ελένη
5. Αφεντάκης Γεώργιος	25. Λάμψα Παλμύρα
6. Βασίλισσα Όλγα	26. Μεγαπάνου Καίτη
7. Γλύνης Νικόλαος	27. Μεταξά Φανή Θεοφάνους
8. Γουλανδρή Ελίζα	28. Μητσοτάκη Μαρία
9. Γουλανδρής Βασίλειος	29. Μιμικόπουλος Κωνσταντίνος
10. Δαβίδης Γεώργιος	30. Νάζου Ελμίρα
11. Δεκάζου Ερασμία	31. Πουλάκης Ιωάννης
12. Δημαράς Νικόλαος	32. Ρούκας Λάζαρος
13. Ευριπαίου Ευδοκία	33. Σαμούρκας Χρήστος
14. Ευριπαίου Λουκία	34. Σινιόσογλου Ιορδάνης
15. Ζήφου Μελπομένη	35. Συγγρός Ανδρέας
16. Ηλιόπουλος Νικόλαος	36. Τζήρου Ζωή
17. Θεοφανόπουλος Γεώργιος	37. Φακίδου Καλλιόπη
18. Θεοφανοπούλου Ευαγγελία	38. Φαρμακοπούλου Ελένη
19. Ιερά Μονή Ασωμάτων Πετράκη	39. Φιλιόγλου Αρκάδιος
20. Καλογερόπουλος Ευστάθιος	

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το βιβλίο Η Ελεήμων Εταιρεία Αθηνών Χθες, Σήμερα και Αύριο του Α. Σ. Γεράκη-Ευταξία, 1994, σ. 89-96

Το 1930, η Παλμύρα Λάμψα έκτισε το «Ευγηρίας Πρόνοια», το οποίο περιέθαλπε δέκα διανοούμενους και έναν μάγειρα, απόμαχο της ζωής. Το προικοδότησε δε για να μην επιβαρύνει την «Ελεήμονα Εταιρεία». Αργότερα, το 1938 κτίστηκε το περίπτερο «Βασίλισσας Όλγας» και το 1948, με μεγάλη δωρεά του Ιορδάνη Σινιόσογλου, άλλο περίπτερο με 50 κλίνες. Τέλος, το 1954, με κληροδοτήματα των Ζ. Θωμόπουλου, Ε. Καλιφρονά και Θ. Σκουρλέτη, καθώς και με συμβολή 1.200.000 δραχμών του Παγκόσμιου Συμβουλίου Εκκλησιών, κτίστηκε άλλο ένα περίπτερο 90 κλινών (Γεράκης-Ευταξίας, 1994). Είναι φανερό πως, όπως και για τα περισσότερα φιλανθρωπικά ιδρύματα, έτσι και το έργο της Ελεήμονος

Εταιρείας πραγματοποιήθηκε χάρη στις δωρεές ευεργετών, μια ενδεικτική λίστα των οποίων παρατίθεται στον πίνακα 9.

Στο Πτωχοκομείο έτρωγαν 180 φτωχοί, και μετά την ίδρυσή του εξέλειπε εντελώς η επαιτεία (παράρτημα Γ4). Αυτό όμως δεν είχε μεγάλη διάρκεια, διότι στην Αθήνα έρχονταν φτωχοί από παντού. Η Αστυνομία παρέπεμπε τους επαίτες ετεροδημότες στους Δήμους τους. Κατά μίμηση του Πτωχοκομείου Αθηνών συστήθηκαν και άλλα, σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας όπως το Πτωχοκομείο – Γηροκομείο «Άγιος Ανδρέας» Πατρών (1876), το Γηροκομείο Πύργου, το Γηροκομείο Ζακύνθου, το Πτωχοκομείο Κέρκυρας, το Γηροκομείο Ηρακλείου, το Μερόπειο Αθηνών, το Γηροκομείο Ύδρας (1911), το Γηροκομείο Ληξουρίου (1914), Χίου κ.λ. (Γεράκης-Ευταξίας, 1994).

7.1.5 ΑΣΥΛΟ ΑΝΙΑΤΩΝ

Το «Άσυλο Ανιάτων» ιδρύθηκε στην Αγία Ζώνη το 1893 από Αθηναίες κυρίες και την Αμερικανίδα Διευθύντρια του Παρθεναγωγείου, Μπέσι Μείσον, με έρανο. Στην αρχή, είχε χαρακτήρα ιατρικής περίθαλψης για άπορες γυναίκες που έπασχαν από ανίατα νοσήματα.

Ξεκινώντας το 1893 με μόνο 2 περιθαλπόμενους, έφτασε 10 χρόνια μετά τους 111 ανίατα πάσχοντες άνδρες και γυναίκες (1903). Τότε νοικιάστηκε μία έπαυλη στην τότε αγροτική ειδυλλιακή περιοχή των Πατησίων για την καλύτερη διαβίωση των περιθαλπομένων, στην οποία είχε ζήσει ο Άγγλος Ναύαρχος Μάλκολμ, που διαδέχτηκε τον Λόρδο Κόδριγκτων της Ναυμαχίας του Ναυαρίνου. Στην έπαυλη αυτή έζησαν αργότερα και οι Σπυρίδωνας και Χαρίλαος Τρικούπης. Το 1905 αγοράστηκε από το Άσυλο Ανιάτων για τις δραστηριότητές του. Οι ανάγκες αυξάνονται με γρήγορους ρυθμούς (131 περιθαλπόμενοι το 1923 από 81 το 1913), με κύριο μέρος των δαπανών να καλύπτουν οι ευεργέτες του (Ιστορία, 2013). Ακολουθεί περιληπτική περιγραφή του καταστατικού του Ασύλου Ανιάτων, όπως παρουσιάζεται στην Έκθεση Πεπραγμένων του ιδρύματος (1893):

ΑΣΥΛΟΝ ΑΝΙΑΤΩΝ

Έτος ιδρύσεως 1893

ΑΡΓΥΡΟΥΝ ΜΕΤΑΛΛΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΗ Το Άσυλον Ανιάτων είναι Φιλανθρωπικό Σωματείο Ιδιωτικού Δικαίου και διοικείται από 15μελές Συμβούλιο που εκλέγεται κάθε τρία χρόνια από την Γενική του Συνέλευση.

ΣΚΟΠΟΣ του Σωματείου είναι η περίθαλψη χρονίως πασχόντων από το Ίδρυμά του, με δύναμη 550 κλινών, και η ανακούφιση ισαρίθμων οικογενειών, που αισθάνονται τον άρρωστό τους σε καλά χέρια.

ΠΟΡΟΙ είναι βασικά οι πρόσοδοι από την ακίνητη περιουσία του και οι προσφορές των φιλανθρώπων μελών της Κοινωνίας.

ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΕΙΟΣ ΣΧΟΛΗ ΒΟΗΘΩΝ ΝΟΣΟΚΟΜΩΝ Σκοπός της είναι να δώσει ειδικευμένο νοσηλευτικό προσωπικό στο Ίδρυμα και να ανεβάσει με τον τρόπο αυτό το επίπεδο παροχής υπηρεσιών του.

Το 1903 έγινε Σωματείο για ανιάτα νοσήματα, εκτός από τυφλούς, κωφάλαλους και ψυχοπαθείς. Το Ίδρυμα προσέφερε σημαντικές υπηρεσίες, όμως δεν μπόρεσε να καλύψει τις ανάγκες, γιατί είχε περιορισμένη δύναμη κλινών (Εκθεση Πεπραγμένων, 1893).

7.1.6 ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

Μεταξύ των Κοινοφελών Σωματείων συγκαταλέγεται και το «Εθνικό Συμβούλιο των Ελληνίδων», που ιδρύθηκε το 1908 ως τμήμα του Διεθνούς Συμβουλίου Γυναικών, της Συνομοσπονδίας των Εθνικών Συμβουλίων 45 κρατών («Ποιοί Είμαστε», 2006).

Βασικοί σκοποί του Εθνικού Συμβουλίου των Ελληνίδων είναι α) η προώθηση της θέσης της γυναίκας (οικογένεια, κοινωνία, πολιτεία), β) η προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και ιδιαίτερα των γυναικών και των παιδιών, γ) η συμβολή στην εδραίωση της ειρήνης, της ανάπτυξης, της κατανόησης μεταξύ των λαών, και δ) η συμβολή στη διαπαιδαγώγηση της νεολαίας και της πνευματικής ανάπτυξης και άθλησης των νέων («Ποιοί Είμαστε», 2006).

Είναι η πρώτη ομοσπονδία αναγνωρισμένων γυναικείων οργανώσεων Ελλάδος, ανήκει στις Μ.Κ.Ο. («Ποιοί Είμαστε», 2006) και απαρτίζεται από διάφορα τμήματα (Εκπαιδευτικό, Εργαστηρίων Χειροτεχνίας, Τύπου, Νομικών, Προστασίας Παιδιού, Μαθητικών βιβλιοθηκών, Παιδικών Συσσιτίων, Υγιεινής κ.λ.).

7.1.7. ΛΥΚΕΙΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

Το «Λύκειο Ελληνίδων» ιδρύθηκε με πρωτοβουλία της Καλλιρρόης Σιγανού - Παρρέν το 1911, πρωτοπόρο του φεμινιστικού κινήματος και του εθελοντισμού στην Ελλάδα («Ιστορία του Λυκείου Ελληνίδων», 2010).

Στην «εφημερίδα των Κυριών» η Καλλιρόη Παρρέν χάραξε νέους δρόμους για τις γυναίκες, μιλώντας πρώτη για τα δικαιώματά τους στην εργασία και την αξιοπρέπεια, αλλά και για το δικαίωμα στη μόρφωση. Σύμφωνα με το καταστατικό του Λυκείου Ελληνίδων, σκοποί του είναι «ο μεταξύ γυναικών των γραμμάτων, των επιστημών, των τεχνών, σύνδεσμος προς εξυπηρέτησιν και προστασία αυτών και προς αναγέννησιν και διατήρησιν των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων».

Το «Λύκειο των Ελληνίδων» τάχθηκε ενάντια στη «ξενομανία της εποχής», προβάλλοντας την ελληνική παράδοση μέσα από τις δραστηριότητές του (τραγούδι, ενδυμασία, οικοτεχνία, χειροτεχνία) τόσο εγχώρια όσο και στο εξωτερικό, τονίζοντας την αισθητική, εθνική και κοινωνική αξία («Ιστορία του Λυκείου Ελληνίδων», 2010). Έχει, επίσης, συμβάλλει και στην αντιμετώπιση ειδικών αναγκών σε ταραγμένες περιόδους (χρόνια Κατοχής), με την ενίσχυση οικογενειών, επιστράτων, την εκπαίδευση νοσοκόμων, με νοσοκομειακό εξοπλισμό. Στους επιφανείς συνεργάτες και υποστηρικτές του συγκαταλέγονται οι Γ. Ξενόπουλος, Φ. Κόντογλου, Αικ. Χατζημιχάλη, Ν. Σκαλκώτας, Φ. Καραβία.

Σήμερα, το Λύκειο Ελληνίδων διατηρεί τη δυναμική του παρουσία με παραρτήματα σε πολλές πόλεις της, στηριζόμενο στην εθελοντική προσφορά των μελών του («Ιστορία του Λυκείου Ελληνίδων», 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ:

*Ιδρύματα Κοινωνικής Προστασίας και Περίθαλψης Θυμάτων
πολέμου*

Tο νεοσύστατο κράτος ήταν επιβαρυνόμενο από τη γενική κοινωνικο-οικονομική κατάσταση και τις ασθένειες που είχαν προκύψει. Αυτές τις συνθήκες χειροτέρευσαν οι πόλεμοι που ακολούθησαν (Βαλκανικοί, Α΄ Παγκόσμιος, Μικρασιατική καταστροφή), με αποτέλεσμα να έχουμε δραματικές επιπτώσεις σε θύματα πολέμου, χήρες και ορφανά.

Οι διάφορες οργανώσεις Πρόνοιας συνέβαλαν σημαντικά, αν όχι στην επίλυση των προβλημάτων, τουλάχιστον στη μείωση και στην ανακούφιση των πασχόντων.

8.1 ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

O Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός (Ε.Ε.Σ.) ιδρύθηκε το 1877 υπό την προστασία της Βασιλίσσας Όλγας στα πλαίσια της Συνθήκης της Γενεύης που υπέγραψε η Ελλάδα το 1865. Στις 10/6/1877, με Βασιλικό Διάταγμα έγινε μέλος του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, το 1924 ίδρυσε τον Ε.Ε.Σ. Νεότητας και τέσσερα χρόνια μετά ο Ε.Ε.Σ. κατοχύρωσε την αυτονομία του με το νόμο 3711/1928 και έγινε Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου (ΦΕΚ 272/1928, «Η ιστορία του Ερυθρού Σταυρού», 2003).

Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός ανέπτυξε μεγάλη δραστηριότητα, υπήρξε πρωτοπόρος στα ανθρωπιστικά έργα και προσέφερε σπουδαίες υπηρεσίες στα στρατεύματα σε περίοδο πολέμου. Αναδείχθηκε όμως και σε ακούραστο συνεργάτη και βοηθό του κράτους στη γενικότερη άσκηση της κοινωνικής προνοιακής πολιτικής του και σε καιρό ειρήνης. Προσέφερε την ευεργετική του βοήθεια, παρά την συχνή οικονομική ανεπάρκειά του, με τη συνεργασία κρατικών φορέων σε πληττόμενους από φυσικές καταστροφές λόγω της σεισμικότητας μεγάλου μέρους του εδάφους καθώς και επιδημίες που συχνά προσέβαλαν πληθυσμούς.

Οι σκοποί του Ε.Ε.Σ. είναι σε περίοδο πολέμου η θεραπεία και η περίθαλψη των τραυματιών, η μέριμνα για τους αιχμαλώτους και η προστασία των θυμάτων

πολέμου, ενώ σε περίοδο ειρήνης η παροχή βοήθειας σε όσους επλήγησαν από θεομηνίες και επιδημίες, η παροχή κοινωνικο-προνοιακού και φιλανθρωπικού έργου και η προαγωγή της δημόσιας υγείας γενικότερα («Η ιστορία του Ερυθρού Σταυρού», 2003). Ειδικότερα στα πλαίσια της Δημόσιας υγείας, οι ενέργειες του Ε.Ε.Σ. προσβλέπουν στην πρόληψη και θεραπεία ασθενειών (ιδιαίτερα επιδημιών), την ενημέρωση του λαού σε θέματα υγείας από κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό και την ίδρυση πρότυπων νοσηλευτικών ιδρυμάτων για την άρτια εκπαίδευση του νοσηλευτικού προσωπικού. Επίσης, η δράση του Ε.Ε.Σ. επεκτείνεται και σε διάφορα μέρη του κόσμου με αποστολές ανθρωπιστικής βοήθειας.

Στα έργα του Ε.Ε.Σ. ανήκουν η δημιουργία σταθμών πρώτων βοηθειών, κέντρων αιμοδοσίας, σχολών νοσηλευτικής, νοσοκομείων (Ασκληπιείο Βούλας, Κοργιαλένιο- Μπενάκειο Αμπελοκήπων), η ίδρυση της Υπηρεσίας Αναζητήσεως Αγνοουμένων και του Σώματος Εθελοντών («Η ιστορία του Ερυθρού Σταυρού», 2003).

8.1.1 Η ΑΡΩΓΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ Ε.Ε.Σ. ΣΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΦΥΣΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ

Στις φυσικές καταστροφές που έπληξαν την Ελλάδα το χρονικό διάστημα που μελετάμε, ο Ε.Ε.Σ. είχε δυναμική παρουσία και παρείχε σημαντική βοήθεια σύμφωνα με την καταγραφή του Πανταζίδη (1987, σ. 77-101). Ο Ε.Ε.Σ. έσπευσε με πλήρες κινητό χειρουργείο υπό τον καθηγητή χειρουργικής και Πρόεδρο του Ε.Ε.Σ. Ιούλιο Γαλβάνη για την επείγουσα περίθαλψη των σεισμόπληκτων της Τουρκοκρατούμενης Χίου στις 22 Μαρτίου 1881. Τον Οκτώβριο του 1883 βοήθησε με χρήματα και άλλα βοηθήματα τα αναξιοπαθόντα θύματα θύματα της μεγάλης καταγίδας που έπληξε την Αθήνα και της καταστρεπτικής πλημμύρας στη Θεσσαλονίκη.

Η κατολίσθηση του εδάφους από νεροποντή στην Κορινθία στις 23 Σεπτεμβρίου 1885 προκάλεσε σιδηροδρομικό δυστύχημα με θύματα. Ο Ε.Ε.Σ. αποκρίθηκε στο αίτημα της διοίκησης των Σ.Π.Α.Π. για την επείγουσα περίθαλψη των θυμάτων με άμεση αποστολή δύο κινητών χειρουργείων με τους ιατρούς Ι. Γαλβάνη και Χ. Ράλλη, καθώς και νοσοκόμες και υγειονομικό υλικό.

Σπυδαία ήταν η αρωγή του Ε.Ε.Σ. στους σεισμοπαθείς της νοτιοδυτικής Πελοποννήσου (Κυπαρισσία, Πύλο, Φιλιατρά) στις 19 Αυγούστου του 1886 καθώς και στις 10 Ιανουαρίου 1899 πάλι στα Φιλιατρά και την Κυπαρισσία. Ο Ε.Ε.Σ. απέστειλε συμπληρωματικές σκηνές σε αυτές που είχε αποστείλει η Βασίλισσα Όλγα καθώς και Υγειονομικό Κλιμάκιο, κλινοσκεπάσματα, τρόφιμα για την περίθαλψη των σεισμοπλήκτων. Το 1888 ο Ε.Ε.Σ. βοήθησε τους λιμοκτονούντες λόγω κακών καιρικών συνθηκών, ξηρασίας κλ. πληθυσμούς της Ηπείρου που βρισκόταν υπό Οθωμανική κυριαρχία. Την ίδια χρονιά, ο Ε.Ε.Σ. συνέδραμε υλικά και οικονομικά τους σεισμόπληκτους του Αιγίου (28 Αυγούστου 1888) με επιτροπή που συστήθηκε υπό την προεδρία του Μητροπολίτη Αθηνών Προκοπίου, αλλά και στους πυροπαθείς από την αιφνίδια πυρκαγιά που ξέσπασε στο εργοστάσιο των αδελφών Μαμάκη των Πατρών (25 Σεπτεμβρίου 1888) με χρηματική βοήθεια, τρόφιμα και κλινοπληρωμές.

Στις 23 Αυγούστου 1890, η μεγάλη πυρκαγιά στην ακόμη Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλονίκη κατέστρεψε 3.000 οικίες, την Αγία Σοφία, τη Μητρόπολη, τρεις μεγάλες εκκλησίες, το Ελληνικό Διδασκαλείο και Γυμνάσιο, το Νοσοκομείο, και άφησε άστεγους και γυμνούς 30.000 κατοίκους. Ο Ε.Ε.Σ., σε συνεννόηση με την Ελληνική Κυβέρνηση, απέστειλε επείγοντως με το πολεμικό πλοίο «Μιαούλης» ειδικό κλιμάκιο βοήθειας από ειδικευμένους συνεργάτες εφοδιασμένους με σκηνές, φορεία, κλίνες, κλινοσκεπάσματα, ιατρικό προσωπικό δεν απέστειλαν σύμφωνα με την κυβερνητική υπόδειξη.

Ο καταστρεπτικός σεισμός που συνέβη τρία χρόνια μετά (19/1/1893) στην Ζάκυνθο άφησε τα χωριά Αγαλάς, Γαϊτάνι, Επισκοπιανή, Κερί, Λιθακιά και Μαχαιράδα κατεστραμμένα ολοσχερώς, με πολλά σπίτια να έχουν καταρρεύσει. Ο Ε.Ε.Σ. έστειλε Επιτροπή Υγειονομικής Επικουρίας, φαρμακευτικά είδη, κλίνες, κλινοστρωμένες, κλινοσκεπάσματα, ασπρόρουχα, φορεία, χρηματική ενίσχυση, κινητό χειρουργείο υπό τον καθηγητή Ι. Γαλβάνη, νοσοκόμοι και βοηθητικό προσωπικό. Επίσης, ίδρυσε τρία μικρά πρόχειρα νοσοκομεία σε σκηνές, πρόσκαιρο νοσοκομείο σε ξύλινο παράπηγμα και διεξήγαγε ευρύτατα προληπτικό εμβολιασμό δωρεάν για την αιφνίδια εμφάνιση της ευλογιάς. Η αρωγή και επικουρία του Ε.Ε.Σ. ήταν σημαντική στους σεισμοπαθείς της Θήβας στις 23 Μαΐου του 1893, και της Φθιώτιδας (Αταλάντη, Αρκίτσα, Ερημόκαστρο, Κάτω Πέλλη, Κυπαρίσσι κλ) στις 8 και 15 Απριλίου 1894, όπου ο Ε.Ε.Σ. έστειλε Ιατρικό Κλιμάκιο, αποστολή άρτου και διάφορα εφόδια. Το ίδιο και στους έντονους και αλλεπάλληλους σεισμούς που

έπληξαν τη Θεσπρωτία στις αρχές Μαΐου 1895 και την μαρτυρική από την τουρκική καταπίεση Ήπειρο.

Στις 14 Νοεμβρίου 1896 σφοδρή καταιγίδα έπληξε την Αθήνα και τον Πειραιά και προξένησε τεράστιες καταστροφές και στις δυο πόλεις. Ο Ε.Ε.Σ. ενίσχυσε οικονομικά την προσπάθεια της Ιεράς Μητρόπολης Αθηνών κι έστειλε ρουχισμό, είδη οικοσκευής, κλινοσκεπάσματα και τρόφιμα στους περισσότερους ενδεείς πληγέντες.

Ο ισχυρός σεισμός στις 2 Ιουλίου 1909 στην Ηλεία άφησε κατεστραμμένα χωριά και τραυματίες στην Αμαλιάδα. Ο Ε.Ε.Σ. δεν απέστειλε υγειονομικό προσωπικό, διότι δεν υπήρχε ανάγκη, διέθεσε όμως στο «Μανωλοπούλειο Νοσοκομείο» του Πύργου ποσότητες φαρμάκων και νοσηλευτικών εφοδίων για την περίθαλψη των τραυματιών. Τέλος, στον καταστρεπτικό σεισμό που έπληξε την Κεφαλονιά στις 11 Ιανουαρίου 1912 (τα χωριά Ασπρογέρακα, Βλαχάτα, Βάλτος, Μαρκόπουλο, Πόρο και Σκάλα) κι άφησε πολλές ζημιές και θύματα, η Διοίκηση του Ε.Ε.Σ. απέστειλε με το πολεμικό πλοίο «Σφακτηρία» Ιατρική Αποστολή υπό τον καθηγητή ιατρό Μαρίνο Γερουλάνο με δύο βοηθούς νοσηλευτικό προσωπικό, φάρμακα και υγειονομικό υλικό για την φροντίδα των ελαφρώς τραυματισμένως καθώς τα βαριά περιστατικά είχαν διακομισθεί στο νοσοκομείο.

8.1.2 Η ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΟΥ Ε.Ε.Σ. ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΔΗΜΙΩΝ

Το έργο του Ε.Ε.Σ. επεκτείνεται και στην καταπολέμηση των επιδημιών που ταλαιπώρησαν τον ελληνικό λαό, τις οποίες αντιμετώπισε αποτελεσματικά όπως περιγράφει στο βιβλίο του ο Πανταζίδης (1987, σ. 71-101). Τον Αύγουστο του 1881, λόγω των κακών συνθηκών υγιεινής ορισμένων λαϊκών συνοικιών στην Αθήνα, εμφανίστηκε και επεκτάθηκε ραγδαία επιδημία **τυφοειδούς πυρετού**. Ο Ε.Ε.Σ. έγκαιρα συγκρότησε Νοσηλευτικά Κλιμάκια από τους ιατρούς Αίσωπο, Τρέκα, Χασιώτη και νοσοκόμους που προσέφεραν νοσηλεία επί μήνες καθώς και φροντίδα κατ' οίκον. Επίσης οργάνωσε ειδικό φαρμακείο, Επιτροπή Βοήθειας και Υγειονομική Ομάδα.

Πολλές ήταν και οι καταγεγραμμένες επιδημίες **ευλογιάς** που ξέσπασαν στην Ελλάδα στα τέλη του 19^{ου} και αρχές του 20^{ου} αιώνα, ιδίως στα μεγάλα αστικά κέντρα

των Αθηνών και του Πειραιά αλλά και εκτός Αττικής. Στην ξαφνική εξάπλωση ευλογιάς το 1882 σε Αθήνα και Πειραιά, ο Ε.Ε.Σ. οργάνωσε αμέσως Υγειονομικά Κλιμάκια από ιατρούς και νοσοκόμους για την αντιμετώπιση της επιδημίας, ενίσχυσε οικονομικά την συγκροτηθείσα Ειδική Επιτροπή στην Αθήνα, προσέφερε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και επέβαλλε απομόνωση και απολύμανση κατ' οίκον σε ορισμένους ασθενείς. Οι συχνές και αλληπάλλληλες εμφανίσεις της ευλογιάς σε Αθήνα και Πειραιά τα έτη 1895-1899 υποχρέωσαν το κράτος να συγκροτήσει δύο θεραπευτήρια για την νοσηλεία των ασθενών, στο Παγκράτι (1885) και στον Κάνθαρο (λιμάνι του Πειραιά, 1899). Επειδή η έναρξη του θεραπευτηρίου Πειραιά καθυστερούσε, η κυβέρνηση ζήτησε τη συνδρομή του Ε.Ε.Σ., ο οποίος αποκρίθηκε αμέσως με ρουχισμό, ασπρόρουχα, κλινοσκεπάσματα, φάρμακα, είδη υγιεινής, αντισηπτικά υλικά, και παραχώρησε στο Δημόσιο τραχήλατη ιπήλατη ασθενοφόρο άμαξα για την μεταφορά δύο ασθενών. Στον Πειραιά επανεμφανίστηκε, οξύτατη επιδημία ευλογιάς το 1906, στους εργατικούς οικισμούς, οπότε ο Ε.Ε.Σ. διέθεσε απολυμαντική κλίβανο για τη διενέργεια των απολυμάνσεων, μαζί με νοσοκόμους και απολυμαντικά είδη, φάρμακα, ασπρόρουχα και κλινοσκεπάσματα.

Εκτός Αττικής, σοβαρή επιδημία ευλογιάς έπληξε την Ιθάκη στα τέλη Ιανουαρίου του 1888 με πολυάριθμα θύματα, για την αντιμετώπιση της οποίας ο Ε.Ε.Σ. έστειλε στον Δήμαρχο Ιθάκης κλινοσκεπάσματα, συγκρότησε και απέστειλε Νοσηλευτικό Κλιμάκιο υπό τον ιατρό Χρ. Κορύλλου από την Πάτρα- εκπροσώπου του Ε.Ε.Σ.- και νοσοκόμους. Τον Ιούλιο του 1895 αντιμετωπίστηκε δραστικά η καταπολέμηση της επιδημίας ευλογιάς στην Άνω και Κάτω Μουσονίτσα Παρνασίδος με τη σύσταση Επιτροπής Αρωγής και επικουρίας, και τον εφοδιασμό τους με κλινοσκεπάσματα, ασπρόρουχα, ιματισμό, φάρμακα και απολυμαντικά είδη για την εξυγίανση των χώρων. Τον Φεβρουάριο 1899 στην ορεινή κοινότητα Ασπροβάτου Άνδρου εμφανίστηκε επιδημία ευλογιάς με πολυάριθμα και θανατηφόρα θύματα. Η κυβέρνηση αμέσως απέστειλε φάρμακα, εμβόλια και γιατρό, και με σύσταση του Πρωθυπουργού και Συμβούλου του Ε.Ε.Σ. Αλέξανδρου Ζαΐμη ο Σύλλογος απέστειλε ασπρόρουχα, κλινοσκεπάσματα, ιματισμό και υγειονομικό υλικό, καθώς και απολυμαντικό υλικό με το οποίο επετεύχθη η καταστολή της επιδημίας στο νησί. Υγειονομικό υλικό διέθεσε επίσης και στο δημόσιο Ιατρείο Κέρκυρας και στο Τοπικό Νοσοκομείο Γερολιμένα Οιτύλου Λακωνίας καθώς και αριθμό κλινοφορείων στο Νοσοκομείο Ερμούπολης Σύρου για ενίσχυση του έργου τους.

Η **ελονοσία** αποτελεί ένα ακόμη νόσημα που έπληξε την Αθήνα. Το καλοκαίρι του 1885 οι κάτοικοι των Άνω και Κάτω Πετραλώνων και Γκαζοχωριού είχαν προσβληθεί βαριά από ελονοσία, που οφειλόταν σε έκταση 15-20 στρεμμάτων νοτιοδυτικά των στρατιωτικών παραπηγμάτων του Ρουφ. Ειδικό Κλιμάκιο του Ε.Ε.Σ. με γιατρούς (Κ. Νικοκλέους, Α. Παπαδάκη, Γ. Φωκά και Ι. Ψύλλα) και νοσοκόμους ανέλαβε την επείγουσα περίθαλψη και νοσηλεία των οικονομικά εξαθλιωμένων ασθενών, και παράλληλα τον διαμοιρασμό τροφίμων (4517 οκάδες άρτου, 4.239 οκάδες κρέας κ.λ.). Μέχρι τις 2 Σεπτεμβρίου 1885 είχαν νοσηλευτεί 1.213 ασθενείς και εκτελέστηκαν 10.110 συνταγές ιατρών, μερικές εκ των οποίων έγιναν δωρεάν από δύο θερμούς υποστηρικτές του Ε.Ε.Σ., τους ιδιώτες φαρμακοποιούς Ν. Καρτεράκη και Σ. Κρίνο. Η ελονοσία επανεμφανίστηκε στη χώρα μας την περίοδο του Μεσοπολέμου, όπου λόγω κακών συνθηκών υγιεινής πέθαναν 6.000 άνθρωποι και νόσησαν πάνω από 1.500.000, ποσοστά σχεδόν ίδια με εκείνα πριν το 1913 όπου το 29,26% του πληθυσμού νοσούσε από ελονοσία, δηλαδή οι 750.000 σε πληθυσμό 2.500.000 κατοίκων. Ο Ε.Ε.Σ. συνεισέφερε αποφασιστικά στην περιστολή και καταστολή της ελονοσίας προσφέροντας δωρεάν χορήγηση κινίνου, τονωτικά φάρμακα, τρόφιμα, διάφορα είδη, χρήματα, έντυπα ενημερωτικά, ομιλίες και εκλαϊκευμένα μαθήματα από ειδικούς επιστήμονες γιατρούς, με θετική απήχηση στον λαό. Επιπρόσθετα, συγκρότησε σε ελονοσούσες περιοχές επιτόπιες επιτροπές με ειδικά συνεργεία για την εξάλειψη των ελών και τη συγκέντρωση οικιακών νερών για τους βασικούς κανόνες τήρησης της υγιεινής.

Τη μεταβατική περίοδο από τον 19^ο στον 20^ο αιώνα, άλλα δύο λοιμώδη νοσήματα εμφανίστηκαν στον Ελλαδικό χώρο, η χολέρα και η μηνιγγίτιδα. Το καλοκαίρι του 1892, η φονική επιδημία **χολέρας** που μάστιζε την Ευρώπη απειλούσε να εξαπλωθεί και στην Αθήνα. Για την αντιμετώπισή της, ο Ε.Ε.Σ. κατάρτισε ειδικό πρόχειρο θεραπευτήριο με σκηνές Tollet για την άμεση και αποτελεσματική περίθαλψη χολεροπαθών. Τελικά, με τα υγειονομικά μέτρα που ελήφθησαν από τα προσβληθέντα Ευρωπαϊκά κράτη και από μέρος των Ελληνικών Αρχών Δημόσιας Υγείας παρεμποδίστηκε η διασπορά της χολέρας στον Ελλαδικό χώρο. Σοβαρή επιδημία **οξείας μηνιγγίτιδας** εκδηλώθηκε στην Αθήνα τον Μάρτιο του 1913, με πολλά θύματα μεταξύ των προσφύγων. Ο Νομάρχης Αττικοβοιωτίας ζήτησε εσπευσμένα την συνδρομή του Ε.Ε.Σ. ο οποίος, ανέλαβε τη νοσηλεία 101 ασθενών με μηνιγγίτιδα σε τμήμα 35 κλινών στο Νοσοκομείο Ευαγγελισμός από τις 24 Μαρτίου έως τέλος Αυγούστου 1913. Τότε αποφασίστηκε η ίδρυση ασύλου στην Αθήνα για

νευροπαθείς στρατιώτες που είχαν ασθενήσει από τις κακουχίες των Βαλκανικών πολέμων, στο οποίο ο Ε.Ε.Σ. προσέφερε σημαντικό αριθμό υλικών, κλινοστρωμάτων, ματισμού και ασπρορούχων.

Μετά την ευλογία, η επόμενη λοιμώδης νόσος που μάστιξε τον ελληνικό λαό ήταν η **φυματίωση**. Η αύξηση των κατοίκων στις πολεις μετά την Εθνική ανεξαρτησία λόγω προσέλευσης μεγάλου πληθυσμού από την ύπαιθρο σε αυτές για δουλειά δημιούργησε δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης (σκληρές συνθήκες εργασίας, υποσιτισμός, άγνοια, ομαδική φοίτηση των παιδιών στο σχολείο με ελάχιστες συνθήκες υγιεινής). Αυτές διευκόλυναν τη μετάδοση της φυματίωσης κατά την περίοδο 1890-1908, η οποία πήρε διαστάσεις επιδημίας και επέφερε μεγάλες κοινωνικές συνέπειες. Μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους παρατηρήθηκε δραματική αύξηση της ετήσιας θνησιμότητας σε 20.000 ανθρώπους στην Αθήνα, στον Πειραιά, τη Θεσσαλονίκη και την Καβάλα, ενώ απουσίαζε η όποια κρατική παρέμβαση συστηματικής ενημέρωσης. Για την άμεση αντιμετώπιση της νόσου, το Πανελλήνιο Ιατρικό Συνέδριο ίδρυσε στην Αθήνα το 1903 τον «Πανελλήνιο Σύνδεσμο κατά της Φυματίωσης» με συμμετοχή ιατρών και επώνυμων πολιτών υπό την προεδρία του Β. Πατρικίου (ιατρού και Γενικού Γραμματέα του Ε.Ε.Σ.) και τη συνεργασία του Αρ. Κούζη (υφηγητή Παθολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθήνας και Γενικού Γραμματέα του Συνδέσμου). Συνολικά, ο Ε.Ε.Σ. συνέδραμε το έργο του Συνδέσμου με ηθική συμπαράσταση, χρηματική αρωγή, φαρμακευτικό, νοσηλευτικό και άλλα αναγκαία υλικά, καθώς και με διάθεση χώρου το 1905 στην Αθήνα όπου συγκροτήθηκε το πρώτο αντιφυματικό ιατρείο. Παρείχε επίσης τεχνική συνδρομή στην ίδρυση του παραθαλάσσιου σανατόριου το «Ασκληπιείο», για τη θεραπεία της παιδικής φυματίωσης των οστών και των αρθρώσεων από τον «Πανελλήνιο Σύνδεσμο κατά της Φυματίωσης» τον Ιούλιο του 1920 στη Βούλα Αττικής. Την ίδια χρονιά, η ψήφιση του Ν. 1979 (ΦΕΚ 33/1920) για την καταπολέμηση της νόσου και την ίδρυση κρατικών και ιδιωτικών νοσηλευτηρίων για φυματικούς («Σωτηρία», Ειδικά Νοσοκ. Ασβεστοχωρίου Θεσσαλονίκης και Χανίων, Σανατόρια Πάρνηθος, Πηλίου, Πεντέλης κλ.) αντικατοπτρίζει το μέγεθος του υγειονομικού προβλήματος της φυματίωσης και το δραματικό του αντίκτυπο στην ελληνική κοινωνία. Ο Ε.Ε.Σ., ως κορυφαίος φιλανθρωπικός και κοινωνικός οργανισμός της χώρας με πλούσια προσφορά δεν έμεινε αμέτοχος στην αναληφθείσα από το κράτος προσπάθεια καταπολέμησης της φυματίωσης. Ανταποκρίθηκε ενεργά στην ανθρωπιστική αποστολή του συνδράμοντας επιπλέον τα νοσηλευτήρια φυματικών με απαραίτητο

υγειονομικό υλικό όσο και ενδεείς ασθενείς με δέματα τροφίμων και ρουχισμού με βασική επιδίωξη τη δημόσια υγεία, ανέπτυξε έντονη κοινωνική δραστηριότητα, και το 1923 συγκρότησε στην Κεντρική του Υπηρεσία «Υγειονομικό Τομέα αντιφυματικού αγώνα» κλπ (Πανταζίδης, 1987, σ. 71-101).

8.2 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΧΗΡΩΝ ΚΑΙ ΟΡΦΑΝΩΝ ΠΟΛΕΜΟΥ 1897

Το τμήμα «Προστασίας Χηρών και Ορφανών Πολέμου» και η «Εφορεία του Εθνικού Νηπιοτροφείου», αναγνωρισμένου και διαλυθέντος από το Σωματείο «Ένωση των Ελληνίδων» (1915), οργανώθηκαν το 1920 ως ξεχωριστό Σωματείο με το όνομα «Σύνδεσμος Προστασίας Χηρών και Ορφανών Πολέμου», με την εποπτεία του Υπουργείου Περίθαλψης.

Σκοπός του είναι η προστασία και η περίθαλψη μητέρων, χηρών και ορφανών των πεσόντων υπέρ της πατρίδας κατά τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897. Το 1972 εγκρίθηκε με Βασιλικό Διάταγμα της 23^{ης} Ιανουαρίου 1973 (ΦΕΚ 23/1973, Β.Δ. 70) η σύσταση Φιλανθρωπικού Σωματείου με μορφή Ν.Π.Ι.Δ., με την ονομασία «Εθνικό Ορφανοτροφείο Πολέμου» στην Καλλιθέα, Κρέμου 120, υπό την εποπτεία του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 297-306).

8.3 ΣΤΕΓΗ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Για την περίθαλψη των οικογενειών των θυμάτων πολέμου ιδρύθηκε η «Στέγη Πατρίδος» με το Νόμο 1319/1918 «περί ιδρύσεως Σχολής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης αναπήρων πολέμου» (ΦΕΚ 88/1918). Στα πλαίσια της περίθαλψης των θυμάτων πολέμου, η «Στέγη Πατρίδος» παρείχε τεχνητά μέλη σε όσους είχαν υποστεί ακρωτηριασμό και διατροφή σε όσους ήταν εγγεγραμμένοι στο ίδρυμα. Στεγαζόταν στη Σεβαστοπούλειο Επαγγελματική Σχολή και προσέφερε επαγγελματική εκπαίδευση με τα διαθέσιμα εργαστήρια (ραφείο, ξυλουργείο, καλαθοπλεκτική, υποδηματοποιείο και ορθοπεδικό εργαστήριο). Αργότερα

καταργήθηκε, επειδή παρέκλινε του προορισμού της (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 297-306).

8.4 ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΙΕΙΝΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Από την Οθωνική περίοδο, το Υπουργείο Υγείας δέχθηκε αρκετές μεταρρυθμίσεις και αλλαγές στη μορφή και στις αρμοδιότητές του μέχρι το 1922 (πίνακας 10). Την χρονιά αυτή ψηφίζονται δύο νόμοι που εμπλουτίζουν τις αρμοδιότητές του, με σημαντική προσθήκη σε αυτές την ευθύνη του για την Κοινωνική Πρόνοια. Στις 27 Αυγούστου 1922 ψηφίστηκε από τον Π. Πρωτοπαπαδάκη ο περίφημος Νόμος 2882/1922 «περί Υπουργείου Υγιεινής και Πρόνοιας» (ΦΕΚ 122/1922). Αν και δεν εφαρμόστηκε λόγω της πτώσης της Κυβέρνησης Γούναρη (3 Μαΐου 1922), θεωρείται ορόσημο στην ιστορία του Ελληνικού Κράτους και σταθμός προόδου για την κοινωνική προστασία διότι συνέβαλε στην ενοποίηση των αρμοδιοτήτων της Πρόνοιας με την ίδρυση του Υπουργείου Υγείας της χώρας (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 220-233).

Πίνακας 10. Η πορεία του Υπουργείου Υγείας στο Έλληνικό Κράτος κατά την περίοδο 1833-1922

Έτος	Η Πορεία του Υπουργείου Υγείας στην Ελλάδα
1833	Υγειονομικόν Τμήμα Υπουργείου Εσωτερικών (η πρώτη κεντρική υγειονομική υπηρεσία της χώρας)
1834	Ιατροσυνέδριο (μετονομάστηκε σε Ανώτατο Υγειονομικό Συμβούλιο)
1894	Διεύθυνσις Δημόσιας Υγιεινής και Αντιλήψεως Υπουργείου Εσωτερικών (το κεντρικό διοικητικό όργανο των υγειονομικών υπηρεσιών της χώρας την περίοδο 1894-1914)
1917	Υπουργείον Περιθάλψεως (πρόδρομος του Υπουργείου Υγείας)
1922 (Αύγουστος)	Υπουργείον Υγιεινής και Πρόνοιας (κυβέρνηση Π. Πρωτοπαπαδάκη, Νόμος 2882)
1922 (Δεκέμβρης)	Υπουργείον Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως (κυβέρνηση Σ. Γονατά)

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το άρθρο *Η ιστορική πορεία του Υπουργείου Υγείας στην Ελλάδα (1833-1981)* του Θ. Δαρδαβέση, 2008β, σ. 50-52.

Στις 14 Δεκεμβρίου 1922 η κυβέρνηση του Σ. Γονατά εξέδωσε νομοθετικό διάταγμα «Περί ιδρύσεως Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως» (ΦΕΚ 269/1922), στο οποίο ενσωματώθηκε το «Υπουργείο Περιθάλψεως» που είχε ιδρυθεί το 1917 για την περίθαλψη προσφύγων κ.λ. (Δαρδαβέσης, 2008β, σ. 50-52). Το νεοσυσταθέν Υπουργείο περιελάμβανε, εκτός των Διευθύνσεων Διοικητικού (οργάνωση και ενίσχυση αλληλοβοηθητικών ταμείων και ταμείων συντάξεων), Πρόνοιας, Δημόσιας Αντίληψης (αγαθοεργά ιδρύματα) και Θυμάτων πολέμου (παροχή βοήθειας στα θύματα πολέμου), τις Διευθύνσεις της Δημόσιας Υγείας (υπηρεσίες Δημόσιας Υγείας) και της Κοινωνικής Υγιεινής (αρμόδια για τη σχολική υγιεινή, της εργασίας, ιαματικών πηγών κ.λ.), μία Γενική Υγειονομική Επιθεώρηση, έξι ειδικές υγειονομικές επιθεωρήσεις, έξι άλλες περιφερειακές και το Ιατροσυνέδριο, το οποίο μετονομάστηκε σε «Ανώτατο Υγειονομικό Συμβούλιο». Από τις δύο νέες διευθύνσεις, η της Δημόσιας Υγείας περιελάμβανε 5 τμήματα (Περιστολής λοιμωδών νόσων, Αντιφυματικό, Ελονοσίας και Υγιεινής της υπαίθρου, Υγιεινής και Υγειονομικής Στατιστικής) και 3 γραφεία (Αφροδισίων, Φαρμακευτικό και Δημοσιευμάτων). Η δε Διεύθυνση Κοινωνικής Υγιεινής περιελάμβανε 4 τμήματα (Σχολικής Υγιεινής, Σωματικής Αγωγής, Υγιεινής της Εργασίας, της Πρώτης Παιδικής Ηλικίας) και δύο γραφεία (Επίβλεψης εδωδίων και ποτών καθώς και ιαματικών πηγών). Με τον τρόπο αυτό, όλες υπηρεσίες Πρόνοιας και Υγείας οργανώνονταν υπό ενιαία κατεύθυνση συντονισμού και συνεργασίας (Δαρδαβέσης, 2008β, σ. 50-52).

Τα χρόνια που ακολουθούν εμπλουτίζεται η υγειονομική νομοθεσία με νεότερους νόμους και με τροποποίηση παλαιότερων προς βελτίωση υπηρεσιών και παρατηρείται η σπουδή για ειδική νομοθεσία για τα λοιμώδη νοσήματα. Για την ελονοσία και τη φυματίωση ελάχιστα μέτρα ελήφθησαν λόγω ανυπαρξίας προγράμματος εξυγίανσης της χώρας. Την αρμοδιότητα αντιμετώπισης της ελονοσίας είχε το Υπουργείο Συγκοινωνιών με εξειδίκευμένο ιατρό στο Τμήμα Ελονοσίας. Για τη φυματίωση, παρά το γεγονός ότι ψηφίστηκαν νόμοι καθώς και για την ίδρυση Σανατορίων, Αναρρωτηρίων, αντιφυματικών Ιατρείων κ.λ., δεν χορηγούνταν πιστώσεις για την υλοποίησή τους. Η φυματίωση ήταν πολύ εκτεταμένη και μόνο το Σανατόριο «Σωτηρία» υπήρχε, χωρίς ειδικούς γιατρούς και επισκέπτριες - αδελφές, οπότε δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις ανάγκες. Η περίθαλψη των ψυχοπαθών και των λεπρών δεν ήταν καλύτερη καθώς στα αντίστοιχα άσυλα (Άσυλο ψυχοπαθών

στην Αγία Ελεούσα και λεπρών στη Σπιναλόγκα), που ήταν και τα μοναδικά μέσα για την αντιμετώπιση της νόσου, επικρατούσαν άθλιες συνθήκες. Νομιάτροι δεν υπήρχαν ούτε και δημόσια απολυμαντήρια, νοσοκομεία λοιμωδών νόσων καθώς και μικροβιολογικά εργαστήρια, και οι εμβολιασμοί πραγματοποιούνταν μόνο σε Αττική και Βοιωτία,. Τα υγειονομικά ιδρύματα στερούνταν εν γένει και κατώτερου επιστημονικού προσωπικού.

Η αντίδραση που συνάντησε ο Νόμος 2882/1922 από το Υπουργείο Εσωτερικών, η Μικρασιατική Καταστροφή στη συνέχεια καθώς και τα πολιτικά γεγονότα που επακολούθησαν, ματαίωσαν την εφαρμογή αυτού του προοδευτικού νομοθετήματος με την εξαιρετική διοικητική διάρθρωση (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 297-306).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ:

Ιδρύματα στην αλλοδαπή και Έλληνες Ευεργέτες

9.1 ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Στη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της μετέπειτα Τουρκίας (1923) κάθε εθνικότητα φρόντιζε και περιέθαλπε τους ομοεθνείς άπορους, ηλικιωμένους, ασθενείς και ορφανά καθώς δεν υπήρχε μέριμνα για τους αναξιοπαθούντες. Ειδικότερα, η φροντίδα των ορφανών στην Κωνσταντινούπολη την περίοδο του 19^{ου} – 20^{ου} αιώνα ήταν εξαιρετικά δύσκολη. Μετά το Τανζιμάτ (1839), με το οποίο δίνονται πολλά δικαιώματα σε μουσουλμάνους και μη υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, υπογράφεται το διάταγμα-φερμάνι «Χατ' ι Χουμαγιούν» το 1856 και τα πράγματα γίνονται καλύτερα για την Ρωμοσύνη. Το Πατριαρχείο ασχολείται με τα ιδρύματα και τα ορφανοτροφεία της Κωνσταντινούπολης, της Μικράς Ασίας και των λεγόμενων Νέων Χωρών (Μπόζη, 2002, σ. 175-199). Οι πόλεμοι που ακολουθούν, όπως ο Κριμαϊκός πόλεμος (1853-1856), οι Βαλκανικοί (1912-1914) και ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος (1914-1918), αφήνουν αρκετά παιδιά ορφανά και τα πράγματα περιπλέκονται.

Τα έκθετα ορφανά, εκτός γάμου πολλές φορές, τα έβρισκαν πεταμένα στο δρόμο. Αν τα έβρισκαν κοντά σε ορθόδοξη εκκλησία, τα αναλάμβανε η ορθόδοξη κοινότητα και τα έδιναν σε παραμιάνα που τα μεγάλωνε σπίτι της και αμοιβόταν από την επιτροπή της κοινότητας. Σε διαφορετική περίπτωση, τα έπαιρναν οι γενίτσαροι. Όταν μεγάλωναν, συνήθως τα έδιναν ως ψυχοπαίδια σε επιλεγμένες για το ήθος τους οικογένειες. Αν η οικογένεια ήταν καλόψυχη, τα σπούδαζε και τα πάντρευε, αν όμως είχε «κακή ψυχή» τα παιδιά τους υπηρετούσαν μια ζωή χωρίς αμοιβή. Αυτά συνέβαιναν στην ενορία της Αγίας Τζιμπαλί.

Στην Κωνσταντινούπολη ιδρύθηκαν στο διάστημα μελέτης μας πολλά φιλανθρωπικά ιδρύματα και σύλλογοι, ανάμεσά τους και αρκετά ορφανοτροφεία. Εξ αυτών, τα τρία μεγαλύτερα ορφανοτροφεία της Κωνσταντινούπολης (Μπόζη, 2002, σ. 175-199) ήταν :

Α) **το Εθνικό Ορφανοτροφείο του Γένους- Βαλουκλή**: ανήκει στα Εθνικά Φιλανθρωπικά Καταστήματα (Ε.Φ.Κ.) και στεγάζεται σε κτίριο του Νοσοκομείου Βαλουκλή από το 1853, όταν το Πατριαρχείο αποφάσισε να διαθέσει ένα ακατοίκητο κτίριο στο χώρο του νοσοκομείου για την εγκατάσταση του ορφανοτροφείου στον τρίτο όροφο του κτιρίου αυτού. Πέραν των παιδιών, οι άλλοι δύο όροφοι φιλοξενούσαν ηλικιωμένους και φρενοβλαβείς, γεγονός που αποτυπώνει τις

δυσκολίες της εποχής, αλλά δεν άρεσε στο Φανάρι, ούτε στους γιατρούς ούτε στους εφόρους, ούτε και στους φιλόφρονες. Με τον ισχυρό σεισμό του 1884, τα παιδιά μεταφέρθηκαν κοντά στο μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής (Σιδηρόπουλος, 1999).

Β) Το Ορφανοτροφείο της Πριγκήπου (Εθνικό Ορφανοτροφείο): στο Λόφο του Χριστού στην Πρίγκηπο, η Εταιρεία Μορίς ντε Μποζάρ κατασκεύασε το 1895 σε οικόπεδο 26 στρεμμάτων αξίας 50.000 λιρών το «Πρίγκιπας Παλλάς» (το μεγαλύτερο κτίριο στην Ευρώπη) με σκοπό να λειτουργήσει ως Ξενοδοχείο – Καζίνο για να φιλοξενήσει τους τότε αριστοκράτες της Ευρώπης. Αυτό το μεγαλοπρεπές, πεντάωρο κτίριο είχε 206 πολυτελή δωμάτια, σαλόνια, τραπεζαρίες, αίθουσες χορού και διαλέξεων. Όμως δεν πήρε άδεια λειτουργίας ποτέ, καθώς ο Σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ ο Β΄ θεωρούσε ότι τα τυχερά παιχνίδια δε συνάδουν με τα οθωμανικά ήθη. Το ξενοδοχείο παρέμεινε κλειστό από το πέρας της κατασκευής του μέχρι το 1902 και η γαλλική εταιρεία το πούλησε στην Ελένη Ζαρίφη για λογαριασμό του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως έναντι 3.700 χρυσών λιρών. Μόλις η αγορά του επικυρώθηκε με μουσουλμανικό φερμάνι, στεγάστηκε σε αυτό τον Μάιο του 1903 το «Ορφανοτροφείο Πριγκήπου – Εθνικό Ορφανοτροφείο», τα εγκαίνια του οποίου έγιναν από τον πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄, και η δωρήτριά του ονομάστηκε τιμητικά «Μήτηρ των ορφανών». Το 1912, στους Βαλκανικούς Πολέμους, αρχίζει να φιλοξενεί παράλληλα με τα παιδιά και μικρές ομάδες εκτοπισμένων της Ανατολικής Θράκης και από τον πρώτο χρόνο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου φιλοξενεί και άλλες μικρές ομάδες εκτοπισμένων από άλλες περιοχές της Μ. Ασίας. Το 1915 επιτάσσεται από τις Τουρκικές αρχές, το 1929 κατοχυρώνεται η αγορά του και με τίτλο της Τουρκικής δημοκρατίας πλέον και καταχωρείται στο τουρκικό κτηματολόγιο («Ορφανοτροφείο Πριγκήπου», 2013).

Γ) Το Ορφανοτροφείο Χάλκης (Εθνική Στέγη των Ορφανών): με την επίταξη του «Ορφανοτροφείου της Πριγκήπου» στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το Πατριαρχείο τερμάτισε την λειτουργία της «Εμπορικής Σχολής» στη Χάλκη και τη μετέτρεψε σε ορφανοτροφείο, όπου μετέφερε τα ορφανά παιδιά της Πριγκήπου. Το 1916 επιτάσσεται και αυτό από τις τουρκικές αρχές και τα ορφανά μεταφέρονται στη Θεολογική Σχολή Χάλκης («Οι κανονισμοί των Ορφανοτροφείων Αρρένων- Πριγκήπου και Θηλέων της Χάλκης», 2007) .

Δ) Το Ορφανοτροφείο της νήσου Πρώτης (Συμεωνάκη- Σινιόσογλου): εγκαινιάστηκε το 1906 στη νήσο Πρώτη. Το 1915 επιτάσσεται και αυτό από τις

τουρκικές αρχές και τα ορφανά μεταφέρονται επείγοντως σε πτέρυγα του Νοσοκομείου των Ε.Φ.Κ. Βαλουκλή.

Σκοπός των ορφανοτροφείων ήταν η προσφορά στέγης, τροφής και της πρώτης αστικής εκπαίδευσης με Εθνοπρεπή και Χριστιανική ανατροφή, για αυτό και ο εκκλησιασμός ήταν τακτικός και τα παιδιά μάθαιναν τέχνες για βιοποριστικούς λόγους. Παρόλα αυτά, η ζωή των παιδιών και οι τιμωρίες ήταν πολύ αυστηρές. Στα ορφανοτροφεία εργάζονταν γιατροί, νοσοκόμοι, παιδονόμοι, φύλακες κ.λ. ενώ την εσωτερική διοίκηση είχε αναλάβει ο επιμελητής. Η Εφορία, εκτός από τον ορισμό του επιμελητή, αποφάσιζε να δίνει τα παιδιά για υιοθεσία ή να τα επιστρέφει στους συγγενείς τους, αν είχε βελτιωθεί η οικονομική τους κατάσταση.

Από το 1878-1879 ιδρύεται το «Διαρκές Εθνικόν Μεικτόν Συμβούλιον» υπό την ηγεσία του Πατριάρχη, το οποίο είχε την εποπτεία των σχολείων, των νοσοκομείων, των ορφανοτροφείων και άλλων ευαγών ιδρυμάτων. Αποτελείται από τέσσερεις Συνοδικούς Αρχιερείς και οκτώ λαϊκούς, είχε δε διοικητικές και δικαστικές εξουσίες. Η οργάνωση και οι κανονισμοί των ορφανοτροφείων δεν άλλαζαν, προσαρμόζονταν όμως σύμφωνα με την εποχή, και τα παιδιά που φιλοξενούσαν είχαν ηλικίες από 8-12 έως 15-16 ετών. Την λειτουργία του Διαρκούς Εθνικού Μεικτού Συμβουλίου παύουν τα γεγονότα της Μικρασιατικής καταστροφής.

9.2 Η ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΡΦΑΝΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΑΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΚΩΧΗ

Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, ο πληθυσμός των προσφύγων μετατοπίζεται προς την Μ. Ασία. Ο αριθμός των ορφανών μετά την επίταξη από τους Τούρκους ήταν μεγάλος αλλά δεν είχε εξακριβωθεί. Από τα ορφανά κάποια χάθηκαν, όπως εκείνα του Πόντου τα οποία φόρτωσαν σε άθλιες βάρκες και τις άφησαν αδέσποτες στο πέλαγος. Άλλα παιδιά πέθαναν από κακουχίες και άλλα περιπλανιόντουσαν στην ύπαιθρο, μερικά εκ των οποίων σώθηκαν. Υπάρχει και ομάδα ορφανών που μεγάλωσαν με τις χήρες μάνες τους στην Κωνσταντινούπολη, όπου και εργάστηκαν. Στο Πέρα υπήρχαν δύο

ορφανοτροφεία, στον Παλατά και στην Ξυλόπορτα, που συνολικά στέγαζαν 500 ορφανά.

Στις 3 Οκτωβρίου 1918, η Τουρκία και οι Σύμμαχοι χάνουν τον πόλεμο και υπογράφεται η ανακωχή του Μούδρου. Στην Κωνσταντινούπολη ιδρύεται μία Επιτροπή Προσφύγων, η οποία στις 14 Νοεμβρίου 1918 συγχωνεύεται με το Διαρκές Εθνικό Μεικτό Συμβούλιο και αποτελούν μαζί την «Πατριαρχική Κεντρική Επιτροπή υπέρ των Μετατοπισθέντων Ελληνικών Πληθυσμών» (Π.Κ.Ε.). Αυτή η επιτροπή έπαιξε σημαντικό ρόλο για την παλιννόστηση και εγκατάσταση των προσφύγων της Μ. Ασίας.

Τον πρώτο καιρό μετά την ανακωχή, η Αποστολή του Πατριωτικού Ιδρύματος της Κωνσταντινούπολης πηγαίνει από την Αθήνα στην Κωνσταντινούπολη για να διαπιστώσει τις ανάγκες των προσφύγων και κυρίως των ορφανών και ιδρύεται το «Κεντρικό Ίδρυμα Περιθάλψεως». Στις αρχές του 1919 τα ορφανά στην Κωνσταντινούπολη αριθμούν περί τα 659 (19 στο Πέρα, 80 στον Παλατά, 80 στην Ξυλόπορτα και 480 στα Ε.Φ.Κ. -Βαλουκλή). Την ίδια περίοδο γίνεται η υπό όρους συγχώνευση του ορφανοτροφείου της Χάλκης, στο οποίο φιλοξενούνταν πολλά ορφανά, με το ορφανοτροφείο της Πριγκήπου. Τα ορφανά στις επαρχίες περνούν τον πόλεμο σε ακατάλληλα κτίρια, τα περισσότερα όμως περιπλανώνται στην ύπαιθρο, άρρωστα, νηστικά και γυμνά. Επίσης, πολλά παιδιά υπήρχαν σε σπίτια και σε ορφανοτροφεία μουσουλμανικών χωριών χωρίς να αποδοθούν στις ελληνικές κοινότητες, γεγονός που προκάλεσε τη διαμαρτυρία του Πατριαρχείου στις τουρκικές αρχές και ώθησε την τουρκική κυβέρνηση να αποφασίσει την παράδοση των παιδιών στις κατά τόπους εκκλησιαστικές αρχές. Οι Μητροπολίτες διατάχθηκαν να κάνουν τις εξακριβώσεις και την παραλαβή των ορφανών, εξισλαμισθέντων και μη, και σε περίπτωση άρνησης να καταγγείλουν την κατάσταση στις τοπικές αρχές και στο Πατριαρχείο. Παρά τις προσπάθειες αυτές, τα παιδιά δεν παραδόθηκαν παρά μόνον μετά την προσφυγή της Π.Κ.Ε. στην Αγγλική Αρμοστεία (Διακοινοτικό Δικαστήριο), ενώ περισυνέλεξε και άλλα από την επαρχία, τα οποία παρέδωσε σε 16 Άσυλα της Κωνσταντινούπολης και των επαρχιών και συντηρούσε με μηνιαία επιδόματα. Τα Άσυλα αυτά αντιμετώπιζαν πολλά οικονομικά προβλήματα και διέτρεχαν τον φόβο να κλείσουν, με παρέμβαση όμως του ελληνικού Υπουργείου Περίθαλψης μέσω του Πατριωτικού Ιδρύματος έλαβαν την απαραίτητη στήριξη ενώ ιδρύθηκαν και νέα.

Στην Κωνσταντινούπολη, μετά την ανακωχή και το Διακοινοτικό Δικαστήριο, τα ορφανοτροφεία επαναλειτουργούν από τον Μάρτιο του 1919 και φιλοξενούν όλα

τα παιδιά, και εκείνα των Κεμαλικών διωγμών (Κυριαζής, 2006, σ. 1-7). Η Εφορία διοικεί και διαχειρίζεται τα ορφανοτροφεία, αποτελείται δε από τον Πρόεδρο που εκλέγει η Ιερά Σύνοδος, ένα αντιπροσωπευτικό μέλος από το Διαρκές Εθνικόν Μεικτόν Συμβούλιον, ένα μέλος από το Κεντρικό Ίδρυμα Περιθάλψεως, ένα μέλος από την Εφορία των Ε.Φ.Κ. και έξι μέλη που διορίζονται από το Διαρκές Εθνικόν Μεικτόν Συμβούλιον καθ' υπόδειξη του Κεντρικού Ιδρύματος Περιθάλψεως. Το προσωπικό των ορφανοτροφείων αποτελείτο από τον Διευθυντή, τους δασκάλους, τον γιατρό, τον λογιστή, τον οικονόμο, τους παιδαγωγούς, τους τεχνίτες κ.λ. Τα παιδιά είχαν ηλικία αυστηρά από 6 έως 12 ετών, με εξαίρεση τα προσφυγόπουλα που μπορούσαν να είναι και πιο μικρά από 6 ετών. Τα παιδιά φοιτούσαν σε εξατάξια Αστική Σχολή, και τα πιο επιμελή αποστέλλονταν μετά από διαγωνισμό σε γυμνάσιο στην Κωνσταντινούπολη υπό τον όρο να εργασθούν για τρία χρόνια στο ορφανοτροφείο με το ήμισυ του μισθού. Στο αναγνωστήριο λειτουργούσε, επίσης, για 3 ώρες την ημέρα νυχτερινή σχολή, όπου διδάσκονταν η Γαλλική και η Αγγλική γλώσσα. Τα παιδιά μάθαιναν και διδάσκονταν παράλληλα και τέχνες για να έχουν εφόδια στη ζωή τους.

9.3 ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΕΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΟΥ – ΠΕΡΑΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Η πιο εύπορη κοινότητα της Αρχιεπισκοπής Κωνσταντινούπολης ήταν του Σταυροδρομίου, που παρουσίασε σημαντικότερο φιλανθρωπικό έργο με τη συνεργασία ανάμεσα στις εκκλησιαστικές εφορίες, συντεχνίες, φιλανθρωπικές αδελφότητες και την Φιλόπτωχο Αδελφότητα Κυριών του Πέραν.

Στο ναό της Παναγίας εδρεύει από το 1889 η Υπηρεσία των Εκθέτων του Πέραν, που διηύθυνε ο γιατρός Σπυρίδων Ζαβιτζιάνος, για να αντιμετωπίσει το έντονο πρόβλημα των νόθων ή εγκαταλελειμμένων παιδιών («έκθετα») τα οποία ανήκαν ως επί το πλείστον σε Ρωμιές, όπως φανέρωνε το σημείωμα που τοποθετούσαν στα σπάργανα του μωρού. Η Υπηρεσία των Εκθέτων έδινε τα παιδιά σε τροφούς που τα θήλαζαν και τα μεγάλωναν. Η Υπηρεσία μετονομάστηκε το 1904 στα «**Ορφανά της Παναγίας**» και ίδρυσε το «**Άσυλο των μητέρων**» για τα παιδιά

των εργατριών, έφτασε δε το 1918 να περιθάλπει 1.666 βρέφη (Ζαβιτζιάνος, 1904). Διοικούνταν από την κεντρική Εφορία υπό την εποπτεία φιλόanthρωπων κυριών.

Η «**Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Του Πέραν**» (1861) υπήρξε μία από τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες της Κοινωνικής Πρόνοιας, καθώς ήταν ο πρώτος φορέας όπου δραστηριοποιήθηκε η αστή Ελληνίδα του Πέραν και διευθύνεται αποκλειστικά από γυναίκες. Χορηγούσε μηνιαία χρηματικά βοηθήματα σε άπορες οικογένειες καθώς και περισσότερα για τη περίθαλψη ασθενών και γερόντων. Επίσης, η Φιλόπτωχος συντηρεί 5 τμήματα (των ελαιών, του Ιατρείου, των νοσοκόμων, του εργαστηρίου κοπτικής ραπτικής και του πλυντηρίου) προσφέροντας εργασία σε 416 γυναίκες σύμφωνα με την έκθεση πεπραγμένων του («Έκθεσις Πεπραγμένων 1913», 1914). Με τα χρήματα των τμημάτων αυτών βοηθούσαν τους άπορους. Σκοπός της φιλοπτώχου ήταν η παροχή εργασίας σε γυναίκες και κορίτσια, η ιατροφαρμακευτική βοήθεια σε ασθενείς, παροχή βοηθημάτων σε ορφανά, χήρες, γέροντες και ανάπηρους που κατοικούν στην περιφέρεια του Πέραν. Πόροι της Φιλοπτώχου είναι οι ετήσιες συνδρομές των μελών, οι έκτακτες συνδρομές, δωρεές και κληροδοτήματα, και τα έσοδα από τον ετήσιο χορό και τις άλλες εορταστικές εκδηλώσεις (κανονισμός 1928 άρθρα 2, 39). Στη διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου φιλοξένησε στο κτίριό της τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό (Μπόζη, 2002, σ. 175-199).

Στην κοινότητα του Πέραν λειτουργούσαν ταυτόχρονα και άλλα φιλοanthρωπικά σωματεία όπως «**Η Αδελφότης του Αγίου Μηνά**», που συγκροτήθηκε από κοινοτικούς παράγοντες του Πέραν με σκοπό να βοηθήσουν τους άπορους μαθητές των Δημοτικών σχολείων προσφέροντας βιβλία, υποδήματα και ιματισμό, και η Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα «**Άγιος Φανούριος**» που ιδρύθηκε το 1919 με σκοπό να βοηθήσει τις φτωχές επιμελείς μαθήτριες του Παρθεναγωγείου του Αγίου Κωνσταντίνου προσφέροντας βιβλία, γραφική ύλη, ένδυση και ένα γεύμα το μεσημέρι (Μπόζη, 2002, σ. 175-199).

Με πρόταση της αδελφότητας της Παναγίας των Ιβήρων «**Σύμπνοια**» (1864), διοργανώνονται για πρώτη φορά σχολικές κατασκηνώσεις για τα παιδιά των εργαζομένων του Πέραν με τίτλο «**Σχολικές Αποικίες**». Πειραματικά αποφασίζεται να αποσταλούν στην κατασκίνωση 60 άποροι μαθητές (30 αγόρια και 30 κορίτσια) με προβλήματα υγείας οι οποίοι κατασκίνωσαν στα σχολικά κτίρια των νησιών Πριγκήπου (τα κορίτσια) και Αντιγόνης (τα αγόρια). Οι υπεύθυνοι είδαν τα ευεργετικά αποτελέσματα στην υγεία των παιδιών και διοργάνωσαν και δεύτερη αποστολή με 64 μαθητές. Για τον εξοπλισμό βοήθησαν οικονομικά οι κοινότητες, τα

αγαθοεργά και άλλα σωματεία, σύλλογοι, αδελφότητες και εύποροι ιδιώτες μεγαλέμποροι κ.λ. Το 1921, μετά τα θετικά αποτελέσματα της προηγούμενης χρονιάς, η επιτροπή πήρε νομική υπόσταση με την επωνυμία «**Εταιρεία Σχολικών Αποικιών**», όμως η λειτουργία της σταμάτησε το 1922 (Μπόζη, 2002, σ. 175-199).

Στη λίστα με τα φιλανθρωπικά σωματεία του Πέραν συμπεριλαμβάνονται «**Η Αδελφότης Ζωοδόχος Πηγή**», «**Φιλαδέλφεια**», «**Η Αδελφότης του Αγίου Ελευθερίου**» (1889), Η Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης του Αγίου Νικολάου «**Ομόνοια**» (1902), «**Η Αδελφότης του Αγίου Ιωάννου του ελεήμονος**» (των παιτών, 1885). Τη λίστα αυτή συμπληρώνουν τα σωματεία «**Αδελφότης Κεφαλληνίων**», η «**Αδελφότης του Αγίου Σπυρίδωνα των Κερκυραίων**», η «**Αδελφότης Τηνιοκαθολικών**» (1871), η «**Αδελφότης των Φολεγανδρίων**», η «**Αδελφότης των Ευρυτανών**», που ιδρύθηκαν από τους ετεροδημότες Έλληνες του 19^{ου} αιώνα στο Πέραν (Μπόζη, 2002, σ. 175-199).

Συμπέρασμα:

Στην Κωνσταντινούπολη, η Κοινωνική Πρόνοια ξεκίνησε από την ορθόδοξη εκκλησία. Οι Έλληνες της διασποράς στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη, στη Χάλκη βοήθησαν να καλύψουν τις ανάγκες των προσφύγων και ιδιαίτερα των ορφανών. Ιδρύθηκαν πολλά φιλανθρωπικά ιδρύματα, και πολλά ορφανοτροφία τα οποία πρόσφεραν στέγη, τροφή και πρώτη αστική εκπαίδευση.

Τα έκθετα παιδιά (τα εκτός γάμου) αν τα έβρισκαν στον δρόμο κοντά σε εκκλησία, αναλάμβανε την πρώτη εκπαίδευσή τους, την εθνοπρεπή και χριστιανική ανατροφή τους. Διαφορετικά τα έπαιρναν οι γενίτσαροι.

ΜΕΡΟΣ Γ΄
ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ:

Βοηθήματα – Αρχαικό υλικό Οθωνικής Περιόδου

10.1 ΕΓΓΡΑΦΑ ΟΘΩΝΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΚΡΑΤΟΥΣ

Τις πρώτες μεταναστευτικές δεκαετίες, βοηθήματα διένεμε στους απόρους της πρωτεύουσας, εκτός από το Υπουργείο Εσωτερικών, και το «Ανακτορικό Ταμείο». Την όλη διαχείριση της διανομής των ανέλαβε η «Επιτροπή των Περιθάλψεων», μέλη της οποίας ήταν ο Ξ. Λάνδερερ, ο Α. Σολδάτος και ο Α. Καλίνση. Η Επιτροπή διατηρούσε βιβλίο όπου σημείωνε τα ονόματα κατά αύξοντα αριθμό και τα χρηματικά ποσά των απόρων που ελάμβαναν βοηθήματα από το Ανακτορικό Ταμείο.

Τα πρόσωπα που υπέβαλαν αιτήσεις για βοήθεια παρουσιάζονταν υποχρεωτικά κάθε εβδομάδα στις συνεδριάσεις της Επιτροπής για να εξακριβωθεί η κατάσταση της φτώχειας τους. Η δε Επιτροπή επεδείκνυε μεγάλη προσοχή στη διάκριση της «ψευδούς» από την «αληθινή πενία». Κάθε φορά δε που παρουσιάζονταν νέα πρόσωπα, ζητούσαν πληροφορίες γι' αυτά από τον δήμο ή την Αστυνομία της Αθήνας.

Η επιτροπή διένεμε έκτακτα βοηθήματα σε παλιούς αγωνιστές (παράρτημα Β1, Β2), ορφανά, χήρες (παράρτημα Β18, Β21, Β23), αναξιοπαθούντες (παράρτημα Α1, Β5, Β15) και όσους μετά την τουρκική αιχμαλωσία δεν μπορούσαν να επιβιώσουν στην Αθήνα. Επίσης, διένεμε βοηθήματα σε αναπήρους και τραυματίες του Αγώνα της Ανεξαρτησίας, σε αρρώστους και φτωχούς. Αξιοσημείωτη είναι και η χρηματική βοήθεια που έδιναν στους νέους που παρουσίαζαν ενδιαφέρον για τις τέχνες (παράρτημα Β6), για υποτροφίες φοιτητών Πολυτεχνείου (παράρτημα Β13) καθώς και διδασκόμενους στο εξωτερικό (παράρτημα Β16). Επιπλέον, έδιναν χρηματική αρωγή και σε καθηγητές που είχαν ενδιαφέρον για την επιστήμη τους και για έκδοση συγγραμμάτων (παράρτημα Β14). Διένεμε, επίσης, ρούχα σε ρακένδυτους και πλήρωνε τα έξοδα του ταξιδιού σε όσους επιθυμούσαν να επιστρέψουν στον τόπο καταγωγής τους.

Στα υποκεφάλαια που ακολουθούν παρατίθενται αναλυτικά μερικές αιτήσεις για οικονομική βοήθεια στον βασιλιά Όθωνα ποικίλου περιεχομένου καθώς και εκείνες που αφορούν σε θύματα ληστών και στις φυλακές Αθήνας και Ναυπλίου.

10.1.1 ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ: ΒΑΣΙΛΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΣΕ

ΑΝΑΞΙΟΠΑΘΟΥΝΤΕΣ

Από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους και από το φάκελο του Υπουργείου Εσωτερικών έχουμε αιτήσεις προς τον Βασιλέα για βοηθήματα σε αναξιοπαθούντες. Το ύφος στα αιτήματα είναι πομπώδες με ομοιόμορφες και στερεότυπες εκφράσεις (όταν πρόκειται να δηλώσουν «πιστή ταπεινή υπακοή», «έλεος», «γενναία φιλάνθρωπα αισθήματα»).

Οι αιτήσεις αυτές περιγράφουν τη φτώχεια, τις άθλιες και αξιοθρήνητες συνθήκες ανέχειας, βαριά ασθένεια, γηρατειά, δυσκολίες που βιώνουν οι χήρες, τα ορφανά των στρατιωτικών της Επανάστασης. Βασιλική προστασία ζητούν οι χήρες και τα ορφανά κορίτσια, ή ακόμη και προίκα για την ορφανή κόρη (Κορασίδου, 1995, σ. 55,58). Με την εμφάνιση της χολέρας και των άλλων μολυσματικών ασθενειών προέκυψε η ανάγκη για την εκμετάλλευση των θεραπευτικών πηγών της Αιδηψού και μετά από πρόταση του Δούμα (παράρτημα Β20, Β22) εγκρίθηκε το έργο. Έργα, επίσης, περατώθηκαν στις φυλακές Χαλκίδας, Σύρου και Μεσσολογίου με βάση τις ανάγκες τους (παράρτημα Α2, Α4, Α5, Α6, Α7, Α8, Α11).

Ακολουθούν ενδεικτικά αιτήματα των πολιτών της εποχής, όπως παρατίθενται στον Φάκελο 15 του Υπουργείου Εσωτερικών, ο οποίος εμπεριέχει χρηματικές βοήθειες στις χήρες, στα ορφανά, για περίθαλψη ασθενών, περίθαλψη από ληστές, ένδειες, κηδείες και για διορισμό γιατρού. Πιο συγκεκριμένα:

Φ.15: Ο μαθητής Μπρεδήμος Μιχάλης του Ιωάννη εκ Μεσσηνίας ζητάει οικονομική βοήθεια από τον Μεγαλειότατο δια μέσω της επί των Εσωτερικών Γραμματείας της Επικράτειας (άρθρο 15395) 15 gbes 1839 = ημερομηνία για συνέχιση της ελληνικής γλώσσας στερούμενη ακόμη και του επιούσιου άρτου του. Του δόθηκαν δρχ 70 με διαταγήν (διατάσσομεν χορηγίαν) δια συνέχιση σπουδών που είχε διακόψει. Υπάρχει επίσης αίτηση προς βασιλέα, ευχαριστήριο γράμμα μαθητή και γράμμα-ευλογία Βασιλιά για 70 δρχ.

1) Περί βοήθειας χήρας Στυλιανής Τζιγγεπάος με 2 θυγατέρες άπορες ζητούν βοήθεια 80 δρχ προς ανακούφιση των αναγκών των για τις προσφερόμενες προς την πατρίδα υπηρεσίας του αποβιώσαντος συζύγου της, 31/3/1853.

2) Περί βοήθειας της χήρας Ελένης Ευσταθίου Κατζικογιάννου δρχ 100, βοήθημα απορίας, 21/3/1853.

3) Περί βοήθειας χήρας Ν. Σταματελοπούλου χάριν περιθάλψεως δρχ 200, 21/3/1853.

4) Περί βοήθεια χήρας Συνταγματάρχου Ζωή Πάνου Ιερολυμίνας δρχ 100 προς ανακούφιση της ενδείας της, Μάρτιος 1853.

5) Περί βοήθειας του Γ. Δούκα (άπορος προς θεραπεία και εξοικονόμηση των καθημερινών αναγκών δρχ 100, 19/3/1853.

6) Περί βοήθειας του Δ. Ροΐδου, έμπορος εύπορος απωλέσας την περιουσίαν του μέρους της περιουσίας του εχρησίμευσε εις ανάγκας δημοσίας δρχ 50 για στιγμιαία περίθαλψη.

7) Περί χρ. Βοήθειας Γεωργίου Τριανταφύλλου διοικητικού υπαλλήλου με πολυάριθμο οικογένεια, απολυθείς εκ της υπηρεσίας του δεν έχει πόρους ζωής. Είναι αντικείμενος γενικής συμπαθείας όπως αναφέρει ο Νομάρχης Αργολίδος και Κορινθίας συνιδίον αυτόν εις την Πρόνοιαν και Προστασίαν της Υ.Μ. δρχ 50, 13/3/1853.

8) Περί χρηματικής βοήθειας του Υπαστυνόμου Πειραιώς Γ. Αναγνωστόπουλου προβληθείς από ισχυράν αιμόπτυσιν – άπορος θεωρούν αυτόν άξιον ελέους και ευσπλαχνίας της Υ.Μ. δρχ 80 (τα ζητάει ο Δ/ντης της Διοικ. Αστυνομίας), 12/3/1853.

9) Περί βοήθειας της οικογένειας του αποβιώσαντος στρατιωτικού επιμελητού Όφμαν άξιου ελέους και φιλανθρωπίας δρχ 100 ζητά η χήρα αυτή, 11/3/1853.

10) Περί χρηματικής βοήθειας ο Γεράσιμος Πάγκαλος Προξενικός Πράκτωρ Βουρλών δρχ 50 γιατί δεν μπορεί να μεταβεί στη θέση του, για την εκτέλεση εγγράφου, διαμένει εις Αθήνας και στερείται άρτου, 9/3/1853.

Φ. 15 (14/11/1853):

1) Περί χρηματικής βοήθειας 9/3/1853 της οικογενείας του αποβιώσαντος βουλευτού Θήρας Μ. Βαλέτα δρχ. 150 στα έδρανα διότι ευρίσκονται ευλελεινίην θέσιν.

2) Περί περιθάλψεως της Αναστ. Σπ. Τζάμη είναι άκρως ενδεής, έχει 4 θυγατέρες (η μία έγγαμος) ο σύζυγος είχε προσφέρει στρατιωτικές δειδουλεύσεις, (ζητούν χρήματα για έξοδα για γάμο και περίθαλψη μόνον δρχ. 150, 6/3/1853).

3) Η Πρεσβυτέρα Ψαρριανή χήρα 6/3/1853 του ιερέως Εμμ. Νικολάου Εξαδακτύλου, αρχαίου αγωνιστού είναι σε άκρα ένδεια ζητά δρχ. 80, προς ανακούφιση της δυστυχίας της λόγω στιγμιαίας περίθαλψης.

4) Κατά 6/3/1853 διαταγή της ΥΜ ζητηθεισών πληροφοριών περί του Ν. Κ. Πρεβεδούρου παρά της Δ/σεως της Αστυνομίας απαντών ο Υπαστυνόμος Ν. Γ. Μπλούκος, ότι ο ως άνω (Πρεβεδούρος) υπηρέτησε εις το Α' Πεζικό Τάγμα της γραμμής από 1846 – 1850 είτε κατατεχθεί Εθνοφύλαξ υπηρετών απώλεσεν εκ τυχαίον πυρσοκροτήματος του όπλου την δεξιά χείρα και εκ τούτου κατέστη ανίκανος για εργασία ζητά οικονομική ενίσχυση γιατί είναι άπορος ανίκανος και άξιος της προστασίας της ΥΜ δρχ 100.

5) 6/3/1835 Περί περιθάλψεως της συζύγου του αποβιώσαντος Υπουργικού Γραμματέως Η. Μαντζούνης με 3 ορφανά ανήγκεων, άνευ πόρου ζωής στερούνται και της τροφής ζητούν οικονομική ενίσχυση δρχ.150.

Φ. 15 Εσωτ.:

Αίτηση προς Βασιλέα δια μέσου Υπ. Εσωτ. δια κηδείας:

- Α. Βουδούρη, χήρας Σωφρόναινας δρχ 30 (2 Απριλίου 1853) ζητά την έγκριση των γενομένων εξόδων.
- Ιωάν. Α. Σούτζου δρχ 525 κηδεία 2 Απριλίου 1853 πρώην Νομάρχης Αχαΐας και Ήλιδος.

Αίτηση για μνημόσυνον 5/2/1853 του Μακαρίτου Νικ. Στουρνάρη δρχ 250 για τα γενναία και πατριωτικά του αισθήματα άφησε με την διαθήκη του (που δημοσιεύθηκε προ ημερών). (Λογαριασμό έκανε ο Νομάρχης Αττικής και Βοιωτίας για τα έξοδα μνημοσύνου δρχ 242) κεριά κορδέλες 12 οκάδες 84 δρχ, εις αρχιερέα (25 δρχ), εις 10 ιερείς (30 δρχ), εις εκκλησία (25 δρχ), εις πτωχούς (10 δρχ), κόλυβα 40 δρχ. Ρήγας Παλαμίδης.

Περί διορισμού του Δόκτωρος Ιωάννου Βούρου ως μέλος του Ιατροσυνεδρίου (παράρτημα Β17).

1/2/1852

Περί βοηθείας ο Χ «Γρηγόριος Πυροβολιστής» αρχαίος αγωνιστής έντιμος ευρισκόμενος σε άκραν ένδειαν, άπορος δρχ. 150 λόγω βοηθείας (Υπουργός Εσωτερικών). Ρήγας Παλαμίδης.

31/12/1852

Περί βοηθείας του Δ. Παναή, ευρέθη ασθενής χάριν περιθάλψεως δρχ 100. Ρήγας Παλαμίδης.

31/12/1852

Περί βοήθειας του Ν. Μπίλλερ δυστυχών χρημ βοήθεια εκ δρχ. 150. Ρήγας Παλαμίδης.

Περίοδος 1853 (χωρίς ημερομηνία)

Γράμμα Ρήγα Παλαμίδα που ζητά δρχ 150 για την χήρα λοχαγού Γκάφη προς υπανδρείαν της θυγατρός της.

10/1/1853

Περί χορηγήσεως 200 δρχ για κηδεία Ιατρού Στάμου Δασκαλοπούλου εκ Λιβαδείας, νομίατρος στον θρόνο συνεισέφερε επί την υπέρ της Ανεξαρτησίας της Πατρίδος αγώνα. Ρήγας Παλαμίδης.

16/1/1853

Περί βοήθειας του Α. Οικονομίδα Γραμματεύς της Νομαρχίας Αττικής και Βοιωτίας υπηρέτησε στον Διοικητικό κλάδο ένεκα του ανεπαρκούς μισθού του δρχ 1200. Ρήγας Παλαμίδης.

23/1/1853

- 1) Ν. Μαμουνάν 5 δρχ
- 2) Θεόδωρο Κουτοβαζανίτην 20 δρχ
- 3) Νικόλαου Αναγνώστου 10 δρχ
- 4) Δήμου Αναγνώστου 15 δρχ
- 5) Γιάννην Σπηλιόπουλον 15 δρχ
- 6) Ιωάννη Στάικον 20 δρχ
- 7) Σταύρου Παππαλαυρέντιου 25 δρχ
- 8) Α. Ιωάννου 20 δρχ
- 9) Ιωάννης Καραχάλιου 12 δρχ
- 10) Δ. Βίαν 15 δρχ
- 11) Ροϊδιάν Αίβαλιώτισσαν 10 δρχ
- 12) Στάθη Ιωάννου 20 δρχ
- 13) Βασίλης Κωνσταντίνου 20 δρχ

Ρήγας Παλαμίδης

31/1/1853

Είχε υποβληθεί αίτηση στο Νομάρχη Φθιώτιδας – Φωκίδας η Βασιλική Κωστούλα Νικολάου χήρα με 3 τέκνα ορφανά ανήλικα του φονευθέντος συζύγου της εν συμπλοκή ληστών τον παρελθόντα Απρίλιο 150 δρχ με συνδρομή. Ρήγας Παλαμίδης.

2/2/1853

Περί χρηματικής βοήθειας της χήρας και των 3 ορφανών τέκνων του Ν. Τζαμαλή (πληγωθείς ηγαλωτίσθη και μετά τινάς ημέρας απεβίωσε αφήσας την οικογενείαν του άνευ ελαχίστον πόρον) δρχ 150.

Γιαννούτζος Δεμέστιχος (εις Λακωνία) υπολογαγός πεζικού, 16/7/1852.

13/2/1853

Περί χρηματικής βοήθειας της χήρας Αικατερίνης Γεωργίου Γ. Σταλημέρου για την υπανδρείαν μία των ορφανών λόγω περιθάλψεως δρχ. 150. Ρήγας Παλαμίδης.

Περί βοηθείας διαφόρων ευδιών – Βοηθήματα εκ του προχείρου.

17/2/1853

Περί χρηματικής περιθάλψεως των οικογενειών των υπό ληστών εν συμπλοκή φονευθέντων Ιωάννη Σουλιώτη και Γεωργούλης Κωνσταντίνου στην θέση Σκληρή περί το χωριό Ξηροπήγαδο του δήμου Κρίσσης της Παρνασίδος σε συμμορία του Καραπαναγιωτάκη εφονεύθησαν εγκαταλείποντες τις οικογενείες τους εν μεγίστην ένδειαν. Υποβάλλει ο Υπουργός Εσωτερικών Έγκλειστο Σχέδιον διατάγματος περί περιθάλψεως των οικογενειών των φονευθέντων πολιτών και παρακαλεί. Αυτήν να ευαρεστηθεί να το περιβάλει με την Υψηλή Αυτής υπογραφήν Υπουργού Εσωτερικών. Ρήγας Παλαμίδης.

23/2/1853

Περί χορηγήσεως δρχ 2400 εις τον Π. Ζαΐμην ο οποίος είχε δαπανήσει πολλά με τον υπέρ της Πατρίδος αγώνα, σε 12 μηνιαίες δόσεις.

26/2/1853

Εις τον ορφανόν υιόν του περίφημου αγωνιστή Θ. Αλκαίου είχε αποφασιστεί να δοθούν με Β' Διάταγμα δρχ 150 χάριν περιθάλψεως σε μηνιαίες δόσεις, εξακολουθεί να σπουδάζει εις το σχολειόν των τεχνών. Επειδή συνεχίζονται οι σπουδές του καλά παρακαλεί την ΥΜ ίνα εγκρίνει 180 δρχ σε 6 μηνιαίες δόσεις για εξακολούθηση σπουδών. Ρήγας Παλαμίδης.

Φ 15, Περιοδικό – σύγγραμμα: Η βιβλιοθήκη του λαού (8/1/1853), Εφημερίς Ελπίς (1/1/1853), Εφημερίς Ζέφυρος (1/1/1853), Εφημερίς μαθητών, 1852 Εφημερίδες Ρ. Παλαμίδης η Αθηνά, ο Αιών, η Εβδομάς, η Θέμις, η ταχύπτερος φήμη, η Ευνομία, Νέα Ελλάς, Περιοδικά: 1) Περιοδικό Σύγγραμμα, 2) Ευτέρπη.

Δεκέμβριος 1852.

Περί βοηθείας χήρας της Αθανασίας Κατζαρού δρχ 100 Ρ. Παλαμίδης

31 Δεκεμβρίου 1852

Περί βοήθειας του Αξιωματικού Κων/νου Στουρνάρη άξιου ελέους δρχ. 100.

P. Παλαμίδης

31/12/1852

Περί βοήθειας της χήρας του Γώγου Μωραϊτοπούλου δρχ 600 χάριν περιθάλψεως.

2/2/1853

Περί περιθάλψεως του Δημ. Τσόλη πατήρ του φονευθέντος το 1847 70 ετών δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα με τη νύφη του και 3 θυγατέρων τους ζητά την βοήθεια της Κυβέρνησης. Βεβαιώθηκε και από το Νομάρχη Φθιώτιδος και Φωκίδας ο Ρήγας Παλαμίδης να το περιβάλει με την υψηλήν υπογραφή. P. Παλαμίδης

6/2/1853

Περί χορηγήσεως βοήθειας της χήρας των ορφανών τέκνων του Ν. Τζαμαλή.

- 1) Περί βοήθειας του Σταύρου Παπαλαυρεντίου βεβαρυμένης με πολυάριθμη οικογένεια δρχ 60 (27/2/1853).
- 2) Περί βοήθειας διαφόρων ενδεών (27/2/1853).

Στον Γ. Γεωργακόπουλο Υπολοχαγού Φάλαγγος	25 δρχ
Εύα Πέρσην	3 δρχ
Χήρα Όφμαν	10 δρχ
Γ. Αρβανιτόπουλου (πυρπολιτήν)	10 δρχ
Α. Γαλανίδην εκ Καρυταίνης	10 δρχ
Ροδιά Αϊβαλιώτισσα	6 δρχ
Αθανασίου εκ Χίου	17 δρχ
Πάλε Σπύρου εκ Τριπόλεως	25 δρχ
Αικατερίνη Γουνάρενα εκ Ναυπάκτου	25 δρχ
Μηλίτεαν Γώγου Μωραϊτοπούλου εκ Κρήτης	30 δρχ
Ελένη Γ. Βασιλείου	5.20 δρχ
Γιαννάκη Καραχάλιο	25 δρχ
Υ. Κυριαζήν	15 δρχ

(27/2/1853) ΣΥΝΟΛΟ 206.20 δρχ.

27/2/1853

Περί βοήθειας της θυγατρός του Ναυάρχου Φαρραώ Αποστόλη που βρίσκεται εις ένδειαν, δρχ 100.

27/2/1853

Περί χρηματικής βοήθειας της Ελένης χήρας του λοχαγού Μ. Γκούφη, ανδρός αγωνιστού με ορφανές θυγατέρες για τα απολύτως αναγκαία έξοδα για την υπανδρεία της μεγαλύτερης εκ των ορφανών θυγατέρων, δρχ. 150.

27/2/1853

Περί περιθάλψεως των ορφανών θυγατέρων του ποτέ Ν. Σάββα λοχαγού. Υπέβαλλε η οικογένεια του αποβιώσαντος (χήρα με 2 ορφανές θυγατέρες) σε μεγάλη ένδεια δρχ 100 υπηρέτησε την πατρίδα και συνεισέφερε και οικονομική.

27/2/1853

Περί χρηματικής βοήθειας υπέρ του Αριστ. Α. Παππαγιαννακοπούλου υιός πατρός αγωνιστού, χρηματικής θυσίας στον υπέρ ανεξαρτησίας της πατρίδος αγώνα προσέφερε πάσχων υπό των οφθαλμών του πρέπει να κάνει θεραπεία, άπορος, δρχ 100.

27/2/1853

Περί βοήθειας διαφόρων Κρητών: Ζαχαράκης Κιργιαννάκης, Γρηγόριος Παππαμανώλης, χήρα Νικολάου Παππακυτράκη, Ιωάννης Ελευθεράτος, Κωνσταντίνος Λουλουδάκης και Πέτρος Χ. Μιχάλης ανήκοντες εις οικογένειες παθούσες επί του αγώνος και ήδη βρίσκονται εις άκραν ένδειαν, λόγω στιγμιαίας περιθάλψεως εις έκαστον δρχ 25.

27/2/1853

Περί βοήθειας του Ιωαν. Β. Κιγάλα άπορος για απολύτως αναγκαία έξοδα τροφής, δρχ 100.

27/2/1853

Περί βοήθειας του Αξιωματικού της Φάλαγγος Χ. Δ. Στραβαλάμη άπορος εις άκραν ένδειαν, δρχ 50 χάριν περιθάλψεως.

27/2/1853

Περί βοήθειας ο Σταμάτιος Αγιοβλασίτης Πάργιος, αρχαίος αγωνιστής άπορος οικογενειάρχης εις άκραν ένδειαν προσέφερε στον υπέρ της ανεξαρτησίας αγώνα δρχ 60 (εξήκοντα).

27/2/1853

Περί βοήθεια των: Παναγιώτη Νικολάου και Φώτιος Φωτόπουλος δρχ 50 έκαστος αμφότεροι άποροι.

Περί χρηματικής βοήθειας 27/2/1853

Ο Ι. Α. Γουβέλης περιβεβλημένος από τα ορφανά αποβιωσάντων 2 αδελφών του (ένας εκ των οποίων αξιωματικός) δρχ 40 ήταν άξιος ελέους.

27/2/1853

Περί βοήθειας της χήρας Γ. Βλαχοπούλου εξ Ύδρας υπολοχαγού της Φάλαγγος δρχ 50 λόγω περιθάλψεως.

27/2/1853

Περί χρηματικής βοήθειας. Ο Υπολοχαγός φάλαγγος Γεώργιος Χαλδούπης, αρχαίος αγωνιστής, άπορος βεβαρυμένος από οικογένεια συγκειμένη με πολλά ανήλικα τέκνα βρίσκεται σε άκραν ένδειαν, δρχ 60.

28/2/1853

Περί χρηματικής βοήθειας του Δ. Σπυρίδωνος ήταν αργός (άνεργος) ανήκει αυτό σε οικογ. που προσέφερε πολλές θυσίας στον αγώνα και υπηρέτησε και ο ίδιος άλλοτε διάφορες υπηρεσίες της Κυβερνήσεως ζητά δρχ. 150.

28/2/1853

Περί βοήθειας της χήρας Π. Γιατράκου για εκδουλεύσεις του συζύγου της της Υ.Μ. οικονομικής ενίσχυσης εκ δρχ.100.

Αθήναι 28/2/1853

Περί βοήθειας του Α. Μπέλη άξιον ελέους δρχ. 100 λόγω στιγμιαίας περιθάλψεως.

Μάρτιος 1853

Ευσταθίου Ι. Ευγενίδου ασθενής εν Μαρισίου οικονομικής ενίσχυσης για θεραπεία, δρχ. 80.

4/3/1853

Περί χρηματικής βοήθειας της χήρας Ζωϊτζας Σέκκερη ο μακαρίτης σύζυγος είχε προσφέρει υπηρεσίες στην πατρίδα και στον θρόνο της Υ.Μ. λόγω περιθάλψεως δρχ 250.

4/3/1853

Περί χρηματικής βοήθειας στην χήρα Ι. Λεβέντη δρχ 250 βρίσκεται σε ένδεια και ο σύζυγος προσέφερε στην πατρίδα και στον θρόνο την Υ.Μ. υπηρεσίες.

Αθήναις 4/3/1853

Περί χρηματικής βοήθειας η οικογένεια Θεοδώρου Δεληγιάννη ανδρός πρωταγωνιστού θυσιασθέντος εν τω αγώνι εξαντλήσασα οζεν μέσω και μη έχουσα ουδένα πόρου του ζην, εις τιαύτην κατάντησε δεινή και ελεινή θέση στερείται τον επιούσιον άρτον, δρχ 500.

6/3/1853

Βοήθεια χήρας Ζαχαράτου Γ. Παθ. Α. Θεοχάρη οικονομική ενίσχυση, δρχ. 80.

7/3/1853

Περί βοήθειας του αρχαίου αγωνιστού Γ. Καμαρινού άξιου περίθαλψης, δρχ. 80.

Τέλος, ο φάκελος 212 περιλαμβάνει υποτροφίες σπουδαστών στη Γαλλία, στη Γερμανία, για ωρολογοποιία στη Βιέννη, τυπογραφία και λιθογραφία στη Γαλλία, ιχνογραφία, μαθηματικά και γλυπτική κοσμημάτων καθώς και χαρτοποιία στη Γαλλία. Ειδικότερα:

Φ 212 Υποτροφίες: (στα Γαλλικά) Μαιευτική Σχολή, Γαλλικά Έκθετα βρέφη και υποτροφίες 6 – 7 σπουδαστών, για Γαλλία, Γερμανία:

Σκαλιστήρας 1840 – 41, 1841 – 42 Πολυτ. Σχ. Παρισίων διάφορα μαθήματα δρχ 100 μηνιαία. Αθήνα 19 1831.

Αλέξανδρος Αθανασίου προς τελειοποίηση της τέχνης της Φαϊανής (Fayance) Αθήνα 1 Φεβρουαρίου 1841 εκ Μόναχου.

Κ. Κωλέττη χάριν επιστημονικών σπουδών εκ Παρισίου 800 δρχ.

Π. Φωτεινός εκ Τριπόλεως δρχ 290 για ταξίδιο εις Βιέννη για ωρολογοποιϊαν Αθήνα 5 / 3 /1841.

Κριεζή μηνιαίως δρχ 60 για τυπογραφία και λιθογραφία εις Γαλλίαν. Αθήνα 16 Απριλίου 1840.

Ανδρέας Κριεζής διετή βοήθεια 200 δρχ για έκαστο έτος για Παρίσι, για ιχνογραφία, μαθηματική και γλυπτική διαφόρων κοσμημάτων. Αθήνα 27 / 7/ 1839.

Α. Δραγάτζης υπάλληλον ως Β' τυπογραφίας 3 έτη άδεια για να σπουδάσει στη Γαλλία χαρτοποιία 80 δρχ μηνιαίως.

10.1.2 ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ: ΒΑΣΙΛΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΣΕ

ΘΥΜΑΤΑ ΛΗΣΤΩΝ ΚΑΙ ΑΜΟΙΒΕΣ ΓΙΑ ΚΑΤΑΔΙΩΞΗ ΛΗΣΤΩΝ

Ο φάκελος 182 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους εμπεριέχει βοηθήματα σε θύματα ληστών και αμοιβές για καταδίωξη ληστών, κηδειών, αξιωματικών, αγωνιστών. Πιο συγκεκριμένα:

Φ 182 (Ληστές από αμοιβές και περί χορηγήσεως στην Αργυρώ Σταύρου του Σωτήρος σε διάφορους αγωνιστές.)

Περί χορηγήσεως βοήθειας εις τον Δημ. Καραχάλιον χάριν αμοιβής 200 δρχ γιατί συντέλεσε στην καταδίωξη ληστών και σύλληψη ενός των ληστών. 30 Μαρτίου 1843, Όθων.

Περί βοήθειας της χήρας των υπό ληστών φονευθέντος εθνοφύλακος του Δήμου Ελωτίμης της Λοκρίδος Χρήστου Πέτρου μηνίαι σύνταξη εκ δρχ 5 (πέντε) δια βίου και για τα τέκνα της χήρας μέχρι 14 ετών και 100 δρχ (εφάξ) στους γονείς του φονευθέντος. 17/5/1843.

10.1.3 ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ: ΒΑΣΙΛΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΣΕ

ΦΥΛΑΚΕΣ

Στο υποκεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται αιτήματα του φακέλου 185 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, τα οποία εμπεριέχουν αντιμισθία ιερέως και αντιμισθία ιατρού φυλακής (παράρτημα Α3, Α10), βοηθήματα απόρων ορφανών, υπανδρείας ορφανών και για μετασχηματισμό ενός δωματίου σε παρεκκλήσιο της φυλακής (παράρτημα Α9).

Τα αιτήματα του φακέλου 185 αφορούν στις φυλακές Αθήνας και Ναυπλίου (παράρτημα Β3, Β4, Β12) και παρατίθενται ακολούθως και ξεχωριστά ανα φυλακή.

10.1.3.1 ΦΥΛΑΚΕΣ ΑΘΗΝΑΣ

Φ 185 Απαντώντας στην αναφορά του Υπουργείου Δικαιοσύνης 8/20 Ιανουαρίου 1836: Περί των εις την πρωτεύουσα φυλακών παραγγέλλομεν αυτό να αποδώσει εις το Υπουργείο των Στρατιωτικών δια την επισκευή του κτιρίου Μεδρεσσές Αθήνας γενόμενα έξοδα 3692 δρχ. Να παραδοθεί το κτίριο αμύνης από το Υπουργείο Στρατιωτικών στο Υπουργείο Δικαιοσύνης για την υπηρεσίαν των φυλακών. Τα ως άνω χρήματα θα καταχωρηθούν στον προσεχή μηνιαίο προϋπολογισμό και να αφαιρεθεί από τα έξοδα κατασκευής. Αθήνα Π. Ν. 15/27 Ιανουάριος 1836, Ν.7032.

Φ 185 Περί οικοδομής εξεταστικής φυλακής Αθήνα 18/30 Νοεμβρίου 1835 εις Αθήνας.

Φ 185 26329 – 20509

Επί προτάσει της ημετέρας επί των Εξωτ. Γραμμ. υπό ημερομηνία 28/12/1837 περί ανάγκης να λιθογραφηθεί ή αυλή της εν Αθήνας φυλακής και να ισοπεδωθεί το παρακείμενο εις το κατάστημα τούτο μέρος της οδού Αιόλου. Εγκρίνομε να χρησιμοποιήσει η Γραμμ. την περισσεύσασα ποσότητα 1690 δρχ και 77 λεπτά. Αθήνα 24 Δ / 10 Ιανουαρίου 1837. Γ. Γλαράκης – Κ. Ολλανδός.

Φ 185 Περί εγκρίσεως 4164 της πληρωμής ενοικίου της Πολιτικής Φυλακής (άλλη οικία Αποστολάκα).

Επί 24 Φεβρουαρίου προτάσει της επί των Εξωτ. Γραμμ. εγκρίνομε να πληρωθούν εις στον κ. Αποστολάκαν δρχ 369 για ενοίκιο της τριμηνίας της οικίας του, χρησιμευούσης ως φυλακής των πολιτικώς κρατουμένων στην Αθήνα. Αθήνα 20 Δ / Ιαν. 1838, Γ. Γλαράκης.

Φ 185 2234

Περί διορισμού αντιμισθίας εις τον Ιατρόν εν Αθήνας Φυλακής. Αυτή περιλαμβάνουσα 60 – 70 κρατούμενος ενίοτε δε και μέχρι 100, έχει πάντα και μάλιστα κατά το θέρος ουκ ολίγους ασθενείς, στέλνεται ο ασθενής στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο κατά τα διατεταγμένα επί διδράχμου αποζημίωση εκ μέρους της επί της Δικαιοσύνης Γραμματείας καθ' ημέραν. Όταν η ασθένεια είναι όμως μικρά, ο νοσών χάριν οικονομίας και χάριν αποφυγής μετακομίσεις πρόσκαιρων ίσως και δέκα επικινδύνων παραμένουν εις την φυλακή θεραπεύοντες αυτόθι.

Εις αυτάς τας περιπτώσεις έχομε ανάγκη από Ιατρό. Προς τούτοις η Εισαγγελία βρήκε πρόθυμον τον Ιατρόν εξ κλάδον. Ούτος υπηρέτησε δωρεάν επί διαιτία, γιατί δεν ήλθε καμία διαταγή.

«Νομίζω Βασιλεύ δικαία των αίτιων και προτείνω τούτο» να επισκέπτεται Ιατρός την εν Αθήναις φυλακή με μηνιαία εντιμισθίαν δρχ πενήκοντα 50. Ο Ι κλάδος (Ιατρός προτείνεται και για την παράσχουσα υπηρεσία του. Κ. Παπαρρηγόπουλος).

Φ 185 2641

9/21 Αυγούστου 1840 περί αποζημιώσεως της Φωτεινής Μακρυγιαννοπούλου της οικίας της εκ δρχ 408 και 40 λεπτά η οποία κατά το έτος 1841 εχρησιμοποιήθηκε ως φυλακή για προξενηθείσες ζημιές. Γ. Γλαράκης.

Φ 185 2345

Αθήναι 15 Αυγούστου 1841

Περί αποζημιώσεως του Κ. Ποστολάκα από Νοέμβριο 1837 έως τέλη 1840 έτος δρχ 200 λόγω αποζημίωσης δι ην επέφερε βλάβη η οικία του χρησιμεύσασα το

χρονικό διάστημα (ως άνω) εις φυλακή των εν Αθήναι πολιτικών κρατουμένων Αθήνας 28 Αυγούστου / 19 Σεπτεμβρίου 1841.

Φ 185 1057

Επί των αιτήσεων των ημετέρων επί της Δικαιοσύνης Γραμμ. της Επικρ. εγκρίνομε 150 δρχ για μετασχηματισμό ενός δωματίου εις παρεκκλίσεων της φυλακής προς εκπλησιασμό των φυλακισμένων. Προτείνομε προς τάξι να δαπανηθούν 125 δρχ για τα σκεύη και τα εγκαίνια του παρεκκλησίου. Αθήναι 4 / 16 Μαΐου 1842. Όθων, Γ. Γλαράκης.

Φ 185 1240

Επί τη προτάσει του ημετερ. επί της Δικαιοσύνης Γραμμ. της Επιτρ. προσδιορίζεν 250 δρχ ετήσια αντιμισθία Ιερέως όστις θέλει ιερουργήσεις εκ τον εν Αθήναι παρεκκλήσιο των φυλακών. Όθων 26 Μαΐου / 7 Ιουνίου 1842, Γ. Γλαράκης.

10.1.3.2 ΦΥΛΑΚΕΣ ΝΑΥΠΛΙΟΥ

Φ 185 2851
Περί ανταμοιβής του Ιατρού Ν. Μαράτου Γραμμ. Εσωτ. (παράρτημα Β7, Β8, Β9, Β10, Β11) επισκεπτόμενου τους εν Ναυπλίου ασθενούντας καταδίκης και υποδίκων. Αθήναι 2 Ιανουαρίου / 4 Φεβρουαρίου 1841 μηνιαία αντιμισθία δρχ 50. Το 1/5 θέλει πληρώνεσθαι εις τον προϋπολογισμό υπογραφή Όθων της Επκρ. Γραμμ. Ν. Ρ. Θεοχάρης.

Φ 185 2865

Χάριν οικονομίας δεν ήταν προσδιορισμένη ιδιαίτερη φυλακή στο Ναύπλιο για τους πολιτικούς κρατούμενους και κατόπιν παρατηρήσεως του Εισαγγελέως του εν Ναυπλίω Πρωτοδικών Αργολίδος «δεν συγχωρείται παρά του Νόμου να φυλακίζονται εις τας φυλακάς των Υποδίκων, οι πολιτικοί κρατούμενοι». Προτείνω να ευρεθεί πλησίον των «ποινικών φυλακών, εθνική τη διαθέσιμη οικία» διαφορετικά να ενοικιάσει, ευρέθει με 30 δρχ ενοίκιο από 15 Ιουλίου παρελθόντος 1839 έτος. Παρακαλεί να εγκριθεί το ενοίκιο. Ν. Ρ. Θεοχάρης , 7 Οκτωβρίου 1840.

Φ 185 Δεσμευτηρίου Ναυπλίας

Αρχιτ. Σχεδ. Φυλακών Ναυπλίου (20825) Votre Majeste Kreis Argols and Corinthi 1834 51471 δρχ 310 , 2 Ιανουαρίου 1835 .

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ: ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Αθήνα και την Ελλάδα, την περίοδο 1830-1922 συνδέεται άμεσα με την πορεία της Ιστορίας της. Ήδη από την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, τα «μέτρα» γίνονταν σταδιακά περισσότερο ανθρωποκεντρικά, καθώς ο Χριστιανισμός έδωσε ώθηση στη φιλανθρωπία, λόγω της κοινωνικής αλληλεγγύης που αναπτυσσόταν στις χριστιανικές κοινότητες.

Κατά την Οθωνική περίοδο πραγματοποιήθηκαν αξιόλογα έργα, ελήφθησαν μέτρα υγιεινής, και συγκροτήθηκαν ιδρύματα προστασίας, ενώ συντάχθηκε το Σύνταγμα του 1844 και Νομοθεσία με διεθνή αντίληψη, που δεν προσαρμοζόταν στα ελληνικά ήθη. Η περίοδος αυτή ήταν δύσκολη για τους Έλληνες λόγω της πτώχευσης του 1843, της νόσου των αμπέλων 1850, των σιτοδειών του 1851 και 1853, της επιδημίας της χολέρας 1855 και της πολιτικής διαμάχης που ακολούθησε την έξωση του Όθωνα.

Ορόσημα της περιόδου του Γεωργίου του Α' αποτελούν το Σύνταγμα του 1864 και η γενικότερη ώθηση στην ανάπτυξη της Αθήνας από τον Χαρ. Τρικούπη με την πρώτη ουσιαστική προσπάθεια εκσυγχρονισμού των οικονομικών και κοινωνικών δομών, με στόχο την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η κοινωνική μέριμνα για το παιδί που εστιάζει στη μόρφωση και στην υγεία του. Η έντονη «αναπτυξιακή πολιτική» επέδρασε και στην Κοινωνική Πρόνοια και οφείλεται σε οικονομικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες καθώς και στη δημοκρατική κατοχύρωση συγκεκριμένων ατομικών δικαιωμάτων του Συντάγματος του 1864, παρόλες τις επιπτώσεις της επεκτατικής εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας.

Η Βιομηχανική Επανάσταση άλλαξε τη ροή της ιστορίας. Η μηχανή μπήκε αποφασιστικά στη ζωή του ανθρώπου βελτιώνοντας σαφώς τις συνθήκες διαβίωσής του, και οι εντυπωσιακές κατακτήσεις της επιστήμης και της τεχνικής ανοίγουν τον δρόμο προς την πρόοδο. Το διάστημα 1880-1910 αναπτύσσονται τα μεσαία στρώματα της αστικής τάξης (έμποροι, βιοτέχνες κ.λ.), που μέχρι τώρα πιέζονταν εξαιτίας του νομικού πλαισίου που ευνοούσε την ολιγαρχία. Η επανάσταση του 1909 σφραγίζει το τέλος μιας εποχής, εξαλείφει τα τελευταία ίχνη της φεουδαρχίας και εδραιώνει την εξουσία της αστικής τάξης.

Στην Ελλάδα της δεκαετίας του 1880 που, παρά την εδαφική της επέκταση με την προσάρτηση της Θεσσαλίας και της Άρτας (1881), εξακολουθεί να «ασφυκτιά» μέσα στα περιορισμένα εδαφικά της όρια, το «Κράτος Πρόνοιας», με τη σημερινή του έννοια, είναι από εντελώς ανύπαρκτο ως υποτυπώδες. Το κενό προσπαθεί να καλύψει η ιδιωτική πρωτοβουλία, με τις ευγενείς δωρεές των εθνικών ή τοπικών ευεργετών της εποχής, δημιουργώντας τα περισσότερα κοινωφελή ιδρύματα (νοσοκομεία, ορφανοτροφεία, γηροκομεία κλπ). Όσα βήματα γίνονται στους τομείς κυρίως της Δημόσιας Υγείας και Πρόνοιας αλλά και της εκπαίδευσης, οφείλονται πρώτιστα στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Παράλληλα με τις μεγάλες ανακαλύψεις στην ιατρική, από τις αρχές κυρίως της ίδιας δεκαετίας, ο άνθρωπος αποκτά τα πρώτα «όπλα» που θα τον βοηθήσουν αργότερα να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά μερικές από τις αρρώστιες που τον μαστίζουν αυτή την εποχή.

Στα αγαθοεργά καταστήματα –όπως χαρακτηρίζονται- που λειτουργούν στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1880 περιλαμβάνονται 12 νοσοκομεία, 7 πτωχοκομεία, 6 ορφανοτροφεία, 4 νηπιακά ορφανοτροφεία, 2 βρεφοκομεία, 1 οφθαλμιατρείο, 2 λεπροκομεία (σε Κύμη και Σαντορίνη), 1 νηπιακό άσυλο και 1 γηροκομείο. Από αυτά, στην Αθήνα λειτουργούν ένα μόνο νοσοκομείο, το Δημοτικό «Η Ελπίς» («Ο Ευαγγελισμός», το δεύτερο μεγαλύτερο νοσοκομείο, θ' αρχίσει να λειτουργεί το 1884), το Δημόσιο Μαιευτήριο, ένα πτωχοκομείο, ένα νηπιακό ορφανοτροφείο, το νηπιακό άσυλο, το οφθαλμιατρείο και το Δημοτικό Βρεφοκομείο. Επίσης, λειτουργούν και δύο από τα έξι συνολικά ορφανοτροφεία της χώρας, το «Αμαλίσσιον» (θηλέων), που ιδρύθηκε με το Β.Δ. της 8/5/1855 (ΦΕΚ 26/1855) με πρωτοβουλία γνωστών κυριών της τότε αθηναϊκής κοινωνίας και την ένθερμη υποστήριξη της βασίλισσας Αμαλίας, και το «Ορφανοτροφείο Αρρένων Γεωργίου και Αικατερίνης Χατζηκώνστα» που ιδρύθηκε την ίδια χρονιά με κληροδότημα ύψους 256.000 δραχμών του εθνικού ευεργέτη Γεωργίου Χατζηκώνστα (1753-1845). Την ίδια εποχή, στον Πειραιά λειτουργούν ένα νοσοκομείο, το «Τζάνειο» (ιδρύθηκε το 1869 με κληροδότημα του τοπικού ευεργέτη Νικήτα Τζαννή, 1801-1864), το «Ζάννειο ορφανοτροφείο» (με πρωτοβουλία του Δήμου άρχισε να λειτουργεί το 1874 ως «Παιδαγωγείον απόρων και ανεστίων παιδών» και μετονομάστηκε σε «Ζάννειον Ορφανοτροφείον Αρρένων» τον επόμενο χρόνο) και το μοναδικό, την εποχή αυτή, γηροκομείο της χώρας, που είχε ιδρυθεί το 1877-78 με δωρεά του αρχιμανδρίτη Νικηφόρου Ρωμανίδη.

Ο σημαντικός ρόλος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας δεν περιορίζεται μόνο στην ανέγερση αυτών των κοινωφελών ιδρυμάτων αλλά και στη συντήρησή τους. Η ιδιωτική χρηματική αρωγή σε αυτά τα επίπεδα απέτρεψε την παύση της λειτουργίας και του προνοιακού έργου αυτών των ιδρυμάτων και έδωσε τη δυνατότητα ν' αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η πλήρης σχεδόν απουσία του κράτους από τους ευαίσθητους τομείς της δημόσιας υγείας και της κοινωνικής Πρόνοιας, σε καιρούς δύσκολους, που χώρα μας κατέβαλε υπεράνθρωπες προσπάθειες για την επιβίωσή της (Χατζημανωλάκης, 1998, σ 55). Πολλοί ευεργέτες που συμμετέχουν στην ανάπτυξη, της φιλανθρωπικής δραστηριότητας στην Αθήνα είναι αστοί της διασποράς, και οι προσφορές τους μεγάλες. Παράλληλα, οι Έλληνες της διασποράς σε Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη και Χάλκη ήταν ενωμένοι και βοηθήθηκαν μεταξύ τους για να καλύψουν τις ανάγκες των προσφύγων και ιδιαίτερος των ορφανών, καθώς στη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και μέχρι το 1922 δεν υπήρχε μέριμνα για τους αναξιοπαθούντες. Στην Κωνσταντινούπολη, η Κοινωνική Πρόνοια ξεκίνησε από την Εκκλησία (Μπόζη, 2002, σ. 175-199) με τις εκκλησίες, τις φιλανθρωπικές αδελφότητες και την «Αδελφότητα Κυριών του Πέραν», μαζί με τη συνδρομή εύπορων εμπόρων κι ευεργετών, να επιτελούν πολύ σημαντικό φιλανθρωπικό έργο για τη φροντίδα των εγκαταλελειμμένων παιδιών της διασποράς.

Με τη λήξη του 19^{ου} αιώνα σημειώνεται έντονη δραστηριότητα στον τομέα της Κοινωνικής Πρόνοιας ακόμη και από το ίδιο το κράτος, ενώ μέχρι τώρα είχαν δραστηριοποιηθεί οι ιδιωτικοί φορείς, μέσα στις συντελούμενες πολιτικές αλλαγές στη ζωή της χώρας. Η επίδραση των δυτικοευρωπαϊκών αντιλήψεων είναι εμφανής ενώ παρουσιάζονται διάφορα προνοιακά ιδρύματα νέου τύπου, όπως είναι οι νυχτερινές σχολές και τα «νηπιτροφεία». Η νέα περίοδος που ξεκινά για την Κοινωνική Πρόνοια εν μέρει οφείλεται στο ότι πολλά από τα προηγούμενα σχέδια έχουν πάρει ήδη μία συγκεκριμένη μορφή επιτρέποντας έτσι την είσοδο καινούργιων και που αυτά μεταβάλλονται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα γιατί διαμορφώνονται νέες οικονομικο-πολιτικές και κοινωνικές αντιλήψεις που τελικά καθορίζουν ανάλογους στόχους.

Η ανάπτυξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα άρχισε με την ανάπτυξη των αστικών κέντρων, των βιοτεχνιών και των βιομηχανικών μονάδων από το 1910, που συνοδεύεται από την προστασία των εργαζομένων. Μέχρι την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1914, η Κοινωνική Πρόνοια είναι μάλλον στάσιμη και χαλαρή και στον τομέα της υγιεινής εκ μέρους του κράτους, καθώς η κρατική

δραστηριότητα δεν είναι συστηματική και δεν ανταποκρίνεται στα μόνιμα κοινωνικά προβλήματα. Η αγαθοεργία μέσα από την ιδιωτική πρωτοβουλία έδωσε έμφαση στην ιδρυματική περίθαλψη, με αξιόλογες αγαθοεργίες εκ μέρους των ευεργετών κατά τα έτη 1830-1909. Κύριο γνώρισμα, δε, της εποχής 1880-1914 είναι «Η σωτηρία του παιδιού».

Η περίοδος 1910-1920 του Ελ. Βενιζέλου, παρά τους συνεχείς πολέμους, είναι μία σοβαρή περίπτωση για την Ελλάδα. Οι βενιζελικές κυβερνήσεις με το ανορθωτικό τους έργο αντιμετώπισαν σοβαρότατα προβλήματα που προέκυψαν από την έλευση χιλιάδων προσφύγων κατά την περίοδο 1913-1923. Ο Ελ. Βενιζέλος προέβη σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις με την αναθεώρηση του Συντάγματος (1911) αναδιοργάνωσε όλες οι κρατικές υπηρεσίες και αύξησε τα υπουργεία, ενδυνάμωσε τον στρατό και το στόλο, μερίμνησε για τη δημόσια εκπαίδευση, τη δικαιοσύνη, και πήρε ιδιαίτερα μέτρα για την γεωργία. Επίσης, το 1910 ιδρύονται τα εργατικά κέντρα σε Αθήνα και Πειραιά.

Η εδαφική επέκταση των ορίων της Ελλάδας με την προσάρτηση της Ηπείρου, της Μακεδονίας, της Θράκης και των νήσων του Αιγαίου (1912-1913) μαζί με την εισροή των προσφύγων που αύξησε τον πληθυσμό της χώρας σε ποσοστό της τάξης του 25%, δημιούργησαν νέα δεδομένα για το Ελληνικό κράτος και ιδιαίτερα στα θέματα της Κοινωνικής Πρόνοιας. Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας στην ώθηση της Κοινωνικής Πρόνοιας υπήρξε η εμφάνιση λοιμωδών ασθενειών που έπληξαν τη χώρα. Το 1913, η χολέρα που μεταδόθηκε από τους Βούλγαρους στο στρατό μας στη Μακεδονία καθώς και ο εξανθηματικός τύφος, που μεταδόθηκε από τον σερβικό στρατό, εξαπλώθηκαν στη χώρα ταυτόχρονα με την εμπόλεμη κατάσταση που επικρατούσε στη Βαλκανική χερσόνησο το 1912-1913. Ένα χρόνο μετά, η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη με την πανώλη που εξαπλώθηκε με μορφή θεομηνίας σε όλη τη χώρα.

Το 1917 ιδρύεται το Υπουργείο Περιθάλψεως (που το 1922 μετονομάστηκε σε Υπουργείο Υγιεινής και Πρόνοιας) κι άρχισε να γίνεται αισθητή η ανάγκη απόκτησης καταρτισμένου προσωπικού για τη στελέχωση των φορέων Κοινωνικής Πρόνοιας. Επίσης, σταθμός για την πρόοδο της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα αποτέλεσε και ο νόμος Νόμος 2882/1922 «Περί Υπουργείου Υγιεινής και Κοινωνικής Πρόνοιας» (ΦΕΚ 122/1922), παρόλο που τελικά δεν εφαρμόστηκε λόγω της πτώσης της κυβέρνησης Δ. Γούναρη.

Εκτός των σημαντικών εγχώριων γεγονότων που προαναφέρθηκαν μέχρι την ίδρυση του Π.Ι.Κ.Π.Α. το 1914, γεγονότα που συνέβησαν εκτός συνόρων όπως η κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1918) και η Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία (1917) είχαν άμεσο αντίκτυπο στις ελληνικές κοινότητες της διασποράς. Σε αυτά έρχεται να προστεθεί η εξάπλωση της γρίπης το 1918-1919 στην Ελλάδα, που ο κόσμος πέθαινε κατά δεκάδες.

Το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα υπήρξε θετική περίοδος για την ανάπτυξη της Κοινωνικής Πρόνοιας. Η κάθε εποχή με τα στοιχεία της εκκολάπτει τα στοιχεία που θα συνθέσουν την επόμενη χρονική περίοδο. Οι οικονομικές, δε, συνιστώσες της περιόδου αυτής επέδρασαν δυναμικά στην Πρόνοια σε όλη την παραπέρα διαδρομή και εξέλιξή της. Η μεγάλη ανάπτυξη του Κράτους Πρόνοιας στην Ελλάδα τοποθετείται αργότερα, στην πρώτη μεταπολεμική περίοδο, η οποία και προήλθε από την ανάπτυξη της βιομηχανίας ως κυρίαρχου καθεστώτος στις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες.

Οι σημαντικότερες θεωρητικές τοποθετήσεις για το κράτος Πρόνοιας κατά την περίοδο της ανάπτυξής του, κινήθηκαν ανάμεσα στο δίπολο ανθρωπιστικές – ηθικές αξίες και οικονομική αποτελεσματικότητα. Η κυρίαρχη αντίληψη για το κράτος Πρόνοιας θεμελιώνεται στις Κεϋνσιανές θέσεις και αποβλέπει στη δημιουργία μηχανισμού πρόληψης των κρίσεων υποκατανάλωσης. Φιλοσοφικά, πρωταρχική σημασία έχει υποστήριξη των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του ατόμου που είναι ενταγμένο στην κοινότητα. Πολιτικά, το σωστό κράτος Πρόνοιας εκφράζεται με σοσιαλιστικές και σοσιαλδημοκρατικές πρακτικές διακυβέρνησης, όπου αρχικά κυριαρχεί το Φαμπιανό πρότυπο χωρίς συμμετοχικές διαδικασίες. Η Μαρξιστική αντιμετώπιση του κράτους Πρόνοιας την ίδια χρονική περίοδο είναι εγκλωβισμένη ανάμεσα στην ανάπτυξη σχετικών προγραμμάτων και στην θεωρητική απόρριψή του. Τα θέματα της Κοινωνικής Πρόνοιας βρίσκονται συνεχώς στην επικαιρότητα διότι αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών, τόσο για λόγους ανθρωπιστικούς όσο και για την υλοποίηση της υποχρέωσης του κράτους για την φροντίδα και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των πολιτών (Μαλούτας & Οικονόμου, 1988, σ. 13-16).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το ενδιαφέρον αλλά και η ευαισθησία του Ελληνικού Κράτους για την Κοινωνική Προστασία στην Ελλάδα από την ίδρυσή του, και στην Αθήνα την περίοδο 1830-1922, ήταν σχεδόν ανύπαρκτα επειδή οι κοινωνικο-πολιτικές και οικονομικές ιδιαίτερα συνθήκες δεν επέτρεψαν να πάρει ουσιαστικά μέτρα παρά μόνον αποσπασματικά. Εξαιτίας της ανάγκης συγκρότησης του κράτους, των πολέμων, της πτώχευσης και των πολεμικών αποζημιώσεων το κράτος είχε επιφορτιστεί με την ανάληψη πολυδάπανων δημόσιων προγραμμάτων που όμως ήταν απαραίτητα για την ανάπτυξη της χώρας, με αποτέλεσμα η παροχή κοινωνικής Πρόνοιας να μην αντιμετωπίζεται ισότιμα σε σχέση με τις άλλες του υποχρεώσεις. Μόνο σε περιπτώσεις εκτάκτων αναγκών γινόταν αισθητή η παρουσία του, μέσω της λήψης διαφόρων μέτρων και πάντα με την υποστήριξη της φιλανθρωπικής δράσης. Αποτέλεσμα ήταν να κυριαρχούν η φιλανθρωπία και οι αγαθοεργίες χωρίς να παραγνωρίζεται ο σημαντικός ρόλος των ευεργετών.

Η ανάπτυξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Αθήνα άρχισε με την ανάπτυξη της αστικής τάξης και των αστικών κέντρων το 1910 για την προστασία των εργαζομένων. Το κράτος αρχίζει να δείχνει έντονο ενδιαφέρον για την αναδιοργάνωση όλων των τομέων συμπεριλαμβανομένης και της Κοινωνικής Πρόνοιας μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ οι συνέπειες της Μικρασιατικής καταστροφής το υποχρεώνουν να αναδιοργανώσει όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, και να εφαρμόσει πύο συστηματική οργάνωση στην Κοινωνική Πρόνοια, ενώ οι προσπάθειες στον τομέα υγείας υπήρξαν ατελέσφορες.

Εξέχουσα σημασία για την εξέλιξη της Κοινωνικής Πρόνοιας έχουν η ίδρυση του «Υπουργείου Περιθάλψεως» το 1917 και η μετέπειτα σύσταση του «Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως» με το ΝΔ 13/12/1922 (ΦΕΚ 269/1922) με κυριότερο σκοπό την αποκατάσταση των προσφύγων, καθώς και η σειρά νομοθετημάτων που ρυθμίζουν τις αρμοδιότητές του.

Η φιλανθρωπική δραστηριότητα των εύπορων Αθηναίων και των Ελλήνων της διασποράς κατείχε τον πρωταγωνιστικό ρόλο στο θέμα της πρόνοιας των απόρων. Στόχος της φιλανθρωπικής αυτής δράσης, πέρα από την περίθαλψη και προστασία των φτωχών, ήταν η μετάδοση κοινωνικών αξιών, η ηθικοποίηση και προσφορά

στοιχειωδών γνώσεων και επαγγελματικής εκπαίδευσης στις φτωχές γυναίκες και στα φτωχά και κυρίως ορφανά παιδιά.

Το Ελληνικό κράτος έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και μέριμνα για το παιδί σε όλη την ιστορική του πορεία. Η ίδρυση σχολών και ορφανοτροφείων και η παροχή επαγγελματικής κατάρτισης στα παιδιά και τις γυναίκες είχε και ως σκοπό τη λειτουργία τους ως υποκατάστατο του οικογενειακού περιβάλλοντος. Ο ρόλος της γυναίκας είναι καταλυτικός για την ηθική πορεία της κοινωνίας, αφού αποτελεί τον στυλοβάτη της οικογένειας μέσω της διάδοσης ηθικών αξιών στα παιδιά της, που αποτελούν και το μέλλον της κοινωνίας.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη διαμόρφωση και υλοποίηση της Κοινωνικής Πολιτικής και της Κοινωνικής Πρόνοιας συνδέονται με τις αξίες, τον πολιτισμό, τη δομή, τους διαθέσιμους πόρους και το επίπεδο τεχνολογίας της εποχής. Σκοπός της Κοινωνικής Πολιτικής είναι η βελτίωση των συνθηκών ζωής των ασθενεστερών κυρίως οικονομικών τάξεων. Με αυτή την έννοια, έχει ένα κύριο ρόλο ανακατανομής του εισοδήματος, χωρίς πάντα να επιτυγχάνεται αυτός ο στόχος. Η Κοινωνική Πολιτική στις σύγχρονες κοινωνίες συνήθως καλύπτει τους τομείς ασφαλείας, εισοδήματος, υγείας, κατοικίας και Κοινωνικής Πρόνοιας.

Στην πορεία της προς μία πραγματική σύγκλιση και συνοχή με τα κράτη της Ευρώπης, η Κοινωνική Πρόνοια θα πρέπει να οικοδομήσει κοινωνικά μοντέλα συνεκτιμώντας τις νέες καταστάσεις, τα δεδομένα και τις ανάγκες που έχουν διαμορφωθεί στον ελλαδικό χώρο.

Εξετάζοντας τον αστικό χώρο της Αθήνας με εκείνον του Πειραιά υπό το πρίσμα της εξέλιξης της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Αθήνα, παρατηρούμε τα εξής:

- Η Αθήνα ξεκίνησε ως μια κατεστραμμένη κωμόπολη 10.000 κατοίκων πριν την ανάδειξή της σε πρωτεύουσα του νεοσύστατου Ελληνικού κράτους στις 18/09/1834, αλλά γρήγορα έγινε ένα Διοικητικό, Πολιτικό, Οικονομικό και Πολιτιστικό κέντρο της χώρας.
- Ήταν τόπος συνάντησης ετερογενών και ξένων στοιχείων, περιηγητών αλλά και πολλών αγωνιστών της επανάστασης.
- Το ίδιο διάστημα στον Πειραιά, ο οποίος ξεκινάει από την αρχή, καταφθάνουν για να κατοικήσουν Χιώτες, Υδραίοι, Πελοποννήσιοι και Σπετσιώτες.
- Στην Αθήνα έχουμε έντονο το πρόβλημα της επαιτείας, για το οποίο το κράτος εφαρμόζει κατασταλτικά μέτρα και μέτρα Πρόνοιας, όπως και για τον Πειραιά.

- Αρχίζει η χρήση της μισθωτής εργασίας, παράλληλα με την εμφανή παρουσία των ζητιάνων στους δρόμους της πρωτεύουσας, την επιτήρηση των οποίων ανέλαβε η Δημοτική Αστυνομία.

Το διάστημα 1835-1839, το Υπουργείο Εσωτερικών προσπαθεί να περιορίσει τους ζητιάνους λαμβάνοντας αυστηρά μέτρα. Παράλληλα, έχουμε την «ανταμοιβή» των αγωνιστών και αποζημιώσεις σε χήρες και ορφανά από το κράτος. Η γενική αυτή εικόνα της πενίας είχε ως αποτέλεσμα την ευαισθητοποίηση και συνδρομή των Ελλήνων του εξωτερικού των διανοούμενων. Κυριαρχεί επίσης η Μεγάλη Ιδέα, και οι ευεργέτες, ιδιαιτέρως εκείνοι της Κωνσταντινούπολης, βοήθησαν για να καλυτερεύσουν οι συνθήκες.

Το 1854 εμφανίζεται η χολέρα στον Πειραιά, η οποία μεταφέρθηκε από τον γαλλικό στρατό στις Κριμαίως, και με τα πρώτα κρούσματα σχηματίστηκε αμέσως Ιατροσυνέδριο για τη λήψη μέτρων. Το 1860-1869 εμφανίστηκε μαζική επαιτεία και μόνο το 1870 εφαρμόστηκε η δημόσια ασφάλεια και υγιεινή.

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ο Πειραιάς ζει μια μεγάλη οικονομική ανάπτυξη και μεταβάλλεται σε σύγχρονη πόλη. Με τον σιδηρόδρομο «Πειραιάς-Θησείο», το 1869 αρχίζει μια νέα εποχή γιατί στο λιμάνι, όπου καταλήγει, περιστρέφεται όλη η οικονομική δραστηριότητα, και ανθίζει το εισαγωγικό εμπόριο, όχι όμως το εξαγωγικό λόγω υψηλού κόστους των μεταφορικών.

Ο Δήμος είναι ισχυρό όργανο της τοπικής εξουσίας και η εξέλιξή του συνδέεται με την κοινωνική, πολιτική και ιστορική πραγματικότητα της Ελλάδας. Ο πρώτος Δήμος της χώρας πραγματοποιήθηκε την 1^η Δεκεμβρίου 1834 με το Β.Δ. «περί μετάθεσης της πρωτεύουσας από το Ναύπλιο στην Αθήνα» (ΦΕΚ 36/1834). Οι δήμοι είχαν όλη την ευθύνη για τα έργα και για την Κοινωνική Πρόνοια στην περιοχή της αρμοδιότητάς τους (Τσοκόπουλος, 1984, σ 115). Η ανεπάρκεια όμως των Δημοτικών πόρων ώθησε την κυβέρνηση να θεσπίσει με Β.Δ. στις 14 Ιανουαρίου 1838 «Περί δημοτικών φόρων του 1838» (ΦΕΚ 5/1838) την επιβολή έμμεσων δημοτικών φόρων – δασμών – «επί των ωνίων και εμπορευμάτων» των εισαγομένων στον Δήμο Αθήνας για την ενίσχυση των οικονομικών του Δήμου.

Το χρονικό διάστημα 1836-1847, μετά από πολλά βασιλικά διατάγματα και νόμους διαμορφώθηκε ένα είδος εσωτερικού δασμολογίου, τα Διαπύλια τέλη, τα οποία τελικά συνέβαλαν έμμεσα στην άνιση αστική ανάπτυξη. Έτσι, αρχίζει η εμφάνιση της Κοινωνικής Πρόνοιας, με μικρά βοηθήματα στην αρχή, τόσο στον αστικό χώρο της Αθήνας όσο και στον Πειραιά. Στην πορεία, με την ίδρυση των

διαφόρων Ιδρυμάτων, αναπτύχθηκε η Κοινωνική Πρόνοια ως επί το πλείστον από την ιδιωτική πρωτοβουλία ευεργετών του εξωτερικού (ιδιαίτερος τους διανοούμενους), την Εκκλησία και τέλος το κράτος, ολίγον κατ' ολίγον, εξαιτίας πάντα των οικονομικών αδυναμιών που αντιμετώπιζε η χώρα.

Η πορεία της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα ακολουθεί ως επί το πλείστον τις καμπές και τις περιόδους της γενικότερης κοινωνικοπολιτικής ιστορίας του νέου κράτους. Με βάση τις ανωτέρω σημειωθείσες εξελίξεις στα μέτρα και τους θεσμούς της Κοινωνικής Προστασίας, πραγματοποιήθηκε αργή ανάπτυξη της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα και ετέθησαν τα θεμέλια για νέες εξελίξεις τα επόμενα χρόνια, οι οποίες στήριζαν τους πολίτες. Η ανάμειξη του κράτους στην οργάνωση των μέτρων Κοινωνικής Πρόνοιας στην υπό έρευνα χρονική περίοδο (1830-1922) είναι ουσιαστική και συνεχώς διευρυνόμενη, ειδικότερα στο επίπεδο ανάπτυξης του προγραμματισμού, της εκτέλεσης και της οργάνωσης στην διοικητική πυραμίδα υπηρεσιών και της διοικητικής αποκέντρωσης στον τομέα της Κοινωνικής Πρόνοιας. Στον προγραμματισμό της Κοινωνικής Πρόνοιας περιλαμβάνονται μέτρα θεραπευτικού χαρακτήρα και περίθαλψης. Συστήθηκαν και λειτουργούν μονάδες ιδρυματικής περίθαλψης ως Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (1853-1859), λόγω των αναγκών που προέκυψαν από τις αλληπάλληλες καταστροφές, τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις αλλά και της πολιτικής ανόδου του πληθυσμού. Αντιμετωπίστηκαν σοβαρά προνοιακά θέματα με νομοθετήματα και θεσμούς που είχαν αλματώδη πρόοδο στους διάφορους τομείς. Στην ιδιωτική Κοινωνική Πρόνοια, οι Μεγάλοι Εθνικοί Ευεργέτες θεμελιώνουν τους «Μεγάλους Κοινωνικούς Οργανισμούς» με εθελοντική δραστηριότητα (1853), ενώ οι αρμοδιότητες των Δήμων ολοένα και περιορίζονται στον τομέα υγιεινής και είναι ελάχιστες στην ιδρυματική περίθαλψη. Επιπλέον, η πολιτεία χρησιμοποιεί το κύρος και τη δραστηριότητα των οργάνων της Εκκλησίας, που στηρίζει τα ήδη από πολλού ολιγάριθμα ιδρύματα και τα περιορισμένα «φιλόπτωχα ταμεία» των ενοριών. Η δημιουργική συμμετοχή της Εκκλησίας και το πνεύμα φιλαλληλίας και κοινωνικής αλληλεγγύης (είτε από πλευράς κράτους ή ιδιωτικής δραστηριότητας) που διέπει την ελληνική κοινωνία, έχουν τη ρίζα τους στην ελληνική ψυχή με τα φιλάνθρωπα αισθήματα και την «αγάπη στον πλησίον». Εξέχουσας σημασίας αποτελεί και η συνεισφορά των Ελλήνων της διασποράς και δη της Κωνσταντινούπολης καθ' όλο το διάστημα μελέτης στη διαμόρφωση της Κοινωνικής Πρόνοιας στην Ελλάδα αλλά και στην κάλυψη των προνοιακών αναγκών του Ελληνισμού στα Τουρκικά εδάφη, επιτελώντας πολύ

σημαντικό φιλανθρωπικό έργο ειδικά για τη φροντίδα των εγκαταλελειμμένων παιδιών της διασποράς.

Την όλη δημιουργική προσπάθεια Κοινωνικής Πρόνοιας που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα, αργά αλλά σταθερά, ανέκοψε απότομα η έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (συνέχεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και των Βαλκανικών πολέμων) όπου η Ελλάδα περιήλθε σε άμεσο κίνδυνο αφανισμού, λόγω πείνας και αποδιοργάνωσης των πάντων με ολέθρια αποτελέσματα την χαλάρωση των ηθικών αξιών και την εγκληματικότητα (μαύρη αγορά, εγκλήματα κλπ). Ιδιαίτερος επικίνδυνος ήταν ο αντίκτυπος στα παιδιά, λόγω της ορφάνειας και του κλονισμού της οικογενειακής συνοχής, και ο συνδυασμός αυτών με την ανασφάλεια, τις ασθένειες (δυσεντερία, ψώρα κλ), την πείνα, την έλλειψη φαρμάκων και περίθαλψης. Παρ' όλα αυτά, η ελληνική κοινωνία αντιστάθηκε -κυρίως η μεσαία τάξη- και κατόρθωσε να εξέλθει από αυτή την τραγική κατάσταση αλώβητη με τη βοήθεια της κρατικής μέριμνας και των Διεθνών Οργανισμών.

Σε σύνοψη όλων των ανωτέρω, το υπο μελέτη διάστημα αναπτύχθηκε μία γιγαντιαία προσπάθεια διασώσεως της φυλής από τον κίνδυνο του αφανισμού, η οποία ξεκίνησε από την εποχή του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδος, του Ιωάννη Καποδίστρια, και συνεχίστηκε πιο οργανωμένα από την ίδρυση του Ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους (1830), η οποία αφ'ενός έβαλε τις βάσεις στην Κοινωνική Πρόνοια και αφ' ετέρου στήριξε το κράτος και τους πολίτες στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν (Μαστρογιάννης, 1960, σ. 433-445).

ΠΗΓΕΣ

Α. ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αρχεία Αναρρωτηρίου Πεντέλης, *Σύντομο Ιστορικό των Π.Ι.Κ.Π.Α.* Ζητήθηκε στις 29.5.2007.

Αρχεία Διαχείρισης Οικονομικών Ορφανοτροφείου Χατζηκώνστα. (15 Ιανουαρίου 1865).

Έκθεση διαχείρισης οικονομικών Ορφανοτροφείου Γεωργίου Αικ. Χατζηκώνστα για το έτος 1864.

Αρχεία Διαχείρισης Οικονομικών Ορφανοτροφείου Χατζηκώνστα. (31 Ιανουαρίου 1869).

Έκθεση διαχείρισης οικονομικών Ορφανοτροφείου Γεωργίου Αικ. Χατζηκώνστα για το έτος 1868.

Αρχεία Διαχείρισης Οικονομικών Ορφανοτροφείου Χατζηκώνστα. (4 Απριλίου 1867).

Έκθεση διαχείρισης οικονομικών Ορφανοτροφείου Γεωργίου Αικ. Χατζηκώνστα για το έτος 1866.

Γενικά Αρχεία Κράτους Ανακτορικά (Αυλαρχείο, Ανακτορικό Ταμείο), φ. 142.

Γενικά Αρχεία Κράτους, Υπουργείο Εσωτερικών: *Οθωνικό Αρχείο.* φ. 12,14, 15, 132, 182, 185, 186.

Έντυπο Ζάννειου Ιδρύματος, (Μάρτιος 1996). *Πληροφορίες για την εισαγωγή παιδιών, Παροχές Ιδρύματος, υποχρεώσεις οικοτρόφων και κηδεμόνων Πειραιάς.* Εκδ. Ζάννειου Ιδρύματος.

Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, (16 Νοεμβρίου 1944), Τ. 19.

Β. ΝΟΜΟΙ

Α.Ν. 1950/1939 (ΦΕΚ 371/1939): *Περί Οργανώσεως Του Πατριωτικού Ιδρύματος Κοινωνικής Πρόνοιας Και Αντιλήψεως.*

Β.Δ (ΦΕΚ 2/1865): *Περί εφαρμογής και εν Επτανήσω του περί διοικητικής διαιρέσεως του Κράτους νόμου.*

Β.Δ (ΦΕΚ 5/1838): *Περί δημοτικών φόρων του 1838.*

Β.Δ. (ΦΕΚ 12/1838): *Περί Ανεγέρσεως Ναού του Σωτήρος εις Αθήνας.*

Β.Δ. (ΦΕΚ 14/1833, τεύχος Α'): *Διατάγματα περί των σχηματισμών και των αρμοδιοτήτων της επι της Δικαιοσύνης Γραμματείας της Επικρατείας, επί των Εσωτερικών Γραμματείας της Επικρατείας, της Εκκλησίας και της Δημόσιας εκπαίδευσης Γραμματείας της επικρατείας, επί των Οικονομικών Γραμματείας της Επικρατείας.*

- Β.Δ. (ΦΕΚ 16/1837): *Περί συστάσεως του Πανεπιστημίου, και Περί προσωρινού κανονισμού του εν Αθήναις συστηθησόμενου Πανεπιστημίου.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 17 /1835): *Περί συστάσεως Διαμετακομίσεως εν Ναυπλίω και Πάτραις.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 22/1836): *Περί του Συνοικισμού των Χίων εν Πειραιεί.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 26/1855): *Περί συστάσεως εν Αθήναις Ορφανοτροφείου Κορασίων υπό την προστασία της Α.Μ. της Βασιλήσεως.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 27/1841): *Περί των Δημοτικών Φόρων του 1842 έτους.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 28/1836): *Περί διοικητικού διοργανισμού του κράτους.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 36/1834): *Περί μεταθέσεως της Βασιλικής Καθέδρας εις Αθήνας.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 37/1845): *Κανονισμός Των Υγειονομειών Και Λοιμοκαθαρτηρίων.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 75/1836): *Περί Αστυνομίας Της Εμπορικής Ναυτηλίας.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 83/1836): *Περί εμποδισμού της μεταδόσεως των μολυσματικών (κολλητικών) ασθενειών.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 86/1836): *Διάταγμα περί συστάσεως του Πανεπιστημίου.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 87/1836 τ'Α): *Περί του κανονισμού των Ελληνικών σχολείων και γυμνασίων.*
- Β.Δ. 70, (ΦΕΚ 23/1973): *Περί Συστάσεως Εν Αθηναις Ιδρυματος Υπό Την Επωνυμίαν Φιλανθρωπικόν Ίδρυμα Εθνικόν Ορφανοτροφείον Πολέμου Εν Καλλιθέα Και Εγκρίσεως Του Οργανισμού Αυτού.*
- Β.Δ., (ΦΕΚ 188/1882): *Περί Τροποποιήσεως άρθρων τινών του Οργανισμού της εν Αθήναις Φιλανθρωπικής Εταιρίας των Κυριών (Αμαλίου Ορφανοτροφείου).*
- Β.Δ., (ΦΕΚ 5/1838): *Περί των δημοτικών φόρων του 1838.*
- Β.Δ., (ΦΕΚ 85/1836): *Περί Δημοτικής Αστυνομίας.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 14/1833): *Περί του σχηματισμού και της αρμοδιότητος της επι των Εσωτερικών Γραμματείας της Έπικρατείας.*
- Β.Δ. (ΦΕΚ 60/Β/1894): *Περί του τρόπου κατασκευής των σχολείων.*
- Ν.Δ. (ΦΕΚ 179/1919): *Περί Ιδρύσεως Ορφανοτροφείων Και Οικοτροφείων Υπέρ Ορφανών Και Απόρων Μαθητών Εν Ανατολική Μακεδονία.*
- Ν.Δ. (ΦΕΚ 269/1922): *Περί Μετονομασίας Του Υπουργείου Περίθάλψεως εις Υπουργείον Υγιεινής, Πρόνοιας Και Αντιλήψεως.*
- Ν.Δ. (ΦΕΚ 112/1917): *Περί συστάσεως Υπουργείου Περίθάλψεως.*
- Νόμος (ΦΕΚ 28/1943): *Περί καταργήσεως των υφιστάμενων υποδιοικήσεων του κράτους.*
- Νόμος (ΦΕΚ 3/1834): *Περί συστάσεως των Δήμων.*
- Νόμος 1319/1918, (ΦΕΚ 88/1918): *Περί ιδρύσεως σχολής Επαγγελματικής εκπαίδευσως αναπήρων πολέμου υπό την επωνυμίαν «Στέγη της Πατρίδος».*
- Νόμος 1641, (ΦΕΚ 4 /1919): *Περί Φορολογίας των Κληρονομιών, Δωρεών, Προικίων και Κερδών Λαχείων.*
- Νόμος 1681/1919, (ΦΕΚ 14/1919): *Περί Αλητείας κι επατείας.*

Νόμος 1682/1919, (ΦΕΚ 14/1919): *Περί προστασίας των εις επαιτείας, αλητείαν κλπ. Εκδοτών ανηλίκων.*

Νόμος 1838 (ΦΕΚ 24/1838):*Περί μεταρρυθμίσεων των διοικήσεων.*

Νόμος 1979 (ΦΕΚ 33/1920): *Περί Ιδρύσεως Αντιφυματικών Ιατρείων Νοσοκομείων Αναρρωτηρίων και Ορεινών Θεραπευτηρίων.*

Νόμος 2018/1920 (ΦΕΚ 39/1920): *Περί Μεταρρυθμίσεως Και Προσθήκων εις τους Νομους 1681 Και 1682 «Περί Προστασίας Των Εις Επαιτείαν Αλητείαν Κλπ. Εκδοτών Ανηλίκων Και Περί Αλητείας Και Επαιτείας».*

Νόμος 2112/1920, (ΦΕΚ 67/1920: *Περί Υποχρεωτικής Καταγγελίας Της Συμβάσεως Εργασίας Ιδιωτικών Υπαλλήλων.*

Νόμος 22 (ΚΒ)/1845, (ΦΕΚ 31/1845): *Υγειονομικός και Ποινικοί αυτού διατάξεις.*

Νόμος 2269, (ΦΕΚ 145/ 1920): *Περί κυρώσεως της συμβάσεως της Διεθνούς Συνδιάσκεψης Εργασίας της Ουασιγκτόνος "Περί περιορισμού των ωρών εργασίας εν ταις βιομηχανικαίς επιχειρήσεσιν εις οκ'τω καθ' ημέραν και 48 καθ' εβδομάδαν.*

Νόμος 2349/1895, (ΦΕΚ 37/1895, τΑ): *Περί της στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδεύσεως.*

Νόμος 24 (ΚΔ)/1845, (ΦΕΚ 31/1845): *Περί διατιμήσεως των υγειονομικών και λοιμοκαθαρτικών Δικαιωμάτων.*

Νόμος 240/1914, (ΦΕΚ 97/1914): *Περί Διοικήσεως της Δημοτικής Εκπαίδευσης*

Νόμος 2604/1899, (ΦΕΚ 136/ 1899): *Περί Διοικητικής διαιρέσεως του κράτους.*

Νόμος 2719/1921, (ΦΕΚ 167/1921): *Περί τροποποιήσεως των νόμων 808 και 1172 "Περί συστάσεως Πατριωτικού Ιδρύματος Περιθάλψεως"*

Νόμος 281, (ΦΕΚ 171/ 1914): *Περί Σωματείων.*

Νόμος 2858/1922, (ΦΕΚ 133/1922): *Περί Τροποποιήσεως και Συμπληρώσεως των Νόμων 2145 "Περί Αποδοχών κλπ του Προσωπικού των σχολείων της Δημοτικής Εκπαιδεύσεως" και 2249 " Περί Τροποποιήσεως του νόμου 2145".*

Νόμος 2868/1922, (ΦΕΚ 119/1922τΑ): *Περί Υποχρεωτικής Ασφαλίσεως των Εργατών Και Ιδιωτικών Υπαλλήλων.*

Νόμος 2882/1922, (ΦΕΚ 122/1922): *Περί μεταρρυθμίσεως και συμπληρώσεως του Υπουργείου της περιθάλψεως μετονομαζόμενου εις Υπουργείον Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας.*

Νόμος 2934/1922, (ΦΕΚ 132/1922): *Περί Αποζημιώσεως Των Επί Του Πρώην Καθεστώτος Δια Πολιτικούς Λόγους Απολυθέντων Δημοτικών Υπαλλήλων.*

Νόμος 2948, (ΦΕΚ 143 /1922): *Περί Προαγωγής της Βιομηχανικής και Βιοτεχνίας.*

Νόμος 3/3/1834, (ΦΕΚ 11.1834): *Περί Δημοτικών Σχολείων.*

Νόμος 3106/2003 (ΦΕΚ 30/2003,τΑ): *Αναδιοργάνωση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας.*

Νόμος 33/1846, (ΦΕΚ 14/1846): *Περί διοργανισμού των Υπουργείων.*

Νόμος 3342/1909, (ΦΕΚ 88/1909): *Περί Περιορισμού της κατασχέσεως και της εκχωρήσεως και περί τροποποιήσεως του άρθρου 885 της Πολιτικής Δικονομίας.*

Νόμος 3711/1928, (ΦΕΚ 272/1928): *Περί καταστατικού χάρτου του Ελλ. Ερυθρού Σταυρού και τροποποιήσεώς του απο 13 Νοεμβρίου 1927 Ν.Δ.*

Νόμος 4061, (ΦΕΚ 94/1929): *Περί Υγιεινής και Προστασίας της Μητρότητος και των Παιδικών Ηλικιών.*

Νόμος 4062/1929, (ΦΕΚ 94/ 1929): *Περί Πατριωτικού Ιδρύματος Προστασίας του Παιδιού.*

Νόμος 551/1915, (ΦΕΚ 11/1915): *Περί Ευθύνης Προς Αποζημίωση Των Εξ Ατυχήματος Εν Τη Εργασία Παθόντων Εργατών ή Υπαλλήλων.*

Νόμος 748/1917 ,(ΦΕΚ 170/1917): *Περί Συστάσεως Υπουργείου Περιθάλψεως.*

Νόμος 808/1917, (ΦΕΚ 183/ 1917): *Περί συστάσεως Πατριωτικού Ιδρύματος Περιθάλψεως.*

Νόμος ΑΦΞΑ (1561 /1887), (ΦΕΚ 216/1887, τΑ): *Περί μεταρρυθμίσεως του από 5 Δεκεμβρίου 1845 νόμου περί διοικητικής διαιρέσεως του Κράτους.*

Νόμος ΒΤΜΘ /1895, (ΦΕΚ 37/1895): *Περί της στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαίδευσεως.*

Νόμος ΒΧΚΑ' /1899, (ΦΕΚ 141/1899, τΑ): *Περί γυμναστικής και γυμναστικών και αθλητικών αγώνων.*

Νόμος ΓΗΑ (3091/ 1905), (ΦΕΚ 143/1905): *Περί συστάσεως εποπτικού συμβουλίου της μέσης εκπαιδεύσεως και περί διορισμού επιθεωρητών.*

Νόμος ΓΠΛΔ (3934/1911), (ΦΕΚ 319/1911): *Περί Υγιεινής και ασφαλείας εργατών και ωρών εργασίας.*

Νόμος ΓΥΛΔ' /1909, (ΦΕΚ 282/1909): *Περί διοικητικής διαιρέσεως του Κράτους.*

Νόμος ΓΥΝΕ (3455/1909), (ΦΕΚ 286/1909, τΑ'): *Περί της Κυριακής αργίας και εορτών.*

Νόμος ΔΚΘ (4029/1912),(ΦΕΚ 46/1912): *Περί εργασίας γυναικών και ανηλίκων.*

Νόμος ΔΝΖ' (4057/1912), (ΦΕΚ 58/1912): *Περί Συστάσεως Δήμων Και Κοινοτήτων.*

Νόμος ΔΞΓ (4063/1912), (ΦΕΚ 68/1912): *Περί Εξασκήσεως Του Ιατρικού Επαγγέλματος Εν Ελλάδι.*

Νόμος ΚΕ', (ΦΕΚ 32/1845): *Περί διοικητικής διαιρέσεως των νομαρχιακών και επαρχιακών αρχών.*

Νόμος ΠΜ (120/1882), (ΦΕΚ 16/1882: *Περί εισαγωγής της ελληνικής νομοθεσίας εις τας άρτι προσαρτηθείσας Θεσσαλικάς και Ηπειρωτικές περιοχάς.*

Νόμος ΤΝΖ (356/ 1856), (ΦΕΚ 49/1856): *Περί Εμπειρικών Μαιών.*

Νόμος ΧΗ, (ΦΕΚ 44/1861): *Περί μεταλλείων.*

Νόμος ΧΛΘ/ 1861, (ΦΕΚ 49/1861): *Περί συστάσεως Ναυτικού Απομαχικού ταμείου.*

Νόμος ΧΝΒ (652/1861), (ΦΕΚ 31/1861): *Περί συντάξεως των πολιτικών υπαλλήλων.*

Νόμος ΧΞΔ, (ΦΕΚ 100/1877): *Περί τροποποιήσεως άρθρων τινών του περί εκλογής των Βουλευτών.*

Γ. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Η ιστορία του Ερυθρού Σταυρού. (18/6/2010). Σαν Σήμερα. Ανακτήθηκε από <https://www.sansimera.gr>

Η ιστορία του Λυκείου Ελληνίδων. (18/6/2010). Λύκειο Ελληνίδων. Ανακτήθηκε από <https://lykeionellinidon.com/istoria/>

Οι κανονισμοί των Ορφανοτροφείων Αρρένων-Πριγκήπου και Θηλέων της Χάλκης, 1921. Ματιά. Ανακτήθηκε από https://www.matia.gr/library/ebook_17/index.html

Ορφανοτροφείο Πριγκήπου. (11/8/2013) Μνήμες. Ανακτήθηκε από <https://www.mnimes.org/archives/orfanotrofio-prigkipou>

Ποιοί Είμαστε. (2006). Εθνικό Συμβούλιο των Ελληνίδων. Ανάκτηση από <http://ncgw.org/ποιοί-είμαστε/>

Σύνταγμα της Ελλάδος (1864), άρθρο 11. Δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων. Ανακτήθηκε από <https://library.parliament.gr/Ψηφιακή-Βιβλιοθήκη/Συντάγματα-και-Κανονισμοί/συνταγματικά-κείμενα>

Ψήφισμα ΚΔ' (αρ. 3382) (13 Μαρτίου 1831): Ψήφισμα του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια για την παραχώρηση γης σε Κρητικούς πρόσφυγες που είχαν μετάσχει στον Αγώνα. (x.x.) Refugees In Greece. Ανάκτηση από <http://refugeesingreece.gr/ψήφισμα-του-κυβερνήτη-ιωάννη-καποδίσ>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

About, E. (1970). *Η Ελλάδα του Όθωνος, η σύγχρονη Ελλάδα 1854* (μετάφρ. Α. Σπήλιου, επιμ. Τ. Βουρνά), Αθήνα: Αφοί Τολίδη.

Bergeron, L. & Roncayolo, M. (1984). *Από την προβιομηχανική στη βιομηχανική πόλη,* (μτφρ: Ρ.Μπενβενίστε – Π.Πολέμη), Αθήνα: ΕΜΝΕ.

Bickford- Smith, R.A.H. (1993). *Η Ελλάδα την εποχή του Γεωργίου του Α'* (μτφρ: Λ. Παπαδάκη). Αθήνα: Ειρμός

Burns, E.M. (2006). *Ευρωπαϊκή Ιστορία. Εισαγωγή στην Ιστορία και στον Πολιτισμό της Νεότερης Ευρώπης,* (επιμ. Ι.Σ. Κολιόπουλος, μτφρ Τ. Δαρβέρης). τ.Β'. Θεσ/νίκη: Παρατηρητής.

Esping-Andersen, G., Gallie, D., Hemerisck, A., Myles, J. (2006). *Γιατί χρειαζόμαστε ένα Νέο Κοινωνικό Κράτος* (μτφρ Χ. Οικονόμου). Αθήνα: Διόνικος.

- Finlay, G.** (1973). *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*. τομ. 2^{ος}. Αθήνα: Αφοί Τολίδη.
- Merrien, F.X.** (1996). Γαλλοβρετανικές διαφορές. Στο Merrien F.X. (επιμ.), *Αντιμέτωποι με τη Φτώχεια. Η Δύση και οι φτωχοί χθες και σήμερα* (μτφρ Μ. Κορασίδου). (σ 123-170). Αθήνα: Κατάρτι.
- Miller, W.** (1993). *Ελλάδα- 100 χρόνια ελεύθερου βίου*, Αθήνα: Ειρμός.
- Spicker, P.** (2004). *Το κράτος Πρόνοιας- Μία γενική θεωρία*. Αθήνα: Διόνικος.
- Timasheff, S. N. & Theodorson A. G.** (2005). *Ιστορία Των Κοινωνιολογικών Θεωριών* (επιμ.και μτφρ: Δ. Τσαούσης). Αθήνα: Gutenberg
- Todorov, N.** (2003). *Η Βαλκανική Πόλη: 15^{ος} – 19^{ος} αιώνας* (μτφρ. Ε. Αβδελά, Γ. Παπαγεωργίου). Αθήνα: Θεμέλιο.
- Αγγελόπουλος, Θ.** (1923). *Δίκαιον των πολιτικών υπαλλήλων*. Αθήνα: Τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου.
- Αγριαντώνη, Χ.** (1986). *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα*. Αθήνα: Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος- Ιστορικό Αρχείο
- Αιλιανός, Μ.** (1921). *Το Έργον της Ελληνικής Περιθάλψεως*. Αθήνα: Γραφείου Τύπου Υπουργείου Εξωτερικών.
- Ανώνυμος.** (1922). Η Παιδική Εξοχική Φαλήρου. Θέρος 1921, Περιοδικό *Πατριωτικός Σύνδεσμος των Ελληνίδων*. Αθήνα: εκδ Πατριωτικού Συνδέσμου Ελληνίδων.
- Βεϊκος, Θ.** (1987). *Προλεγόμενα στη φιλοσοφία*. Αθήνα : Θεμέλιο.
- Βερναρδάκης, Δ.** (1962). *Καποδίστριας και Όθων (Επιστολιμαία Βιβλιοκρισία)*. Αθήνα: Γαλαξίας.
- Βοβολίνης, Κ.** (1951). *Το Χρονικό του Παρνασσού 1865-1950*. Αθήνα: Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός.
- Γατόπουλος, Δ.** (1932). *Ιωάννης Καποδίστριας. Ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδος*. Αθήνα: Δημητράκος.
- Γεράκης-Ευταξίας, Α.Σ.** (1994). *Η Ελεήμων Εταιρεία Αθηνών χθες σήμερα και αύριο*. Αθήνα: εκδ. Ιδρύματος.
- Γιαννιτσιώτης, Γ.** (2006). *Η κοινωνική ιστορία του Πειραιά. Η συγκρότηση της Αστικής Τάξης (1860-1910)*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Δαρδαβέσης, Θ.** (2008α). *Η οργάνωση της κεντρικής διοίκησης για την υγειονομική πολιτική στην περίοδο του μεσοπολέμου, στο Δημόσια Υγεία και Κοινωνική Πολιτική: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του*, Πρακτικά Συνεδρίου, Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών “Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος” (επιμ. Γ. Κυριόπουλος). Αθήνα: Παπαζήσης
- Δαρδαβέσης, Θ.** (Οκτ- Νοεμβ 2008β) Η ιστορική πορεία του Υπουργείου Υγείας στην Ελλάδα (1833-1981). *Ιατρικό Βήμα*, σ50-61.

- Δοξιάδης, Α.** (2000). *Απολογισμός του Προσφυγικού προβλήματος*. Αρχείο Α. Δοξιάδη – Ιστορικό Μουσείο Μπενάκη.
- Δραγούμης, Ν.** (1897). *Ιστορικά αναμνήσεις*. Αθήνα: Ερμής.
- Εκθεσις των πεπραγμένων της Φιλοπτώχου Αδελφότητος των Κυριών του Πέραν κατά το έτος 1913*. Κωνσταντινούπολη: Αφοί Γεράρδοι. Ανάκτηση στο <http://medusa.libver.gr/jspui/handle/123456789/4576>
- Ζαβιτζιάνος, Σ.Κ.** (1904). *Υπηρεσία των εκθέτων της Παναγίας του Πέραν Κωνσταντινουπόλεως και λόγοι ιδρύσεως αυτής υπό Σπυρίδωνος Κ. Ζαβιτζιάνου, ιατρού*. Κέρκυρα: Α Λάντζα. Ανάκτηση από <http://medusa.libver.gr/jspui/handle/123456789/4472>
- Ζαμπέλιος, Ι. & Κριτοβουλίδης Κ.** (1897). *Ιστορία των Επαναστάσεων της Κρήτης συμπληρωθείσα υπο Ιωάννου Δ. Κονδυλάκη*. Αθήνα: Γεώργιος Δ. Φεξής.
- Θεοδώρου, Β. & Καρακατσάνη, Α.** (2010). *Υγιεινής Παραγγέλματα: Ιατρική επίβλεψη και Κοινωνική Πρόνοια για το παιδί τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα*, Αθήνα: Διόνικος.
- Θεοδώρου, Ε. Θ.** (1995). *Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση: Η Δευτεροβάθμια Τοπική Αυτοδιοίκηση*. τ. 3^{ος}, Αθήνα: Εκδ. Αφοί Τολίδη.
- Θωμόπουλος, Γ. Ε.** (1977). *Η ιστορία της Κοινωνικής Προστασίας από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Θωμόπουλος, Γ. Ε.** (1990) *Το κράτος Πρόνοιας, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ'. Αθήνα: Εκδ. Αθηνών.
- Καλαφάτη, Θ., Δεμαθάς, Ζ., Σακελλαρόπουλος, Θ.** (1989). *Νόμισμα – Πίστη – Οικονομική Ανάπτυξη: Η Ελληνική Οικονομία 1830-1930*. Πειραιάς: Σταμούλης.
- Καλλιγά, Ε.** (1990). *Η Πρόνοια για το παιδί στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα. Ίδρυμα Ερευνών για το παιδί*. Αθήνα : Δωδώνη.
- Καρούζου, Ε.** (1989). Ζητήματα Κατοχής Εθνικών γαιών. *Μνήμων*, (12), 149-161
doi:<https://doi.org/10.12681/mnimon.409>
- Κασιμάτης, Γ.** (1980) *Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ. Οι λειτουργίες του κράτους*, Αθήνα: Α. Σάκκουλας.
- Κελπανίδης, Χ.Μ.** (2000). *Κράτος Πρόνοιας και Εκπαίδευση, Ισότητα ευκαιριών και ισότητα αποτελεσμάτων: ή κοινωνική παροχή*. Αθήνα: Αφοι Κυριακίδη.
- Κεχαγιάς, Ε.** (1930). *Η εν τη Εθνική Τραπέζη της Ελλάδος και τω Κοινοβουλίω δράσις*. τ Α, Αθήνα: Βλαστός.
- Κορασίδου, Μ.** (1995). *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους. Φτώχεια και Φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα τον 19^ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς
- Κορδάτος, Γ.** (1973). *Η κοινωνική σημασία της ελληνικής επανάστασεως του 1821*, Αθήνα: Βασιλείου.

- Κοτέα, Μ.** (1997). *Η βιομηχανική ζώνη του Πειραιά (1860 – 1900)*, Αθήνα: Πανεπ. εκδόσεις Παντείου Πανεπιστημίου.
- Κοτέα, Μ.** (2007). *Τοπική διακυβέρνηση και Αστικοποίηση – Ο εκσυγχρονισμός της Δημοτικής διοίκησης στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα*, Αθήνα: Διόνικος.
- Κουρτίδης, Α.** (1924). *Εισήγηση για την 50ετηρίδα της Σχολής Απόρων Παιδιών Παρνασσού*, Αθήνα: χ.ε.
- Κρεμαλής Κ.** (1985). *Δίκαιο Κοινωνικών Ασφαλίσεων*, Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλας.
- Κρεμαλής, Κ.** (1991). *Το δικαίωμα του απόμου για Κοινωνική Πρόνοια*. Αθήνα: Α. Σάκκουλας.
- Κυριαζής, Α.** (2006). Έφεδροι Μικρασιάτες στο πλευρό της Ελλάδος, *Εφημερ. «Ανατολή»*, τ. 30/31, Αθήνα.
- Λαμπαδάριος, Ε.** (1912). *Οργάνωσις και Θεραπευτικές αποτελέσματα της Α΄ Ελληνικής εν Βουλιαγμένη παιδικής εξοχής*. Πρακτικά Β΄ Ελληνικού Συνεδρίου κατά της φυματιώσεως, Βόλος, 20-23 Μαΐου.
- Λαμπαδάριος, Ε.** (1931). *Προστασία της υγείας του μαθητού*. Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Προστασίας της Μητρότητος και των Παιδικών Ηλικιών, Αθήναι 19-26 Οκτωβρίου 1930.
- Λαμπίκης, Δ.** (2000) *Εκατό χρόνια του Δήμου Αθηναίων*. Αθήνα: Δήμος Αθηναίων Πολιτισμικός Οργανισμός.
- Λάμπρος, Μ.** (1890). Απόρων Παίδων βίος και έθιμα. *Παρνασσός*. τ.β΄, σ 200.
- Λιακόπουλος, Η.** (1899). *Τα εν Ελλάδι Φιλανθρωπικά Ιδρύματα*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Μακρίδης, Ν.** (1933). *Αι υπηρεσίαι υγιεινής εν Ελλάδι*. Αθήνα: χ.ε.
- Μακρυγιάννης, Ι.** (1965). *Απομνημονεύματα*. Αθήνα: Γαλαξίας.
- Μακρυγιάννης Ι.** (1977). *Απομνημονεύματα*, Εισαγωγή Γ. Βλαχογιάννη, Αθήνα: Ελληνική εκδοτική Σχολή.
- Μαλούτας, Θ. & Οικονόμου Δ.** (1988). *Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους Πρόνοιας στην Ελλάδα. Χωρικές και τομεακές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Εξάντας.
- Μάνεσης, Α. & Παπαδημητρίου, Γ.** (1989). *Το Σύνταγμα του 1975/1986*. Αθήνα: Α. Σάκκουλας.
- Μανσόλας Α.** (1980). *Πολιτειογραφικά Πληροφορία περί Ελλάδος*. Αθήνα: Ν. Καραβία.
- Μαρκεζίνης, Σ.** (1968) *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδας: 1828-1964*. Αθήνα: Πάπυρος.
- Μαστρογιάννης, Ι.** (1960). *Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της Νεωτέρας Ελλάδος: 1821 – 1960*. Αθήνα: χ.ε.

- Ματθαίου, Α.** (1996). *Αλληλεπίδραση Κανόνων Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας στους κλάδους αναπηρίας, γήρατος και οικογενειακών βαρών*. Αθήνα – Κομοτηνή: Α. Σάκκουλας.
- Μουζέλης, Ν.Π.** (1978). *Νεοελληνική Ιστορία- Όψεις υπανάπτυξης*. Αθήνα : Εξάντας.
- Μπαλάνος, Δ. Σ.** (1919). *Η περίθαλψις των ορφανών εν τω Ελληνικό κράτει*. Αθήνα: Θεοδωρόπουλος.
- Μπαλάνος, Δ. Σ.** (20 Μαρτίου 1948). *Πρακτικά Ακαδημίας Αθήνας*. τ. 23, Αθήνα: Εκδ. Παγκόσμιος Έρανος.
- Μπίρης, Κ.** (1985). Η Αθήνα κατά το 19^ο προς 20^ο αιώνα. *Μέλισσα*, σ. 202-219.
- Μπόζη, Σ.** (2002). *Ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης. Κοινότητα Σταυροδρομίου-Πέραν*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Νικολόπουλος Β.** (1937). *Η ιστορία του Μετοχικού Ταμείου Στρατού 1853 – 1937*. Αθήνα: Καραβίας.
- Πανουριάς, Η.** (1973). *Γενική Συλλογή των νόμων κλπ περί συντάξεων του κράτους*. Αθήνα: χ.ε.
- Πανουτσοπούλου, Κ.** (1984). *Κοινωνική Πρόνοια. Ιστορική εξέλιξη – σύγχρονες τάσεις*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Πανταζίδης, Α. Ξ.** (1987). *Ιστορία του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού*, τ. Α, Αθήνα: Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.
- Παπαδάκης, Κ.** (Ιανουάριος – Μάρτιος 1959). Βαρδάνειον και Πρώτον Νοσοκομείον Σύρου, *Περιοδ. Κοινωνική Πρόνοια*. έτος Γ' (12), σσ. 301.
- Παπαδόπουλος, Α. Α** (1954). *Το Αμαλίειον Ορφανοτροφείον Κορασίων επί τη εκατονταετηρίδι του (1855-1954)*. Αθήνα: Μ.Μυρτίδη.
- Παπαντωνίου, Ν.** (1988). *Οι μορφές του ελεύθερου κράτους που οραματίζονταν οι αγωνιστές του '21*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Παρασκευόπουλος, Γ. Π.** (2001). *Οι δήμαρχοι των Αθηνών 1835-1907:Μετά προεισαγωγής περί δημογεροντίας*. Αθήνα : Δήμος Αθηναίων Πολιτισμικός Οργανισμός.
- Παρρέν, Κ.** (1889, Οκτώβριος 29). Η Σχολή της Κυριακής των απόρων γυναικών, *Εφημερίς των Κυριών*, (138) , 1-2.
- Παρρέν, Κ.** (1893, Ιανουάριος 17). Ασυλον απόρων εργατίδων Αγίας Αικατερίνης. *Εφημερίς των Κυριών*, (289), σ. 1.
- Παρρέν, Κ.** (1893, Μάιος 5). Επίκλησις: Άσυλον Αγίας Αικατερίνης. *Εφημερίς των Κυριών*, (305), σ. 6.
- Πάτρας, Α.** (1969). *Η εξέλιξη της διαρθρώσεως των Υπηρεσιών και ο κοινωνικο-πολιτικός παρεμβατισμός του κράτους. Μελέται Κοινωνικής Πολιτικής*, Αθήνα: χ.ε.

- Πετρίδης, Π.** (1991). *Πολιτικοί και Συνταγματικοί θεσμοί στη νεώτερη Ελλάδα (1821 – 1843)- Η πολιτική οργάνωση του αγώνα, η καποδιστριακή πολιτεία, η βαυαροκρατία.* Θεσ/νίκη: University Studio Press.
- Πέτροβας, Σ.** (1984). *Ίδρυμα Γεωργ. και Αικ. Χατζηκώστα :Αύγουστος 1853 – Αύγουστος 1983, 130 χρόνια Στοργή.* Αθήνα: χ.ε.
- Πετρόπουλος, Ι. Α.** (1997). *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο. (1833-1843),*(επιμ. Α.Φίλιππου). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Πετρόπουλος, Ι. Α., & Κουμαριανού, Α.** (1982). *Η θεμελίωση του Ελληνικού κράτους. Οθωνική περίοδος 1833 – 1843.* Αθήνα: Παπαζήσης.
- Ράλλης, Γ.Α.** (1856). *Οι Ελληνικοί Κώδικες. Μετά των τροποποιούντων αυτούς Νεωτέρων Νόμων και Β. Διαταγμάτων,* τόμ. Α΄- Γ΄, Αθήνα: Γ. Χαρτοφύλακας.
- Σάββας, Κ. & Καρδαμάτης, Ι.** (1907). *Η ελονοσία εν Ελλάδι και τα πεπραγμένα του Συλλόγου. Σύλλογος Προς Περιστολήν των Ελωδών Νοσημάτων.* Αθήνα: Τυπογραφείο Λεωνή .
- Σάββας, Κ.** (1915). *Εγχειρίδιο Υγιεινής.* Αθήνα: Εστία.
- Σακελλαρόπουλος, Θ.** (1986). *Οι θεσμικές αιτίες για την καθυστερημένη ανάπτυξη καπιταλιστικών σχέσεων στον ελληνικό αγροτικό χώρο. Προσεγγίσεις και υποθέσεις. Επιθεώρηση αγροτικών μελετών.* τόμος 3,σς. 3-20.
- Σακελλαρόπουλος, Θ.** (1991). *Θεσμικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη. Κράτος και Οικονομία στην Ελλάδα 1830 – 1922.* Αθήνα: Εξάντας.
- Σακελλαρόπουλος, Θ.** (επιμ), (1999). *Η μεταρρύθμιση του Κοινωνικού Κράτους.* τόμος Α΄, Αθήνα: Κριτική.
- Σακελλαρόπουλος, Θ.** (2000). *Πρόλογος Στο Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και οι προκλήσεις του 21ου αιώνα.* Αθήνα: Παπαζήσης.
- Σαπουνάκη-Δρακάκη, Α.** (2004). *Ευρωπαϊκή Αστική Ιστοριογραφία- Τάσεις και προοπτικές.* Αθήνα: Διόνικος.
- Σαπουνάκη-Δρακάκη, Α.** (2005). *Οικονομική Ανάπτυξη και Κοινωνική Προστασία: Η γέννηση των υπηρεσιών υγείας στον Πειραιά και το Τζάνειο Νοσοκομείο.* Αθήνα: Διόνικος.
- Σαπουνάκη-Δρακάκη, Α.** (2006). *Σισμανόγλειο Νοσοκομείο 1936-2006.* Αθήνα: Διόνικος.
- Σβορώνος, Ν.** (1983). *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας (μτφρ. Αικ. Ασδραχά).* 7^η έκδοση. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Σβορώνος, Ν.** (1994). *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας – Βιβλιογραφικός Οδηγός Σπ. Ι. Ασδραχά,* Αθήνα: Θεμέλιο.
- Σβορώνος, Ν.** (1995). *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας* (επιμ. Ξ. Γιαταγάνας). Δ΄ έκδοση. Αθήνα: Θεμέλιο.

- Σιδηρόπουλος, Φ.** (1999). *Τα Εθνικά φιλανθρωπικά καταστήματα στην Κωνσταντινούπολη-Νοσοκομείο Βαλουκλή*. Αθήνα: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.
- Σκαλτσά, Μ.** (1990). *Κοινωνική ζωή και δημόσιοι χώροι του 19^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.
- Σκιαδάς, Ε.** (2002). *Δημοτικό Βρεφοκομείο Αθηνών 1859 – 1999*. Αθήνα: Μικρός Ρωμικός.
- Σοφιανός, Κ.** (1988). *Το νομικό καθεστώς της παιδικής ηλικίας και της νεότητας, 1833 – 1900: Συναγωγή νόμων, διαταγμάτων εγκυκλίων, καταστατικών*. τ. Α'. Αθήνα: ΙΑΕΝ.
- Σταθόπουλος, Α. Π.** (1995). *Κοινοτική Εργασία- Θεωρία και Πράξη, 5^η έκδοση*. Αθήνα : Έλλην.
- Στασινοπούλου, Β. Ο.** (1990). *Κράτος Πρόνοιας, Ιστορική Εξέλιξη – Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, Βιβλιοθήκη κοινωνικής επιστήμης & κοινωνικής πολιτικής. Αθήνα: Gutenberg.
- Στεφανίδης, Α.** (1948). *Αγροτική πολιτική και οικονομική πολιτική επί των συλλεκτικών έργων. Γαιοκτησία και γαιοκτητική πολιτική*. Αθήνα: Υπ. Γεωργίας.
- Συλλογικό.** (2008). *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (τόμος 15^{ος}): Νεώτερος ελληνισμός από το 1913 ως το 1941*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Συναρέλλη, Μ.** (1989). *Δρόμοι και λιμάνια στην Ελλάδα, 1830-1880*, Αθήνα: ΕΤΒΑ Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα.
- Τζουμελέας, Σ. Γ. & Παναγόπουλος, Π. Α.** (1937). *Η εκπαίδευσή μας στα τελευταία 100 χρόνια*. Αθήνα: Δημητράκος.
- Τρικούπης, Σ.** (2007). *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*. Τόμος Δ'. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.
- Τσακόπουλος, Σ. Θ.** (1934). *Μία εκατονταετηρίς Υγειονομικής Πολιτικής εν Ελλάδι 1833 – 1932*. Στη *Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια Ιατρικής Υγιεινής*, Αθήνα : Δημητράκου.
- Τσάκουρης, Κ.** (1995). *Η Φιλανθρωπία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα. Συγκρότηση και λειτουργία. Η περίπτωση της Αθήνας και του Πειραιά*. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Σχολή Νομικών Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Νομικής , Θεσσαλονίκη.
- Τσαλδάρη, Α.** (1956). *Κοινωνική Πρόνοια. Η Ελληνίς εις το εθνικό και κοινωνικό σύνολο*. έτος Α', Τ 2, Αθήνα: χ.ε
- Τσοκόπουλος, Β.** (1984). *Πειραιάς 1835-1870. Εισαγωγή στην Ιστορία του Ελληνικού Μάντσεστερ*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Τσουκαλάς, Κ.** (1979). *Εξάρτηση και αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα 1830 – 1922*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Τσουκαλάς, Κ.** (1986). *Εργασία και εργαζόμενοι στην πρωτεύουσα: αδιαφάνειες, ερωτήματα, απαντήσεις*. Αθήνα: Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών.

- Φωτήλας, Ν. Α. Α.** (1937). *Κοινωνική Πρόνοια: Εγχειρίδιον θεωρίας και Πράξεως*. Αθήνα: Πυρσός.
- Χατζημανωλάκης, Ι.** (1998). *Χατζηκυριάκειο: Το χρονικό ενός ιδρύματος*. Πειραιάς : Χατζηκυριάκειο Ίδρυμα.
- Χουμανίδης, Θ. Α.** (1973). *Οικονομική Ιστορία της Ελλάδος*. τόμος Ι. Αθήνα: ΕΚΚΕ.
- Χουμανίδης, Θ. Α.** (1990). *Ιστορία Οικονομικών Θεωριών: Η περί Εγγειου προσοδού θεωρία από την εποχή των Κλασσικών μέχρι σήμερα*. Αθήνα : Σμπίλιας.
- Ψαλιδόπουλος, Μ.** (1997). *Οικονομικές Θεωρίες και Κοινωνική Πολιτική. Η Βρετανική προσέγγιση*. Β' εκδ., Αθήνα: Αίολος.

ΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Albrecht-Carré, R.** (1967). *A Diplomatic History of Europe since the Congress of Vienna*. London: Methuen.
- Anderson, M. S.** (1983). *The Eastern Question 1774 – 1923. A study in International Relations*. London: Mcmillan.
- Bairoch, P.** (1985). *De Jericho a Mexico. Villes et economie dans l' histoire.*, Paris : Gallimard.
- Cipolla, C.M. & Borchard, K.** (1985). *Europäische Wirtschaftsgeschichte. Deutsche Ausgabe von The Fontana Economic History of Europe*. T.5, Stuttgart/ New York: Gustav Fischer Verlag.
- Cipolla, C.M.** (1990) *Before the Industrial Revolution: European Society and Economy, 1000-1700*. London, UK: Routledge.
- Ferrera, M.** (1996). The “Southern Model” of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*. (6), σσ. 17-37.
- Grenville, J.A.S.** (1976). *Europe Reshaped, 1848 – 1878*. Sussex: Harvester Press.
- Hietala, M.** (1987). *Services and Urdanization, at the turn of the century. The diffusion of Innovations*. Helsinki: Finnisch Historical Society FHS.
- House, F.N.** (1936). *The development of Sociology*. New York: McGrawHill.
- Jones, C.** (1993). *The pacific challenge. Confusion welfare state*», στο Jones C. (επιμ.), *New perspectives on the welfare state in Europe*, Routledge.
- Jordan, B.** (1987). *Rethinking welfare*. Oxford [Oxfordshire], UK ; New York, NY, USA : B. Blackwell.
- Lenin, W. I.** (1969). *April 1912 - März 1913. Herausgegeben vom Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der KpdSU(τ.13)*, στο *Werke*. τ. 13, Berlin: Dietz-Verlag.

- Marshall, T.H.** (1965). *Class, citizenship and social development*. New York: Doubleday Anchor Book.
- Mathias, P. & Postan, M. M.** (Eds.). (1978). *The Cambridge Economic History of Europe. The Cambridge Economic History of Europe (Vol. 7)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McGrew, W.W.** (1985). *Land and Revolution in Modern Greece, 1800-81. The Transition in the Tenure and Exploitation of Land from Ottoman Rule to Independence*. Kent, OH: Kent State University Press.
- Mishra, R.** (1984). *The Welfare State in Crisis. Social Thought and Social Change*. Brighton:Wheatsheaf Books.
- Moraitinis, P.A.** (1987) *La Grece Telle Qu' Elle est*. Αθήνα : Ν.Καραβία.
- Pollock, L.A.** (1985). *Forgotten children. Parent – Child Relations from 1500 to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sakellaropoulos, T.** (1983). *Staat und Wirtschaft in Griechenland 1950 – 80 (Διδακτορική διατριβή)*. Institut für Wirtschaftsgeschichte του Hochschule für Ökonomie –Karlshorst: Berlin.
- Supple, B.** (1983). *Dev Staat und die Industrielle Revolution*. Στο C. Cipola – K. Borchard, *Europaische Wirtschaftsgeschichte* (Fontana Economic History of Europe), Τομ. 3, Stuttgart: Fischer.
- Thomson, D.** (1973). *Europe Since Napoleon*. London: Longman Group Limited.
- Vögele, J.** (1998). *Urban mortality change in England and Germany, 1870 – 1913*. Liverpool: Liverpool University Press.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Α. ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

Α1. Περί χρηματικής βοήθειας προς την Μαργαρίτα Βιδάλη εκ Τήνου χάριν περιθάλψεως από τον Υπουργό των Εσωτερικών.

Handwritten signature

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΑΣΙΛΕΥΣΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

*Επί τῆς προτάσεως τοῦ ἑπιπέμνου ἀποσπασμοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐγ-
γινόμενης καὶ ἐκδομένης ἐπὶ τοῦ Μαργαρίτας Βιδάλῃ Τηνίου χάριν περιθαλ-
ψεως φραγμαί.*

*Ὁ ἑπιπέμνος ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀποσπασμὸς ἐξέτι εὐδαιμονοῦται ἐπὶ
καρτῆς Ἡδύαγμα. Ἀθήναι. Την.*

A2. Έγκριση Όθωνα δαπάνης για να χωρισθεί ένα ιδιαίτερο δωμάτιο της ποινικής πολιτικής φυλακής Σύρου για τη φυλάκιση πολιτικών υποδίκων γυναικών. Αθήνα, 11/23 Ιουλίου 1834.

υπ. Αρ. 175114 της Πρωτ. του Εθν. 2467
 Προς τον Εθν. του Εθνικισμού
 Γραμματέα Όθων υ.τ.χ.
 υπρ του εξόχου στα του χειροδουρουμένου
 στα του υλοποιήσεως συντάξις φυλακίς ης
 Σύρου.

Επειδή το από 3/7 του 1834 υπ. Αρ. 113
 επί του Εθνικισμού Γραμματέα της Εθνικ. του
 Εθν. του Εθνικισμού:

α) του δαπάνης 113 υπ. Αρ. να χωρισθεί
 εν ιδιαίτερον δωμάτιον εις της υλοποιήσεως
 αρχικώς φυλακίς Σύρου προς διαμονήν η
 υλοποιήσεως υλοποιήσεως γυναικών.

β) Επειδή το νόμιμον του εξόχου του Εθν. του
 ης βάρος της υπ. του Διαπιστώσεως Γραμματέα
 Εθνικισμού του Εθνικισμού υλοποιήσεως του
 Αρχικώς υλοποιήσεως 4,50 διστά
 (Αρ. 50 η 50) ης βάρος ης από υλοποιήσεως
 της υπ. του Εθνικισμού Γραμματέα της
 Εθνικισμού.

Εν Αθήναις, τῷ 11 Ιουλίου 1834
 23
 Όθων υ.τ.χ.
 υλοποιήσεως ης του Εθν. του Διαπιστώσεως
 Γραμματέα ης.

Φ. 186.
 Ουδίνης
 Ουδίνης 26/7 38.
 (Μη.)
 Γ. Τ. Παπαδόπουλος

A3. Με πρόταση επί της Δικαιοσύνης Γραμματεία της Επικρατείας παρέχεται μηνιαία αντιμισθία 50 δρχ. σε ιατρό που θα επισκέπτεται τις φυλακές Αθήνας. Έγκριση Όθωνα. Αθήνα, 11/23 Ιουλίου 1834.

245

Όθων

ελα. ελα. ελα.

Οσιών προτάσιν του Υπουργού επί
 της Δικαιοσύνης Γραμματείας, της
 Επικρατείας, παρέχουσα αμην (κα)
 μηνιαία δρχ. 50. Τέλει του Βασιλέως ΙΧ
 Απριλίου του 1834.

Τ λογισμὸν πρὸς τὴν πρότασιν
 ἂν καταβῆται ἀρχὴν 1834.

20 94.

Φ 185
 Φυσ. Αθήνα

Οσιών επί της Δικαιοσύνης
 Γραμματείας

Οσιών επί της Δικαιοσύνης
 Γραμματείας

Α5. Έγκριση Όθωνα ποσού 482 δραχμών για τον μετασχηματισμό στη Χαλκίδα εθνικής οικίας, σε φυλακή των υποδίκων και καταδίκων γυναικών. Αθήνα 16/28 Ιουνίου 1837.

23056.

Ων.

Επι ημ' από 14/28. Ιουν. 37 προλαύσας ης επί των
πρωτοδικών δραχμ. ενυπάρχων την ποσότητα
της 482 δραχμ. εφ' ην να χρησιμοποιησώμεν και να μετασχη-
ματίσασιν την εκ Χαλκίδας εθνικ. οικίας εν
φρακίον για φυλάξασιν καταδικω. γυναικων,
επιρελλα τωρίνης της θαυμαίας του λογαριασμών αποδεδειγμένων.
Η ποσότης αυτή δεχθήσεται και την δια-
ταγήν προέσχηματ. Δραχμ. 482
Εν Αθήναις 16/28 Ιουν 1837

Ων

Α. Τζορτζής

δραχ. 482/28

Φ 186 Φαίλιος Κρηίδης

κρηίδης

Α6. Έγκριση Όθωνα επισκευής φυλακών των καταδίκων εις την Ερμούπολη Σύρου. Αθήνα, 13/25 Δεκεμβρίου 1837.

2652 Οθων

Επι της από 12/24 Απρ. Υ. Ορσινός
 δια της δια Ειρηνηϊκή εφαρμογής, Εγκρίθησαν
 να χορηγηθώσι δραχμὰς (εκατὸν ἀκόσ),
 δια τὰ χρονομίσματα γὰρ δια ἐπίδοσιν δια
 Γεωργίου τῶν αεταδίων γὰρ ἔμμελλον, 3
 δια αεταδίων ἐὶς Σκοπέου γὰρ τῶν

Γεωργίου.
 ἐν Οδύσει τῶν 13/25 Δεμ. 1837

Οθων

29/12 37

Γ. Γ. Παράσης

Φ186
 Φ186α

Α. ο. ο.

A7. Αίτηση προσωρινής μεταφοράς φυλακισθέντος ασθενούς στη Χαλκίδα, σε άλλο ασφαλές οίκημα με φρουρό για την υγεία των υπολοίπων κρατούμενων. Έγκριση Όθωνα. Αθήνα, 1/13 Οκτωβρίου 1838.

Αθήνα 1/13 Οκτωβρίου 1838

Όθων

«3. «33.

Πρωτοβουλιανή 29 ετών και 28 χρονών
 εργατών των μαλακίων διαμένοντι τινος
 δουλείας, τινος δουλειών 29 ετών δουλειαν
 δι' τινος εργατών των γαζών μαλακίων
 διαμένοντι τινος δουλειαν τινος ετών
 εις μαλακίων αέτι εργασιών τινος
 δουλειαν τινος εργασιών τινος δουλειαν
 αέτι εργασιών τινος, τινος δουλειαν
 αέτι εργασιών τινος εργασιών τινος
 αέτι εργασιών τινος εργασιών τινος

Τα διαρκούντες δι' τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος

τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος

Ε' Χαλκίδα, τινος 1/13 Οκτωβρίου 1838.

Όθων

τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος
 τινος δουλειαν τινος δουλειαν τινος

A8. Έγκριση Όθωνα περί διορισμού Ιατρού προς επίσκεψη καταδίκων και φυγοδίκων στις φυλακές Χαλκίδας. Αθήνα, 25 Μαρτίου / 6 Απριλίου 1840.

1840.

Όθωνας

Προς τον επί των Ξενοφώντων
 Φαρμάκων
 Αξιωματικό Ιατρόν προς
 επίσκεψιν των εν τῇ φυλακῇ
 Χαλκίδος καταδικῶν φυγοδίκων
 κ.α.α.

Επί της νῦν αἰσῆς 9298 πρῶτος
 τῆς Αἰσῆτος ἐπί των Ξενοφώντων
 Φαρμακείας, ἔχοντος πάλιν ἔξω.
 1/ Διὰ διδόναι μισθολογία αὐ-
 τοῦ ἐν Δραχμαῖν πενήντα
 ταῖς αἰσῆς 50, ἡ δὲ ἡμετέρα ἔπισης
 μισθολογία αὐτῆς ἐπί των
 Ξενοφώντων Φαρμακείας, διὰ τὴν
 ἐπίσκεψιν τῶν ἐν τῇ φυλακῇ
 Χαλκίδος καταδικῶν φυγοδίκων.
 2/ Ἐν τῇ αἰσῆς 50, πέντε Δραχμῶν
 αὐτῆς αἰσῆς 30, διὰ τὴν ἐπίσκεψιν
 αὐτῆς ἐπί των προῖποροχίτων τῆς ἐπί
 των Ξενοφώντων Φαρμακείας, αὐ-
 τῆς αἰσῆς 20, ἐν τῇ παρουσίᾳ
 τῆς ἐπί της Δικαιοσύνης.
 3/ Αἰσῆτος ἐπί των Ξενοφώντων
 αὐτῆς ἐπί της Δικαιοσύνης φαρ-
 μακείας παραγγέλλεται ἡ δὲ
 ἐπίσκεψις τῶν ἐν τῇ φυλακῇ
 Χαλκίδος καταδικῶν φυγοδίκων.
 Ἐν Αθήναις τῆς 25 Μαρτίου 1840,
 ὁ Βασιλεὺς
 Όθωνας

Α9. Έγκριση Όθωνα για την παρασκευή δωματίου της φυλακής σε εκκλησία για τον εκκλησιασμό των φυλακισμένων. Αθήνα, 17 Απριλίου 1842.

17. 4. 1842. Αθήνα. 883.

Όθων

αρχα: αρχα: αρχα:

Επί των αρχόντων του Κρατικού επί των
Δικαιοσύνης Γραμματέως, υπεύθυνος
αυτονομοδότης και επί των αρχόντων
δικαστικών επί των υπαλλήλων των
των υπαλλήλων, ή των υπαλλήλων των
αρχόντων επί των υπαλλήλων των
αρχόντων 1833. 883. 883. 883.
με αρχόντων επί των αρχόντων
και υπαλλήλων των υπαλλήλων
αρχόντων 1833. 883. 883. 883.
επί των αρχόντων επί των αρχόντων
αρχόντων 1833. 883. 883. 883.

185
1842
Προς τον επί των Δικαιοσύνης
Γραμματέα
Προς τον επί των Αρχόντων
1842

A10. Έγκριση Όθωνα επί της Δικαιοσύνης Γραμματείας για την νοσηλεία κρατουμένων στην Αθήνα, 7 Μαΐου 1842.

Αθήνα 7 Μαΐου 1842

Όθων

() () ()

Επί τη προαγωγή εν
 Ημετέρο επί της Δικαιοσύνης
 Γραμματείας. Εξυμνήσαντες εν
 ος εν τω έσπεδα αυταίς τω
 καμπίον τα εν εσοχίται εν
 εν αυτώ κρατουμένων, 3 χορηγ
 μη εν άδεια εν εξουσία εν
 εν ομοσύν τω εν ποσόντα.
 τα χρωί άσο. αλατιθήσει,
 εν εντόχων το παρόν εν εν
 Ημετέρον επί της Δικαιοσύνης
 Γραμματεία. εν Αθήναις
 εν 7 Μαΐου 1842.

φ185
 Ρωσική
 Αρχί εν επί της Δικαιοσύνης
 Γραμματεία

19

A11. Έγκριση ενοικίασης ιδιαίτερης οικίας στο Μεσολόγγι για τους πολιτικούς κρατούμενους από τον Οκτώβριο του 1840. Η επί των Εσωτερικών Γραμματεία.
Αθήνα 14/26 Αυγούστου 1842.

2060

Οβελών. Ατ.

Επί της υπ' αριθ. 9682 προτάσεως
της Αρκτικής επί της ενοικίασεως
Γραμματείας, εφ' ου επισημασθέντος
μείνει εισουσίαση Πρωθυπουργού ούτως
πάλιν εις Μεσοζουρικήν εφ' ου επισημασθέντος
δικαίως παρατηρήσεως, αρθροειδώς
επί της υπ' αριθ. 1840 επί της υπ' αριθ.
9682 προτάσεως, εφ' ου επισημασθέντος
κατά μίαν, κατ' άρθρον και άρθρον
επί της Γραμματείας επί του Πρωθυπουργού
να' επισημασθέντος επί της υπ' αριθ. 9682
και συζαυτής και της υπ' αριθ. 9682
αξίας επί της υπ' αριθ. 9682.

Επί Αθήναις 14/26 Αυγούστου 1842

26

Από την επί των Εσωτερικών
Γραμματείας.

Πρόξ. συζαυτής εφ' ου επισημασθέντος
Μεσοζουρικήν παρατηρήσεως.

186
1842

14/26 42

Α12. ΦΕΚ 28/1853 , Έγκρισις ανεγέρσεως Ορφανοτροφείου εντός του Δήμου Αθηνών του αιμνήστου Γ.Χ.Κώνστα υπό την επωνυμία “Ορφανοτροφείον Γεωργίου και Αικατερίνης Χατζηκώνστα”.

**ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.**

ΑΡΙΘ. 28.

1853

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, 7 Σεπτεμβρίου

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΜΗΡΕΡΙΒΧΟΜΕΝΩΝ

Διατάγματα: 1) Περί ἀπαλλαγῆς τοῦ ὑπουργοῦ Α. Παῖκου ἀπὸ τῆς προσωρινῆς διαθετικῆς τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης. — 2) Περί διορισμοῦ τοῦ Σ. Ηγγέλικα ὡς ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης. — 3) Περ τῆς Β' Συνόδου τῆς περιόδου. — 4) Περί ἐπιπέσεως τοῦ δημοτικοῦ δικαίου εἰς τὸν δήμον θυμαίε. — 5) Περί ἀνεγέρσεως ἐντὸς τοῦ δήμου Ἀθηνῶν ὁρφανοτροφείου τοῦ ἀιμνήστου Γ. Χ. Κώνστα. — Πρωτόκολλον περὶ τοῦ μέσου ὄρου τῆς ἰσχυρῆς τιμῆς τοῦ ἐγγυηματοῦ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί ἀπαλλαγῆς τοῦ ὑπουργοῦ Α. Παῖκου ἀπὸ τῆς προσωρινῆς διαθετικῆς τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης ὑπουργείου.

Ο Θ Ω Ν

ΕΛΕΘ. ΘΕΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀπερασάσαμεν καὶ ἀπαλλάττομεν τὸν ὑπουργὸν ἐπὶ τοῦ Βασιλ. Οἴκου καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. κ. Α. Παῖκου τῆς προσωρινῆς ἀνατεθειμένης εἰς αὐτὸν διαθετικῆς τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, ἐκφραζόντες πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐαρέσειαν διὰ τὴν κατὰ ἔλλου ἐπιλήρωσιν τῶν καθήκοντων τοῦ ὑπουργείου τούτου.

Ὁ ἡμέτερος Πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν θέλει προσυπογράψαι καὶ ἐκτελέσει τὸ παρὸν Διάταγμα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 29 Αὐγούστου 1853.

Ο Θ Ω Ν.

Α. Γ. ΚΡΕΤΖΗΣ.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί τοῦ διορισμοῦ τοῦ Σ. Ηγγέλικα ὡς ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης.

Ο Θ Ω Ν

ΕΛΕΘ. ΘΕΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἀρθρον 24 τοῦ Συντάγματος, εὐαρεστούμεθα νὰ διορίσωμεν καὶ διορίζομεν ὑπουργὸν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης τὸν κ. κ. Σπυρίδωνα Ηγγέλικον, Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου.

Ὁ ἡμέτερος Πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν θέλει προσυπογράψαι καὶ ἐκτελέσει τὸ παρὸν Διάταγμα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 29 Αὐγούστου 1853.

Ο Θ Ω Ν

Α. Γ. ΚΡΕΤΖΗΣ.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί τῆς Β' Συνεδρικῆς περιόδου.

Ο Θ Ω Ν

ΕΛΕΘ. ΘΕΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Κατὰ πρότασιν τοῦ ἡμετέρου ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως. ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἀρθρον Γ' τοῦ ΣΑ' νόμου, καλούμεν, πρὸς τὸ Σίρον καὶ Ἰάκωβ Σ. Μητροπολίτη Κυρίω Δακτυλ, συνέδρω Συνεδρικῆ ἐκ τῆς Α' Περιόδου, τοῖς ἐξῆς Σ. Ἀρχιερεῖς:

α) Τὸν Πατρῶν καὶ Ἠλείας Σ. Ἀρχιεπίσκοπον Κύριον Μιχαήλ.

β) Τὸν Ἀκαρνανίης καὶ Αἰτωλίας Σ. Ἀρχιεπίσκοπον Κύριον Θεόδωρον καὶ

γ) Τὸν Ἰόρκου καὶ Σπειζῶν Σ. Επίσκοπον Κύριον Νεόφυτον.

διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς κατὰ τὸν εἰρημένον νόμον Β' Περιόδου τῆς ἱερα. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Σ. Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, κατὰ τὰς τὰς τῶν πρεσβείων τῆς Ἀρχιερωσύνης καὶ τοῦ βασιλοῦ ὃν ἔχει ἕκαστος.

Εἰς τὸν προκηθέντα ἡμέτερον ὑπουργὸν ἀντικειμένοντα τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὴν δημοσίευσιν τοῦ παρόντος Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 Αὐγούστου 1853.

Ο Θ Ω Ν

Σ. ΒΑΣΙΛΟΣ.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί ἐπιπέσεως τοῦ δημοτ. δικαίου εἰς τὸν δήμον θυμαίε.

Ο Θ Ω Ν

ΕΛΕΘ. ΘΕΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἰδόντες τὸ ἀρθρον 5 τοῦ περὶ Δημοτικῶν ὄρων νόμου ἐπὶ τὴν περίοδον τοῦ ἡμετέρου ἐπὶ τῶν θυμαίε.

τερικών. Υπουργού, και τῆ γνωμοδοτήσει τοῦ Υπουργοῦ καὶ Συμβουλίου ἀπερσιόσαμεν καὶ διατάττομεν.

Ἄρθρ. 1. Επιτρέπεται εἰς τὸν δῆμον Θουέας νὰ ἀνακεῖται τὸν ἀνάγει τοῦ ἀπὸ 7 Νοεμβρίου 1849 ἡμετέρου διατάγματος ἐπιβληθέντα δημοτικὸν κερσὺν καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν εἰς τορμένων εἰς τὸν δῆμον δημοτικῶν κερσῶν καὶ ἀλεύρων.

Ἄρθρ. 2. Ὁ ὅρος τοῦ δαουρῦ τοῦτου δὲ ἀνάγει νὰ ὑπερβαίῃ τὸν διὰ τὰ λοιπὰ ὄνια καθ' ἑκάστον ἔτος ὑπερζόμενον ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου.

Ἄρθρ. 3. Ὁ ἀνωτέρω δαουρὸς θέλει διακρίσεται ἐπὶ τετραετίαν ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ διὰ τοῦ εἰρημένου διατάγματος ἐπιτραπέντος εἰς τὸν αὐτὸ ἄγιον.

Ὁ ἡμέτερος ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν Υπουργὸς θέλει δημοσιεύσει καὶ ἐκτελέσει τὸ παρὸν διάταγμα.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 26 Αὐγούστου 1853.

Ο Θ Ω Ν

Ι. ΑΜΒΡΟΣΙΑΔΗΣ.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περὶ ἀνεγέρσεως ἐντὸς τοῦ δήμου Ἀθηνῶν ὄργανοτροφείου τοῦ ἀειμνήστου Γ. Χ. Κώνστα.

Ο Θ Ω Ν

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐπὶ τῆ προτάσει τοῦ ἡμετέρου ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν Υπουργοῦ λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὴν ὑποβληθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ἀναφορὰν τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Χ. Κώνστα, δι' ἧς ἐκτελοῦντες τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐντολὴν παρὰ τοῦ γενναίου ἀνδρὸς ἐκείνου ἀνδρός ἐπροσδιώρισαν τὸ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν λοιπῶν διατάξεων τῆς διαθήκης τοῦ περισσεύον ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως ὄργανοτροφείου κατὰ τὴν πρωτεύουσαν ἐντὸς τοῦ δήμου Ἀθηνῶν, εἰς ὅν ἀφιερῶσι τὸ ἀγαθοεργεῖον τοῦτου κατὰσταγμα ὑπὸ τοῦς ἐπισημασθέντας εἰς τὴν ἀναφορὰν τῶν ὄρων.

Ἰδόντες τὰς ἀπὸ 30 Δεκεβρ. 1852 καὶ ἀπὸ 4 Μαρτίου ε. ε. πράξεις τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου Ἀθηνῶν, δι' ὧν παρεδέχθη τοῦς κοινοποιηθέντας αὐτῶ ὄρους, ἐν οἷς καὶ ἔκ μέρους τοῦ δήμου δωρεὰν παραχώρησις τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς σύστασιν τοῦ καταστήματος καταλλήλου γηπέδου.

Ἀπερσιόσαμεν καὶ διατάττομεν.

1. Ἐγκρίνομεν τὴν ἀνεγέρσιν κατὰ τὴν πρωτεύουσαν ἐντὸς τοῦ δήμου Ἀθηνῶν τοῦ ὄργανοτροφείου τοῦ ἀειμνήστου Γ. Χ. Κώνστα ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ὁ ὄργανοτροφεῖον Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χ. Κώνστα κατὰ τοῦς παρὰ τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ ὑποβληθέντος καὶ ἐν τῷ παρῶντι προσηρημένους ὄρους καὶ κατὰ τὸ συνταχθεῖσιν καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ἐγκρίσιν ὑποβληθεῖσιν σκεδῖον τῆς οἰκοδομῆς.

2. Ἐκφράζομεν τὴν πλήρη Β. εὐαρεσκείαν μας πρὸς τοῦς ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Χ. Κώνστα. Ἀφορῶντες δὲ εἰς τὸν κοινωφελῆ τῆς συτά-

σεως τοῦ εἰρημένου καταστήματος σκοπόν, ἀποδεχόμεθα ἀμέως τὴν αἴτησιν τῶν κερσῶν τοῦ προτάται τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄργανοτροφείου.

3. Ὁ ἡμέτερος ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν Υπουργὸς θέλει ἐκτελέσει καὶ δημοσιεύσει τὸ παρὸν διάταγμα. Ἐν Ἀθήναις τὴν 29 Αὐγούστου 1853.

Ο Θ Ω Ν

ΙΩ. ΑΜΒΡΟΣΙΑΔΗΣ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τοῦ ἀπὸ 29 Αὐγούστου 1853 Γ. Β. Διατάγματος.

ΟΡΟΙ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΙ

Τοῦ ἐν Ἀθήναις ὄργανοτροφείου ἐκ' ὀνόματι τοῦ Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χατζῆ-Κώνστα.

Ἐν Μόσχῃ τῆ εικοστῆ πέμπτῃ Μαρτίου τοῦ χιλιεστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ πεντηκοστοῦ τρίτου ἔτους ἡμέρα τετάρτη, ἡμεῖς οἱ πληρεξούσιοι ἐπίτροποι τοῦ αἰοιδίμου Γεωργίου Κωνσταντίνου Χατζῆ-Κώνστα, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, Ἀντωνίου Παύλου Κρημιζόπουλος, Μιχαὴλ Παύλου Σταμέροβ, καὶ Ἀναστασίας Γεωργίου Χατζῆ-Κώνστα, ἐπὶ τῆ βίσει τῆς διαθήκης τοῦ ἐντολέως ἡμῶν, συνταχθείσης τῆ 11 Αὐγούστου τοῦ 1845 ἔτους, καὶ ἐπικυρωθείσης παρὰ τοῦ ἐν Μόσχῃ Πρωτοδικείου, μετὰ τὴν διεκπεραίωσιν ὅλων τῶν πράξεων μας, εὐρόντες λείψανον ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ μακαρίτου συμποσῶθεν μετὰ τῶν διατρεχάντων τόκων εἰς ἀργυρὰ ρούβλια τεσσαράκοντα τρεῖς χιλιάδας περίπου, καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ 17 ἄρθρον τῆς μνησθείσης διαθήκης τὸ διαλαμβάνον αὐτολεξεί.

« Ὅτι περισσεύουν ἀπὸ τὴν περιουσίαν μου οἱ κῦριοι ἐπίτροποι μου ἔχουν παρ' ἐμοῦ πλήρη ἐξουσίαν, καὶ ἀπόλυτον ἀδειαν νὰ τὰ μεταχειρισθῶν εἰς ἄτις ἀγαθοεργείας ἐγκρίνουσιν καὶ εἰς ὅποιον μέρος καὶ ἂν ᾖ, καὶ ἂν χωρὶς νὰ ἔχη τινὰς κανένα δικαίωμα νὰ τοῦς ἐξετάξῃ, ἢ νὰ τοῦς ζητήσῃ λογαριασμὸν καθὼς καὶ εἰς τὸ ἄλλο κερχάλιον ἀνερέβην καὶ ἤδη ἐπαναλαμβάνω, ὅτι θέλει μετροῦνται, ὡς παρ' ἐμοῦ τοῦ ἰδίου πεπραγμένα » καὶ τὸ ὑστερόγραφον αὐτῆς, ἐν ᾧ προσθέται ὅτι διαθέτεις.

« Πρὸς ὑπεξήγησιν τοῦ 17 ἄρθρου τῆς διαθήκης μου εἰς τὸ ὅποιον διατάζω τοῦς κυρίους ἐπίτροπούς μου καὶ πληρεξούσιους νὰ διατάξωσι ἅπαντα τὴν περισσεύουσαν περιουσίαν μου εἰς ὅτι ἀγαθοεργείας ἐγκρίνουσιν, καὶ εἰς ὅποιον δῆποτε μέρος, διὰ τῆς παρουσίας μου καὶ δὲ μουσικῆς διατάξεως, χωρὶς νὰ τοῦς σκώσω τὴν πληρεξουσιότητα διατάξω καὶ ἐπιθυμῶ, ἀφοῦ φέρουσιν εἰς φῶς ἅπασαν τὴν περιουσίαν μου, ὅσα περισσεύουσιν (ἀφοῦ ἐκπληρώσων τὰς διατάξεις τῆς διαθήκης μου καὶ τὰ ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μετὰ αὐτὰ ἐπιθυμῶ καὶ θέλω, καὶ ν' ἀποκαταστήσων ἐν καλῶν κατὰσταγμα τοῦ καὶ ὅπως τὸ ἐγκρίνουσιν εὐλογον πρὸς ὄφελος τῶν πτωχῶν αὐτῶ ὅμως τὸ κατὰσταγμα ἐπιθυμῶ καὶ θέλω νὰ γίνῃ μετὰ τὴν συναίνεσιν καὶ συμβουλὴν καὶ τοῦ υἱοῦ μου Ἰωάννου Γεωργίου Χατζῆ-Κώνστα, νὰ συναγροικηθῶν μαζί του νὰ σκεφθῶν περὶ τοῦ πρακταίου καὶ διὰ κοινῶς.

νῆς γνώμης νὰ ἐμβῆ εἰς ἐπιπλοῦσιν ἐκείνου ὅπου ἢ θελε ἐγκρίνουν καὶ ἀποφασίσουν.

Χειραγωγούμενοι προσέτι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ 4 ἄρθρου τῆς αὐτῆς διαθήκης, τοῦ περιέχοντος ὅλην τὴν τάξιν τῆς ἐν τῇ πόλει Μεσολογγίου ἀνεξέσσεως κοινού Χαρτζῆ-κώστα τοῦ προσδιορίζοντος καὶ ἐξασφαλιζόντος τὸ συντηρητικὸν κεφάλαιον τοῦ καταστήματος, συνελθόντες μετὰ τοῦ κυρίου Ἰωάννου Γεωργίου Χαρτζῆ-κώστα, καὶ συσκεψθέντες ἀπεφασίσταμεν τὰ ἀκόλουθα: Πρῶτον καὶ ἀπόφασιν τιν Ἐπιτρόπων τῆς σιαιταισεσι καὶ τοῦ κυρίου Ἰωάννου Λαϊτῆ Κώστα.

Κόμνοντες γρη῏ιν τῆς παρεχομένης ἡμῖν παρὰ τοῦ διαθέτου πληρεξουσιοτήτος, καὶ προτιμώντες τὴν εὐρίην ἡμῖν Ἑλλάδα, ἀποφασίζομεν ὁμογνημόνως:

1. Νὰ ἀνεγείρωμεν ἐντὸς τοῦ δήμου τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐν Ὄρφανοτροφικῷ καταστήματι ἐπ' ὀνόματι τοῦ Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χ. Κώστα, πρὸς περιβλεψὴν καὶ διατροπὴν πτωχῶν καὶ ἀπόρων παιδιῶν, ἅτινα νὰ σπουδάζουν εἰς αὐτὸ τὰ στοιχειώδη μαθήματα καὶ νὰ γίνωνται ἐγκρατῆ τῶν μᾶλλον καταλιχλοτέρων εἰς τὰς ἐνάγκας τῆς Ἑλλάδος τεχνῶν.

2. Νὰ ζητήσωμεν διὰ τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως παρὰ τοῦ δήμου τῶν Ἀθηνῶν δωρεῖν τὴν παραχώρησιν καταλλήλου γηπέδου διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ καταστήματος.

3. Νὰ προσδιορίσωμεν διὰ τὴν οἰκοδομὴν, ἧτις θέλει γίνῃ λιθοκτιστος, ἀργυρὰ ρούβλια δέκα χιλιάδας.

4. Νὰ ληθῆ δια τοῦ ἐπιλοίπου ποσού τοῦ περισσεύματος (τριηκοντα τριῶν περίπου χιλιάδων ρουβλίων ἀργυρῶν) ἀνάλογος ἀριθμὸς μετοχῶν τῆς ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐν Ἀθῆναις Ὄρφανοτροφείου τοῦ Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χαρτζῆ-Κώστα.

5. Νὰ καθιετώσωμεν διὰ τοῦ ἀνέγκοντος ὑπουργείου τὴν αὐτοῦ Μεγαλειότητα τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως εὐδοκήσῃ νὰ δεχθῆ διὰ παντός ὑπὸ τὴν Βασιλικὴν του προστασίαν καὶ κηδεμονίαν τὸ κατ᾽ὄνομα τοῦ Ὄρφανοτροφείου, καὶ νὰ περιβάλῃ μετὰ τὴν ὑψηλὴν αὐτοῦ ἐγκρισὴν τοὺς ἐπιρμόνους θεμελιώδεις ὄρους, ὑπὸ τοὺς ἑποίους ἀπεφασίσταμεν τὴν ἐγκαθίστησιν του.

Α'. Τὸ ὄρφανοτροφεῖον καὶ τῶν ἡμῶν εἰδικῶς ἀφιερούμενον εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηνῶν, θέλει ὑπάγεσθαι ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν ἐποπτείαν, καὶ τὴν πατρικὴν ἐπαγρύπνησιν τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως.

Β'. Εἰς τὴν ἐτησίαν δαπάνην τῆς διατηρήσεώς του θέλουν χρησιμεύσει μόνον τὰ ἐτήσια αὐτοῦ εἰσοδήματα τὰ δὲ κεφάλαια θέλουν διατηρεῖσθαι διὰ παντός ἀθικτα καὶ ἀναπαλλοτρίωτα.

Γ'. Οἱ τίτλοι τῶν μετοχῶν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, τῶν ληφθησομένων διὰ τοῦ ἀνωτέρου ὑπολοίπου κεφαλαίου τοῦ περισσεύματος (ὑπὲρ τὰς τριάκοντα τρεῖς χιλιάδας ἀργυρῶν ρουβλίων) θέλουν φυλάττεσθαι ἐν τῷ Ὄρφανοτροφείῳ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν καὶ εὐθύνην τοῦ διοικητικοῦ αὐτοῦ Συμβουλίου.

Δ'. Ἐπειδὴ ὁ προσδιορισμὸς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος εἶναι διὰ εἰκοσιπέντε ἔτη, μετὰ τὴν ἐκπνε-

σιν τῶν ὁποίων ἐνδεχόμενον νὰ ἀνανεωθῆ ἢ νὰ διαλυθῆ, προνοοῦντες ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας τοῦ συντηρητικῆς Κεφαλαίου τοῦ Ὄρφανοτροφείου διαρίζομεν τὰ ἀκόλουθα: Ἐμὲν μετὰ τὴν προθεσμίαν ἢ Τράπεζα ἀνανεώσῃ τὸν σχηματισμόν της, ἢ ἀντ' αὐτῆς συστηθῆ ἀμέσως ἄλλο παρόμοιον ἀσφαλὲς κατ᾽ὄνομα, τὸ κεφάλαιον τοῦ Ὄρφανοτροφείου μένει εἰς μετοχὰς ἐν τῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους· ἂν δὲ μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Τραπεζῆς ἄλλο κατ᾽ὄνομα βάσιμον δὲν σχηματισθῆ τότε δι' ἀποφάσεως τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τῇ συνδρομῇ τῆς βασιλικῆς Κυβερνήσεως, τὸ Διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ Ὄρφανοτροφείου ὑποχρεοῦται νὰ μεταφέρῃ τὰ ἀνωτέρω κεφάλαια, εἰς τὴν ἐνταῦθα Τράπεζαν τοῦ Ἀυτοκρατορικοῦ Ὄρφανοτροφείου τῆς Μόσχας, καταθέτων αὐτὰ ἀπροσδιορίστως ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐν Ἀθῆναις Ὄρφανοτροφείου τοῦ Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χαρτζῆ-κώστα, καὶ εἰσπράττον δι' ἐπιτροπικὸν του τοὺς ἐτήσιους τόκους ἂν ὅμως ἀκολούθως συστηθῆ ἐν τῇ Ἑλλάδι Τράπεζα ἀσφαλὲς καὶ ἐπὶ στερεῶν βάσεων, τότε τὰ κεφάλαια τοῦ Ὄρφανοτροφείου θέλουν μεταφερθῆ ἀπὸ τὸ ἐν Μόσχᾳ Ὄρφανοτροφεῖον καὶ κατατεθῆ διὰ μετοχῶν εἰς τὴν ἀρτισύστατον Τράπεζαν πάλιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ὄρφανοτροφείου τοῦ Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χαρτζῆ Κώστα. Ὁ ὅρος αὐτὸς θέλει διατηρεῖσθαι διὰ παντός ὅσας τις συμπέσῃ παρομοία περιστάσεις.

Ε'. Εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀνατίθεται ἡ ἀμεσος διεύθυνσις καὶ κυβερνήσεως ὅλων τῶν ἀφορῶντων τὴν ἀκεραίαν διατήρησιν καὶ αὐξήσιν τῶν κεφαλαίων τοῦ Ὄρφανοτροφείου, τὴν οικονομικὴν καὶ ἐπιμελῆ χρῆσιν τῶν ἐτησίων εἰσοδημάτων του, τὸ προσωπικόν, τὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ τὰς προόδους αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐγκριθησομένου παρὰ τῆς Κυβερνήσεως διοργανισμοῦ, καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τοῦ Ὄρφανοτροφείου.

ς'. Τὸ Διοικητικὸν συμβούλιον θέλει συγκροτεῖσθαι ἐκ μελῶν ἕξ τριῶν διοριζομένων παρὰ τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως, καὶ τριῶν ἐκλεγομένων κατὰ τοὺς ἰσχύοντας νόμους παρὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, θέλει δὲ ἀνανεοῦσθαι κατὰ τριετίαν.

Ζ'. Τὸ Ὄρφανοτροφεῖον θέλει λάβῃ τὴν ἀνωτάτην ἀδείαν νὰ δέχεται εἰς χορήματα, εἰς κτήματα, ἢ εἰς ἄλλα εἴδη χρήσιμα αὐτῷ συνεισφοράς καὶ συνδρομὰς φιλανθρωπῶν συνδρομητῶν καὶ εὐεργετῶν.

Η'. Ἄμα ὁ ἀριθμὸς τῶν συνδρομητῶν καὶ εὐεργετῶν φθάσῃ τοῖς ἐξήκοντα, θέλουν συγκληθῆ παρὰ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου νὰ ἐκλέξωσιν ἕτερα τρία μέλη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ὄρφανοτροφείου ἐξ ἐννέα μελῶν, τῇ ἀδείᾳ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῇ εἰδοποιήσει τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου. Τὰ παρὰ τῶν εὐεργετῶν ἐκλεχθησόμενα τρία μέλη θέλουν ὑποβάλλεσθαι εἰς τὴν ἐγκρισὴν τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἀνανεοῦσθαι ὡσαύτως κατὰ τριετίαν.

Θ'. Ὅλα τὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ὑπερεπὸς ἀμισθί. Μετὰ τὴν τριετίαν, τὰ εὐδοκίμισαντα μεταξὺ αὐτῶν δύνανται νὰ ἐκλεχθῶσιν ἢ διορισθῶσιν ἐκ νέου. Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον σκέπτεται καὶ ἀποφασίζει κατὰ πλειονοψηρίαν. Ἐκλέγει μεταξὺ τῶν μελῶν

του ἐτησίως τὸν πρόεδρόν του τὸν γραμματέα καὶ τὸν ταμιά του, ὁ πρόεδρος θέλει ἔχει δύο ψήφους διὰ τὴν λαμβάνη τὴν ἰσχὺν τὸ μέρος τῆς ψήφου του ἐν περιστασεὶ ἰσοψηφίας.

Γ'. Ἐν περιπτώσει παραιτήσεως, ἀποδιώσεως, ἢ διαρκούς κωλύματος τινῶν ἐκ τῶν μελῶν του, τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, πρὸ τῆς λήξεως τῆς τριετίας, ἐκλέγει ἐλευθέρως τοὺς ἀναπληρώσαντας αὐτοὺς, τῇ ἐγκρίσει τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως, εἰδοποιούν καὶ πρὸς τὸ Δημαρχικὸν Συμβούλιον τὴν νέαν ἐκλογὴν του.

ΙΑ'. Ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸν Ἰανουάριον μῆνα τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον καθυποβάλλει εἰς τὴν Κυβερνήσιν καὶ εἰς τὸ δημοτικὸν συμβούλιον.

α.) τὸν γενικὸν ἰσολογισμόν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ καταστήματος.

β.) τὴν γενικὴν κατάστασιν τῶν κεφαλαίων καὶ ἀπάσης τῆς περιουσίας του.

γ.) Ἐκθεσιν λεπτομερῆ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεώς του κατὰ τὸ προσωπικόν, το ὑλικόν, τὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως μέρος, καὶ τὰς προόδους αὐτῆς, ταῦτα πάντα συνωθευμένα μετὰ τὰ ἀνήκοντα δικαιολογητικὰ ἔγγραφα. Ὁ ἰσολογισμὸς θέλει δημοσιεύεσθαι διὰ τῆς ἐπίσημου ἐφημερίδος καὶ θέλει καθυποβάλλεσθαι εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐξελεγκτικὴν προσωρινῆς τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς κατ' ἔτος ἐπὶ τούτῳ συγκροτουμένης ἐκ δύο μελῶν διοριζομένων παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐκ δύο ἐκλεγομένων παρὰ τοῦ Δημοτικῆς συμβουλίου μεταξὺ τῶν μελῶν του. Ἡ ἐξελεγκτικὴ αὕτη ἐπιτροπὴ ἀποφαινεται κατὰ πλειονοψηφίαν.

ΙΒ'. Ἐκτὸς τῶν διὰ τῶν ἰδίων του εἰσοδημάτων διατηρουμένων καὶ ἐκπαιδευομένων οἰκοτρόφων μαθητῶν λαμβανομένων μεταξὺ τῶν ὄρφανῶν καὶ ἀπόρων παιδίων, τὸ Ὄρφανοτροφεῖον θέλει δέχεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῇ προκαταβολῇ τῶν διὰ τὴν διατροφήν καὶ ἐκπαίδευσίν των προσδιορισθησομένων ἐτήσιων ἐξόδων, ἀνάλογον ἀριθμὸν παιδίων διοριζομένων παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἢ παρὰ τοῦ Δήμου, ἢ καὶ διὰ αὐτῶν, παρ' ἰδιωτῶν συστηνομένων.

ΙΓ'. Ἡ ἐπινομιὰ τοῦ καταστήματος ὀρφανοτροφείου Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χατζῆ Κώνστα θέλει διατηρεῖσθαι διὰ παντὸς ἀμετάσβεπτος.

ΙΔ'. Οἱ παρόντες ὅροι, ἀφοῦ ἐγκριθῶσι καὶ ἐπικυρωθῶσιν ἐν πρωτότυπῳ παρὰ τῆς αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, θέλουσιν διατηρεῖσθαι διὰ παντὸς ἀμετάσβεπτοι, καὶ τὸ μὲν πρωτότυπον ἀφοῦ ἀντιγραφῆ εἰς τὸν Κώδικα τοῦ Ὄρφανοτροφείου, θέλει διαφυλάττεσθαι διὰ παντὸς ἐν τῷ καταστήματι, ἴσον δὲ ἐπίσημον τῆς Βασιλικῆς ἐπικυρώσεως, καὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῶν παρὰ τοῦ Δήμου Ἀθηνῶν θέλει ἀποσταλῆ πρὸς ἡμᾶς πρὸς γνώσιν ἡμῶν.

ΙΕ'. Ἐπὶ τῇ βᾶσει τῶν προσκεθέντων ὄρων, θέλουσιν συνταχθῆ, ἐγκριθῆ, καὶ ἐπικυρωθῆ, τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ ἐγκρίσει τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως, ὁ διοργανισμὸς τοῦ Ὄρφανοτροφείου, καὶ ὁ ἐσωτερικὸς κανονισμὸς του, ἐν οἷς θέλουσιν διαταχθῆ τὰ καθεκτα πρὸς τὴν παγίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ἐπ' ἀγαθῇ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τέλει ἀπευθυνόμεθα πρὸς τὸν ὑψίστον δεόμενοι

αὐτοῦ ὅπως διὰ τῆς θείας χάριτός του τὸ ἐγκαθυδριόμενον ὄρφανοτροφεῖον προσδεύῃ πρὸς τὸν χριστιανικὸν καὶ ὁμολογιακὸν σκοπὸν του, τῇ μὲν ἀπόρριψιν νεολογία παρέχον ἄσυλον καὶ ὑποστήριγμα, τῇ δὲ προσφιλεστάτῃ Ἑλλάδι ἀναδεικνύον χρηστούς καὶ ἐπιωφελεῖς πολίτας. Γένοιστε!

Οἱ καθηλωταὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὄρφανοτροφείου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χατζῆ Κώνστα.

Ἰωάννης Γ. Χ. Κώνστας. Ἀναστάσιος Γ. Χ. Κώνστας. Ἀντώνιος Παύλου Κομιζόπουλος. Μιχαὴλ Παύλου Σταμίρος.

Ἐθεωρήθη.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 29 Αὐγούστου 1853.

Ο Θ Ω Ν

Π Ρ Ω Τ Ο Κ Ο Λ Λ Ο Ν

Ἐπὶ τοῦ μέσου ὄρου τῆς ἀγοραίας τιμῆς τοῦ ἐγχωρίου σίτου ἔτος 1853.

Μῆν Σεπτέμβριος

Ἄριθ 47.848.

Γ Α Ε Π Η Τ Ω Ν Ε Σ Ω Τ Ε Ρ Ι Κ Ω Ν Κ Α Ι Τ Ω Ν Ο Ι Κ Ο Ν Ο Μ Ι Κ Ω Ν Υ Π Ο Υ Ρ Γ Ε Ι Α Τ Η Σ Ε Π Ι Κ Ρ Α Τ Ε Ι Α Σ.

Σήμερον τὴν τριτηκοῆν πρωτὴν Αὐγούστου τοῦ χριστιανικοῦ ἔτους πεντηκοστοῦ τρίτου ἔτους, συνελέθησαν οἱ υπογεγραμμένοι Ἰπουργοὶ τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ Ὀικονομικῶν, καὶ λαβόντες ὑπὸ τὴν ἀριθμὸν 8011 8229, 3503, 6009, 62 17, 6368, 2067, 2224, 2317, 6455, 6888, 7266, 7138, 7537, 7796, 8477, 8771, 9127, 6716, 7082 7348, 6108, — 6632, 4847 5103, 5459, ἐθέσαν τὸν ἀναφερομένων Ἀρχῶν εἰς τὸ ἀπο 8 Ἀπριλίου 1843 περὶ δημοπρατικῶν καπνῶν Νόμον κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἐγχωριὸς σίτος ἐπωλήθη ἀπὸ τῆς 3 τοῦ μηνὸς Ἰουλίου μέχρι τῆς 20 τοῦ μηνὸς Αὐγούστου κατὰ μέσον ὄρον:

Ἐἰς Ἀθήνας πρὸς δραχ.	5 : 88 2/3	τὸ κοιλόν
• Σύρον	»	»
• Ἰδραν	» 6 : 23 1/3	»
• Ναύπλιον	» 5 : 20 2/3	»
• Καλάμας	» 5 : 17	»
• Πάτρας	» 5 : 61	»
• Μεσολόγγιον	» 5 : 39	»
• Λαμίαν	» 4 : 45	»
• Χαλκίδα	» 6 : 06 2/3	»

Ἐξάγομεν δεῖν ὁ μέσος ὄρος τῆς ἀγοραίας τιμῆς τοῦ ἐγχωρίου σίτου τοῦ μηνὸς Αὐγούστου καθ' ὅσον τὰς πόλεις, εἶναι δραχμαὶ πέντε καὶ λεπτὰ πενήκοντα εἶς (ἀριθ. 5 : 56) τὸ κοιλόν.

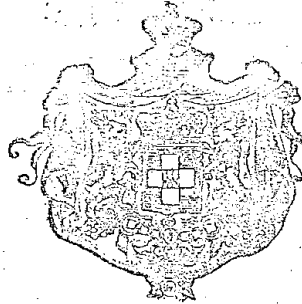
Ἐπειδὴ δὲ ὑπολογιζομένου τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους τῶν δημοπρατικῶν καρπῶν ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ μέσου ὄρου τὸ τέλος θέλει εἶναι ἀνωτερον τοῦ προδιορισθέντος διὰ τοῦ ἀπὸ 27 τοῦ παρελθόντος μηνὸς Ἰουλίου περὶ δημοπρατικῶν καρπῶν νέου Νόμου, ἥτοι λεπτῶν 50, αἱ τελωνιακαὶ ἄρχαι θέλουσιν ἐξακολουθεῖν καθ' ὅσον τὸν μῆνα Σεπτέμβριος, νὰ εἰσπράττουν τὸ εἰσαγωγικὸν τέλος κατὰ τὸν πρὸς διορισμὸν τοῦ ῥηθέντος Νόμου.

Οἱ Ἰπουργοί

Ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ἸΩ. ΑΜΒΡΟΣΙΑΔΗΣ. Ἐπὶ τῶν Ὀικονομικῶν Δ. ΧΡΗΣΤΙΑΔΗΣ. Ἐπὶ τῆς Διεκπερ. Π. Ἡλιόπουλος.

ΕΚ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ.

A13. ΦΕΚ 26/1855 Περί συστάσεως εν Αθήναις Ορφανοτροφείου Κορασιών υπό την προστασίαν της Α.Μ. Βασιλίσσης Αμαλίας (Αμαλίειον).

**ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.**

ΑΡΙΘ. 26.

1855

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 25 Ιουλίου.

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Διατάγματα: 4) Περί άμνηστίας. — 2) Περί συστάσεως εν Αθήναις ορφανοτροφείου κορασιών υπό την προστασίαν της Α. Μ. της Βασιλίσσης. — Δηλοποίησις περί άποκοπής της τιμής 87,000 λιτρών βελτιωμένου σταφιδοκροπού της επαρχίας Ήλείας.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί άμνηστίας.

Ο Θ Ω Ν

Ε Λ Ε Ω Ι Θ Ε Ο Υ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Λαβόντες υπ' όψιν τὸ ἀπὸ 25 Μαρτίου 1848 περί άμνηστίας ἡμῶν Διάταγμα καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ μετασχόντος τῆς ἐν Εὐβοίᾳ κατὰ τὸ 1847 γάσεως Κωνσταντίνου Ζέρβα, δι' ἧς επικαλεῖται τὸ ἔλεος ἡμῶν, καὶ πισθόντες ὅτι ὁ εἰρημένος, ἔνεκεν ἀνεξαρτήτων τῆς βελήσιώς του περιστάτικῶν, δὲν ἠδυνάθη νὰ προσέλθῃ εἰς τινα τοῦ Κράτους ἀρχὴν ἐντὸς τῆς ὑπὸ τοῦ διατάγματος τούτου ταχθείσης προθεσμίας, καὶ ὅτι ἐδείξε πραγματικὴν διὰ τὸ παρελθὸν μεταμέλειαν.

Ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἡμετέρου Ἰπουργικοῦ Συμβουλίου ἀπερροστούμεθα νὰ ἐπιεκτείνωμεν τὴν εἰς τούτου διὰ τοῦ βρθέντος διατάγματος ἀποννηθεῖσαν άμνηστίαν.

Ἡ ἐκτέλεσις καὶ δημοσίευσις τοῦ παρόντος Διατάγματος ἀνατίθεται εἰς τοὺς Ἰπουργοὺς τῆς Δικαιοσύνης, τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἐν Αθήναις, τὴν 18 Ἰουλίου 1855.

Ο Θ Ω Ν

Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ, Α. ΚΑΛΑΕΡΓΗΣ, Α. ΚΡΕΤΣΙΝΙΤΗΣ,
Β. ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΗΣ, Α. ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΣ, Β. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ

Περί συστάσεως εν Αθήναις ορφανοτροφείου κορασιών υπό την προστασίαν της Α. Μ. της Βασιλίσσης.

Ο Θ Ω Ν

Ε Λ Ε Ω Ι Θ Ε Ο Υ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ἰπουργοῦ.

Λαβόντες υπ' όψιν τὴν υποβληθεῖσαν ἡμῖν ἀναφορὰν τῶν Κυριῶν Μαρίας Ὑψηλάντου, Ζωῆς Σούτσου, Κυριακοῦλλης Κριεζῆ, Ἀνδρομάχης Μ. Ρενιέρου, καὶ Λουκίας Ἰλίου, περὶ τῆς ἐν Αθήναις συστάσεως ορφανοτροφείου κορασιών, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βασιλίσσης, λίαν ἀγαπητῆς ἡμῶν συζύγου, ἀπερροστούμεν καὶ διατάττομεν.

1) Ἐγκρίνεται ἡ ἐν Αθήναις σύστασις ορφανοτροφείου κορασιών, συντηρουμένου ὑπὸ φιλανθρωπικῆς Κυριῶν ἐταιρίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βασιλίσσης, ἡμετέρας λίαν ἀγαπητῆς συζύγου, καὶ τὴν ἐπωνυμίαν *Ἀμαλιῶν ορφανοτροφείον Κορασιών*.

2) Ἐγκρίνεται καὶ ὁ διὰ τῆς ἀπὸ 8 τρέχοντος μηνὸς ἀναρροῆς τοῦ ἡμετέρου Ἰπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν υποβληθεὶς ἡμῖν ὁργανισμὸς τοῦ καταστήματος.

Ὁ ἡμέτερος ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν Ἰπουργός θέλει ἐκτελέσει καὶ δημοσιεύσει τὸ παρὸν διάταγμα.

Ἐν Αθήναις, τὴν 8 Ἰουλίου 1855.

Ο Θ Ω Ν

Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ.

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ ΚΥΡΙΩΝ ΕΤΑΙΡΙΑ

Σκοπὸς καὶ διοργανισμὸς τῆς Ἐταιρίας.

1. Φιλανθρωπικὴ Κυριῶν ἐταιρία ὑπὸ τὴν ἑμεσον προστασίαν τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης, τῆς Ἑλλάδος, ἧτις ἐνῆρσθη νὰ ὀνομασθῇ Προστάτις αὐτῆς, συσταίνεται ἐν Αθήναις.

2. Ἡ ἐταιρία αὕτη, σκοπὸν ἔχουσα τὴν σύστασιν καὶ συντήρησιν ορφανοτροφείου κορατιῶν ἐν Αθήναις, θέλει ὀνομασθῆναι φιλανθρωπικὴ ἐταιρία Κυριῶν, πρὸς συντήρησιν ορφανοτροφείου Κορατιῶν ἐν Αθήναις· τούτο δὲ θέλει ὀνομασθῆναι *Ἀμαλιῶν*, ὡς ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν τῆς Α. Μ. τῆς Σεπτῆς ἡμῶν Ἀνάσσης τιθόμενον.

3. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου Ἐπιτροπὴ διορίζεται ἐκ τεσσάρων Κυριῶν καὶ ἐνὸς Κυρίου συγχειμένη μεταξὺ δ' αὐτῶν μία λεγομένη Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς, συσκέπτεται μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων μελῶν καὶ τοῦ Κυρίου, ἐφόρου ὄντος ἐν ταυτῷ καὶ ταμίου, καὶ τῆ συμπράξει τούτου ἐκτελεῖ τὰ κατὰ πλειοψηφίαν αποφασθέντα. Πάντα δὲ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης καὶ ὁ ἐφορος διορίζονται νῦν κατὰ πρῶτον παρὰ τῆς Α. Μεγαλειότητος τῆς Πρισιάτιδος μετὰ τῶν καταγεγραμμένων ἤδη μελῶν λαμβανόμενα.

4. Ἡ πενταμελής ἐπιτροπὴ, αἶμα συστηθεῖσα, θέλει σκεφθῆναι καὶ προσφέρειν δι' ὅλων τῶν καταλλήλων τρόπων νὰ προσφέρῃ τὰ μέσα τὰ πρὸς ἐπιτροπὴν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς. Καὶ πρῶτον μὲν διαθέσουσα τὰ ἐνόητα ἤδη μέσα, θέλει προβῆναι εἰς σύστασιν τοῦ ὄργανοτροφείου. Συγγρόνως δὲ θέλει φροντίσει νὰ καταγραφῶσι καὶ μέλη τῆς ἐταιρίας ἐξ ὁμογενῶν Κυριῶν ἐντός καὶ ἐκτός τοῦ Κράτους.

5. Τα καταγεγραμμένα μέλη ὑποχρῶνται νὰ συνεισφέρωσιν ἅπασ μὲν, αἶμα καταγεγραμμένων καὶ λαβόντων τὸ τίτλωμα, μὲν ποσότητά προαίρετικὴν ὅχι ὀλιγώτεραν τῶν δραχμῶν πενήτηκοντα νὰ πληρώσωσι δὲ καὶ ὄχι μὲν τρεῖς κατὰ μῆνα ἢ δραχμὰς τριάκοντα ἐκ κατ' ἑτοῦς. Ὅσοι δὲ προσφέρωσιν ἅπασ 300—400 δραχμῶν ὀνομάζονται εὐεργέτιδες, καταγεγραμμένοι εἰς τὸν ἐν τῷ ὄργανοτροφεῖῳ διατηρούμενῳ Κώδικι τῶν εὐεργετῶν καὶ καθιδρυτῶν τοῦ καταστήματος. Ἡ δὲ πρῶτη τέρω ἐτήσια ὠρισμένη συνεισφορά μένει εἰς τὴν πρῶτησιν αὐτῶν.

Ὅσοι χωρεῖ ἐκ τῶν ἐντός τοῦ Κράτους καταγεγραμμένων μέλη τῆς ἐταιρίας πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος καὶ ὅσοι καταγραφῶσι πρὶν ἢ λήξωσιν οἱ δύο μῆνες ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ὄργανοτροφείου, καὶ καταγεγραμμένοι πληρώσωσι κατὰ πρῶτον ἄνωτέραν ποσότητά τῶν δραχμῶν πενήτηκοντα, αὐταὶ ἐγγράφονται ἐν τῷ Κώδικι ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τῶν καθιδρυτῶν τοῦ ὄργανοτροφείου. Τὸ αὐτὸ θέλει γενῆ διὰ τὰς ἐκτός τοῦ Κράτους Κυρίας, ὅσοι ἐντός ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ὄργανοτροφείου ἐκπληρώσωσι τὰ ἄνωτέρω καὶ αἱ εὐεργέτιδες, αἱ ἐκτός καὶ ἐντός τοῦ Κράτους καταγεγραμμένοι κατὰ τὰς ἄνωτέρας τιθείας προθεσμίας θέλωσι λαμβάνειν καὶ αὐταὶ πρῶτον καὶ τὸν τίτλον τῶν καθιδρυτῶν τοῦ ὄργανοτροφείου.

6. Κύριοι δὲ ὁμογενεῖς, προσφέροντες κληροδοτήματα ἅπασ, ἢ ἄλλα συντελοῦντα εἰς συντήρησιν τοῦ Καταστήματος, ἢ καὶ ἄνωτέραν τῶν 500 δραχμῶν συνδρομὴν ἐτήσιαν, οἷτοι ὀνομάζονται Συντηρηταὶ τοῦ ὄργανοτροφείου, οἱ δὲ συνεισφέροντες συνδρομὴν ἐτήσιαν πενήτηκοντα δραχμῶν ὀνομάζονται συνδρομηταί.

7. Ὅσοι Κυριοὶ ἢ Κύριοι ἄλλογενεῖς λάβωσι μέρος εἰς διατήρησιν τῆς ἐταιρίας καὶ τοῦ ὄργανοτροφείου διὰ συνεισφορῶν, ὀνομάζονται ἀναλόγως τούτων κατὰ τὰ ἄνω ὀρισθέντα (5 καὶ 6) μέλη, εὐεργέται, συνδρομηταί, συντηρηταί, ἀλλὰ μὲ τὸ ἐπιθετικὸν ἑκτακτα, πρὸς διαστολήν ἀπὸ τῶν ὁμογενῶν λεγομένων τακτικῶν.

8. Τακτικὰ μέλη τῆς ἐταιρίας καὶ αἱ εὐεργέτιδες,

ἔχοντα τὰ προσόντα κατὰ τὸν κανονισμόν τῆς ἐταιρίας ἔχουσι α) τὸ δικαίωμα εὐλεύθρας εἰσόδου εἰς τὸ κατὰ στυλιὰ β) νὰ συνεισχωται εἰς τὰς συνεισφορὰς τῆς ἐταιρίας καὶ νὰ προτείνωται τότε ἐγγράφως τὴν γνώμην των περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἐταιρίας καὶ τοῦ ὄργανοτροφείου γ) νὰ συνιστῶσιν ὄργανα ἔχοντα τὰ προσόντα κατὰ τὸν κανονισμόν, καὶ δ) νὰ φέρωσι ψῆφον.

Τὸ μέλος, τὸ καθυστεροῦν τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐξ μῆνας, δὲν λαμβάνει μέρος ἐνεργητικῶν εἰς τὰς συνεισφορὰς τῆς ἐταιρίας, οὐδὲ λογίζεται ἔχον δικαίωμα κληρονομίας, ἢ ἐκλειψίμου ἐκπαύεται δὲ ἐκ τούτου μόνον εὐεργέτιδες.

9. Οἱ ΚΚ. τακτικοὶ συνδρομηταὶ καὶ συντηρηταὶ ὄντες ἐν Ἀθήναις γαίρωνται τὰ αὐτὰ δικαιώματα τῶν τακτικῶν μελῶν (8) πλην τοῦ τῆς ψήφου.

10. Ἐκαστον μέλος τῆς ἐταιρίας τακτικῶν, καθῆς, καὶ οἱ τακτικοὶ συνδρομηταὶ καὶ συντηρηταὶ, λαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ νὰ ἐνεργῶσι, καὶ ὅτε ἐκτάκτως ἤθελε τὸ κάλεσι ἢ χρεῖα, καὶ πάντοτε μὲ τὴν μεγαλύτερον ζήτησιν καὶ τὴν αὐταπάνησιν, ὅσα συνταίησιν πρὸς ὄφελος τῆς ἐταιρίας καὶ τοῦ ὄργανοτροφείου.

Περὶ τοῦ ὄργανοτροφείου.

11. Ἡ ἀνω ρηθείσα πενταμελής ἐπιτροπὴ θέλει φροντίσει ἀμέσως λαμβάνοντα προηγουμένως τὴν ἀπαιτούμενην ἀδείαν τῆς Β. Κυβερνήσεως.

α) Περὶ ἐρέσεως καταλλήλου καταστήματος, καὶ προμηθείας τῆς ἀναγκαίας ἀποσκευῆς αὐτοῦ.

β) Περὶ τοῦ ἀναγκασίου ἐν αὐτῷ προσωπικοῦ.

γ) Περὶ ἐκλογῆς καὶ παραδογῆς ὑποτρόφων τῆς ἐταιρίας ὄργανῶν (τῶν ὀπίωιν ὁ ἀριθμὸς κατὰ πρῶτον δὲν θέλει υπερβαίνει τὸν εικοστόν) καὶ τέλος θέλει φροντίσει καὶ περὶ τοῦ καταλλήλου ὀργανοτροφείου, τηροῦσα εἰς πάντα τοῦ ἐξῆς βρου.

12. Κατάστημα μὲν θέλει προβλεφθῆναι κατὰ τὸ παρὸν οἶκον ἱκανῶς χωρητικῆ, κειμένη εἰς ὄχι κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως, ἀλλὰ εὐκαρῆ καὶ ὑγιεινὸν ἢ δὲ ἐν αὐτῷ ἀποσκευὴ θέλει γενῆ ἢ ἀκούσα, ἀλλ' ἀνευ πολλῆς τελείας καὶ περιττότητας· τὸ δὲ προσωπικὸν πρέπει εὐ ἐκλεχθῆναι καὶ αὐτὸ κατάλληλον, καὶ ὅσον ἐνεστην ὀλιγομελές, συγκείμενον κατὰ τὸ παρὸν ἐκ μιᾶς διευθυντικῆς μιᾶς διδασκαλικῆς, καὶ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαιῶν ὑποτροφῶν. Ἐν γενεῖ ἀκριβεστάτην οἰκονομίαν ὀφείλουσι εὐ ἔχουσι πρὸς ὄφελος τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ φιλανθρωπικοῦ τούτου καταστήματος.

13. Ὁρος ἀπαράβατος καὶ ἀπαρασάλευτος ὁ πρὸς παραδογῆς τῶν κορασιῶν τῶν ὄργανῶν τῆς ἐταιρίας εἶναι ἡ πατρῶδη καὶ μητρῶδη ἀπορφάνωσις ἡλικίας ἀπαιτεῖται ὄχι κατωτέρα τῶν πέντε ἐτῶν οὐδ' ἄνωτέρων ἑνδεκα, πρὸς παραδογὴν αὐτῶν ὁ δὲ ἀριθμὸς κατὰ πρῶτον προσληθησομένων προσδιορίζεται εἰς τὸν εικοστόν· κατόπιν δὲ πρέπει νὰ αὐξηθῆ ἀναλόγως τῆς πόρων, οἷς δύναται νὰ διαθέσῃ ἡ ἐταιρία· ἀλλ' ὅπως ἐπιτροπὴ θέλει σκεφθῆναι καὶ εὐθὺς κατὰ τὴν σύστασιν τοῦ ὄργανοτροφείου, εἰν συμφέρη νὰ γίνωται ἡμετεροῦ καὶ ὄρακα (ἢ ἐντελῶς, ἢ πατρῶδη μόνον, ἢ μητρῶδη)

... επι πληρωμή μνησινά μη υπερβαινούση τας ... εικοσιπέντε συνεισφερομένης είτε υπό συγ- ... είτε υπό άλλων. τούτο δε θέλει πράξει έχουσα ... αλλά και να πλατύνη προσέτι τόν κύλλον ... φιλανθρωπικῶν ἐργασιῶν τῆς, χωρίς ὁμως να ἀπο- ... αὐτῆς εἰς οὐδέν διά τῆν παραδόχην ταύτην ἀπό τῶν ... καί τόν σκοπόν τοῦ καταστήματος.

14. Σκοπὸς τοῦ ἀναγκαστοῦ εἶναι τὸ να μορφώσῃ ... τὸν ἐν αὐτῷ ἐνδιατομένον κορασίον φρονιμὸς καὶ ... αἰτίας παρθένης, χρυστὸς οἰκονόμος, χριστιμὸς καὶ ... εἰς τὴν κοινωνίαν γυναῖκας, ὅθεν καὶ ἡ βίβλος ... ἐγκρατῆς αὐτῶν. θέλει εἶσθαι χριστιανικὴ ἀγωγή ... ἀσκήσις πρὸς ἀπόκλιση τῶν χριστιανικῶν καὶ ... ἀρετῶν, ἢ πρὸς θεόν εὐθέσια πρὸ πάντων, ... πρὸς τοὺς ἀνωτέρους σέβας, ἢ πρὸς τὸν πλησίον ... ἀρετῆς, ἢ φιλανθρωπία, ἢ ταπεινοφροσύνη, ἢ κοσμιότητα, ... ἀρετῆς, ἢ καρτερία, καὶ ἡ φιλοεργία, θέλον εἶσθαι ... ἀρετῆς αὐτῶν ἐξασκήσει.

Ἐν δὲ τῶν γνώσεων καὶ ἔργων, θέλουν διδάσκασθαι ... ἡ συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἀναδειχθῶσιν αὐτὰς φιλοπόνους ... φρονιμὸς τῆς οἰκίας οἰκονόμος καὶ χρησιμοπάτας ... τῆν κοινωνικὴν τάξιν, εἰς ἣν προσδιορίζονται καὶ ... εἰς τὴν εὐτυχῆ μεσαίαν τάξιν τοῦ φιλοπόνου καὶ ... ἡμερικῆ λαοῦ, ὅθεν καὶ ἡ τοῦ καταστήματος ἀπο- ... καὶ ἡ ἐνθυμία αὐτῶν καὶ ἡ διαίτα θέλουν ... λιτὰ καὶ ἀπέριττα καὶ ἀπλοῦστατα, ἀλλὰ καθά- ... κόσμια καὶ ὑγιεινά ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ πάντα θέλουν ... εἶσθαι εἰς τοιοῦτον πρόπον, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχη τι ... ἐπιπεπὸν νὰ ἀναπτύσῃ εἰς τὰς ἀπαλὰς καρδίας καὶ ... ἀθέας ψυχὰς τῶν παιδῶν τούτων ἰδέας ἀντίβαι- ... νῶσαι εἰς τὸν περισπῶν τῶν.

15. Ἐν συναφῇ ἡ ἀνατροφή τῶν κορασίων τούτων ... ἐπιτρέπεται εἰς τὴν μάθιν καὶ ἀσκήσιν τῶν χριστι- ... ὡδων ἀρετῶν τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν καθηκόντων τῆς ἀξιο- ... ἡθικῆς, ὅθεν ἐκ μὲν τῶν γραμμάτων θέλουν ... εἶσθαι οὐ μόνον τὸ ἀναγιγώσκειν ἐλευθέρως καὶ ... εἶσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ λαλῶσιν ἐρθῶς καὶ νὰ γρά- ... ἀποσοῦν μὲ ἐρθογραφίαν καὶ νὰ ἐννοῶσι καλῶς ... τῶν καθαρώς λαλουμένων Ἑλληνικῶν. Τὰ ἀναγκασιώτε- ... τῆν πρακτικῆς ἀριθμητικῆς πρὸς μάθιν καὶ τήρησιν ... τῶν οἰκιακῶν καταστάσεων, τὰ κυριώτατα τῆς συνα- ... τῆς γεωγραφίας καὶ ἰστορίας καὶ μάλιστα τὰ τῆς ... ἡθικῆς. Πρὸ παντός δὲ ἄλλου τὰ τῆς θεολογίας δηλ. ... τῆς πνεύματος καὶ ἰερῶν ἰστορίων, τὰς καθημερινὰς προ- ... τῆς καὶ τὴν ἐννοίαν αὐτῶν, ὥστε νὰ ἐννοῶσιν αὐτὰς ... ὅτι νὰ μὴ τὰς ἀποστοματίωσι μόνον ὡς ψιττακέ- ... ὅτι καὶ πᾶν ὅ,τι ἀν διδάσκωνται πρέπει νὰ τὸ ἐν- ... τῆς καὶ νὰ τὸ ἐκφράξωσι κατ'ἐννοίαν. Ἐν γένει πρέπει ... διδάσκωνται ὅσα εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, τὰ ... ἡθικῆς διοργανισμένα (ἀνώτερον καὶ κατώτερον τμημα- ... τῶν) εἶναι διατεταγμένα μαθήματα, γυμνασθεύοντα ... εἰς τὸ νὰ ἐκθέτωσιν ἐρθῶς καὶ σαφῶς τὸς ἰδέας ... τῶν προφορικῶς τε καὶ ἐγγράφως. Ἐκ δὲ τῶν χειροτε- ... τῶν καὶ γυναικίων ἔργων πρέπει νὰ μανθάνωσιν ... εἶσθαι ὅσα συντελοῦσι πρὸς ὄφελος αὐτῶν τῶν ἰδίων

καὶ τῆς κοινωνίας, εἰς ἣν προετοιμάζονται. Ἰδίως δὲ ... βαπτιστὴν καὶ κεντιστικὴν παντός εἶδους, πλῆρσιον ... ψιλῶν καὶ χονδρῶν ἐνδυμάτων καθ' ὅλην τὴν ἐντέλειαν, ... μαγειρικὴν πρὸς κατασκευὴν τῶν κυριωτέρων τουλά- ... χιστον ἐδεσμάτων, ἐν γένει δὲ ὅλην τὴν οἰκιακὴν ὑπ- ... εῖσαν καὶ διακόσμησιν, καὶ ὅσα καλῆ οἰκοδόσποινα ... ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ἐντέλως. Πρὸς ἀπόκλιση τούτων ... ὀφείλουσι πρὸς κράσιν νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς ὅλην τὴν ... οἰκιακὴν ὑπηρεσίαν τοῦ καταστήματος, βοηθῶσαι ἐγα- ... λῆς εἰς διαστὰς ἐπιτελείας ἐργασίας, οἷον εἰς πλύσιν, ... εἰς μαγειρίαν, εἰς τὴν ἀνάταξιν καὶ διακόσμησιν τῶν ... πραγμάτων καὶ τὴν λοιπὴν προετοιμήσιν τῆς οἰκίας αἱ ... δε πλεονηλικοφρέναι θέλουσιν ἐπιπροεξετάσαι νὰ προσέ- ... χασί καὶ νὰ περιποιῶνται τὰς μικροτέρας ἀδελφὰς τῶν ... εἰς πᾶσαν περίστασιν.

16. Τὰ ἐργόχειρα τῶν κορασίων ἀφοῦ φθάσωσιν εἰς ... ἰκανὴν ἐντέλειαν θέλουσι χρῆσιμώσασθαι ὡς πόρος τοῦ ... καταστήματος ἀλλ' ἐν μέρος ἀνάλογον τῆς ἀξίας αὐτῶν ... (τὸ πρῶτον, ἢ τὰ δύο τρίτα) θέλουν προσδιορισθῆ πρὸς ... ὄφελος τοῦ ἐργαζομένου κορασίου, καὶ θέλει ἐξασφαλισθῆ ... ὡς ἰερὸν, παρακατατιθέμενον. Ἐκάστη εἰς τὸ ἐπιμε- ... τῆριον τῆς Ἑλληνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ἐν ὀνόματι ... αὐτοῦ τοῦ κορασίου. Τὸ ἀμφοθηθόμενον θέλει χρῆσι- ... μῶσθαι εἰς τὸ κοράσιον μετὰ τὴν ἐξόδον τοῦ ἐκ τοῦ ... καταστήματος, ὡς ἐρδῶν. Περὶ τούτου ἕκαστον ... κοράσιον πρὶν ἢ ἐξέλθῃ τοῦ καταστήματος ὀφείλει νὰ ... γνωρίζῃ μίαν τινα τῶν γυναικίων τεχνῶν εἰδικῶς ... καὶ ἐντέλως ἐκτὸς τῶν ἄλλων αὐτοῦ γνώσεων, διὰ τῆς ... ὑπαίτις νὰ δύναται ἐν ἀνάγκῃ νὰ πορίζῃται ἐντίμως τὰ ... πρὸς διατήρησιν εαυτοῦ ἀναγκαῖα, ὅταν ἡ γείρα τὸ καλέσῃ.

17. Τὸ κατὰ στήμα ὑποχρεῶται οὐ μόνον εἰς τὴν ... χρῆσιν καὶ κόσμιον ἀγωγήν τῶν ἐν αὐτῷ παραλαμ- ... βανόμενων κορασίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῶν ἐξερχο- ... μένων υποτρόφων τῆς εταιρίας περαιτέρω διαγωγήν ... καὶ ἀποκατάστασιν, ὥστε νὰ φροντίσῃ καὶ περὶ τῆς ... εἰς τὴν κοινωνίαν ἐντίμου διαδίδωσιν αὐτῶν προμη- ... θεῶν εἰς ἕκαστην τῶν ἐξερχομένων κοινωνικὴν ὑπαρξιν ... ἀνάλογον μετὰ τὴν ἠθικὰ καὶ φυσικὰ αὐτῆς προεξήματα. ... Πρὶν δὲ ἐξέλθωσιν ἐκ τοῦ καταστήματος, ὑποχρεοῦνται ... νὰ ἐπιτετοῦσι δύο ἔτη ἐντός καὶ πρὸς ὄφελος τοῦ καταστή- ... ματος, καὶ τούτο θέλει γίνεσθαι καθόσον ἡμπορεῖ νὰ ἔχη ... γείραν τῆς υπηρεσίας τῶν τῶν κατὰ στήμα. Ἢ δὲ ἐπιτροπὴ ... ὁμοῦ θέλει προσδιορίσῃ μίαν ἐνδοσίαν χρηματικὴν ... ἀμοιβὴν εἰς τὴν ὑπηρετοῦσαν ἀναλόγως τῆς ἰκανότητος ... αὐτῆς καὶ τῆς ἐκτελουμένης ὑπ' αὐτῆς ὑπηρεσίας.

18. Ὁ κανονισμὸς τοῦ καταστήματος θέλει δια- ... λάβει προσέτι καὶ περὶ τῶν καθηκόντων τῆς διεθυν- ... τῆς καὶ τῆς διδασκαλίας λεπτομερῶς, καθὼς καὶ ... περὶ τῶν τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ. Περὶ δὲ τῆς ἐσω- ... τερικῆς τάξεως καὶ περὶ διατηρήσεως τῆς εὐταξίας καὶ ... πειθαρχίας, περὶ τῶν ὥρῶν τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἔργων ... καὶ τῶν μαθημάτων κλπ. Τὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῆς ἐν ... ἀκριβεῖα ἐκτελέσεως τοῦ κανονισμοῦ τούτου ἔχει ἡ ἐπι- ... τροπὴ, καθὼς καὶ τὴν ὅλην διοίκησιν τοῦ καταστήματος.

19. Πρὸς τὸν σκοπόν τούτον ἕκαστη τῶν τεσσάρων ... Κυριῶν τῶν διορισθέντων εἰς τὴν ἐπιτροπὴν θέλει εἶχει

την επιτηρησιν καθ' εβδομάδα ολόκληρον, φοιτώσα καθ' ἐκάστην εἰς τὸ κατάστημα καὶ ἐπιθλέπουσα τὰ πάντα, καὶ διατάττουσα τὰ δέοντα, ὡς τε πάντα νὰ γίνωνται κατὰ τὸν κανονισμὸν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ καταστήματος. Ὅταν δὲ συμβῆ τις ἐκτακτος καὶ ἀπροβλεπτος περίστασις, συνηγορεῖται ἀμέσως ἢ ἐπιτροπὴ μετὰ τῆς προέδρου, ἣτις δίδει τὰς ἀναγκαῖας διαταγὰς, προσκαλοῦσα καὶ εἰς ἐκτακτον συνεδρίαν τὴν ἐπιτροπὴν, ἐν ἣ ἡρεῖα τὸ καλῶς διὰ τὰ ἀνεφεθῆ ἐπὶ τοῦ συμβάντος καὶ ἀποφασίζῃ τὰ δέοντα· ἐκτὸς δὲ ταυτέως περιστάσεως αἱ τακτικαὶ συνεδριάσεις τῆς ἐπιτροπῆς γίνονται κατὰ πᾶσαν πρώτην κυριακὴν ἐκαστοῦ μηνός, ὅτε καὶ ἐκίστη τῶν Κυριῶν ὑποβάλλει ὅσα ἄξια λόγου κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῆς ἐπιθεωρήσεως τῆς παρατηρήσει ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας, ἢ περὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ καταστήματος. Ἐκίστη δὲ συνεδριάσεως βαστάζεται πρωτόκλητον πρακτικῶν, ἐνῶ ἐπιτρέπονται περιληπτικῶς καὶ αἱ προκείμεναι ὑποθέσεις καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν συσκέψεις καὶ συζητήσεις, καθὼς καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἀποφάσεις γινώσκονται κατὰ πλειοψηφίαν. Ἡ δὲ πρόεδρος ἔχει καὶ τὸ χρέος τῆς ὑπερτάτης ἐπιθεωρήσεως τοῦ καταστήματος καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνεργεῖν αὐτὴν, ὅσῳκις ἢ χρεῖα τὸ καλῶς.

20. Οἱ ἄσχετοι μετὰ τὴν ἐταιρίαν δὲν λαμβάνουσιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὴν ἀδειαν νὰ ἐπισκερθῶσι τὸ κατάστημα. Ὅσοι τούτων ἐπίσημοι ἢ γνωστοὶ ἐπιθυμοῦσι τοῦτο, εἰσάγονται εἰς αὐτὸ ἐπὶ τῆ αἰτήσεως ἐνὸς μέλους τακτικῶν, τὸ ὅποιον συνοδεύει τὸν εἰσαγόμενον καὶ ζεναγεῖ μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς Κυρίας τῆς ἐβδομάδος εἰς τὸ κατάστημα κατὰ ὁρισμένους ἡμέρας καὶ ὥρας (5, 6, 8). Τὰ δὲ τακτικὰ μέλη τῆς ἐταιρίας παρκαταστῶν ἀνεφθέρων ἢ ἄλλων ἐπισκέψεων ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ συνέρχωνται εἰς τὴν γενικὴν συνεδρίαν ἐν τῇ αἴθρῳ τοῦ καταστήματος· κατὰ τὰς ἐναυσιόους ἑξετάσεις τῶν κορασιῶν διὰ νὰ πληροφωρῶνται ἰδίως ὁμοίως περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ, περὶ τῶν προόδων τῶν κορασιῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀγορευτικῆς τῶν.

21. Ἐκτὸς τῆς ἡμέρας τῶν ἐξετάσεων τὸ κατάστημα ἔχει ἰδίαν ἑορτὴν τὴν 21 Νομβρίου (κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Βίσηντων τῆς Θεοτόκου, ἣν περ ἐπικαλεῖται ἰδίαν βοήθην καὶ ἀντιλήπτριαν), κατὰ τὴν ὅποισιν ἰδίαις δαπάναις θέλει τελεῖ ἀρχιερατικὴν ἱερουργίαν καὶ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτῶν καὶ συντηρητῶν τοῦ ὄρφανοτροφείου. Τότε θέλει γίνεσθαι καὶ ἑστὴν τῶν μελῶν τῆς ἐταιρίας συνέλευσις, ἢ τῶν ἐκλογῶν (33).

22. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔχει τὸ δικαίωμα συμβουλευμένη τὴν πείραν καὶ τὰς παρατηρήσεις τῶν μελῶν, νὰ φέρῃ τροποποιήσεις πρὸς βελτίωσιν εἰς τὸν κανονισμὸν τοῦ καταστήματος, (ἢ καὶ τῆς ἐταιρίας) καθυποβάλλουσα τὰ ἀφορῶντὰ τὰς ὀργανικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν ὑφ' ἐγκρισιν τῆς Σεπτικῆς Προστάτιδος· ἀλλ' αἱ μεταρρυθμίσεις αὐταὶ δὲν πρέπει ποτε νὰ ἀλλοιῶνωσιν ἢ νὰ μεταβάλωσι τὸν ἀρχικὸν σκοπὸν τῆς ἐταιρίας τοῦ ὄρφανοτροφείου. Ἐπιθεωρήσεις τοῦ καταστήματος καὶ τῶν πράξεων τῆς ἐπιτροπῆς εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γίνωνται ἐτησίως διὰ καταλλήλου προσώπου ἀποστελλομένου ὑπὸ

τῆς Σεπτικῆς Προστάτιδος, ἣτις πρὸς πλειοτέραν ὑπὸ λήψιν καὶ παγίωσιν τοῦ ὄρφανίου τοῦτου. Καταστήματος θέλει βεβαίως ἐπιτρέψει· νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὴν ἐπιτροπὴν καὶ ἐπιδοκιμασίαν τῆς Μεγαλειοτάτης Αὐτῆς ὅσα τὰ πρακτικὰ τοῦ ἔτους, αἱ πρόδοι αἱ ἐκπιδίς καὶ ἐλλείψεις τοῦ καταστήματος.

Δ οίησις τῆς Ἐταιρίας καὶ τοῦ Ἀμαλθίου Ὁρφανοτροφείου.

23. Προστάτις τοῦ ὄρφανοτροφείου καὶ τῆς πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ φιλανθρωπικῆς ἐν Ἀθήναις ἐταιρίας ἀνακηρύσσεται ἡ Α. Μεγαλειότης ἡ Βασιλισσὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὑπὸ τῆς προστασίας τῆς Α. Μ. καὶ τὴν ἐγκρισιν Αὐτῆς, μὴ τατραμαλῆς ἐπιτροπῆ ἐξ τῶν τῆς ἐταιρίας τακτικῶν μελῶν θέλει διακοῖ καὶ τὰ τῆς ἐταιρίας καὶ τὰ τοῦ εἰρημένου ὄρφανοτροφείου καταστήματος, ὀνομαζόμενῃ ἐπιτροπῇ διοικοῦσα τὰ τῆς φιλανθρωπικῆς ἐν Ἀθήναις ἐταιρίας καὶ τὰ τοῦ Ἀμαλθίου ὄρφανοτροφείου ἢ φέροσα καὶ σφραγίδα ἐπίσημον μετὰ τὴν ἀνω ἐπιγραφὴν.

24. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ θέλει ἐξασκοῦσθαι τὴν διαίτησιν τῆς ἐταιρίας καὶ τοῦ ὄρφανοτροφείου ἐπὶ τρία ἔτη, κατὰ τὸν παρόντα ὄργανισμὸν πρὸς παγίωσιν τοῦ ἔργου· μετὰ δὲ τὴν τριετίαν θέλει ἐνεργηθῆ ἢ ἀναίσεις αὐτῆς κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ παρόντος ὄργανισμοῦ (3-33).

Ἐάν κατὰ τὸ διάστημα τῆς τριετίας συμπέσῃ περίπτωσις ἀντικαταστάσεως δι' ἀπουσίαν ἢ ἄλλην αἰτίαν γίνεσθαι αὐτὴ παρὰ τῆς Σεπτικῆς Προστάτιδος διοικήσεως μίαν ἐκ τῶν τριῶν μελῶν τακτικῶν παρκαταστῶν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐξ τοῦ καταλόγου τῶν καθ' ἑαυτῶν τὸ αὐτὸ θέλει γίνεσθαι εἰς ὁμοίαν περίπτωσιν περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ ἔργου.

25. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔχουσα ἀνάγκην καὶ τῆς συμπείαν ζεως ἐνὸς γραμματέως θέλει ἀναθέτει τὰ χρεῖα αὐτοῦ εἰς ὅτινα εὖρη προθυμίαν καὶ ἰκανὸν νὰ ἐκτελῇ αὐτὰ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης φιλανθρωπίας καὶ αὐταπαρνήσεως. Καὶ ὁ γραμματεὺς καὶ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς ἐκτελοῦσι τὰ χρεῖα τῶν ἀμεισθῶ.

26. Ἡ διοικοῦσα ἐπιτροπὴ συνεδριάζει τακτικῶς πρὸς σύσκεψιν κατὰ πᾶσαν πρώτην κυριακὴν ἐκαστοῦ μηνός, καὶ ἐκτάκτως ὅσῳκις ἢ χρεῖα τὸ καλῶς συγκαλουμένη ὑπὸ τῆς προέδρου αὐτῆς.

Καθίκοινα τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς.

27. Ἡ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς εἶναι καὶ τῆς ἐταιρίας· συγκαλεῖ καὶ προεδρεύει καὶ τὰς συνέλευσεις ταύτας· καὶ τὰς συνεδριάσεις ἐκείνας τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους. Διευθύνει τὸ γραφεῖον τοῦ Προεδρείου, τὴν ἀντιπόκρισιν μετὰ τῶν ἐπιστελόντων μελῶν τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους· ἐκδίδει τὰ διπλώματα τούτων καὶ ἐπιτηρεῖ τὴν εἰς καταλόγους καταλλήλου ἐγγραφὴν αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἀνήκουσαν ἐπωνυμίαν, ἐπιτηρεῖ παραμοίως τὴν ἀκριβῆ κατὰστασιν τῶν ἐτησίων καὶ μηνιαίων προβολογισμῶν καὶ ἀπολογισμῶν, καὶ τῶν πρακτικῶν τῶν κατὰ μῆνα συνεδριάσεων τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῆς ἐτησίου γενικῆς συνέλευσεως τῶν τακτικῶν μελῶν.

... λησάγουσα υπό φιν τὰς προτάσεις τῶν μελῶν τῆς
 ... καὶ τῶν τῆς ἐπιτροπῆς, εἰσάγει αὐτὰς
 ... μετὰ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς
 ... κατὰ πλειοψηφίαν· ὑποβάλλει εἰς τὴν
 ... τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ ἐφόρου
 ... προϋπολογισμῶν τῶν ἐσόδων· ὑπογράφει
 ... τὰς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ ἐφόρου ἐπιτροπῆς,
 ... ἐνταλμάτα, καθὼς καὶ τὸν τρέχοντα λογα-
 ... Διασυνθρίας τοῦ Καταστήματος καὶ
 ... Ἐφόρου. Ἐπιθεωρεῖ καὶ προσυπογράφει μετὰ τοῦ
 ... τὰς ἐπιτροπῆς τῶν συνδεδεμένων κλπ. διπλό-
 ... ἐν γένει ἐπιτηρεῖ καὶ διευθίνει πᾶν ὅ,τι πρὸς
 ... τῆς ἐταιρίας καὶ τοῦ ὄργανοτροφείου ἀποφασίζονται
 ... μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων μελῶν
 ... ἐπιτηρεῖ τὸν Καταστάματος, καὶ ἐνεργ-
 ... τὰ τῆς ἐπιθεωρήσεως, ὅσας κρίνη τοῦτο ἀναγκαῖον.
 28. Τὰ τρία ἄλλα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς συνεδριά-
 ... μετὰ τῆς Προέδρου καὶ τοῦ Ἐφόρου κατὰ
 ... καὶ ἐκτάτους συνεδριάσεις καὶ συσκε-
 ... μετ' αὐτῶν περὶ τῶν εἰσαγομένων εἰς ὁμοθυμα-
 ... ὅσαι ἀφορῶσι τὰ τῆς ἐταιρίας συμφέροντα,
 ... αἰτήσασιν αὐτῆς καὶ τὴν συντήρησιν καὶ βελτιώσιν
 ... καταστήματος, ὡς εἰσπράξεις, δαπάνας ἐξτάσεις
 ... ἀπολογισμῶν καὶ ἀπολογισμῶν, ἐγγράφας μελῶν,
 ... ὑποτρόφων κλπ. ἐν γένει περὶ πάντος ἀφο-
 ... τῆς διοικήσεως τῆς ἐταιρίας καὶ τοῦ καταστή-
 ... συσκέπτονται καὶ κατὰ πλειοψηφίαν ἀποφασί-
 ... καὶ χορηγοῦσι τὴν συμπεραίν των εἰς τὴν
 ... τῶν ἀποφασισθέντων. Ἰδίως δὲ θέλει ἐνεργεῖ
 ... πᾶν ὅ,τι ἐπιφορτισθῆ παρὰ τῆς Προέδρου ἐκ
 ... ἀφορώντων τὰς τοῦ γραφείου ἐργασίας, καὶ ἐκ τῶν
 ... τὴν καθ' ἑβδομάδα ἐπιτηρεῖσιν τοῦ καταστή-
 ... ἐπαρτυροῦσα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ κανονισμοῦ,
 ... ὑποχρεούσα τὴν ἐπιμελεῖσιν, καὶ νοθεύουσα μητρίκων
 ... ἐπαρτυροῦσα τὰς παρατροπὰς τῶν τε κορασιῶν
 ... καὶ τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ. Ὅσας δὲ παρατη-
 ... λάθει ἀφορμὴν, νὰ κάμῃ εἰς τὴν Διευθύντριαν καὶ
 ... διδασκάλισσιν, πρέπει αὐταὶ νὰ γίνωνται κατ' ἰδίαν.
 29. Ὁ ἔφορος τῆς ἐταιρίας εἶναι καὶ μέλος τῆς διοι-
 ... ἐπιτροπῆς ἐξ ἑξῆς μετὰ τὰ λοιπὰ αὐτῆς μέλη,
 ... ἀρξέσεται δὲ παρὰ τῆς Α. Δ. τῆς Προστάτιδος τῆς
 ... ἐταιρίας, προτεινόμενος ὑπὸ τῶν λοιπῶν μελῶν αὐτῆς
 ... τῆς ἐπιτροπῆς, διὰ νὰ συμπράττῃ μετ' αὐτῶν πρὸς
 ... τοῦ σκοποῦ τῆς ἐταιρίας. Ὅθεν λαμβάνει
 ... εἰς τὰς συνεδριάσεις τῶν 4 μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς
 ... καὶ συσκέπεται μετ' αὐτῶν περὶ πάντων. Ἰδίως δὲ
 ... ἐπιθεωρεῖ τῆς περιουσίας τοῦ ὄργανοτροφείου καὶ τῆς
 ... ἐταιρίας φροντίζει περὶ τῆς καλῆς καὶ οικονομικῆς
 ... αὐτῆς εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ καταστήματος
 ... ἐπιμελεῖται περὶ τῆς αὔξησεως αὐτῆς καὶ περὶ ἐπεκτά-
 ... τῶν πόρων τῆς ἐταιρίας, ὥστε τὸ συστηνόμενον
 ... ὑπ' αὐτῆς ὄργανοτροφεῖον οὐ μόνον νὰ καταστήσῃ
 ... ἀποδοτικόν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγαθουργίαν του νὰ
 ... ἐπιτελεῖ εἰς μεγαλύτερον ἀμειβνόν κορασιῶν.
 Ὁ ἔφορος εἶναι ἐν ταυτῷ καὶ ταμίης τῆς ἐταιρίας
 καὶ συνήγορος τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς, ὅπου ἡ χρεία

τὸ καλέσει. Ὅθεν κράτει τὸ μητρώον τῶν τακτικῶν
 μελῶν συντηρητῶν καὶ συνδρομητῶν, ἐνεργεῖ τὰς χρε-
 ματικὰς εἰσπράξεις κατὰ τὴν τάξιν ἐπὶ διπλοτύπιον
 ὑπογεγραμμένων παρ' αὐτοῦ καὶ παρὰ τῆς Προέδρου·
 χρησιμεύει ἐξ αὐτῶν ἐπ' ἐνταλμάτων ὑπογεγραμμένων παρὰ
 τῆς Προέδρου τὰς ἀναγκαῖας δαπάνας πρὸς συντήρησιν
 τοῦ ὄργανοτροφείου καὶ τοῦ γραφείου τῆς ἐπιτροπῆς,
 ἔχων ὑπ' ὄφιν αὐτοῦ τὸν παρὰ τῆς Προέδρου πεμπό-
 μενον μηνιαῖον προϋπολογισμὸν συζητηθέντα καὶ κυρω-
 θέντα κατὰ τὴν μηνιαίαν συνεδρίασιν τῶν μελῶν τῆς
 ἐπιτροπῆς· τοῦτο δὲ τὸν ἀπολογισμὸν θέλει ὑποβάλλει
 καὶ αὐτὸς ὅπου μὲ τὰ ἀνήκοντα δικαιολογητικὰ ἐγ-
 γραφὰ εἰς τὴν ἐπιμενῆσιν συνεδρίασιν, ἀναγγέλλον συγ-
 χροῖως καὶ τὰς γινόμενας κατ' ἐκεῖνον τὸν μῆνα εἰσ-
 πράξεις καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ ταμείου. Ὁ ἔφορος
 δὲν δύναται νὰ χορηγήσῃ οὐδεμίαν δαπάνην μὴ ὑπάρ-
 χουσαν ἀμειβνόμενῃ εἰς τὸν μηνιαῖον προϋπολογισμὸν,
 καὶ ἐπὶ χρηματικῶν ἐνταλμάτων, οὐδὲ νὰ ἐκτελέσῃ κμ-
 μίαν ἀλλοιωσιν ἀσφώσων τὴν περιουσίαν τῆς ἐταιρίας
 καὶ τοῦ ὄργανοτροφείου, ἂν δὲν πρῆγῃ πρᾶξις ὑπο-
 γεγραμμένη παρ' ὅλων τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, φέ-
 ρουσα καὶ τὴν ἐγχείρισιν τῆς Σιπτῆς Προστάτιδος.
 30. Ὁ γραμματεὺς θέλει ἐκτελεῖ τὴν γραφικὴν ὑπη-
 ρεσίαν τῆς Προέδρου καὶ τῆς Ἐφόρου. Ὅθεν ἡ κατα-
 στήσεως τῶν ἐσόδων τῆς ἐταιρίας καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ
 καταστήματος, τὰ μητρώα τῶν μελῶν καὶ αἱ ἐγ-
 γραφαὶ αὐτῶν κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐπιθυμίαν εἰς ἰδίους
 καταλόγους, τὰ διπλώματα, τὰ διπλοτύπια τῶν εἰσ-
 πράξεων, οἱ μηνιαῖοι προϋπολογισμοὶ καὶ ἀπολογισμοὶ,
 τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων καὶ τῶν συνελεύσεων
 εἶναι ἀντικείμενα τῆς ἐργασίας αὐτοῦ· ἐν συνάσει ὁ
 Γραμματεὺς θέλει βοηθεῖ τὴν Προέδρον, τὸν ἔφορον καὶ
 τὴν Διευθύντριαν τοῦ καταστήματος, χρησιμεύων ὡς
 σύνδεσμος ἐνεργείας μεταξὺ τῶν τριῶν· ἐκ τῶν
 θέλει προβλέπει καὶ ἐνεργεῖ τὴν ἐγχείρισιν καὶ οἰκονο-
 μικὴν ἐφοδίασιν ἐκ τῶν προφίμων καὶ τῶν ἄλλων
 ἀναγκῶν τοῦ καταστήματος, συνεννοούμενος προπ-
 γομῶν μετὰ τῆς Προέδρου καὶ τῆς Διευθύντριας.
 Ἐπιμελεῖται ἐπὶ ἐπιμενῆσιν ὅσων ἐνεσι συγχρότερον τὸ κατά-
 σταμα, βοηθῶν τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς εἰς πᾶν ὅ,τι
 ἀφορᾷ τὴν ἐπιμενῆσιν τὴν τήρησιν τοῦ κανονισμοῦ καὶ
 τὴν καλὴν διοίκασιν τῆς οἰκίας.
 Συνέλευσις τῶν μελῶν τῆς Ἐταιρίας.
 31. Ἐκάστον μέλος τῆς ἐταιρίας λαμβάνει διπλωμα-
 πρὸς ἀναγνώρισιν, φέρον καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν ἐπι-
 θυμίαν τοῦ μέλους, ὡς τοῦ καθιδρυτοῦ, τοῦ συντη-
 ρητοῦ, τοῦ συνδρομητοῦ, ἐνεργετοῦ κλπ. καὶ ὑπὸ τὸ
 αὐτὸ χαρακτηριστικὸν ἐγγράφεται καὶ εἰς τὰ μητρώα
 τῆς ἐταιρίας. Τὸ διπλωμα ἐκδίδεται καὶ ὑπογράφεται
 παρὰ τῆς Προέδρου καὶ προσυπογράφεται καὶ παρὰ τοῦ
 Γραμματέως φέρον τὴν σφραγίδα τῆς ἐταιρίας, καὶ τὸ
 ἐμβλημα αὐτῆς, τὸ ὅποιον ἡ διοικούσα ἐπιτροπὴ θέλει
 προσδιορίσει.
 32. Τὰ τακτικὰ μέλη τῆς ἐταιρίας, οἱ συντηρηταὶ
 καὶ συνδρομηταὶ ἀναδέχονται τὰς ὑποχρεώσεις, καὶ χαί-

ρουςι τὰ δικαιώματα, τὰ διαγραφόμενα εἰς τὰ 5, 6, 8, 9 καὶ 10 ἄρθρα τοῦ παρόντος. Συνέρχονται δὲ ἐπι- αίως καὶ εἰς δύο γενικὰ συνέλευσις προεδρευόμενας ὑπὸ τῆς Προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς (25).

α) Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐξετάσεων τῶν κεραιῶν (ἄρθρ. 19).

β) Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐτήσιου ἐρωτῆς τοῦ κατα- στήματος (ἄρθρ. 20).

Κατὰ τὴν αὐτὴν τὴν δευτέραν συνέλευσιν συνέρχεται μετὰ τὴν ἱεράν λειτουργίαν καὶ τὸ μνημότυνον εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ὄργανοτροφείου, ὅπου ἀναγινώσκεται ἐκ- θεσις πᾶσα τοῦ Γραμματέως ἢ τοῦ Ἐρῶρου, διαλαμ- βάνουσα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς εταιρίας καὶ τῶν ὀργανοτροφείων καὶ τῶν συνδρομῶν καὶ δαπανῶν τῶν κατὰ τὸ ἔτος γινόμενων, ἢ περὶ προϋπολογισμοῦ καὶ ἐν γένει περὶ τῶν πράξεων καὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς ἐπιτροπῆς, διανεμομένων τότε εἰς τὰ μέλη καὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος πρακτικῶν αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα ὅσα τῶν μελῶν ἔχουσι νὰ κάμωσι τιμὰς παρατηρήσεις, ἢ προ- τάσεις, δίδουσιν αὐτὰς ἐγγράφους εἰς τὴν Προέδρον, ἀφῶ οἱ δίδοντες ἀναγγέλλουσιν εἰς ὑπῆκοον πάντων τὴν διδομένην ἐγγράφως πρότασιν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἐχούσης ἀντικείμενον τὴν πρόσδον τῆς εταιρίας καὶ τὴν ὠφέλειαν τοῦ καταστήματος, ἢ δὲ οὐδὲν περὶ παρα- δοχῆς καὶ ἐνεργείας, ἢ μὴ, ἀνατίθεται εἰς τὴν διου- κούσῃ ἐπιτροπῆν, ἥτις χρεὸς ἔχει νὰ λαμβάνῃ αὐτὰς ὑπ' ὄψιν ἐν ὄψει καὶ ἀποφασίζῃ ἐπ' αὐτῶν ὅ, τι ἐπιφέρει. Αἱ δ' ἀποφάσεις αὐτῆς, καὶ οἱ λόγοι οἱ περὶ αὐτῶν μνη- μονοθέμενοι εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεων αὐτῆς θέλουσι γίνεσθαι γνωστοὶ εἰς τὴν ἐπομένην συνέλευσιν.

33. Κατὰ τὴν αὐτὴν συνέλευσιν, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν τριετίαν θέλουσι γίνεσθαι καὶ αἱ ἀρχαιοεσιαι περὶ ἀντικα- ταστάσεως τῶν διοικουσῆς ἐπιτροπῆς, κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον.

Πρόκειται ὁ κατάλογος ὁ ονομαστικὸς τῶν Κυριῶν, ὅσοι εἶναι πρακτικὰ μέλη, διαγραφόμενος κατὰ στήλας, ἐξ ὧν ἐκάστη εἶναι ἐπιγεγραμμένη μὲ ἐν τῶν ἐπιθέτων εὐερ- γέται, καθιδρυταί, μέλη ἀπλῶς. Ἐκάστον δὲ ὄνομα κατὰ τὸ ὅποιόν φέρει χαρακτηριστικὸν ἐπιθετικὸν γρά- ρεται εἰς τὴν ἀνήκουσαν στήλῃν· εἰς ἄλλην δὲ τετάρ- την στήλῃν σημειοῦνται ἀντικῶν ἐκάστου ὀνόματος τὸ ποσὸν τῆς κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος πληρωθείσης μηνιαίας συνδρομῆς πριῶν δαγμῶν. Ἡ Προέδρος ἀποῦ κηρύξῃ τὴν ἐναξίαν τῶν ἀρχαιοεσιῶν ἀναγινώσκει εἰς ὑπῆκοον πάντων τὸν ἀνω ρηθέντα κατάλογον ὀλόκληρον, καὶ κατόπιν τὴν διέταξιν τοῦ ἄρθρου 8 § 6. καὶ τὴν τοῦ 9 τοῦ παρόντος πρὸς ὑπάντησιν τῶν ἐχόντων δικαιώμα ἐλλογίως καὶ ἐκλεξιμῶν.

Μετὰ ταῦτα προχωροῦσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν γινομένην διὰ ψηφοδελτίων τὰ παρόντα μέλη εἰς τὴν συνέλευσιν ἐκ τῶν ἐχόντων δικαιώμα ψήρου, ψηφίζουσι τέσσαρας

Κυρίας ἐκ τῶν εἰς τὴν στήλῃν τῶν εὐεργετῶν καὶ καθιδρυτῶν Κυριῶν. Ἡ Προέδρος μετὰ τὴν διακογὴν ἀνακηρύσσει ὡς ὑποψηφίους εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἐπι- τροπῆς τέσσαρας Κυρίας ἀπὸ τὰς λαβούσας τὴν σχε- τικὴν πλειοψηφίαν. Καὶ ἡ ἐπιτροπὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ κατὰ πλειοψηφίαν ἄλλας τέσσαρας Κυρίας ὑποψηφίους. Τὰ δὲ ὀνόματα ταῦτα ὑποβάλλει ἡ ἐπιτροπὴ εἰς τὴν ἐγκρίσιν τῆς Α. Μ. τῆς Προστάτιδος, ἢ δ' Α. Μ. λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἐν ἐνεργείᾳ τέσσαρα μέλη τῶν Κυριῶν τῆς διοικούσης ἐπιτροπῆς ἐκλεῖται ἐκ τῶν δώδεκα τὰ τέσσαρα μέλη τῆς ἀνα- νεωσμένης ἐπιτροπῆς. Τότε ἡ παύουσα Προέδρος κοινη- ποιεῖ τὴν ἀπόφασιν τῆς Α. Μ. εἰς τὴν νέαν ἐπιτροπὴν, τὴν συγκλεῖ καὶ παραδίδει εἰς αὐτὴν τὰ ἐγγράφα καὶ τὴν διαχείρισιν τοῦ καταστήματος.

34. Τὸ δὲ πλείπτον μέλος τῆς ἐπιτροπῆς ὁ ἔρως ἐπὶ τριετίαν, καὶ αὐτὸς συνυπερτεῖ μετὰ τῆς ἐπι- τροπῆς, ἢ ὁ αἰεὶ διαρίζεται κατὰ τὴν νέαν περίσδον, ἢ ἄλλος ὑποβάλλεται εἰς τὴν ἐγκρίσιν τῆς Α. Μ. προ- τεινομένων τριῶν ὑποψηφίων ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν συτηρητῶν καὶ συνδρομητῶν τοῦ ὄργανοτροφείου.

Ἀκροτελευτία ἄρθρα.

35. Ἐκάστη περίσδος τῆς διοικούσης ἐπιτροπῆς λογιζέται τριετίαν, καὶ κατὰ πᾶσαν τριετίαν λήγουσα γίνεται ἡ ἀνανέωσις αὐτῆς ὡς ἀνωτέρω. Ἐν δ' ἐν τῷ μεταξῶν συμπῆρη περίσδωσι ἀποθνήσκουσι, ἢ ἀποδημῶσι μέλους τινας αὐτῆς, γίνεται ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς πρό- τασις περὶ ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ τοῦ μέλους, ὑπο- βαλλομένων τριῶν ὑποψηφίων ἐκ τῶν ἀνω ρηθέντων καταλόγων εἰς τὴν ἐγκρίσιν τῆς Α. Μ. τῆς Προστάτιδος.

36. Ὁ πριῶν διοργανισμὸς τῆς οἰκονομικῆς ἐπι- τριῆς τῶν Κυριῶν, θέλει παραβῆ ἀμετακίνητος εἰς πάντα ἐπὶ δύο περιόδους ὀλοκληρῶς, ὅπως ἐγκρίθῃ νῦν δημοσιεύεται. Ἐν δὲ κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα τοῦ χρόνου ἡ πριῆ ἀποδείξῃ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν (ὡς ἐκ τῆς ἐνερ- γείας αὐτοῦ φαινομένην, ἢ ἐκ παρατηρήσεων τῶν μελῶν) τὴν ἀνάγκην τροποποιήσεως ἢ συμπληρώσεως καὶ ἐλλείψεων τινων, τότε ἡ ἐπιτροπὴ θέλει ὑποβάλλει εἰς τὴν Α. Μ. τὴν Προστάτιδα, ἐκθεσίων τῶν περιστάσεων καὶ λόγων τῶν ἀποδεικνυόντων αὐτὴν τὴν ἀνάγκην, προτεινοῦσα καὶ τὰς τροποποιήσεις καὶ συμπληρώσεις τὰς φαινομένης καταλλήλους. Ἡ δὲ Α. Μ. θαμίζουσα πάντα ἐν τῇ αὐτῆς συνέσει θέλει ἀπορραξῆαι τὸ συμ- φερότερον εἰς τὴν ἐταιρίαν.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 1 ἰουνίου 1855.

MARIA ΓΥΦΘΑΛΑΝΤΟΥ,
ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΑ ΚΡΙΕΖΗ,
ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΔΕ ΡΕΝΙΕΡΗ,
ΛΟΓΚΙΑ ΡΙΖΟΥ,
ΖΩΗ ΣΟΤΤΕΝ.

Ἄρθρ. Πρωτ. 23,558

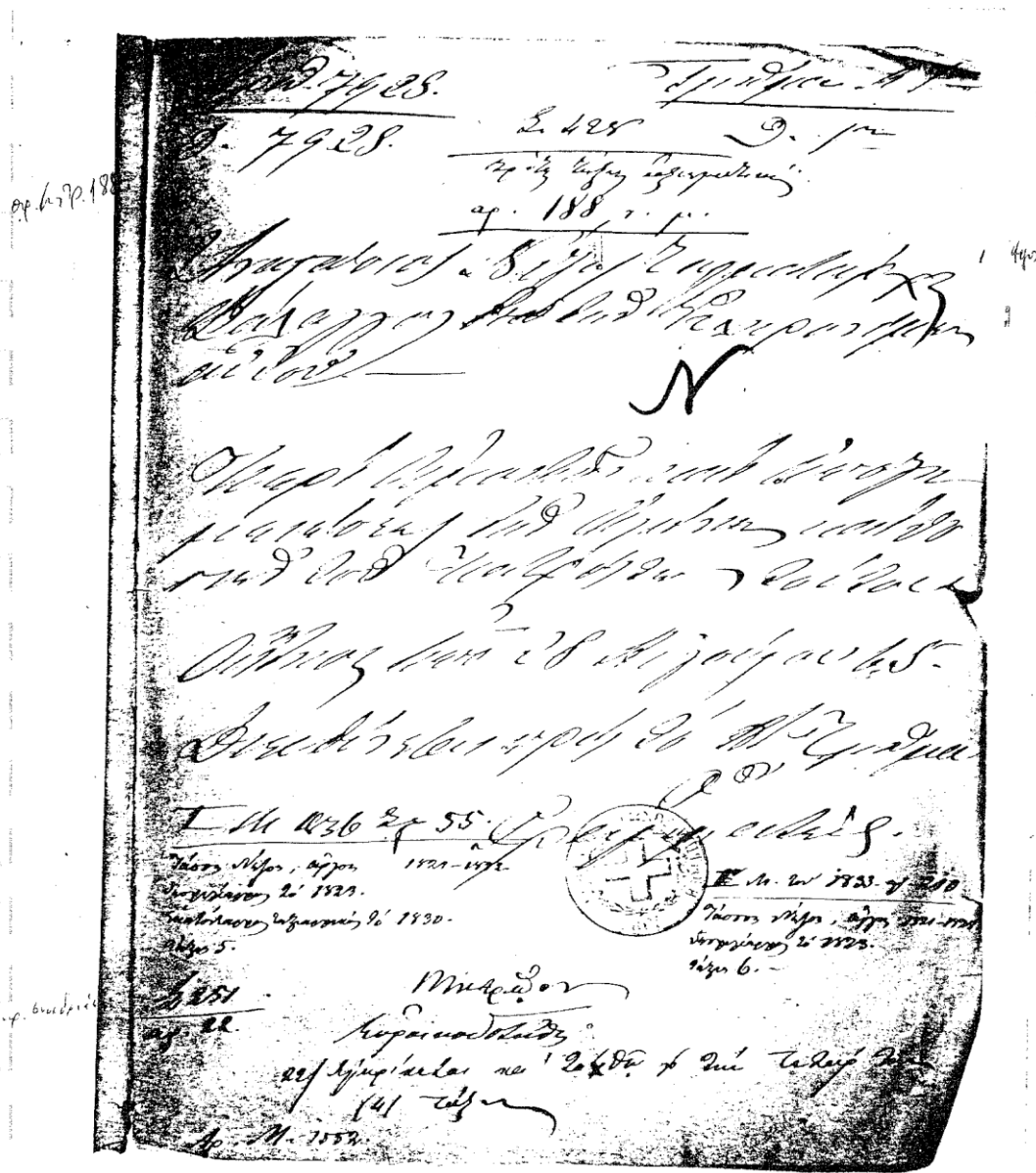
ΔΗΛΟΠΟΙΗΣΙΣ

Περὶ ἀποκοπῆς τῆς τιμῆς 57,000 λιτρῶν βεβλαμμένου σταριδοκαρποῦ τῆς ἐπαρχίας Ἡλείδας.
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ.

Ἐκθὸν ὑπ' ὄψιν τὰ κατωτέρω τέσσαρα ἀπὸ 24 Μαΐου πρωτόκολλα, συνταχθέντα ἀπὸ τὰς ἐν Πύργῳ ἀρχαῖς περὶ ἀποκοπῆς τῆς τιμῆς τοῦ ἀκολούθου βεβλαμμένου σταριδοκαρποῦ τῆς ἐσοδείας τοῦ 1853 καὶ 1854.

B. ΑΙΘΜΑΤΑ

B1. Έγκριση περί αμοιβής και αποζημιώσεως οπλαρχηγού Αναστασίου (Τάσσου) Νέζου, Ταγματάρχου Φάλαγγος στο Άργος, Υποχιλιάρχου το 1823 και Εκατόνταρχου Ταξιαρχίας το 1830, για την προσφορά του στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

B2. Κατάλογος χρηματικών ποσών που διατέθηκαν στον Ιερό Αγώνα από τον Οπλαρχηγό και Χιλιάρχο το 1833 και 1834 Αναστάσιο (Τάσσο) Νέζο, μετά το πέρας του οποίου ευρέθη σε δεινή οικονομική κατάσταση.

αγγ 3128

παιδὶ τοῦ καὶ τῶν ἐφελευσῶν καὶ παρὶ
καὶ ἰσχυρὰ ἄγρια ἐπιπορεύουσα καὶ ἐπιπορεύουσα

ἔπειτα διακαιῶν ἄλλου ἔργου
φωτιστικῆς διακείνου φουρτῆ
μακρὰ ἀποδοῦναι καὶ διαφόρου ἐπι
μοιβῆς, ἢ καὶ ἀποδοῦναι

Προκήρη

Ἄνα Νέζο Ἐπιτ. Ἐπιπ. Ἐπιπ.

ἡ ὑπερφοροπλοῦς ἄγρια ἐπὶ
σε ἰσχυρὰ τοῦ ἄγρια ἔχου καὶ ἄγρια
ἢ ἔχου καὶ ἄγρια καὶ ἔχου ἄγρια ἄγρια
ἢ ἄγρια ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
τοῦ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
ἄγρια, ἄγρια ἢ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια
καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια καὶ ἄγρια

δεν διέφυγε, ότι οι ιδιωτικοί αυτοί
και αργότερα, λόγω των ελλείψεων των
κλασικών έργων, έπειτα γενικά, διέφυγε
και η εποχή, που οι ιδιωτικοί έλαβαν
ανάμεσα, ότι αποδοτικότητα αναφέρεται
και στη φύση της εργασίας και αλληλεπίδραση
απονομιματισμού εργασίας, με σκοπό της
1833- εργασία ιδιωτικών αυτοί αυτοί
και στην εποχή, που οι ιδιωτικοί έλαβαν
και, η εποχή, που οι ιδιωτικοί έλαβαν
είναι.

1843
~~1872~~

Οι ιδιωτικοί, η οικονομία της
και, που γενικά με την εποχή που
και οι ιδιωτικοί αυτοί αυτοί, με
και γενικά με την εποχή, που οι
αυτοί με την εποχή - που οι αυτοί
αυτοί, γενικά με την εποχή.
με την εποχή, ότι αυτοί αυτοί
που οι αυτοί αυτοί, ότι οι αυτοί
που οι αυτοί αυτοί, ότι οι αυτοί
αυτοί με 1833- 1834, αυτοί αυτοί
και οι αυτοί αυτοί αυτοί αυτοί αυτοί
αυτοί αυτοί αυτοί, αυτοί αυτοί
αυτοί αυτοί αυτοί, αυτοί αυτοί
αυτοί αυτοί αυτοί, αυτοί αυτοί

1' 2000000, 3' 1000000 2' 500000
pa' 2' 1000000 1' 500000 2' 500000

2' 500000 3' 1000000 2' 500000
1' 2000000 3' 1000000 2' 500000
2' 500000 3' 1000000 2' 500000
1' 2000000 3' 1000000 2' 500000

2' 500000 3' 1000000 2' 500000
1' 2000000 3' 1000000 2' 500000
2' 500000 3' 1000000 2' 500000
1' 2000000 3' 1000000 2' 500000

2' 500000 3' 1000000 2' 500000

2' 500000 3' 1000000 2' 500000

2' 500000 3' 1000000 2' 500000

2' 500000 3' 1000000 2' 500000 480
2' 500000 3' 1000000 2' 500000 550
2' 500000 3' 1000000 2' 500000 700
2' 500000 3' 1000000 2' 500000 2200
2' 500000 3' 1000000 2' 500000 800
2' 500000 3' 1000000 2' 500000 200
2' 500000 3' 1000000 2' 500000 400
2' 500000 3' 1000000 2' 500000 320
1600

B3 Αναβολή βάσει Βασιλικού Διατάγματος μετασηματισμού σε φυλακή του Τζ-Καλέ Τζαμίου στο Ναύπλιο. Η επί των Εσωτερικών Γραμματεία της Επικρατείας. Αθήνα 25 Φεβρουαρίου 1.

Αρ. 899

Ν. 2590

Εν Αθήναις
τις 25 Φεβρουαρίου
1835.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Η ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

Γραμμάτιον Διακομίας
Αποστολίας

Προς επίσειτον Τραπεζιτικό Γραμματεία

Επι αουσίαν την υπό ημερομηνία 18 Φεβρουαρίου κειραμένην
αφ' ουρ ειδοποιούσαν όσον δυνάμει Βασιλικού Διατάγματος ανελθούσα επί του
παρούτος η εις φυλακήν μετασηματισμού του κατώθεν του Τζ-Καλέ Τζαμίου

Γραμματεία
Αναβολής

Das Ministerium der Finanzen
meldet, dass die Verwaltung des unterhalb
genannten bezeichneten Vermögens in ein
spezielles Amt übergeben werden soll und bittet
um Befehl.

Η Βασιλική

Προς αναβολή της εις φυλακήν
μετασηματισμού του κατώθεν του Τζ-Καλέ Τζαμίου

B4. Χρηματικό ένταλμα για την εξόφληση εξόδων για την κατασκευή του Ιτζ-Καλέ Τζαμίου εις το Ναύπλιο. Η επί των Εσωτερικών Γραμματεία της Επικρατείας. Αθήνα, 24 Σεπτεμβρίου 1835.

11207-1835
 1835
 19209

Αριθ. 2368
ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 Εν Αθήναις
 24 Σεπτεμβρίου 1835

Η ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ

προς τον επί των Εσωτερικών Γραμματέα

Σας φέρω την εν λόγω κατασκευή του Ιτζ-Καλέ Τζαμίου εις το Ναύπλιο, η οποία εναντιονομήσασα εις την υποχρέωσιν του εσόδου των εσόδων των εσόδων εις την εν λόγω κατασκευή

Ο επί των Εσωτερικών Γραμματέας
 Γεωργίου

Γ. Γεωργίου

1. S.

2-183
 4-183
 177

B5. Περί αποζημιώσεως της νοθοτρόφου Κων/νας Κρητικού για το ευρεθέν έκθετο στην Αίγινα, ονόματι Σμαράγδα, Δήμος Αίγινας-Μάρτιος 1839.

*μ. 7/14 Μάρτ 29 6. 2. 1839
μ. 1. 1839*

*Αίσι των Ενοτικών Γραμματείων
της Ουκρασίας
Ερ Αίγινα εν 6/ Μαρτ 1839
Περί αποζημιώσεως της νοθοτρόφου Κων/νας
Κρητικού*

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ!

Γνωστόν εστίν ότι...
 Προς της διατάξεως του Διμερού, η διατήρησις των ενδύτων εγγύστον διατάξου του Διμερού, οργανομήτρου δίδου Δραχμῶν μισθὰ μὴναι δι' ἑν ἔτος. Μετὰ δὲ τὸν ὀργανισμόν αὐτῶν ἡ διαρ. δούλου εἰρημίας ἔδωκεν ἀντιτάξαι ἐν τῶν προσηλωμένων Διμῶν.

Προς της ἐγγύσεως τοῦ Κ. Μ. ἡ Κεκολλημένη Κρητικῶν ἀντιτάξου ἐν δὲ διαρ. τῶν ἐνός τῶν ἐν Αἴγινα ἐνδεδόξου ἐν δούλου, ὀνομαστικῶν Σμαράγδας, ἡδὲ ἔχοντες ἐν τῶν Διμερού τῶν ἀνωτέρων ἐργασιῶν μισθοδοσίας, ἡ αὐτῶν ἐγγύσεως τοῦ Κ. Μ. μὴναι τῶν 1833, ἔτους. Διατάξου τῶν δὲ τῶν τῶν Διμερού Αἴγινας, προσηλωμένη ἡ Διμερῶν αὐτῶν ἐν ἑν ἔτος προσηλωμένη διὰ τῶν μετὰ ταῦτα διατηρήσεως τῶν ἐργασιῶν ἐνδύτων. Ἀλλ' ἡ Διμερῶν τῶν ἐνός τῶν τῶν δὲ ἔχει τῶν προσηλωμένην ἐνδεδόξου ἐν τῶν δούλου, ἡ ἐνδεδόξου ἡ ἐργασιῶν ἀντιτάξου.

212

Ζαντινία Κωνσταντίνου επιμεληθείσα 3 Δεκεμβρίου
 1837. Ημετέρα πατέρα Δ. Αεράδου, 3^{ος} υἱός
 πορτογάλου στην αρχιμολύχη της ασίας των Δ.
 μαρξίας Αγγλίας. Χρηρς να γάβω Δυτικού
 Μορίου περί 5, Δρς ασια μιντα 1/2^{ος} και
 τυχερόν, η ειρημική Δυμαρξία, 3^{ος} Ιουλιό μού
 αρα διά Δ. 1837, υτας, 3^{ος} διά την περίπτω
 Δυμαρξίας του 1838, 3^{ος} γόγγος ότι διά
 μού Δ. 1836, ο Προσπογγιστής των Δύμων
 δια πρόσιδε Ιουλιότα Δαμαρξία, ασια Δ. 1838
 Δυμαρξία Δυμαρξία του 1838, η Ιουλιό
 αρχιμολύχη εν των Δύμων.

Επειδή Δ. περί αὐτὸ ὄχι γόγγος ἐπέδωκεν αὐτῷ
 ῥιθὸν ἐν Αγγλίας, ὅτι ἡ ἀπὸ αὐτῶν ἐκείνη ἐκείνη
 αὐτὸ αὐτὸ ὄχι γόγγος ἄλλος πορτογάλου αὐτῶν
 υτας, μετὰ αὐτῶν ἐν τῷ ἀπὸ αὐτῶν πορτογάλου
 μού, 3^{ος} δια Δυμαρξία κα Δυμαρξία ἐν αὐτῶν
 αὐτῶν ἐν τῷ Αγγλίας, ὅτι κα αὐτοπροσώπῳ
 Δυμαρξία μούτος ὁ Δύμων αὐτῶν ἐν τῷ δια
 τῶν αὐτῶν, 3^{ος} ἐπειδή ἡ ἐν τῷ αὐτῶν Δ.
 πορτογάλου τῷ Ιουλιότα προσηδου ἐν αὐτῶν
 τῷ ἀρχιμολύχῳ Δυμαρξία, ὁ Δ. γόγγος
 πορτογάλου. ὅτι δια εἶχανε πρόσιδα ἐπὶ τῷ
 Δαμαρξία αὐτῶν ἐν τῷ Δυμαρξία Προσ.
 πορτογάλου δια αὐτοπροσώπῳ τῶν Δύμων ἐν
 αὐτοπροσώπῳ, ἡν αὐτῶν αὐτῶν Δ.

S

α' ἀποδείξει, ἐν τῇ ἰσοπέδῃ ἰσὺς μισθῶν ἐν πρῶ-
 τῷ δρ' ἀσπὸ μισθῶν, ὁμοίως μὲν δίκαιον ἐστὶ
 διατηρεῖν τὴν Διμεροφθία Ἀγγύης α' ἀποδείξει
 ἐν τῇ ἰσοπέδῃ τῶν ἀσπὸ α' Ἰαννουῦ 1836,
 μέχρι τῆς ἡμέρας μισθῶν πρῶτ' δρ' τῶν μισθῶν
 ἰσοπέδῃ δὲ γὰρ πρὸς τὸν ἐξ Ἀποδοχῶν Ἰηδ
 α', Μ, τῶν ἐν τῷ Διμεροφθίᾳ ἀναστρέ-
 φουσιν τῶν ἐπιγνώσιμων μισθῶν τῶν μισθῶν. Ἰηδ,
 ἴσως πρῶτ' γ' δρ' τῶν μισθῶν, διά μισθῶν Ἰδ,
 δρ' 266, ἰσὺς δὲ γοιζῶν γὰρ ἀσπαστηρεῖν
 τὸ ἐκδοτικὸν ἐν τῷ Διμεροφθίᾳ Ἀγγύης, ὅτι
 γὰρ ἀποδοχῶν, γὰρ ἀσπαστηρεῖν ὅτι δρ' ἰσὺς
 τῆς διατηρήσεως αὐτῶν ἐπιγνώσιμων μισθῶν
 τῆς διατηρήσεως ἀσπαστηρεῖν ἰσοπέδῃ
 ἀσπαστηρεῖν.

Ὁποδοχῶν μὲν δὲ ἐν βεβαιότητι.

Ἰηδ α. Μεγαλοφθία,

ἰηδ α

Ἐπιγνώσιμων ἀποδοχῶν ἰσὺς ἀσπαστηρεῖν
 ὅτι δρ' τῶν ἐπιγνώσιμων ἀποδοχῶν ἰσὺς ἀσπαστηρεῖν
 ἰηδ α

Β6. Βοηθήματα για νέους που έχουν κλίση και ευφυΐα στις Τέχνες, όπως σιδηρουργική, αμαξοποιΐα κλπ. Η επί των Εσωτερικών Γραμματεία της Επικρατείας. Αθήνα, 9 Ιουνίου 1839.

№ 8688

με 129. Jouni 29. το 1839.
m. l. Sbray

Οι Υπουργοί των Εσωτερικών
Γραμμάτων

ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ

Αίτι των Εσωτερικών Γραμματείων
της Επικρατείας

Εν Αθήναις εν 9 Ιουνίου 1839

Περί των αμοιβών των νέων αμαξοποιών
και σιδηρουργών

Ο Υπουργός των Εσωτερικών

Από Γραμματεία των Εσωτερικών
Γραμμάτων

Ο Υπουργός των Εσωτερικών προτείνει να
πρόσδοκον των νέων αμαξοποιών και σιδηρουργών
να δίδεται τους πρώτους τρεις μήνες της διαγωγής
από 4/16, ενώ μετά 1837, να δίδεται 2/16, 2/16, 2/16,
και διαπαύσεως των δέκα μηνών, να δίδεται επί
πέντε διαφόρων ετήσιων αμοιβών διατετακτοίς των
αμοιβών, ήτοι να δίδεται πέντε αμοιβών, δια των
μηνών πέντε των οποίων αμοιβών αμοιβαστηρίων
Γραμματεία δίδεται με 1/16 των Αμοιβών, και
διαφορών επιπλέον, αναγκαίων να δίδεται και
αμοιβών, ήτοι επί πέντε αμοιβών μιας δίδεται επί
δραχμῶν 2800, ήτοι από Ερωτηματολογίων δίδεται
ματῶν δια των 1838.

Αἱ Γραμματεία προτείνει να δίδεται δι' ἑκαστοῦ
αμοιβών των νέων αμαξοποιών και σιδηρουργών
δίδεται των 9, 16, δια των Διατακτοῦ
ήτοι αμοιβών των βιομηχανικωτέρων αμοιβών,
ήτοι αμοιβών αμοιβών δια των αμοιβών ήτοι δίδεται

παράδοσ' ἑστ' ἐν τῷ Κρατίῳ τῆς.

2/1/1953

= 3145

Ἐπισημαίνεται ὑπερβολὴ κατὰ τὸ μέγεθος
ἕως ἐπιπροσέτιον ἀξίας ὑψηλῆς ἀποδοτικῆς
ἐν τῷ ἔργῳ, ὡς ἔλαβον τὴν ἰσχύοντα
ἀποδοτικῆς ἢ διὰ τῆς ἀπὸ 23, Μαρτίου 1953
ἀποδοτικῆς μου ὑψηλῆς τῆς ὡς Μ., ἔχοντος
ὑψηλῆς ἢ ὑψηλῆς ἢ τὸ πᾶν διὰ τὴν ἀξία
ἀπὸ ἀξίας ὑψηλῆς τῆς ὑποτιμωμένης, τῆς
συντηρητικῆς, τῆς ἀποδοτικῆς ἢ ἄλλῃ τῆς.
ἄλλῃς καὶ ὑψηλῆς τῆς, ἢ ὑπερβολὴν ἀξίας
διὰ τὴν ἀπὸ ἀποδοτικῆς Διατάξεως
τῆς τῆς 2800, ἢ διὰ τῆς ἔργῳ ἢ διὰ
τὸ ἔργον ἕως, ἢ ὑψηλῆς καὶ ὑποτιμωμένης
ὑψηλῆς τῆς ὡς Μ., ὡς ὑψηλῆς ἢ
ἀποδοτικῆς. τῆς τῆς τῆς τῆς ἐν τῷ ἔργῳ
ὑψηλῆς, ὡς ὑψηλῆς ὑποτιμωμένης καὶ ὑποτιμωμένης.
τῆς ὑψηλῆς ὡς ἢ ἀξίας ὑψηλῆς, ὑψηλῆς
καὶ μετ' αὐτῆς καὶ ὑψηλῆς ὑποτιμωμένης.

Ἐν τῷ ἔργῳ ὑψηλῆς τῆς ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς
Διατάξεως.
Ἐξοφλουμένη μετ' ὅλης ἐπιδοτικῆς.

τῆς ὡς Μ. ὑψηλῆς

Ἐξοφλουμένη ὑψηλῆς ἢ ὑψηλῆς ὑψηλῆς.
ἢ ὑψηλῆς ὑψηλῆς ὑψηλῆς ὑψηλῆς.
Γ. Γ. Παπαδόπουλος

οὐκ ἔστιν

B7. Επιστολή αναφοράς υπηρεσιών Ιατρού Ν. Μαράτου στην Καλαμάτα, στο Ναύπλιο, στο Άργος, στο Ορφανοτροφείο, στις φυλακές και σε ασθενή χωροφύλακα. Ναύπλιο, 7 Φεβρουαρίου 1840.

15668

4

15668

Τ^{αν} Κατά τὴν 1830 εἶς μετέβην εἰς Καλαμάτα, ἔον ἀρχικῶς ἐφθεῖναι ἐν τῷ εὐνοῦ καὶ κ. Αποφινὸν ἀποιώμενον Δελαρὶον Σάγμα, ἐ κατὰ Δαλαρῖον τὸ εὐνοῦ Κλαρύσμα τὸ κ. Κρήμας ἐδοσεφθῆναι τὸ Σάγμα αὐτὸ εὐνοῦ ἔξ ῥητικής ἀμοιβῆς, καδῆς ἐτύπου καὶ καὶ εὐνοῦ ἐν τῷ Δαλαρῖον ἐξαφρὰ Ἐφθερῶμαδα.

2^{αν} Μετὰ τῆς ἐκείνου ἀφίξιόν μου, ἡ εὐνοῦ Πυθῆναιος μετ' ἐπέσταξε καὶ ἐποσειώθημα ἐπὶ ἀποειρώμας κρήμας, ἡ ἐμὲ ἐνοσηφθερῶς συνεχῶς ἀλλὰ ἀκρότητα ἐπὶ ἔγγρα τὸ ἐπαγγελῆμαδος μου. Δι' ἕσθη καὶ εὐνοῦ τὸς εὐνοησίας ἐν ἔχθροι ἀκούου ἀμειβῆναι.

3^{αν} Ὁδε ἡ ἐ. ἐδουκὶν συνέχευσε ἔμεχθε καὶ ἀμφεδοκῆ καὶ ἄλλας κατὰ ἰσοῦ περὶ εὐνοῦ Δαλαρῖον τὸς κρήμας Ἄπὸ προδίνου Κασοκωρῖτο μετέβην ἐν τῷ εὐνοῦ ἐν τῷ εὐνοῦ καὶ ἐποσειώθημα ἐπὶ ἀποειρώμας καδῆς ἀποειρώμας, αὶ ἐτύπου ἄλλας ἀποειρώμας, καδῆς ἰσαγμαδιώως ἐδοσεφθῆναι τῆς εὐνοῦ ἐξ αὐτῶν. Κατ' αὐτῶν κρήμας εὐνοῦ εὐνοῦ κατὰ τὸς ἀμειβῆναι τῶν ἀμειβῆναι ἐποσειώθημα ἐπὶ ἀποειρώμας τῶν ἀμειβῆναι εὐνοῦ κατὰ τὸς ἀμειβῆναι τῶν ἀμειβῆναι χερῶν ἀμειβῆναι.

Εἶδος 15668
Προσφ. Κρημ. 4/1/3

4.^{ον} Κατά τον Νοέμβριον το έτος 1837
 Αρπτόδωρον τάλπος το ενταύθα Οργάνον
 Προσέχθη εις μοδίον Τραχηών ουκίτων
 τα . Προσευχόμενος δέ να εισοδησον εις
 ως την προσοχήν μου ης την εξαγγελίαν
 της Ιδής ενωλεμέτους Οφθαλμίας, ης δα
 της προδιαδωχης ηδύχνοα να ενχα
 προδωκω την εισοδησίαν της κυβερνήσε
 ως .

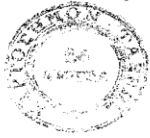
5.^{ον} Από τον μήνα Σεπτεμβρίου το έτος
 1839 μέχρι τούδε εισουσιόδομαι κατά
 σποροποιούντων αρδουμένων το έτος. Διόντων
 της αμοδι της εν ταύς φυγαμαίς αδοκί
 νόντας . Επιστρέφει δέ αναρτήρη δλ. με
 την αίσθησιν το ενταύθι των φυγαμαίς αδο
 κίμωνος προνομήντων κατά σποροποιούντων
 ταύτων μου γινέσθαι εισοδησάδι εισοδησά
 της εξαδωχης παραβαρύνων με δα εξα
 δα, δα δαδία δαδιδύο δλε αι φυγα
 μαίνοι μεδουσιόδομο ης δα σποροποιούντων
 Νοσοσημίων .

6.^{ον} Εισουσιόδομαι αρστέδω δόσιος ης
 άναρτη δα δαδιδύο δλε χυροποιούντων
 ης εξαδωχης εισοδησάδι της νοσοσημίων
 εν ταύθι ης δα ης άναρτη οφθαλμίας .

Ερ. Νανός
 τον 7 Σεπτεμβρίου 1840.

Ο Τάλπος
 Ν. Μαυρίδης

B8. Έκθεση υπηρεσιών αμισθί Ιατρού Ν. Μαράτου από το 1830 μέχρι σήμερα κατά πρόσκληση διαφόρων αρχών. Αθήνα, 25 Μαρτίου / 6 Απριλίου 1840.

Μεγαλόδαδε!

27. 9^{ης} 28. Νοβ 1840
 ρ. ε. 7 3751

6577

Μαράτος Ν. Υαγίος

δουλ. προσδ. προσδ. προσδ.
 δια τ. υ. υ. υ. υ. υ. υ.

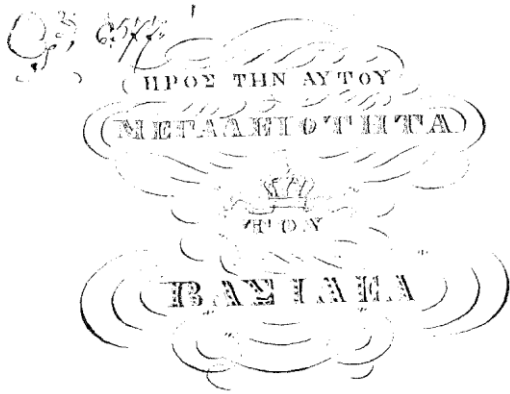
Επί των επί των Ενωμένων...
 ούκ, διὰ τὰ ἀνεργεία.
 εν Αθήναις εν 25 Μαρ 1840.

Εγώ δὴν δρῶν ἐν ὑπόθεσι
 ὅσον εὐδαιμον δὴν ὑπογραφήν, διὰ ὅσους
 ἀπὸ τοῦ 1830. ἔλας μέχρι σήμερον ἐξα-
 μοροδῶ τὰ δὴς ἀποτίμω ἀμισθί τῆς τοῦ
 ἀμειστον κατὰ πρόσκλησιν διαφό-
 ρων ἀρχῶν.

Πρόσκλησις...
 185
 5/16

Ἡ δὲ ἐξαμοροδῶς ἐν-
 χαρισθῶς, βασιλεῦς, τὰ πάντα καὶ
 τὸ ἐξῆς ἀπὸ τοῦ δὴς χερσὶ τὰ δόκται.
 διὸς ἄλλων ἀνδρισθῶν σαφὰ δὴν γρη-
 νῶν ἰδόντων τοῦ τὰ γίνονται ἀφελί-
 μος τῆς δὴν διαβρίθαι, ἂν αὐτὸς
 προσδοκῶ μετὰ τοῦ εὐαίρου ἀπὸ
 σφιδάσσο

B9. Περί αιτήσεων του Ιατρού Ν. Μαράτου για τον διορισμό μισθού τον οποίο εξαιτείται. Αθήνα, 30 Μαΐου 1840.

ΜΕΤΑΛΛΙΟΤΑΤΕ

Αθήναι, 30 Μαΐου 1840

Ε. Μεταλλιοτάτη

Περί του Ιατρού Ν. Μαράτου.

Ο υπογραφεύμενος έχω την τιμήν να υπακούω εν υπέρβω εις τὴν Ὑ. Μεταλλιοτάτην περὶ τῶν αἰτημάτων τοῦ Ιατροῦ Ν. Μαράτου, τῶν ὁποίων ἀποδοχὰς ἐν τῇ Ὑ. Μετ. διὰ τῆς ἀριθμ. 7, ἠεροῦρας τῆς ἀπογραφῆς τοῦ, διανομοῦτος περὶ ἐπὶ ἀσπὶ τοῦ 25. Μαρτίου, εἰς δὲ ἐπὶ τῆς ἀριθμ. 7, ὅπως, εἴτε ἀπὸ διορισμῶν ἐν ἀλλοῖς μισθοῖς, τὰ ὁποῖα ἐφαίνονται.

Ὑπογραφεύμενος μετ' εὐχῆς βασιλευσάντων.

Ἰωάννης Β. Μεταλλιοτάτης

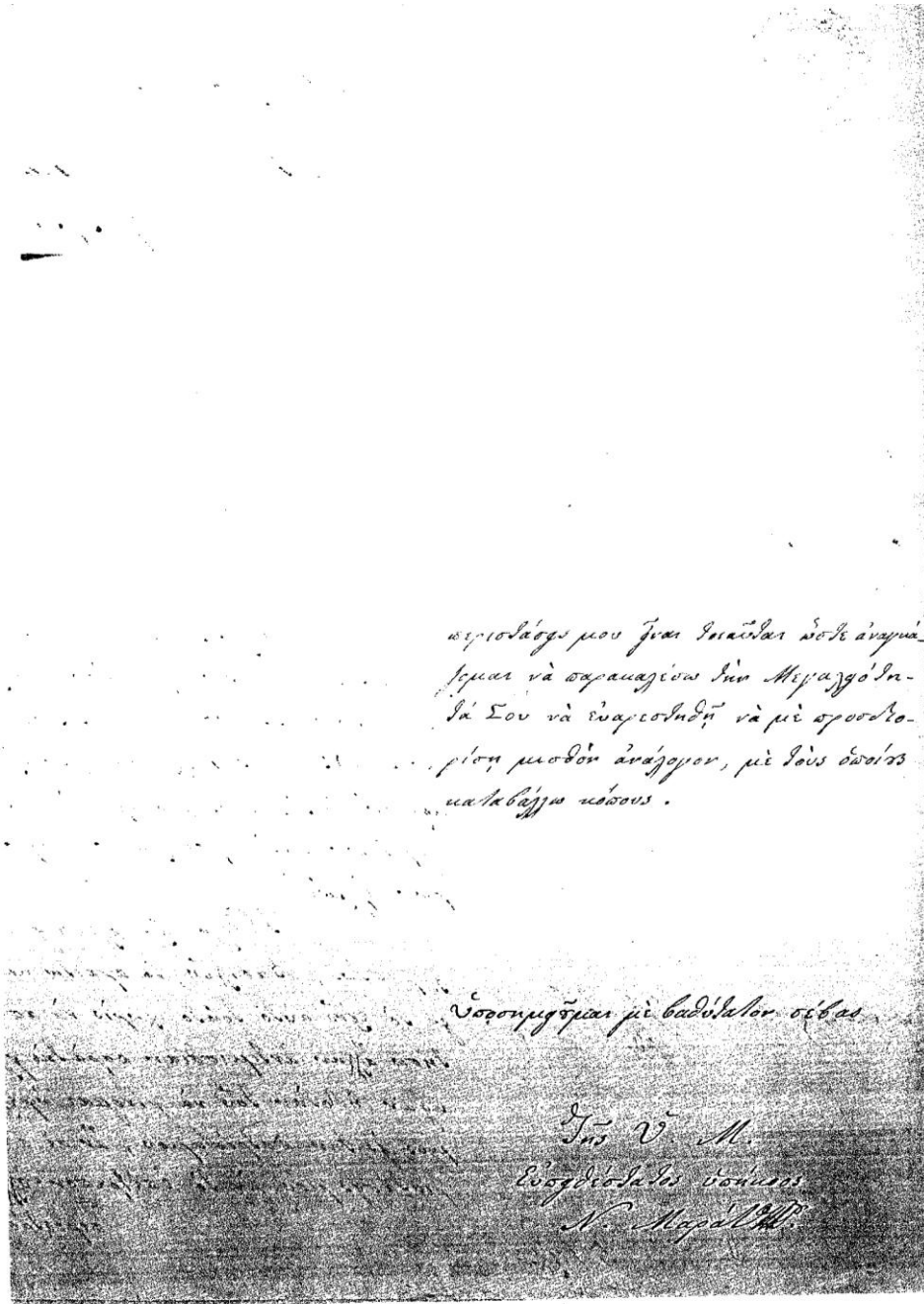
Ὑπογραφεύμενος ἐπὶ τῆς ἀσπὶ τοῦ 25. Μαρτίου, εἰς δὲ ἐπὶ τῆς ἀριθμ. 7, ὅπως, εἴτε ἀπὸ διορισμῶν ἐν ἀλλοῖς μισθοῖς, τὰ ὁποῖα ἐφαίνονται.

Ν. Μαράτος

Ἰωάννης Β. Μεταλλιοτάτης

2185
(2185) 2185

B10. Απόσπασμα επιστολής αιτήματος Ιατρού Ν. Μαράτου προς τον Όθωνα για τον προσδιορισμό αναλόγου μισθού προς τους κόπους του.

B11. Περί μηνιαίας αντιμυσθίας του Ιατρού Ν. Μαράτου δια τις επισκέψεις στους ασθενείς καταδίκους. Αθήνα, 2 Ιανουαρίου 1841.

Ν. Μαράτου 49

Κ. Μιχαήλ
Από Ν. Μαράτου
Μεγαλειότητα

Επὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἑμπορευμάτων
τῆς Ἑλλάδος

Εἰς ἀποδότησιν ἀποδίδωνται

Μηνιαίας ἀποδότησιν τοῦ Ἰατροῦ Ν.
Μαράτου ἐπιμετητορῆτος ἐκ τῆς
ἀποδότησιν καταδίκων, ἐξ αἰσθητικῶν
ἰατρῶν.

Καταπομπή μου ἀπὸ ἀπόψεως
ἔγγραφον πρὸς τὸν κ. Μιχαήλ
ἔχοντος καὶ ἑξαγγελίας, διευκρινίζων
διὰ τὴν ἐπὶ τῆς Διαπιστώσεως ἑφαρμογῶν,
ἀποδότησιν ἀποδίδωνται ἐπὶ
τῆς Ο. Μ. ἐπὶ ἀπὸ 2, 8 ὅρων
1840, ἄνω 19, 1848, ἀναγορὰ μου,
ἐπὶ μηνιαίας ἀποδότησιν τοῦ Ἰατροῦ
Μαράτου, ἐπιμετητορῆτος ἐκ τῆς
ἀποδότησιν καταδίκων, ἐξ αἰσθητικῶν
ἰατρῶν ἀποδίδωνται καὶ ἑξαγγελίας
καὶ ἑξῆς ἐπὶ τῆς Διαπιστώσεως
ἀποδότησιν ἀποδίδωνται ἐπὶ
τῆς Ο. Μιχαήλ
ἑξαγγελίας ἀποδίδωνται ἐπὶ
ἀποδότησιν ἀποδίδωνται ἐπὶ
Μ. Μ. Μαράτου

Ν. Μαράτου 49

1841

B12 Έγκριση μετασηματισμού του Τζ-Καλέ Τζαμίου σε φυλακή επανορθωτικής ποινής καταδικασθέντων. Εισ τον Υπουργό των Εσωτερικών. Ναύπλιο 14/26 Ιουλίου 1842.

Υπόμνημα
Αρ. 14933.

8877

Πρόσ. υπ.

Αυτ' έργομα έργομα να εγχοραιομα το δια της απο ²⁶/₁₂ 1842 π. ε. επο
 εχιδι χεβου δια να μετανοηδ' ε μετασηματιοθι το ναυ το ¹²/₁₂ καρι φρομιον το
 φουαυια να διχηθι το ναυ το δυ μιννα το φουαυια εναορθωτικη πικαι κατα
 διαοθωλια, πηθ ε ε τζ απο ¹⁴/₂₆ αερογιο 1834. αερογιο μευ οδθησ το ¹²/₁₂ να
 εβγυ φρομα δια ανόμιοι.

/ απο ανανομοθι εχιδι εναορθωτικη δυ δια να μετανοηθι εναορθωτικη, ε δημ
 φουαυιασθι μπι με το δυ εβγα οαυιασθωμα οαυια κατα το μιννοθωμ
 εφραυ το ναυ το δυ μιννο. ενα οθου ε δημ εφραυ το εφραυ οαυια, ενα το
 ναυ το εβγυ φρομιον οαυια οαυιασθωμα δια να οαυιασθωμ το ναυ το δυ
 μιννο φουαυιασθωμθι ε εναορθωτικη οαυιασθωμθι πικαι απο εβγυ ενα οαυιασθωμ θο
 φρομα. Ναυιου το ¹⁴/₂₆ 1842.

Εις
 το ναυ το εσωτερικου
 ναυ μετασηματιοθι το ναυ το εβγυ φρομιον
 φρομιον φρομιον φουαυιασθωμθι φουαυιασθωμθι

92
11/7/42

B13. Χρηματική βοήθεια Υποτρόφου Πολυτεχνείου για τη διατήρηση της υποτροφίας του. Ο Υπουργός των Εσωτερικών, 2 Μαρτίου 1846.

Μεγαλειότατα.

την 2/μαρτίου 1846. Αξιότιμος
 πρίν εξακολουθήσετε την χορηγησάμενη
 χρηματική βοήθειαν επί των υποτρόφου
 φρονος του πολυτεχνείου.

Η εξαμηνος αποδοσις των χορηγησάμε-
 νων εις τους αναφερομένους υποτρόφους χρηματι-
 κής βοήθειας προς εξακολουθήσει των μεθημένων
 των ετήσιων ε' αναγέρσει ο Αρσενίους των ελα-
 χίστων, υπήρξε ούτως λαθόντες μέρος εις τους
 συναγωνισμούς διεκρίθησαν εις αυτούς και διασώ-
 ζονται να διατηρησώσι την υποτροφίαν των μέχρι των
 νέων διαγωνισμών κατά την αγωγή ταύτην διατάξιν
 και εσπεύσει εφ' όσον άδυνατος ενδεώς και γε-
 ρουνται από δύο μηνών τους μισθούς των. Πα-
 ραικώς επί υπέρθεον μεγαλειότητα όσον εφ' ό-
 μη την αφορτάσιν επί αποδοσίαν των κατ' ε-
 τή υποταχόμενου Β. Διατάγμα, δια να χεί-
 σωσι και αυτοί τους κωδικοποιήσαντες μισθούς των
 μετά την έγκρισιν της Γενικής Επιτροπής των
 των Βουλών.

Υποσημειώματα Ενσπουδάζω

την
 Υμνολογία μεγαλειότατα
 Επικρίτως
 και προς δεξιά
 Ο Υπουργός των Εσωτερικών
 Γ. Καραγιάννης

φ 132

Ουκίαν 7. 16
 1846

και βιομηχανους, διασωσθησθαι τα γα-
ρα το εσθαρρατον του ουρανου με-
σω επιδοσιν ουρατων, και ον των
εσθιων συν δεξιας εχουσ ομιον των
4-5 δραχμων, να διασπενδωσ.
τα ταυτα ως βραβυια ως τοις εσθη-
ματοις των μαδων κατα τοις
ουρανωσιους.

in aduersis tua 5 Martii 1846.

Πατριάρχης Κωνσταντινου

φ/β

Προς V. Μεγαλοπρεσβυτερο.

ο ανωθεν εστι και οτις διαβαων
εσθαρρατον και των εσθιων ουρατων. —
P. K. K.

B15. Η Μαργαρίτα Βιδάλη έτεκε νεκρό έκτρομα έχον δύο κεφαλάς το οποίο ετέθη εις το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας. Ο Νομάρχης Κυκλάδων ζητά από την Κυβέρνηση την περίθαλψή της ως άξια ελέους. Αθήνα, 14 Μαρτίου 1846.

Η εμ Δού Δυρίων Γαβ. Τυρο
Μαργαρίτα Βιδάλη έτεκε νεκρό έκτρομα
μα, έχον δύο κεφαλές, το όποιον
είναι έπιμαχίας του ενάεχου εξαίτησιν
έπίδη ήδη εις το Μουσείο της φυσικής
Ιστορίας. Ο Νομάρχης του Κουμάκου
σοιγα δύν αόδινουσαι μελέρα εις
τά περίθαλψη της Κυβερνήσεως εις ει-
δή εις αξία έμους.
Αθήναι. Γεν. 14 Μαρτ. 1846.

**B16. Βοηθήματα εις διδασκομένους εις την Βιέννην Τέχνας.
Εξ αναφοράς του Ελληνικού Προξενείου εις την Βιέννη. Αθήνα, 4 Απριλίου 1846.**

Μεγαλειότατε.

τις 4 Απριλίου 1846 κ. κ. κ.
περὶ βοήθειας τινῶν κ. κ.
διδασκόμενων ἐν Βιέννῃ τέχνας.

Ἐξ ἀναφορῶν τοῦ ἐν Βιέννῃ ἑλληνικοῦ
προξένου πληροφοροῦμαι ὅτι ἐν τῶν ἐπιτῶν ἑλληνιστῶν
ἐνθάδε, οἵτινες διδάσκονται εἰς τὰς τέχνας, καὶ ἵσχυρῶς
ἐπιθυμοῦν ἐξελθεῖν τὴν τέχνην καὶ ἀρτιότητα ἐκ τῆς ἡμε-
τέρας σχολῆς, καὶ διὰ τὴν ἀνάγκην ταύτην ἐπιθυμοῦν
συνεργεῖν καὶ βοηθεῖν διὰ τὴν ἀνάγκην ταύτην ἐπιθυμοῦν
ἐπιθυμοῦν τινὰ βοήθειαν, ἣν ἐὰν ἐξ αὐτῶν ἐπι-
θυμοῦν λαμβάνωμεν, ἐπιθυμοῦν ἀναγνωστέον ἐξ ἑλλή-
νων τινῶν ἐπιθυμοῦν τοῦ καὶ ἀναγνωστέον ἐπιθυμοῦν
λαμβάνωμεν ἐπιθυμοῦν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης ἐπι-
θυμοῦν ἐπιθυμοῦν τῆς ἡμετέρας σχολῆς ἐπιθυμοῦν
ὅπως ἐπιθυμοῦν τῶν ἀρτιότητων καὶ τῶν ἀρτιότη-
των καὶ ἀναγνωστέον ἐπιθυμοῦν, ἐπιθυμοῦν ἐπιθυμοῦν
ἐπιθυμοῦν ὁ ἐπιθυμοῦν.

Ἀποσπασμα ἐπιθυμοῦν

τῆς

ἐπιθυμοῦν Μεγαλειότατε.

6/132

Παλαιὴ 74. 46

ἐπιθυμοῦν
καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην
ἐπιθυμοῦν καὶ ἐπιθυμοῦν
F. H. H. H.

B17. Περί διορισμού του Δόκτωρος Κυρίου Ιωάννου Βούρου, ως μέλους του Ιατροσυνεδρίου. Τροποποίηση του Καταστατικού του Ιατροσυνεδρίου με το από 18/30 Ιανουαρίου 1835 Βασιλικό Διάταγμα. Ρ. Παλαμίδης. Αθήνα, 23 Ιανουαρίου 1853.

Μεραμίδακι.

Εν Αθήναις τῆ 23 Ιανουαρίου 1853

Περί διορισμοῦ τοῦ Δόκτωρος Κυρίου
 Ιωάννου Βούρου ὡς μέλους τοῦ Ια-
 τροσυνεδρίου —

Ἡ σουδαιότης τῶν ἔργων τοῦ Ιατρο-
 συνεδρίου ἐπέυξησεν ἐνι μέλλον, μὲν τὴν
 ἔνδοσον τοῦ φιλαθροσωμίου νόμου περὶ
 συστάσεως ἐπαρχιακῶν ἰατρῶν, καὶ τὴν ἐνια-
 χθὺ σύστασιν διρασεινησίων τῶν ἐν τῆς
 πόσεως ἐκσυρουμῶν πασχόντων. ἐπιούθεν πα-
 ρίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπὶ τὸ ὑπάρχειν
 προσωποῦ ἀπὸ τοῦ προεδρίου ἐνὸς μέλους,
 ὅτε ἡ συνδρομὴ τῶν πρώτων καὶ τῆς
 ἐπιτημονικῆς ἐπακοῦτος γὰ ἦναι ἐγρουέ-
 ρα καὶ ἡ ἐπισημῶσις τοῦ σιουσοῦ τῆς συ-
 στάσεως τοῦ συλλόγου τοῦτου βεβαιωθῆρα.

Διὰ τοῦτο χαμβάτω τὴν τιμὴν γὰ
 προτιμῶ γὰ διορισθῆ καὶ ὁ ἰατρὸς κύν-
 ριος Ι. Βούρος ὡς μέλος τοῦ Ιατροσυνε-
 δρίου, καὶ παραναχῶ τὴν Ὑ. Μ. γὰ
 ἐπαρκεθῆ γὰ ἐγμύνη τὴν πρότασιν μου
 ταύτην.

Ἰωσήφ δὲμος ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν
 τοῦ Ιατροσυνεδρίου προσδιορίζεται ἀπὸ τοῦ
 ἀπὸ $\frac{13}{25}$ Μαΐου 1834 Β. Διατάγμα περὶ
 συστάσεως τοῦ Ιατροσυνεδρίου ἐπὶ ἐπὶ μίχρ,
 ἂν ὁ μὲν ἔλαι πρόεδρος καὶ τοιοῦτος
 κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ ἀρ. 3 τοῦ αὐτοῦ
 Διατάγματος ἐπὶ, ὁ παρὰ τὸ ὑπὸ ἄρ. 1

74

δυνάτων τῶν κλάδων τοῦτον Τμημαρχῆς
ἐν αὐτῶν ἐξ ουτέρων οἱ τέσσαρες Υπουργοὶ
καὶ οἱ δύο φαρμακεῖς, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀριθ-
μὸς τῶν ἰσθμῶν ἐστὶν ἑτήρης ἦδη, δύνα-
ται τὰ ὑποειρηθέντα καὶ διὰ τῆς παρούσης
ἀπαφασίας μου προτιμητέον προσδῆμιον καὶ
ὀρθοῦν μέτρον ἀπέμειναν εἰς τὸ ἐπιβεβαιωθέν
στὴν συστάσει τοῦ Υπουργοῦτερίου β. Διάταγμα
καὶ ἰσομένως εἰς τὴν διάταξιν τοῦ
ἀρθροῦ 27 τοῦ νόμου, καὶ τῆς οὐ
ἐπιβεβαιωμένης βασιλικῆς δὲ δύναται τὰ διορίσει εἰς μὴ
ἐπιβεβαιωμένην προνομοδότησιν δίων. διὰ τοῦτο τομῆς
καὶ ἰσομένως καὶ ἐπιβεβαιωμένην καὶ ἐπιβεβαιωμένην
ἀφῶν τοιαύτης ὑποδείξεως.

Τὸ μνημονεῖον Διάταγμα ἀπὸ $\frac{13}{25}$
Μαΐου 1834 στὴν συστάσει Υπουργοῦτερίου
ὡς ἐν τοῦ ἀνωτέρω περὶ τοῦ ἀριθμοῦ
ἐπιβεβαιωμένην ἔχει βεβαίως ἰσχύον νόμον, ἀν-
τιπροσώπων καὶ ἐπιβεβαιωμένην τῆς προνομοδότησι τοῦ
Υπουργοῦτερίου ἐπιβεβαιωμένην. ἰσομένως διὰ τὰ
ἐπιβεβαιωμένην ἰσομένως τῶν διὰ τοῦ ἀρ. 2
ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω ἀριθμοῦ προσδιορισθέντων μετῶν τοῦ Υργο-
ῦτερίου, ἀνάγκη τὰ ὑπερβῆναι ὑπερ-
βῆναι τῆς προνομοδότησι διάταξις προσομοιωσάσα τὸ
ἐπιβεβαιωμένην 2 ἀρθρον καὶ ἐπιβεβαιωμένην τὴν
ἐπιβεβαιωμένην, ἐπέμειναν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μετῶν τοῦ
Υργοῦτερίου. Τοιαύτην διάταξιν
ἐπιβεβαιωμένην ἐπιβεβαιωμένην τὸ ἀπὸ $\frac{18}{30}$ Ἰανουαρίου 1835
β. Διάταγμα, δημοσιεύειν διὰ τοῦ ἀρ.
9 τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τοῦ
ἐπιβεβαιωμένην, διὰ τοῦ ὁποῦτος προσδιο-
ρισθέντων μετῶν τὰ παρὰ τῶν ἐπιβεβαιωμένων παρὰ
τοῦ Υργοῦτερίου χρησιμοποιήματα διατάξεως.

τού Διατάγματος δι' τούτου τοῦ ἀρ. 2 ἀνα-
 φέρει τὸ σληροτόμιον ἐς τὸν πρόεδρον
 σοσόν, ὡς καὶ τὰ σληροτόμια ἐπὶ τοὺς
 συνέδρους καὶ τὸν Γραμματεία καὶ ἐν-
 μὲν τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ ἀρ. 2
 τούτου φαίνεται μόνον ὅτι σληροτόμια
 ὀρισμένον σοσόν ἐς τοὺς συνέδρους, ἀλλὰ
 τὸ γερμανικὸν κείμενον αὐτοῦ φέρει
 ῥητὴς ἐν τῇ πέντε μέρη. ἐν τούτῳ
 δι' συνάφην βεβαίως ὅτι τὰ ἔξυτία
 τοὺς ἐπισημῶνας Ναυτῶν μέρη τοῦ Να-
 υροσυνεδρίου εἶναι ἐπιτὸς τοῦ προέδρου
 καὶ Γραμματεῖως εἶναι. ἔπειθ' ὅτι ἐπὶ
 τὴν ἔξυτιαν τῶν ἐπισημῶνων Ναυτῶν δὲν
 λαμβάνουσι μέρος φαίνεται οἱ φαρμα-
 κεύς ἀλλὰ μόνον οἱ ἐν τῇ μέρη τοῦ
 Ναυροσυνεδρίου Ναυτοὶ, ἔστιν ὅτι τὰ
 εἶναι μέρη, τὰ ὑπὸ τοῦ ἀρ. 2 τοῦ
 ἐπισημῶνα ἀπὸ $\frac{18}{30}$ Νοεμβρίου 1835 β.

Διατάγματι δὲν συμπεριλαμβάνουσι τοὺς
 δύο φαρμακείας, καὶ ὅτι ἐπισημῶνας καὶ
 τὸ ἀρ. 2 τούτου τὸν τὰ μέρη τοῦ Ναυρο-
 συνεδρίου ἀναβαλόντων ἐπὶ εἶναι Ναυτῶν,
 δύο φαρμακείας, τὸν πρόεδρον καὶ τὸν
 Γραμματεία, τὸ ὅχι ἐν τῇ μέρη.

Ἡ οὐσία αὐτῆ ἐπισημῶνας εἶναι καὶ
 ἀπὸ αὐτῆ τὴν αὐτὴ τὴν ὑπηρεσίαν καὶ
 ἐπὶ τὴν ῥῆσιν διαφόρων διατάγματος ὅτι
 ἐπὶ τὸ περὶ διορισμοῦ τῶν μέρη τοῦ
 Ναυροσυνεδρίου ἀπὸ 13-8βρίου 1843 β.
 Διατάγμα, ἐπισημῶνας διαίρεσιν
 μνηστῆ τῶν Ναυτῶν καὶ φαρμακείων
 μέρη τοῦ Ναυροσυνεδρίου, ὀνομαζομένων

τῶι μετ' ἀρώτων Συριδρῶν τῶι δευτε-
ρῶι παρίδρῶι ἐν τῆς ὁμοίας φαίνεται
ὅτι τὸ ἀρ. 2 τοῦ ἀπὸ $\frac{18}{30}$ Νοουαρίου 1836
β. Διατάγματος περὶ τῶι παρὰ τῶι ἔθνη
χομένων ἀνηρονομένων διαχωμάτων ἐν τῆ
μὲν τοῦ Βασιλοσυνεδρίου, γέγον ἐν τοῦς
πύτι Συριδρῶν ἐντὸς τοῦς ἐπιση-
μοῦν Βασιλοσυνεδρίου.

Τούτου μετὰ τὸ ἐρημῶν Δια-
τάγμα ἀπὸ $\frac{18}{30}$ Νοουαρίου 1835 δὲν ὄντα
τὰ διωρηθῆ ἑμὴ ὡς προσποσίου
ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶι μετὰ τὸ
μαλαζαγιῶν τοῦ Βασιλοσυνεδρίου καὶ
ἐπαρίσθη τὴν ἐπίστασιν τοῦ παρ' ἐπι-
νον προσδιορισθέντος ἀριθμοῦ τῶι μετὰ
αὐτοῦ. ὅτι δὲ π' προσποσίου ἀδελ-
φῶν τοῦ μαλαζαγιῶν ἔλασ ἐπιμυρὸς γί-
τασ βίβαιον, δὲ τὸ καὶ τὸ ἀπὸ $\frac{18}{30}$
Νοουαρίου 1835 β. Διατάγμα, ἐπεδὲ
τῆ προῖστασιν τοῦ ἐπὶ τῶι ἐπιμυρῶν
ἐπιμυρῶν ὡς καὶ τὸ μαλαζαγιῶν, ἔχ-
σῶν ἐν τοῦ ἀντικειμένου τοῦ ἐπιμυρῶν
νόμου. — Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐπ' ἐπιμυρῶν
σι μετ' ἰσχυρὰ, π' προσποσίου τοῦ
μαλαζαγιῶν τοῦ Βασιλοσυνεδρίου ἐπιμυρῶν
το ἦδη δὲ ἀδελφῶν τῶν ἐπιμυρῶν
τοῦ ἐπιμυρῶν τῶν ἐπιμυρῶν 1836 καὶ 1837,
ἐν τοῦς ὁμοίας φαίνεται ἡμῶν ὅτι τὰ
μὲν τοῦ Βασιλοσυνεδρίου προσδιορισθῶν
σασ ἐν τῆς, ὡς δηλοῦνται ἐν τῆς
σηλ. 39 ἀρ. 65 τῆς ἐπιμυρῶν τῆς ἐπιμυρῶν
βερνῶν τοῦ ἐπιμυρῶν 1836 σηλ. 33 ἀρ. 36
τῆς ἐπιμυρῶν τῆς ἐπιμυρῶν τοῦ ἐπιμυρῶν

1837. οί δε πρόσπολογισμοί αυτοί έχοντες
 ισχύτ νόμου, έπροσώσινσατ όδτω τό
 έρμίνον διατάγμα. τὰ αυτά περιχαμ
 βάνα και ό πρόσπολογισμός του έτους
 1838 μετ δημοσιενδία. Άλλως τε, Μεγα-
 ληότατε, και ή εφαρμογή των διατά-
 γμων τούτων έπιβεβαιότ τὰ άνωτέρω, διότι
 ό αριθμός των παρά του παλατινού
 του Υατροσυεδρίου προσδιορισμένων
 μέχρι αυτού έπιζητάθη ως διαφόρου
 εδωχία, ως μαρτυρούσι τό διάταγμα
 της 15/27 άπριλίου 1835 περί μισθοδοσίας
 των μέχρι του Υατροσυεδρίου, άναφέρου
 εντός του προόδου σήμε μέχρι αυτού
 Υατρούς εδωχίματα, ή άπό 7/19 7θρίου
 1835 άταφορά του πρώτου Γραμματέως
 του έσωτερικού, ή άπό 9 Μαρτίου
 1837 πράξη του Υατροσυεδρίου, ή άπό
 9 Νουρίου 1835 έδωσίνσαι τής επί της
 δημοσίας υγίας Δ. έσωροής, εις τό
 όστωι βεβαιούται ότι τὰ μέχρι του Υα-
 τροσυεδρίου ήσαν σχέισια του ερημέ-
 του αριθμού.

Δια των άνωτέρω νομίμων όληρίων
 και παράδηχον ότι ή όδτω περί ής
 πρόκειται έως κατομοδυσήμην, προσώσιν
 όντος του παλατινού του Υατροσυεδρία
 άπό τό άπό 18/30 Ιανταρ. 1835 Β. Διατάγμα,
 ή ότι ή παρδσα πρότασί μετ ζητήσεζ επί 9ε νόμου.

Τής υμειρίας Μεγαλειότητος
 έσωτεδίατος και σιζότατος θεράωντ
 ό επί των έσωτερικών υδουργός

Βίλμυ Παισφι Λ.

B18. Αίτημα οικογενείας Θεοδώρου Δεληγιάννη, ανδρός πρωταγωνιστού στον αγώνα, για τη χήρα αυτού Ελένη, χάριν περιθάλψεως, χρηματική βοήθεια.

Μεγαλοπόλις!

Ερ Αθήνας τὴν 4. Μαρίου 1853

Περί Χρ. Βουδίας.

Ἡ σινογόνια τοῦ Θεοδώρου Δεληγιάννη ἀνδρός πρωταγωνιστοῦ Ἰουλιανῶν ἐν τῷ ἀγῶνι, ἔβαλε γήρασα πῶ μόνον καὶ μὴ ἔχουσα σὺν ἄλλοις τὸν γῆρα, εἰς τισὶν ἐπιπέσοι δυνάμει καὶ ἰσχυρῶν δυνάμει, ὡς γερνίας καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδιοῦσίου ἀρτου. διὸ διεφών αὐτὴν ἄξιαν τῆς ἰδιαγούσης προσίας καὶ προσασίας τῆς V. M, χαμῆται τὴν τιμὴν τὰ ὑποβάλλω τὸ ἐπιμελεῖται σχεδὸν β. Διατάγματα, παραμαχῶν τῆς V. M δὲως ἐνδούνησι τὰ ἐπιμελεῖται ἵνα κορηγῶσαι εἰς τὴν χήραν αὐτοῦ ἔχουσαν χήραν περιθάλψεως ἑραχμαί σινογούσαι.

Τῆς ἡμετέρας Μεγαλοπόλις

Ἐσαδέστατος καὶ ἐξότατος Διράων

Θ. Ἰωάν. Ἐσωτερικῶν Ὑπουργῶν

(Signature)

4/5
V.D. 15

B19. Ο Υπουργός επί των Εσωτερικών Ρήγας Παλαμίδης προτείνει να διορισθούν ιατροί και βοηθοί διότι εις την πρωτεύουσα ενέσκηψε με μεγάλη μανία επιδημία χολέρας με 50 περίπου κρούσματα και 5 αποβιώσαντες. Αθήνα, 17 Οκτωβρίου 1854.

Handwritten signature and date:
 Διοτ. Παλαμίδης επί των Εσωτερικών
 17 Οκτ. 1854

Μεγαλειότατε!

επί Αθήναις την 17 Οκτωβρίου 1854.

Δυστυχώς η χολέρα ενέσκηψε
 την πρωτεύουσαν με μεγάλην μανίαν
 και πανικός φόβος κατέλαβεν τους πληθ-
 τούς, πενήντην περίπου κρούσμα-
 τα κριθμούνται από χείρας και ήμισυ
 πέντε αποβιώσαν. Το πάθος μίσηται
 κατοίκων αυτής ήναι ενδεχθήναι έχοντες ανάγκη
 πάσης περιθαλψέως και ανθρωπείας. η δ' ο-
 μονομιμή κατάστασις του δήμου ενρί-
 σκείται γρ' δυσάρετον κατάστασιν και
 γρ' όσα εντός δύνει επαρκέσθ ήναι ανά-
 γνη εν αντιρρηση η Κυβέρνησις. Μέ-
 χρι τούδε ήλαβεν όσα μέτρα ήτο δυνα-
 τόν να ληφθώσιν εν μέριμναι Κυβερνήτου
 εν δέ τοις ήμεροις ενήρθησαν τα Ιατρεία,
 ήρτίσθησαν βοηθοί Ιατρού και ήδη
 νατην ανθρωπεία τούτων χορηγείται εν
 τάχει. ήπου μίσηται να δώσθ η

φ 34

→
 Διοτ.

μεγαλύτερα προσοχή είναι το νόσοισμῶ-
ον τῶν χειριούτων, μαδόνον γρ' τοῦ.
το δὲ ματαφύγη μὲν μέρος χειροσπῆ.
αυτῶν ἐννεα τῆς ἐνδύματων. Διατὸν
λόγον τούτον είναι ἀπόστολος ἀνάμνη
να ἀνατιθεῖ ἡ διεύθυνσις αὐτοῦ καί
ἡ διαρρηξίς τῶν ἐν αὐτῷ ἑσθραχόμενων
γρ' ἐνα τῶν πλείων διακεκριμένων ἰατρῶν
δυναμένων να ἐμπνεύσῃ τὸ δαιμόσιον
ἐν τῆς δέουσι του γρ' τοῦ νόσου τῆς
καὶ να τοῖς παρῆξ ἑσθραχόμενῶν ματὰ
μὲν μέρος ἐσθραχόμενῶν.

Δυστυχῶς μὲν τούτῳ οὐδὲ τοῖς
αὐτοῦ προσεφέρθη, αὐτοῦ δὲ ἄλλο
τοῦς ὁποίους λόγους ἀλλοι μὲν ἀναμνη-
σῶν να μὴν γὰρ γοῖτι ὑπὸ ἄλλῃ. Ἐκ-
ύρισα ἐπομένως δέμασι, ἀμφίρον
γρ' τῆ τῶν ὑπηρεσίαν καὶ τοῦς νόσου
ταῦ ἐξ ἑσθραχόμενῶν ἀναμνη ἡ ἀνα-
τιθεῖ ἡ ὑπηρεσία αὐτῆ γρ' τὸν πρό-
φρον τοῦ ἰατροσυνεδρίου ἐξ ἑσθρα-
ματάρχην τοῦ ὑπουργίου Κ. Ν. Βού-
ρον. Διατὸν διορισμῶν τούτου δέμα

ἀποβλέπει ὅτι ἡ Κυβέρνησις πρώτη δίδω
το' παράγγελμα καὶ τὸ γρηγοροῦσθαι πε-
ρι τῶν ἀπαιτούμενων ἀφ' ἑαυτῶν, μετα-
χρησιμοποιήσασθαι τῶν ὀργάνων τῆς ἐπι-
χορηγίας μεγάλης. ὑπὸ δὲ ταῖς
ἡαταιμασίαις τούτου δέχονται καὶ ὅσοι
ἰατροὶ καὶ βοηθοὶ αὐτῶν ἠδὲ καὶ οἱ
ρηθῆναι ἀναγκαῖοι.

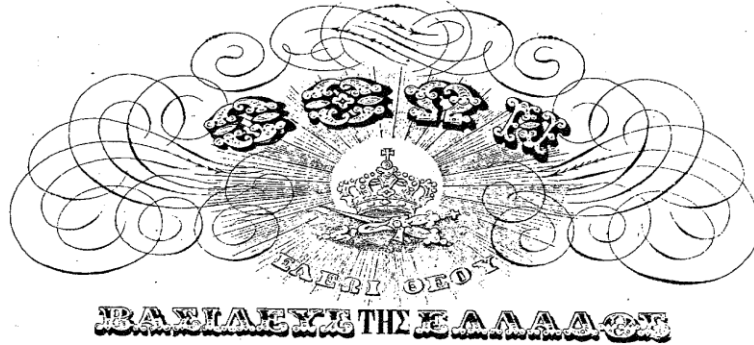
Λαμβάνου τὴν τιμὴν καὶ ὑποβάλλου
τὸ ἐπισυντηρημένον σχέδιον δι' ἐκταγμέ-
τος καὶ παρακαλῶ τὴν Ὑ. Μ. ὅπως
κωδικοποιήσῃ τὴν περιβαλλομένην
βασιλικὴν ἐπιτροπὴν, καθόσον ἡ ἐπιτρο-
πὴ αὕτη εἶναι ματαιώσασθαι καὶ πάσης
ἕρας ἀναβολῆς φέρει δέματα ἐνεκα τῶν
ὡς ἔρηται ἐλαττωσῶν ἰατροῦ.

Τῆς ὑμετέρας Μεγαλειότητος

εὐπεθέλατος καὶ πιστοῦ δέρεπτον

ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν
Ἰωάννης Παλαμῆς

B20. Αναφορά Υπουργού επί των Εσωτερικών για τη φιλάνθρωπο πρόθεση του Ιωάννου Δούμα, για την ίδρυση αγαθοεργού καταστήματος στις πηγές των μεταλλικών υδάτων Αιδηψού. Έγκριση Όθωνα του παρόντος διατάγματος. Αθήνα, Νοέμβριος 1858.

Απότις ενόψει επί αλώ τριχοίται μινά διαταραχά του Αρμενίου ενά των θανατημαίων Βύσσου, εν τού
 εάσαι επιμεροσύνειά ενά εγκαίρων αρέθειν του Ύδατος Δούμα του ενά εθόνου αγαθοεργού καστήματι υπρά
 καί υπρά των μεταλλικών υδάτων Αιδηψού. —

Ήθελος ενά υπρά του ενάμεροσύνειου του Ύδατος ενταταμίνου καστήματι του υπρά εθόνου, ενάμερο-
 στήματι ενά φανατοσύνει.

Εμπόσμου ενά υπρά του αγαθοεργού καστήματι του Ύδατος Δούμα υπρά καί υπρά των μεταλλικών
 υδάτων Αιδηψού, ενά του ενά του προσπερηνειού καστήματι ενά ενάμεροσύνειου εθόνου καί υπρά ενά του Αρμενίου
 εθόνου ενάμεροσύνειου.

Ο Αρμενίου ενά των θανατημαίων Βύσσου ενάμεροσύνειου ενά ενάμεροσύνειου ενά υπρά του εθόνου.
 Οθών ενά Νοέμβριου 1858.

14
 Ενά ενάμεροσύνειου καστήματι υπρά
 υπρά του ενάμεροσύνειου υδάτων Αιδηψού.

B21 . Περί χορηγίας βοηθείας στην χήρα Πάϊκου Αντωνόπουλου, υπαλλήλου του
Υπουργείου από τον Υπουργό Εσωτερικών. Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1859.

Εν Αθήναις, τῆς 10 Νοεμβρίου 1859. Μεγαλειότατε!

Περί χορηγίας βοηθείας εἰς τὴν χήραν
Πάϊκου Αντωνόπουλου. ~

Ὁ ἐπὶ μετὰ ἀποβιώσας ὀφείων
Ὀνομαστικῶς ἑτάχθησθε Πάϊκος Αντωνο-
πουλου, ἰσὺν οἱ καὶ ἀποβῆ ἔχον ἑστία
χρηστὴν τὴν ἐξανδρωσάν τῆς ἡμετέ-
ρας Μεγαλειότητος, καὶ
χρὴσιν εἰς αὐτὰ ἐνόησθε ἀποφασίσασθε, συνη-
μένῳ δὲ τὴν χήραν αὐτοῦ καὶ ἑστία δι-
γμοῦ κίονα γεροντικῆν καὶ ἀλλῶν τῶν
ἐπὶ οὐκ ἐπιμενοῦ ἀσχημῶν ἀναγκασιῶν με-
νῶν.

Ἰδὲ γεμελάτω τὴν ἑστίαν τὰ παρακα-
σῶν τὴν ἡμετέραν Μεγαλειότη-
τα ἵνα ἐδοκιμάσῃ τὰ ἐπιτελεῖν ἑξ ἑσθλαγο-
μενον ἂν τῆ σκεδῶν β. Παλαμῶν, δι-
αὐ ὀφείληται τὰ χορηγίαν εἰς τὴν ἐπι-
μετικὴν χήραν ἐκείνην δι ὀφείλων
ἐκαστῶν (ἑστ. 100)

Τῶν ἡμετέρων Μεγαλειότητος
ἑδοκιμάσθη καὶ οὐκ ἐστὶν ἔλεος
Ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν

Ἐφοὶ τοῦ Παναγιωτοῦ τοῦ ἁγίου Μεθόδιου ὑπομνήσματος
Παναγιώματος ἀπὸ χρίτου τῶν ἀσχοτήτων. ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ
ἡγουμένου ἡμετέρου Δούμα ἐν Ὀλίτσῳ.

Ἀπὸ ὑπαγέγραπται μοίτη υἱοῦμενος καὶ ἐπέδωκεν τὰ
χρησιμώτατα τὰ μέσα ἀπὸ τῶν τῶν ἀσχοτήτων καὶ ἐπέδωκεν
ἀναφαντὸς ἐξουσίαν ἐν τῶν ἡμετέρων ὑπόστασις τῶν ἁγίων, ὅτι
τὰ παρακαλῶν τὰ ὑπόστατα τῶν ἀσχοτήτων, ἀποκαταστήσει
ἐν ἀσχοτήτων.

Α. Ἐὰν δὲ αὐτὸν ἡμετέρων ἀσχοτήτων τὰ ἡμετέρων ἡμετέρων,
ἐν τῶν ἡμετέρων ἀσχοτήτων ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
σας, οἱ ἡμετέρων ἡμετέρων, ἀποκαταστήσει ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
καὶ χρίτου ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἀσχοτήτων.

Β. Ἐπιπροσέγραψεν ἡμετέρων τοῦ ἡμετέρων τὰ ἡμετέρων ἐν
ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἀσχοτήτων ἡμετέρων ἡμετέρων ἡμετέρων.

Γ. Ἐπιπροσέγραψεν τοῦ ἡμετέρων ἀποκαταστήσει
ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τῶν ἀσχοτήτων ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
ἐν τῶν ἡμετέρων ἀσχοτήτων ἡμετέρων, ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
ἀποκαταστήσει, ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων, ἡμετέρων
ἡμετέρων, ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων.

Δ. Ἐπιπροσέγραψεν ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων
ἡμετέρων τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων, ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
ἡμετέρων ἡμετέρων, ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων,
καὶ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων, ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων, ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
ἡμετέρων. ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων
ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων.

Ε. Ἐπιπροσέγραψεν ἡμετέρων τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων ἡμετέρων
ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων ἀπὸ τῶν ἡμετέρων.

B23. Περί πληρωμής κηδειών διαφόρων πενήτων από τη Διεύθυνση Διοικητικής Αστυνομίας Αθηνών και Πειραιώς. Αθήνα, 3 Μαρτίου 1859.

Εις Αθήνας, τῆς 3 Μαρτίου 1859.

Μεγαλειότατε!

Περί πληρωμῆς 750 δραχμῶν δασιμωθέντων
ἐν κηδείαις διαφόρων πενήτων.

Επισημαίνω ἰδιαίτερον τοῦ ἑσπερίου διατά-
γῃ, ἡ Διεύθυνσις τῆς Διοικητικῆς Ἀστυ-
νομίας Αἰθῶν καὶ Πειραιῶς ἐκδόσιναι.
α' εἰς κηδείαν τῆς κηδείας τοῦ νεκροῦ ἀρχαι-
ου Διοικητικοῦ ὑπαρχιερέως Ἰωάννου Τριψα-
κου δραχ. 308,76
β' εἰς κηδείαν τῆς κηδείας τοῦ νεκροῦ
τῆς Ἰησοῦ Παπαδόπουλου κ. Τσαλαρα-
κίου " 215,18
γ' εἰς κηδείαν τῆς κηδείας τοῦ νε-
κροῦ τοῦ Ἰωάννου κ. Τσαλαρα-
κίου " 49,55
δ' εἰς κηδείαν τῆς κηδείας τοῦ νε-
κροῦ Ἀθανασίου τῆς κηδείας
Ἰωάννου κ. Παπαδόπουλου " 44,50
ε' εἰς κηδείαν τῆς κηδείας τοῦ νε-
κροῦ Παπαδόπουλου Μαυροῦ Ἰωάν-
νου ἀναξαρτοῦ " 48,65
ς' εἰς κηδείαν τῆς κηδείας τοῦ
νεκροῦ τοῦ Ἰωάννου κ. Παπαδόπουλου " 15, -
ζ' εἰς κηδείαν τῆς κηδείας τοῦ
νεκροῦ τοῦ Ἰωάννου Παπαδόπουλου Μαυ-
ροῦ " 23,60

in manus 4. 705.18

Πρωτοβουλία Αγγλικού Κοινοβίου, 1875

Ελληνική και Μουσουλμανική

του Αγγλικού Κοινοβίου . . . 45. -

και το όνομα 750.18.

Επισημάνσεις εναντίον και γενικά διευκρινίσεις.

Από δεξιόθεν του 5000 του πρώτου
την Αίτην να υποβάλω σχέδιον Α. Α. Α. Α. Α.
και παρακαλώ υποβάλω την Υπε-
ρήραν Μεγαλειότητα
Τα ίσα υπαρκτά και έγκυρα αίτια!

Της Υψηλής Μεγαλειότητος

Επικριτών και σεις δικαίων

Ο Υπουργός των Εθνικών.

Α. Κ. Κ.

B24. Περί διορισμού μελών του Διοικητικού Συμβουλίου του Ορφανοτροφείου του Γεωργίου και Αικατερίνης Χατζηκόνστα, για την περίθαλψη και την εκπαίδευση στις τέχνες ορφανών παιδιών, βάσει του Καταστατικού του Ιδρύματος. Αθήνα, 16 Μαρτίου 1859.

Μεταχειρίσασθε!

Αθήναι, τῆς 16 Μαρτίου 1859.

Περί φρονιμῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ὀρφανοτροφείου τοῦ Γεωργίου καὶ Αἰκατερίνης Χατζηκόνστα.

Τὸ ἐν Αθήναις ἴδρυμα ἀφ' ἑσῶν ἀσπαστικῶν μαθημάτων πρὸς ἐπιβλέψαντα καὶ ἐπὶ τῆς καὶ τῆς αἰτίας ἐπιβλέποντα. ἀφ' ἑσῶν ἀσπαστικῶν μαθημάτων πρὸς ἐπιβλέποντα καὶ ἐπὶ τῆς καὶ τῆς αἰτίας ἐπιβλέποντα. ἀφ' ἑσῶν ἀσπαστικῶν μαθημάτων πρὸς ἐπιβλέποντα καὶ ἐπὶ τῆς καὶ τῆς αἰτίας ἐπιβλέποντα.

*Ἰσὶ 1856 ἔτος ὑπότροποι 25.
1857 " " 35.
1858 " " 45.*

Ἐὰν ἀποβῆται ἄλλο πῶς καὶ ἀλλοῦ ἀπὸ τῆς ἐν τῷ 205. 201 ἀριθμοῦ. ἢ τῆς ἀντιθέτου ἐπὶ τῆς 278, 148, τῆς ἐπιβλέποντα μελέτης ἀπὸς ἐπιβλέποντα καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιβλέποντα ἄλλο πῶς καὶ ἀλλοῦ πρὸς ἐπιβλέποντα.

Ἐπιβλέποντα ἐπὶ τῆς καὶ τῆς αἰτίας ἐπιβλέποντα ἀφ' ἑσῶν ἀσπαστικῶν μαθημάτων πρὸς ἐπιβλέποντα καὶ ἐπὶ τῆς καὶ τῆς αἰτίας ἐπιβλέποντα.

Ἐὰν ἀποβῆται ἄλλο πῶς καὶ ἀλλοῦ ἀπὸ τῆς ἐν τῷ 205. 201 ἀριθμοῦ. ἢ τῆς ἀντιθέτου ἐπὶ τῆς 278, 148, τῆς ἐπιβλέποντα μελέτης ἀπὸς ἐπιβλέποντα καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιβλέποντα ἄλλο πῶς καὶ ἀλλοῦ πρὸς ἐπιβλέποντα.

Ἐπιβλέποντα ἐπὶ τῆς καὶ τῆς αἰτίας ἐπιβλέποντα ἀφ' ἑσῶν ἀσπαστικῶν μαθημάτων πρὸς ἐπιβλέποντα καὶ ἐπὶ τῆς καὶ τῆς αἰτίας ἐπιβλέποντα.

19. 20 / 3 59

Γ. ΛΟΙΠΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΑΜΑΛΕΙΟ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΚΟΡΑΣΙΩΝ

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΝ

Ἐν ὀνόματι τῆς ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν.

Ἐπειδὴ ὁ κ. Δημήτριος Βελεγγῆς δι' ἀξιοτίμων καὶ γνωστῶν ἡμῖν ὑποκειμένων ἐζήτησεν ὡς νόμιμον αὐτοῦ σύζυγον τὴν νέαν Γεωργούλαν Σιδέρη ἀνατραφεῖσαν εἰς τὸ ὄρφανοτροφεῖον τῶν κορασιῶν καὶ πρὸ ἐτῶν διάγουσαν ἐν χρηστοηθείᾳ καὶ ἐν φιλοπονίᾳ ἐντὸς τοῦ καταστήματος, ἡ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ λαθροῦσα προηγουμένως πληροφορίας περὶ τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς καὶ τιμιότητος τοῦ χαρακτήρος τοῦ ρηθέντος κ. Δημητρίου Βελεγγῆ ἀπεφάσισεν, ἵνα δώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν νέαν Γεωργούλαν Σιδέρη ὡς νόμιμον αὐτοῦ σύζυγον.

Ἡ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ εὐχομένη προηγουμένως εἰς τὸ νέον ζεῦγος ὑγείαν καὶ μακροδιότητα, τὸν πρὸς Ὑψίστον Θεὸν ἀμφοτέρων φόβον, τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἀμοιβαίαν ἀγάπην, τὴν εἰρήνην, τὴν τῆς Γεωργούλας πρὸς τὸν σύζυγον αὐτῆς εὐπειθειαν καὶ τὴν πρὸς τὴν Γεωργούλαν τοῦ συζύγου αὐτῆς στοργὴν καὶ πατρικὴν φροντίδα, δίδει εἰς τὴν νέαν ἐκ τῶν ἐνόγων ὡς προίκα μὲν τὰ ἑξῆς:

1) δραχμᾶς ὀκτακοσίας	δρ.	800
2) ἐν στρώμα καὶ μαξιλάριον	»	87
3) ἐν ἐφάπλωμα	»	55
4) ὅλα τὰ ἀσπρόρρουχα (ὡς ὁ κατάλογος)	»	230
5) πέντε φορέματα	»	106
6) ἐν σάλιον	»	25
7) μανδηλάκια	»	8,50
8) καπέλο	»	25
9) σκέπασμα	»	36,15
10) δι' ὄλικόν φορεμάτων	»	30
11) δύο τεντζερέδες	»	22
12) ἐν φορτσέριον	»	25
13) ὄλικόν διάφορον	»	12
14) ἐν ζεῦγος στιβαλλῶν	»	8
	Τὸ ὅλον	1469,65

Δωρήματα δέ :

- 1) Ένα χρυσοῦν σταυρὸν καὶ πιάτα διὰ τὴν τράπεζαν,
- 2) δώδεκα φλιτζάνια τοῦ τετιου,
- 3) Ἐν δουλάπιον,
- 4) Ἐνα καναπέν,
- 5) Ἐνα νιπτῆρα,
- 6) Ἐνα φόρεμα,
- 7) Ἐξ μικρὰς τσάσκας καὶ ἕνα δίσκον,
- 8) χρυστάλλινα ποτήρια τοῦ ὕδατος καὶ ἕξ κουταλάκια τοῦ γλυκοῦ ἀρζάν πλακέ,
- 9) Ἐνα τσόχινον ταλμᾶν ἐπανωφόριον.

Τὸ παρὸν προικοσύμφωνον ἐγένετο εἰς διπλοῦν καὶ τὸ μὲν ἐν φυλάττει ὁ σύζυγος, τὸ δὲ ἡ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Ὀρφανοτροφείου τῶν κορασίων εἰς τὰ ἀρχεῖα αὐτῆς, ἀμφότερα δὲ φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ νέου ζεύγους.

Ἐν Ἀθήναις τὴν ἑβδόμην Μαΐου τοῦ ἔτους 1864

Ἡ ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΖΩΗ ΣΟΥΤΣΟΥ

ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Ο ΕΦΟΡΟΣ
ΣΟΥΛΤ. Ν. ΚΩΣΤΗ ΓΕΩΡΓ. Κ. ΤΥΠΑΛΔΟΣ
Ρ. ΜΕΛΑ
Ε. Ν. ΘΕΟΧΑΡΗ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ
Α. ΛΕΟΝΑΡΔΟΣ

Ἀπὸ τὸ ταμεῖον τῶν ἐργοχείρων ἐπροικίζοντο καὶ διδασκά-
λισσαι προερχόμεναι ἀπὸ τὰς ὑποτρόφους τοῦ Ἀμαλίου. Καὶ
αὗται ἔπαιρναν δρ. 1000 καὶ εἶδη ρουχισμοῦ ἀξίας δρ. 700.
Ἀπὸ τὸ 1871 ἕως τὸ 1880 ἀποκατεστάθησαν ὀκτὼ διδασκάλισ-
σαι. Σχετικῶς δὲ πρὸς τὰς διδασκαλίσσας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποκα-
θίσταντο, ἡ Ἱφιγένεια Συγγροῦ προσέφερε τὸ 1913 χιλίας μετο-
χὰς τῆς Τραπέζης Ἀθηνῶν διὰ τὴν σύστασιν ταμείου συντάξεως
ἐκ τῶν ἐτησίων προσόδων τῶν. Τὸ δὲ ἀρθρον 23 τοῦ Καταστα-
τικοῦ τοῦ 1928 ὀρίζει ὅτι εἰς τὴν Διοικοῦσαν Ἐπιτροπὴν ἀνατί-
θεται ἡ φροντίς τῆς ὀργανώσεως αὐτοσυντηρήτου Ταμείου ἀλλη-
λαβοηθείας τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Ἀμαλίου, ὡς βάσις τοῦ ὁποῦ
θέλει χρησιμοποιοῦν τὸ ἀνωτέρω ποσόν.

Σημείωση: ΦΕΚ 26/1855

ΠΕΡΙ ΕΓΚΡΙΣΕΩΣ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ
ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟΥ ΘΗΛΕΩΝ ΥΠΟ ΤΗΝ ΕΠΩΝΥΜΙΑΝ
«**ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟΝ ΘΗΛΕΩΝ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΙΓΟΥΣ ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ**»

Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Ο Σ Α΄
Β Α Σ Ι Λ Ε Υ Σ Τ Ω Ν Ε Λ Λ Η Ν Ω Ν

Λαβόντες υπό όψει το άρθρον 2 του από 9 Ιουνίου 1889 Ημετέρου Διατάγματος περί εγκρίσεως της συστάσεως Ορφανοτροφείου θηλέων εν Πειραιεί υπό την επωνυμίαν «**Ορφανοτροφείον θηλέων Ιωάννου και Μαριγούς Χατζηκυριακού**», εγκρίνομεν και το από 15 Δεκεμβρίου ε.ε. καταστατικόν του ευαγούς τούτου Καταστήματος, συνταχθέν υπό του ιδρυτού αυτού.

Ο αυτός Υπουργός εκτελέσει το παρόν διάταγμα, δημοσιευθησόμενον διά της «**Εφημερίδος της Κυβερνήσεως**» μετά του εγκρινόμενου καταστατικού.

Εν Αθήναις τη 26 Δεκεμβρίου 1896

Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Ο Σ Α΄

Ο Υπουργός των Εσωτερικών
ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ Π. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ

Γ3. Διατελέσαντες πρόεδροι Ιδρύματος Χατζηκώστα 1853-1939.

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΧΑΤΖΗΚΩΝΣΤΑ ΑΠΟ ΕΤΟΥΣ 1853 ΕΩΣ 1983

1. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ	Ιδρυτής Διοικητής Εθν. Τράπεζας Ελλάδας	1853-1869
2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	Υποδιοικητής Εθν. Τράπεζας Ελλάδας	1869-1889
3. ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΛΙΓΑΣ	Διοικητής Υποδ της Εθν. Τράπεζας Ελλάδας	1889-1893
4. ΜΙΧΑΗΛ ΜΕΛΛΑΣ	Δημάρχος Αθηναίων	1893-1897
5. ΚΩΝ'ΝΟΣ ΚΩΣΤΗΣ	Καθηγητής Πανεπιστημίου	1897-1899
6. ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	—	1899-1900
7. ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΛΛΙΦΡΟΝΑΣ	Δημάρχος Αθηναίων	1900-1902
8. ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ	Δημάρχος Αθηναίων	1902-1914
9. ΚΩΝ'ΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ	Ιατρός (σύζ. διαεγγόνης του Ιδρυτή Χατζηκώστα)	1914-1939

Σημείωση: Αναδημοσίευση από την Ιδρυτική Πράξη 1853 – Εσωτερικός κανονισμός Ιδρύματος Χατζηκώστα.

Γ4. Σιτιζόμενοι στο Πτωχοκομείο 1903-1908.

ΕΛΕΗΜΟΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πίνακας 1. Αριθμός σιτιζομένων στο Πτωχοκομείο 1903-1908

Μήνας και έτος	Τρόφιμοι	Υπηρεσία	Εξωτερικοί	Σύνολο
Ιούνιος 1903	154*		21	175
Δεκέμβριος 1903	167	21	40	231
Ιούνιος 1904	175	23	20	218
Σεπτέμβριος 1904	164	23	4	189
Νοέμβριος 1904	170	21	5	196
Μάρτιος 1905	171	24	6	201
Ιούλιος 1905	177	24	7	208
Δεκέμβριος 1905	176	22	14	212
Μάρτιος 1906	179	24	19	222
Ιούνιος 1906	179	28	15	222
Σεπτέμβριος 1906	212	31	19	262
Δεκέμβριος 1906	230	36	22	288
Μάρτιος 1907	253	36	25	334
Ιούνιος 1907	274	34	26	334
Σεπτέμβριος 1907	290	32	31	353
Νοέμβριος 1907	310	28	32	370
Δεκέμβριος 1907	305	29	34	368
Μάρτιος 1908	304	22	26	352
Ιούνιος 1908	295	21	29	345
Σεπτέμβριος 1908	287	22	29	338
Δεκέμβριος 1908	290	23	32	345

* Σύνολον Τροφίμων και Υπηρεσίας.

Πηγή: Πρακτικά συνεδριάσεων Εφορευτικού Συμβουλίου.

Σημείωση: Αναδημοσίευση από το βιβλίο Η Ελεήμων Εταιρεία Αθηνών χθες, σήμερα και αύριο του Α. Σ. Γεράκη-Ευταξία, 1994, σ. 15.

Γ5. Λίστα ευεργετών και μεγάλων ευεργετών Ελεήμονος Εταιρίας Αθηνών.

ΕΛΕΗΜΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ ΤΗΣ ΕΕΑ

1865

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'
* ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΨΥΜΑΣ
ΑΔΕΛΑΪΣ ΡΙΣΤΟΡΗ
* ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

1866

Η ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΤΑΜΒΑΚΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟΣΙΤΣΑΣ

1867

Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΟΥΜΑΣ

1868

ΜΕΓΑΛΗ ΔΟΥΚΙΣΣΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΣΣΑΒΕΤΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΟΥΡΗΣ
ΧΑΡΙΤΙΝΗ ΘΩΜΑ

1869

ΜΑΡΙΑ ΠΑΥΛΟΥ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗ
ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΔΕΛΟΥΔΑΣ
ΜΑΝΟΥΗΛ ΒΙΚΕΛΑΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΙΚΑΣ

1870

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΣ ΜΑΡΜΑΡΑΣ

1871

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΒΑΚΟΣ
ΑΝΑΝΙΑΣ ΑΜΠΕΤ
ΡΑΛΛΟΥ ΜΟΥΡΟΥΖΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΣΙΟΣ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΤ. ΤΣΙΤΣΙΝΙΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΝΑΒΑΡΙΩΤΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Γ. ΚΑΝΑΒΑΡΙΩΤΗΣ

1872

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΔΑΝΙΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ Θ'
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ
ΠΕΤΡΟΣ Κ. ΓΟΥΛΑΣ
ΜΑΤΘΑΙΟΣ Π. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

1873

* ΑΝΔΡΕΑΣ Δ. ΣΥΓΓΡΟΣ
* Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΩΝ ΑΣΩΜΑΤΩΝ
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ Σ. ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΓΟΡΓΟΛΗ
ΔΑΝΙΗΛ ΠΕΤΡΟΥΛΙΑΣ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΗΛΙΑΣΚΟΣ
ΠΑΝΟΣ Ι. ΔΕΔΕΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΤΑΧΑΝΑΣ

1874

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΡΩΝΙΟΣ
ΕΛΕΝΗ Ζ. ΣΤΕΦΑΝΟΒΙΚ
ΕΥΤΕΡΙΗ Δ. ΠΑΠΠΟΥ
ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ ΧΑΙΡΩΝΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΕΡΑΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΘΕΟΛΟΓΗΣ
ΕΛΙΖΑ ΖΑΪΜΗ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΙΛΗΒΕΡΓΟΣ

1875

ΦΩΤΙΟΣ ΦΙΣΚ
ΠΕΤΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ
ΑΛΕΞΙΟΣ ΠΕΤΡΟΥ
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ Α. ΜΠΑΛΑΝΟΥ
ΧΡΙΣΤΙΝΑ Δ. ΣΠΑΡΤΑΛΗ
ΜΑΡΙΑ ΠΕΡΟΓΛΟΥ

ΘΩΜΑΣ ΚΑΤΣΗΛΙΕΡΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

1876

ΔΙΑΖ ΣΟΡΡΙΑ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ Π. ΤΣΑΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΟΤΑΨΑΣ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΦΑΡΔΗΣ
* ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΟΙΚ. ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ
ΧΡΗΣΤΟΦΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

1877

Α. ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ
ΣΜΑΡΑΓΔΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

1878

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Π. ΤΣΙΤΣΙΝΙΑΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΑΜΑΛΑΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΩΜΑΪΔΗΣ

1879

ΣΜΑΡΑΓΔΑ ΜΟΥΡΟΥΖΗ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ Φ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ Π. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

1880

ΛΕΩΝ ΜΕΛΑΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΤΣΑΛΛΗΣ
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Α. ΛΟΝΤΟΥ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΤΣΟΥΡΕΛΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΕΓΡΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
ΜΙΧΑΗΛ ΚΑΛΛΙΦΡΟΝΑΣ

1881

ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ ΜΟΡΦΙΝΟΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΛΑΜΠΡΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΕΣΠΟΙΝΑ Δ. ΡΑΛΛΗ

1882

ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΔΕΚΟΖΗΣ-ΒΟΥΡΟΣ
ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΣΜΟΛΕΝΙΤΖ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ

1883

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Γ. ΖΑΡΙΦΗΣ
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΚΡΙΕΖΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ
ΜΙΧΑΗΛ Α. ΡΑΛΛΗΣ
ΕΛΕΝΗ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΙΓΙΝΗΤΟΥ
ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

1884

ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΙΕΡΑΡΧΗΣ ΕΥΔΟΞΙΑΔΗΣ
ΔΟΜΝΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΡΕΓΚΟΥ
ΣΟΦΙΑ ΤΣΙΛΕΡ

1885

ΕΛΕΝΗ Δ. ΠΑΠΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΕΥΧΑΡΗΣ
ΙΟΥΛΙΟΣ ΣΜΙΘ

1886

ΙΩΑΝΝΗΣ Π. ΠΕΡΟΓΛΟΥ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΑΙΟΣ
ΜΑΡΙΑ ΓΕΡΑΛΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΜΕΝΗ ΤΖΙΤΣΙΝΙΑΣ

1887

ΖΑΦΕΙΡΗΣ ΣΑΡΟΓΛΟΣ
ΟΘΩΝ ΚΟΝΤΟΣΤΑΘΟΣ
ΜΑΡΙΑ ΛΥΚΟΥΔΗ
ΑΝΔΡΕΑΣ Α. ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ
ΜΑΡΙΑ Α. ΣΜΟΛΕΝΙΤΖ
ΜΑΡΙΑ Γ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗ

1888

ΛΥΣΣΑΝΔΡΟΣ ΚΑΥΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ
ΠΑΥΛΟΣ Ν. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Σ. ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗ
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΝΕΓΡΗΣ

1889

* ΜΑΡΙΑ ΚΑΣΙΜΑΤΗ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΑΛΛΑΣ
ANNA Γ. ΝΟΤΑΡΑ

1890

* ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΛΥΝΗΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ

1891

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΒΟΥΡΟΣ
ΜΑΡΙΓΩ ΠΕΤΡΟΥ ΣΚΥΛΙΤΣΗ
ΑΜΕΝΑΪΣ ΚΑΒΑΝΙΑΡΗ

1892

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Ι. ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ι. ΠΑΠΑΣ
ΙΩΣΗΦ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ
ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΑ ΚΩΣΤΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ

1893

ΠΑΥΛΟΣ ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ
ΔΟΜΝΙΚΑ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΥ

1894

* ΕΛΕΝΗ ΛΑΜΠΡΥΛΛΟΥ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΙΒΙΤΣ ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ
ΠΑΥΛΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΒΙΤΣ ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΤΣΩΝΗΣ
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ Δ. ΤΣΩΝΗ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

1895

ΕΡΡΙΚΟΣ ΣΛΗΜΑΝ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΕΜΠΕΣΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΑΤΣΟΣ

1896

ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΝΑΟΥΜ
Π. ΚΑΛΛΙΓΑΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΟΥΛΗΣ

1897

* Η Α.Μ. η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΟΛΓΑ

1898

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΠ. ΤΟΠΑΛΗΣ

1899

ΑΛΕΞ. και ΑΝ. ΚΑΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ
ΣΠΥΡ. ΚΟΜΝΟΣ

1900

Θ. ΚΑΒΑΚΟΣ
ΑΛΕΞ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

1901

ΠΑΝΤΙΑΣ ΡΑΛΛΗΣ
Ν.Κ. ΡΑΛΛΗΣ

1902

ΣΩΤΗΡΙΟΣ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΑΛΗ ΔΑΛΛΑ

1903

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ

1904

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΕΣΜΑΤΖΟΓΛΟΥ
ΑΓΓΕΛΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ

1905

ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΠΛΑΤΗ
Γ. ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ, Αντιναύαρχος

1906

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΠΑΡΤΑΤΣΙΚΙΩΤΗΣ

1907

ΜΑΡΙΝΟΣ ΚΟΡΓΙΑΛΛΕΝΙΟΣ

1908

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΡΑΤΟΥΛΗΣ
ΡΟΞΑΝΗ ΚΟΖΑΚΗ-ΤΥΠΑΛΔΟΥ

1909

Μ.Α. ΕΥΜΟΡΦΟΠΟΥΛΟΥ

1910

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΕΜΕΡΤΖΗΣ

1911

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

1912

ΕΛΕΝΗ ΠΑΛΛΗ
ΠΑΝΤΙΑΣ ΚΑΡΑΛΗΣ
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΣΑΛΙΒΕΡΓΟΥ

1913

Μ. Δ. ΚΑΛΛΙΦΡΟΝΑ
ΛΟΥΚΑΣ ΚΑΛΑΝΤΖΗΣ

1915

Δ. ΝΟΤΑΡΑΣ

1916

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ Κ. ΣΜΟΛΕΝΣΚΗΣ

1917

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΣΤ. ΚΑΝΑΒΑΡΙΩΤΗΣ
Ν.Ι. ΒΟΤΤΑΡΟΣ
ΕΛΕΝΗ Ν. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ

1918

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΟΣΤΑΝΗΣ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

1919

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΕΡΥΘΡΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

1920

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΙΑΛΑΣ

1921

Ι.Ν. ΔΩΡΟΒΙΝΗΣ

1922

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΤΖΙΩΝΤΗΣ
* Μ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΣΑΛΟΥΣΤΡΟΣ
ΘΕΟΔ. ΚΑΡΛΑΚΗΣ

Γ6. Έκθεση διαχείρισης οικονομικών έτους 1864 ορφανοτροφείου Χατζηκόνστα.

ΕΚΘΕΣΙΣ			
Της διαχείρισεως του 'Ορφανοτροφείου των άειμνήτων Γεωργίου και Αικατερίνης Χ. Κόνστα			
από άης 'Ιανουαρίου μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1864.			
ΕΞΟΔΑ.		Δραχμ.	Λ.
Είς τροφή 50 (όρφανών) άτομα 58	11,280	52	
» 8 (προσωπικών)	3,905	70	
Είς ενδυμασίαν 50 ορφανών και μέρος του προσωπικού	5,220		
Είς μισθούς διδασκαλίας και υπηρεσίας	47	80	
Είς σκεύη	1,492	96	
Είς έξοδα διάφορα, ξύλα, κάρβουνα, πλωτικά, χαρτί κονδύλια	206	80	
Είς έξοδα τεχνών	22,153	48	
Περίσσευμα	35,325	34	
	57,478	82	
Σημ. Είς τὰ έξοδα συμπεριλαμβάνεται ή άσφάλεια του καταστάματος δια άρ. 50,000 εις τόν Φοίνικα.			
ΕΣΟΔΑ		Δραχμ.	Λ.
'Από τόν ύπότροφον Μακρυδάκην	450		
'Από κληροδότημα του μακαρίτου Κωνσ. Γαλάτη, κατά συμβιβασμόν μετά της θυγατέρος του	9,000		
» όμοίως του μακαρίτου 'Αλεξ. Κασαβέτη	8,459		
» όμοίως όμοίως Βελουδίου	150		
'Από συνδρομήν του έν Μαγγελστρία Κ. Φραγκοπούλου	566		
'Από τό περιόλι του μακαρίτου Θ. Μανούση	286		
'Από μέρισμα της 'Εθν. Τραπέζης της ά. εξαμηνίας εις μεθ. 232	13,340		
» της β. εξαμ. » 240	15,600		
» όμοίως του Φοίνικος εις 20 μεθέξεις	520		
'Από τόν Φοίνικα άπάναντι του Έερ. ανά άρ. 400	2,000		
'Από τόκους ένοποθήκων δανείων	6,381	80	
» όμοίως εις τόν λογαρ. μετά της τραπέζης	725	98	
	57,478	82	
Περιουσία του 'Ορφανοτροφείου.			
ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ.			
Όλκια μεθ' όλου του περιόλου άφιέρωμα του άειμνήτου Κωνσταντίνου Βράνη.			
Περιόλιον εις Πατήσια του άειμνήτου Θεοδ. Μανούση			
Στρέμματα 2 οικόπεδα του εσργίτου και προέδρου του 'Ορφανοτροφείου Γεωργίου Σταύρου.			
Τό ήμισυ εξ άδιαίρετου ένός οικόπεδου συνεχομένου με τό κατάστημα του όρφανοτροφείου διορηθέν υπό της 'Εθνοσυνελίκσεως.			
ΧΡΗΜΑΤΙΚΗ.			
		Δραχμ.	Λ.
Μεθέξεις 219 της 'Εθνικής Τραπέζης πρός 1236 περίπου	270,693		
13 » όμοίως	1350	»	
8 » όμοίως	1370	»	
Μεθέξεις 240 πρός άρ. 1246, 67	299,203	45	
20 του Φοίνικος	4,780		
Δάνεια επί ύποθήκην	52,000		
'Εθνική Τράπεζα επί τόκω	45,568	66	
'Ο άποδοτίας Ευδόμενος καθυστερούντα	747	66	
'Ο Σρήτος 'Αδαμίουλου οικόνομος. Πρόχειρα	550		
	402,849	47	
Νά λάβη ή Ταμία	932	28	
» ό ύπότροφος Μακρυδάκης	351	62	
» άσφάλεια έργασίας	2672	38	
Την 31 Δεκεμβρίου 1863 ή περιουσία	3,956	28	
» συνεσουδο εις άρ. 363,567, 85	398,893	45	
Τό άνω περίσσευμα	35,325	34	
	398,893	49	
Προϋπολογισμός δια τό 1865.			
Είς μισθούς διδασκαλίων και υπηρετιών άρ. . . 5220			
Είς τροφήν 50 όρφανών και 8 προσωπικού. . . 12000			
Είς ενδυμασίαν και ύποδενσιν. . . 5000			
Είς σκεύη, ξύλα, κάρβουνα, χαρτιά κλ. . . 4600			
Είς έξοδα τεχνών. . . 500			
Είς άνέγεραν στήλης των Εύεργετών. . . 3000			
Είς άγοράν οικόπεδου από Σκουζέν περίου. . . 3500			
Είς οικοδομήν έργαστασιών. . . 10000			
άρ. 40820			
'Εν 'Αθήναις, την 15 'Ιανουαρίου 1865.			
Τό Διοικητικόν Συμβούλιον			
'Ο Πρόεδρος			
Γ. ΣΤΑΥΡΟΣ			
Τά Μέλη			
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ			
Κ. Ν. ΚΩΣΤΗΣ			
ΣΤΕΦ. Δ. ΑΓΓΕΛΑΚΤΟΣ			
Γ. Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ			

Σημείωση: Αναδημοσίευση από τα Αρχεία Διαχείρισης Οικονομικών, έτος 1864, ορφανοτροφείο Χατζηκόνστα.

Γ7. Έκθεση διαχείρισης οικονομικών έτους 1866 ορφανοτροφείου Χατζηκώνστα.

ΕΚΘΕΣΗ								
Της διαχείρισης του 'Ορφανοτροφείου τών άειμνήστων Γεωργίου και Αικατερ. Χαν. Κώνστα του έτους 1866.								
ΕΣΟΔΑ.	Προβόλο- ρισθέντα.		Δαπαν- θέντα.		ΕΣΟΔΑ.			
	Δραχ.	Λ.	Δραχ.	Λ.		Δραχ.	Λ.	
Είς μισθός διδασκαλίας και υπηρεσίας . . .	5,400		5,400		'Από μέρημα α. Ξεμπόρας Τραπεζής . . .	17,000		
Είς τροφή 45 ορφανών κατά μέσον όρον και 8 προσωπικού . . .	11,000		12,383		'Από μέρημα β' Ξεμπόρας Τραπεζής . . .	16,625		
Είς ένδομοσίαν 45 ορφανών κατά μέσον όρον και μέρος προσωπικού . . .	2,200		3,361	10	'Από τόκους δανείων από ιδιώτας . . .	3,070		
Είς διάφορα έξοδα, πλούσι, ξύλα, κάρβουνα, χαρτίον κτλ . . .	1,500		1,637	13	Λίγημα μετά της Τραπεζής . . .	356	65	
Είς έξοδα τεχνών ανά δραχ. 15 κατά μήνα . . .	180		218		'Από τόκους κληροδοτήματος 'Ελένης Μ. Τσοίτσα . . .	858	38	
Είς έπιπλα και σκεύη . . .			85	95	'Από μέροςμα Φοίνικος . . .	900		
Είς χημικά δια φέρτελεν ο Βόθριος Περασάκης εις τών άρτοποιών 'Ιω. 'Αναγνωστόπουλου . . .			213		'Από συνεισφοράν της έν Παρισίους 'Ρωσικής 'Εκκλησίας . . .	1,416	50	
'Ομοίως δια φέρτελεν ο αυτός Περασάκης εις τού 'Ορφανοτροφείου . . .			747	66	'Από έκδοσιον εκ του περιβολίου Μανούσου . . .	429	50	
Είς ώφελείας έργασίας, δι' έργαλεία τών έξελθόντων ορφανών . . .			102	60	'Από κληροδοτήμα Γ. Γκιβίδου μετά του τόκου του . . .	35,251	57	
Είς διαρκείαν δι' άγγραν φαρμάκων κλ . . .			48	70	'Από κληροδοτήμα 'Ελένης Μ. Τσοίτσα . . .	30,000		
Είς οικοδομήν β' πτέρυγας τού 'Ορφανοτροφείου και στήλησ τών κειμένων . . .	40,000		47,424	98	'Από ώφελείας έργασίας παρελθόντων έτών . . .	2,520	28	
Είς φόρον και περιτόχημα περιβολίου Μανούσου . . .				189	16	'Από ύπότροφον 'Εμμ. Μακροβάκην . . .	442	60
	60,380			71,811	28			
'Εδαπανήθησαν πλέον . . .	11,434	28						
	71,814	28		71,811	28			
Περίσσευμα πρὸς έξίσωσιν . . .				36,789	147			
				108,570	145			
						108,570	145	
ΧΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ.				ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ.				
Είς 250 μετοχές Τραπεζής πρὸς δρ. 1257,69 έκάστην . . .			314,424	15	'Η μεσοπρόβη πτέρυξ του Καταστήματος μετά του ήμισυος περιβολίου άφείρωμα του άειμνήστου Κ. Βράνη . . .			
Είς 20 μετοχές Φοίνικος . . .			2,780		'Η βόρειος πτέρυξ οικοδομηθείσα διαπάνη του Καταστήματος . . .			
Είς δάνεια ιδιωτικά επί ύποθήκη . . .			54,863		Περίβολιον εις Πατήσια άφείρωμα Θ. Μανούσου . . .			
Είς Χρυσόν 'Αδαμάπουλον συνάμει άποδείξιώς του . . .			850		Δύο στρέμματα οικόπεδον άφείρωμα του εβέργητου και Προέδρου του 'Ορφανοτροφείου Κυρίου Γεωρ. Σταύρου . . .			
Είς ένδικήν Τράπεζαν από έν. λήρον 3 0/0 . . .			16,863					
Είς μετρητά έν τῷ Ταμείῳ . . .			2,218	6				
Είς κληροδοτήμα 'Ελένης Μ. Τσοίτσα κατατεθειμένον έν τῇ Τραπεζῇ . . .			30,000					
Είς κληροδοτήμα Γ. Γκιβίδου κατατεθειμένον έν έν τῇ Τραπεζῇ . . .			10,000					
Είς κληροδοτήμα ίδιου εις χείρας 'Αν. Φ. Παπαδάκη . . .			16,000					
			447,998	21				
ΧΡΕΩΣΤΟΥΜΕΝ				ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ δια τὸ 1867.				
Είς Α. Γρηγοριάδην . . . δραχ. 25 . . .					Είς μισθός . . .	6,975		
Είς Κ. Σωτηράκην > 427,50 . . .			452	50	Είς τροφή 65 ορφανών και 9 προσωπικού . . .	17,520		
			447,845	71	Είς ένδομοσίαν ύπολογισθείσαν επί 45 ύπαρχόντων ορφανών και 20 προσληπτέων . . .	5,875		
'Η περιουσία του Καταστήματος 31 Δεβρίου 1865 . . .			411,086	54	Είς έξοδα διάφορα, ήτοι ξύλα, κάρβουνα, πλούσι κτλ . . .	2,400		
Τὸ έρετικόν περίσσευμα ως άνω . . .			36,759	17	Είς έπιπλα και σκεύη . . .	1,000		
Περιοίσα χρηματική τήν 31 Δεβρίου 1866 . . .			447,845	71	Είς έξοδα τεχνών . . .	600		
					Είς κληροδοτήματα . . .	2,200		
					Είς άποπεράτωσιν οικοδομής και έπισκευής . . .	11,000		
					Είς άγγραν έργαλείων διδομένων εις τούς άπολυμένους ορφανούς πρὸς δραχ. 25 δια 10 πιθανώς άπολυθησάμενους . . .			
					'Ητοι δραχμαίς τεσσαράκοντα έπτά χιλιάδας όκτακοσίας είκουσι . . .	250		
						47,820		

Έν 'Αθήναις τήν 4 'Απριλίου 1867.

Ο Πρόεδρος
Γ. ΣΤΑΥΡΟΥ.

Τα Μλη
ΦΙΛΗΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.
Γ. Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.
Θ. Ν. ΓΚΙΚΑΣ.

Σημείωση: Αναδημοσίευση από τα Αρχεία Διαχείρισης Οικονομικών, έτος 1866, ορφανοτροφείο Χατζηκώνστα.

Γ8. Έκθεση διαχείρισης οικονομικών έτους 1868 ορφανοτροφείου Χατζηκώνστα.

ΕΚΘΕΣΗ		Της διαχείρισης του Όρφανοτροφείου των άειμνήτων Γεωργίου και Αικατερίνης Χατζη Κώνστα του έτους 1868.	
ΕΞΟΔΑ			
	Προϋπολογισθέντα	Δαπανηθέντα	
	Δραχ. Λ.	Δραχ. Λ.	
ΕΙΣ ΜΕΘΟΔΙΑΣ ΔΙΔΑΚΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΎΠΗΡΕΣΙΑΣ	8,280	7,680	
• τροφήν 70 ὄρφανῶν καὶ 10 προσωπικοῦ	15,000	12,473 93	
• ἐνομοασίαν 70 ὄρφανῶν καὶ μέλους προσωπικοῦ	4,000	2,117 20	
• διάφορα ἐξόδα, πλῆσον, ξύλα, ἀνθρακας, γραφικὴν ὕλην κτλ.	2,500	1,895 60	
ΕΙΣ ΕΞΟΔΑ ΤΕΧΝῶΝ ἀνά δραχμὰς 15 κατὰ μῆνα καὶ ἀγορὰν ἐργαλείων	1,000	570 90	
Εἰς ἐπιπλα καὶ σκεύη	1,000	585 30	
• ἀποπεράτωνσιν οἰκοδομῆς καὶ ἐπισκευῆς	10,000	8,543 31	
• κλινοστρωμνῆς	2,000	1,223 58	
• Ἀριστείδην Γρηγοριάδην ἐξόδα ταφῆς του καὶ περιθαλψῆς τῆς οικογενείας του		633	
Εἰς Θεμ. Φραγκουδάκην ὅσα ἐμείνεν χρεώστης ἀποδιδώσας		808 60	
Εἰς ἀσφάλιστρα διὰ πενταετῆ ἀσφάλειαν τοῦ Καταστήματος		426 25	
	43,780	36,977 67	
Ἐδαπανήθησαν ὀλιγώτερον τῶν προϋπολογισθέντων		6,802 33	
	43,780	43,780	
Τὰ ὡς ἄνω δαπανηθέντα Δραχ. 36,977.67			
Περίσσευμα πρὸς ἐξίσωσιν • 11,886.19		48,863 86	
ΕΞΟΔΑ ΤΑΚΤΙΚΑ.			
	Δραχ.	Λ.	
Ἀπὸ μέρους ματοχῶν Τραπεζίης Α'. ἰζημηνίας	17,000		
• ὁμοίων " Β'	17,514		
• ὁμοίων Φοίνικος	400		
• τόκους δανείων ἀπὸ ιδιώτας	4,146 01		
• ἑμλογιῶν Τραπεζίης	6,512 25		
• ἰθνηκοῦ δανείου	500		
• ἐκ τοῦ πρὸς 3 % ἂν. ἤσμοῦ μετὰ τῆς Τραπεζίης	434 45		
Ἀπὸ ἐνοίκιου τοῦ ἐν Πατησίοις περιβάλλου	500		
ΕΞΟΔΑ ΕΚΤΑΚΤΑ ἨΤΟΙ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑΙ.			
Ἀπὸ τῆν Α. Αὐτοκρατορικὴν Υ. τῆν Μ. Δούκισσαν Ἀλεξάνδραν	1,000		
Ἀπὸ Μ. Καλοκορίσσην	250		
• Β. Μελάν	100		
• ὑποτροφίαν Ἐμμ. Μακρυδάκη	447 15		
	48,863 86		
ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ.			
	Δραχ.	Λ.	
Εἰς 252 μετοχὰς Τραπεζίης πρὸς Δραχ. 1261.40 ἑκάστην	317,974	15	
• 20 " Φοίνικος	2,780		
• Ἐθνικὴν Τράπεζαν ἂν. ἤσμοῦ πρὸς 3 %	25,363		
• 80 μετοχὰς τοῦ Ἐθνικοῦ δανείου	17,920		
• δάνεια ἰδιωτικὰ ἐπὶ ὑποθήκῃ	59,614 07		
• ἐντόκους καταθέσεως παρὰ τῇ Τραπεζῇ	126,000		
• δικαστικὰ ἐξόδα	343		
• μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ	454 19		
	550,348 41		
Ἡ μεσημερινὴ πτέρυξ τοῦ Καταστήματος μετὰ τοῦ ἡμισίου περιβάλλου ἀφίρωμα τοῦ ἀειμνήτου Κωνσταντίνου Βράνη.			
Ἡ βόρειος πτέρυξ οἰκοδομηθεῖσα ἐκπλήρη τοῦ Καταστήματος.			
Τρία στρέμματα παλαιὰ οἰκόμενον ἐκ πύγων τετραγωνικῶν 6912 ἀφίρωμα τοῦ εὐεργέτου καὶ προέδρου τοῦ Ὀρφανοτροφείου Κυρίου Γεωργίου Σταύρου.			
Ἐν περιβάλλου ἐἰς Πατήσια ἀφίρωμα Θ. Μανούσου.			
Ὀκτακόσιοι πενήκοντα ἐκτὰ πύγεις οἰκόμενον πρὸς τὸ μεσημερινὸν μέρος τοῦ περιβάλλου τοῦ Καταστήματος δωρηθέντες παρὰ τοῦ Κυρίου Π. Σ. Ὀμηρίου.			
ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΔΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1869.			
	Δραχ.	Λ.	
Εἰς μεθοδίας	8,760		
• τροφδοσίαν 70 ὄρφανῶν καὶ 11 προσωπικοῦ	15,000		
• ἐνομοασίαν 70 ὄρφανῶν	4,000		
• ἐξόδα διάφορα, ἴστω ξύλα, ἀνθρακας, πλῆσον κτλ.	2,500		
• ἐπιπλα καὶ σκεύη	1,000		
• ἐξόδα τεχνῶν	1,500		
• κλινοστρωμνῆς	2,000		
• ἀποπεράτωνσιν οἰκοδομῆς καὶ ἐπισκευῆς	15,000		
Τὸ ὅλον Δραχμαὶ τεσσαράκοντα ἐννέα χιλιάδες, ἑξακόσιοι ἐξήκοντα	49,760		
Ἐν Ἀθήναις, τὴν 31 Ἰαννουαρίου 1869.			
Ὁ Πρόεδρος		Τὰ Μὲν.	
Γ. ΣΤΑΥΡΟΣ.		ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.	
		Γ. ΨΑΛΑΣ.	
		Γ. Α. ΒΑΣΙΛΙΟΥ.	
		Θ. Ν. ΓΚΙΚΑΣ.	
		Κ. Ν. ΚΩΣΤΗΣ.	

Σημείωση: Αναδημοσίευση από τα Αρχαία Διαχείρισης Οικονομικών, έτος 1868, ορφανοτροφείο Χατζηκώνστα.

